

Partea Nr. 7-8/2023

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE

Culegere de lucrări științifice de specialitate

Partea Nr. 7-8/2023

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE

Chișinău • 2024

**MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE,
POLITICE ȘI SOCIOLOGICE**

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE
Partea Nr. 7-8/2023

Chișinău, 2024

Aprobată spre editare de Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM

Culegerea „Studii și cercetări juridice”, Partea nr. 7-8, pune în evidență o parte din rezultatele proiectului 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană” din cadrul Programului de Stat 2020-2023, obținute în anul 2023.

Cercetările științifice înfățișate în culegerea de față reliefează istoricul și problemele actuale ale doctrinei juridice naționale, vizează esența și specificul actului jurisdicțional, garanțiile juridice privind exercitarea acestuia, sesizează principiile aplicabile în raporturile dintre Uniunea Europeană și statele membre, inclusiv respectarea drepturilor omului ca premisă pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, conturează pașii privind alinierea Republicii Moldova la standardele Uniunii Europene prin fortificarea mecanismului de apărare a drepturilor economice ale persoanelor și consolidarea instituțiilor anticorupție, dezvăluie exigențele de reglementare și semnificația dreptului la un proces echitabil ca repere pentru o justiție de calitate, pun în evidență impactul jurisprudenței CtEDO asupra evoluției legislației penale naționale, abordează problematici ale procesului penal - libera apreciere a probelor în procesul penal, locul și rolul actelor premergătoare, controlul judiciar al procedurii prejudiciare și probatoriul penal, promovează revizuirea sancțiunilor prevăzute pentru infracțiunile conexe actelor de corupție, descriu elementele noutății privind libertatea contractării și limitele existente în lumina modernizării Codului civil al Republicii Moldova, argumentează necesitatea dezvoltării normelor constituționale privind protecția socială, reclamă exercitarea actului de justiție prin mijloace electronice, relatează riscurile, amenințările și vulnerabilitățile de securitate națională precum și imperativele consolidării siguranței persoanei în contextul aderării Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Cercetările conținute în prezenta culegere pot servi drept suport de asistență pentru factorii decizionali la elaborarea politicilor publice în domeniul justiției și armonizarea legislației naționale la standardele europene. La fel, lucrarea poate fi de interes și utilitate pentru cei antrenați în procesul de instruire și cercetare juridică, pentru funcționarii instituțiilor de drept și, nu în ultimul rând, pentru deputați, politicieni și alte persoane cu implicație în viața social-politică din Republica Moldova.

Colegiul de redacție:

Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar, coordonator științific

Iurie FRUNZĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, secretar științific de ediție

Victor JUC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar

Serghei SPRINCEAN, doctor habilitat în științe politice, conferențiar cercetător

Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Gheorghe COSTACHI, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Mircea DUȚU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, București; România

Florin TUDOR, doctor în drept, profesor universitar, Galați, România

Mihai FLOROIU, doctor în drept, profesor universitar, Galați, România

George SCHIN, doctor în drept, conferențiar universitar, Galați, România

Camelia IGNĂTESCU, doctor în drept, conferențiar universitar, Suceava, România

Coordonator științific: Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Studii și cercetări juridice / Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice ; colegiul de redacție: Valeriu Cușnir (coordonator științific) [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2024 (CEP USM) – . – ISBN 978-9975-3201-1-5.

Partea 7-8, 2023. – 252 p. – Texte : lb. rom., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – În red. aut. – 40 ex. –

ISBN 978-9975-62-727-6.

34(082)=135.1=161.1

S 93

CUPRINS

PREFAȚĂ	8
---------------	---

CAPITOLUL I. TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

DOCTRINA JURIDICĂ NAȚIONALĂ: ISTORIE ȘI CONTEMPORANEITATE / NATIONAL LEGAL DOCTRINE: HISTORY AND CONTEMPORANEITY	12
---	-----------

Andrei Smochină, profesor universitar, doctor habilitat în științe juridice,

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,

Carolina Smochina, profesor universitar, doctor în drept, European University of Lefke

CAPITOLUL II. DREPT CONSTITUȚIONAL

ESENȚA ȘI SPECIFICUL ACTULUI JURISDIȚIONAL / THE ESSENCE AND SPECIFICITY OF THE JUDICIAL ACT	24
---	-----------

*COSTACHI Gheorghe, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutului
de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*

PRINCIPII APLICABILE ÎN RAPORTURILE DINTRE UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI STATELE MEMBRE / THE PRINCIPLES APPLICABLE IN THE RELATIONS BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND THE MEMBER STATES	30
---	-----------

*Natalia CHIRTOACĂ, profesor universitar, doctor în drept, cercetător științific
coordonator, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*

*Leonid CHIRTOACĂ, conferențiar universitar, doctor în drept, cercetător științific
coordonator, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*

CAPITOLUL III. DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN. INTEGRARE EUROPEANĂ

ALINIEREA REPUBLICII MOLDOVA LA STANDARDELE UNIUNII EUROPENE PRIN FORTIFICAREA MECANISMULUI DE APĂRARE A DREPTURILOR ECONOMICE ALE PERSOANELOR ȘI CONSOLIDAREA INSTITUȚIILOR ANTICORUPȚIE	46
--	-----------

Andrei GUȘTIUC, doctor în drept, conferențiar universitar,

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM,

*Ludmila GUȘTIUC, doctorandă, cercetător, Institutul de Cercetări Juridice,
Politice și Sociologice al USM*

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI CA PREMISĂ PENTRU ADERAREA REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ / RESPECTING HUMAN RIGHTS AS A PREREQUISITE FOR THE ACCESSION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EUROPEAN UNION	82
---	-----------

CATAN Anastasia, doctor în drept, lector universitar, USEM

CAPITOLUL IV. DREPT PUBLIC

CODUL ADMINISTRATIV: PROBLEME/ÎNTREBĂRI ȘI SOLUȚII/RĂSPUNSURI.....89

Mariana ODAINIC, doctor în drept, conferențiar universitar,

Institutul Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM,

Natalia CHIPER, doctor în drept, conferențiar universitar,

Institutul Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM

REGLEMENTAREA ȘI SEMNIFICAȚIA DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL: REPERE PENTRU O JUȘTIȚIE DE CALITATE113

Irina IACUB, avocat, doctor în drept, conferențiar universitar,

Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată

CAPITOLUL V. DREPT PENAL ȘI DREPT PROCESUAL PENAL

IMPACTUL JURISPRUDENȚEI CTEDO ASUPRA EVOLUȚIEI LEGISLAȚIEI PENALE NAȚIONALE.....123

Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat, profesor universitar,

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,

Radion COJOCARU, doctor, profesor universitar,

Academia de Poliție Ștefan cel Mare

SANȚIUNI PREVĂZUTE PENTRU INFRAȚIUNILE CONEXE ACTELOR DE CORUPȚIE.....135

Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat, profesor universitar,

Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,

Ion Cojocari, doctorand

LIBERA APRECIERE A PROBELOR ÎN PROCESUL PENAL157

Dinu OSTAVCIUC, conferențiar universitar, doctor în drept,

Academia "Ștefan cel Mare" al MAI,

Tudor OSOIANU, profesor universitar, doctor în drept, Institutul de Cercetări

Juridice, Politice și Sociologice

LOCUL ȘI ROLUL ACTELOR PREMERGĂTOARE ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL169

Sergiu CARAMAN doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și

Sociologice al USM

CONTROLUL JUDICIAR AL PROCEDURII PREJUDICIARE ȘI PROBATORIUL PENAL: PROBLEME ȘI SOLUȚII / JUDICIAL CONTROL OF PREJUDICE PROCEDURE AND CRIMINAL PROBATION: ROBLEMS AND SOLUTIONS.....178

Sanda ȚONCU, Doctor în drept, lector universitar, _Universitatea de Studii

Europene din Moldova,

Ion TALPĂ, doctorand, Universitatea de Studii Europene din Moldova

CAPITOLUL VI. DREPT PRIVAT

**ПРИНЦИП СВОБОДЫ ДОГОВОРА И ЕГО ОГРАНИЧЕНИЯ В СВЕТЕ
МОДЕРНИЗИРОВАННОГО ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА РМ:
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ КОММЕНТАРИЙ /
PRINCIPIUL LIBERTĂȚII CONTRACTUALE ȘI LIMITĂRILE SALE ÎN
LUMINA CODULUI CIVIL MODERNIZAT AL REPUBLICII MOLDOVA:
COMENTARIU ȘTIINȚIFICO-PRACTIC / THE PRINCIPLE OF
FREEDOM OF CONTRACT AND ITS LIMITATIONS IN THE LIGHT OF
THE MODERNIZED CIVIL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA:
SCIENTIFIC AND PRACTICAL COMMENTARY189**

*Юрий ФРУНЗЭ, доктор права, конференциар университетар КГУ, ведущий
научный исследователь Института Юридических, Политических и
Социологических Исследований МГУ*

**СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РАЗВИТИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ НОРМ
СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В НАПРАВЛЕНИИ ЕВРОПЕЙСКОЙ
ИНТЕГРАЦИИ / IMPROVING THE DEVELOPMENT OF THE
CONSTITUTIONAL NORMS OF SOCIAL PROTECTION TOWARDS
EUROPEAN INTEGRATION.....203**

*SOSNA Alexandru, conferențiar universitar, doctor în drept, cercetător științific,
Insitulul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (voluntar), USM
SOSNA Boris, profesor universitar, doctor în drept, cercetător științific
coordonator, Insitulul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM
POPUSOI Constatin, director/angajator, companie comercială internațională*

**ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВОСУДИЕ КАК СПОСОБО ОПТИМИЗАЦИИ
ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА / ELECTRONIC JUSTICE
AS A WAY TO OPTIMIZE CIVIL LEGAL PROCEEDINGS.219**

*Igor ARSENI, doctor în drept, cercetător științific superior, Institutul de Cercetări
Juridice, Politice și Sociologice al USM*

CAPITOLUL VII. SECURITATEA ȘI DREPTURILE PERSOANEI

**DEZVOLTAREA UMANĂ ȘI SIGURANȚA PERSOANEI ÎN CONTEXTUL
PREOCUPĂRILOR PENTRU SECURITATEA UMANĂ / HUMAN
DEVELOPMENT AND PERSON'S SAFETY IN THE CONTEXT OF
CONCERNS FOR HUMAN SECURITY231**

*Serghei SPRINCEAN, doctor hab. în științe politice, conferențiar universitar,
secretar științific, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*

**RISCURILE, AMENINȚĂRILE ȘI VULNERABILITĂȚILE DE
SECURITATE NAȚIONALĂ CA IMPEDIMENT PENTRU
INTEGRAREA EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA240**

*Marcel BENCHECI dr., cercetător științific coordonator, Institutul de Cercetări
Juridice, Politice și Sociologice al USM*

CONTENT

Foreword	8
PREFACE	8
CHAPTER I. GENERAL THEORY OF LAW	
1.1. SMOCHINĂ Andrei, SMOCHINĂ Carolina. National legal doctrine: history and contemporaneity	12
CHAPTER II. CONSTITUTIONAL RIGHT	
2.1. COSTACHI Gheorghe. The essence and specifics of the jurisdictional act	24
2.2. CHIRTOACĂ Natalia, CHIRTOACĂ Leonid. Applicable principles in the relations between the European Union and the member states	30
CHAPTER III. EUROPEAN LAW AND EUROPEAN INTEGRATION	
3.1. GUȘTIUC Andrei, GUȘTIUC Ludmila. Alignment of the Republic of Moldova with European Union standards by strengthening the mechanism for the defense of the economic rights of individuals and strengthening anti-corruption institutions	46
3.2. CATAN Anastasia. Respect for human rights as a premise for the accession of the Republic of Moldova to the European Union	82
CHAPTER IV. PUBLIC LAW	
4.1. ODAINIC Mariana, CHIPER Natalia. Administrative Code: Problems/Questions and Solutions/Answers	89
4.2. IACUB Irina. Regulation and the meaning of the right to a fair trial: benchmarks for quality justice	113
CHAPTER V. CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW	
5.1. COJOCARU Radion, CUȘNIR Valeriu. The impact of ECtHR jurisprudence on the evolution of national criminal legislation	123
5.2. CUȘNIR Valeriu, COJOCARI Ion. Sanctions provided for infractions of these articles of association	135
5.3. OSOIANU Tudor, OSTAVCIUC Dinu. Free assessment of evidence in criminal proceedings	157
5.4. CARAMAN Sergiu. The place and role of preliminary documents in the criminal process	169
5.5. ȚONCU Sanda, TALPĂ Ion. Judicial control of prejudicial proceedings and criminal evidence: problems and solutions	178

CHAPTER VI. PRIVATE LAW

- 6.1. **FRUNZĂ Iurie.** The principle of freedom of contract and its limitations in the light of the modernized Civil Code of the Republic of Moldova: scientific and practical commentary 189
- 6.2. **SOSNA Alexandru, SOSNA Boris.** Improving the development of constitutional norms of social protection in the direction of european integration 203
- 6.3. **ARSENI Igor.** Electronic justice as a way to optimize civil proceedings 219

CHAPTER VII. PRIVACY AND PERSONAL RIGHTS.

- 7.1. **SPRINCEAN Serghei.** Human development and personal safety in the context of human security concerns 231
- 7.2. **BENCHECI Marcel.** National security risks, threats and vulnerabilities as an impediment to the European integration of the Republic of Moldova 240

PREFAȚĂ

Cercetările științifice realizate în cadrul proiectului „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană” sunt axate pe un șir de subiecte și probleme de importanță pentru urmarea cursului european al Republicii Moldova, implementarea prevederilor Acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană și consolidarea statului de drept.

Interesul față de știința dreptului a sporit, fapt demonstrat prin creșterea și diversificarea cercetărilor teoretico-științifice și practico-aplicative realizate în cadrul tezelor de doctorat, cu precădere prin recomandări și soluțiile promovate, inclusiv propuneri de lege – ferenda, menite să contribuie la perfecționarea sistemul legislativ al țării noastre, la protejarea drepturilor și libertăților cetățenilor, la eficientizarea administrației de stat și locale, la dezvoltarea culturii juridice în societate, la promovarea proceselor integraționiste europene, la asigurarea ordinii de drept.

Efortul echipei de cercetare a vizat justiția - formă specifică de exercitare de către stat a funcției sale interne de apărare a ordinii de drept, a proprietății, a drepturilor și libertăților cetățenilor și delimitarea clară a actului administrativ și tot ce se asimilează acestuia față de actul jurisdicțional dat în competența instanțelor judecătorești/ judecătorului.

Construcția europeană, dreptul european, Uniunea Europeană a constituit obiectul mai multor cercetări în cadrul proiectului. Având personalitate juridică proprie, Uniunea Europeană dispune de propria sa ordine juridică, care este un nou tip de ordine juridică, nefiind nici o ordine juridică internațională de tip clasic și nici o însumare a ordinilor juridice naționale. Caracteristicile ordinii juridice a Uniunii Europene își au sorginea în cedarea parțială a unor atribute de suveranitate către organisme supranaționale atipice, la care au recurs statele membre atunci când au instituit Uniunea Europeană. Prin urmare, legătura insolubilă între statele membre și instituțiile Uniunii Europene se bazează pe solidaritate, astfel că autoritățile naționale nu trebuie doar să respecte tratatele Uniunii și legislația secundară, ci trebuie și să le implementeze în conformitate cu obligațiile care decurg din tratate sau din măsurile adoptate de instituțiile Uniunii.

Prin cercetările realizate, în cadrul proiectului, s-a furnizat un suport științific constant pe dimensiunea consolidării mecanismului de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor – drept unul din elementele fundamentale de asigurare a încrederii societății în actul de justiție și de preocupare anticorupțională a statului, în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Or, atât experiența Uniunii Europene, cât și a statelor membre ale Uniunii Europene, ar putea fi utilă în efortul Republicii Moldova de modernizare a legislației și de instituire a unei încrederi a societății în actul de justiție întru respectarea drepturilor fundamentale economice ale

persoanelor și îngrădirea lor de influențele corupționale. Din perspectiva politicii anticorupție prezintă interes practica judiciară afirmată în cazurile de condamnări pentru infracțiunile conexe actelor de corupție; au fost aplicate următoarele pedepse: contravenționale – în cazul încetării procesului penal (31%); în 92-85% din cazuri instanța de fond a dispus achitarea unei amenzi contravenționale, mărimea medie a căreia a fost de 125 u.c. (echivalent a 6250 lei), iar instanțele de apel și recurs în 39% din cazurile contestate în instanțele superioare au dispus achitarea amenzi contravenționale, mărimea medie a căreia a fost de 127 u.c. (echivalent a 6350 lei); pedepse penale - în marea majoritate motivarea aplicării pedepsei se bazează doar pe criterii sumare, enumerate în sentință, fără a specifica date concrete și argumente convingătoare ce ar confirma concluziile instanței.

Standardele normative care rezultă din prevederile Convenției Europene și activitatea jurisdicțională a CtEDO au avut și continue să aibă un impact pozitiv asupra procesului de transformare și modelare a normelor juridico-penale naționale la valorile democratice. Implementarea acestora în justiția națională constituie o premisă importantă în contextul aderării statului nostru la Uniunea Europeană. Pe bună dreptate, Înalta Curte a statuat că: „... jurisprudența sa constituie un instrument de armonizare a regimurilor juridice naționale, prin luarea în considerare a standardului minim de protecție dat de prevederile Convenției. Hotărârile pronunțate de către Curte au nu numai rolul de a soluționa cauzele cu care ea este sesizată, ci și pe acela ca pe un plan mai larg să clarifice și să dezvolte normele Convenției, contribuind pe această cale la respectarea angajamentelor pe care acestea și le-au asumat în calitatea lor de părți contractante. Prin urmare, sub aspectul ierarhiei, normele Convenției au o forță juridică superioară normelor juridice interne”. În această ordine de idei prin Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.55 din 14 octombrie 1999 s-a recunoscut că Convenția Europeană a Drepturilor Omului constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și respectiv urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a R. Moldova, cu deosebirea că aceasta are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin.

O problemă de perspectivă în rezolvarea căreia legiuitorul autohton ar trebui să persevereze o constituie reformularea normelor penale care nu corespund criteriilor de calitate stabilite în baza art. 7 din CEDO. Principiul legalității incriminării impune legiuitorului exigențe importante în planul tehnicii legislative. Sub acest aspect, se impune cerința elaborării unor texte simple și clare, conținând formulări de cât o mai mare transparență și accesibilitate publică. În funcție de calitatea elaborării textelor de drept penal se află nu numai gradul de adresabilitate, dar și aptitudinea de a evita arbitrariul judiciar, favorizat întotdeauna de exprimările vagi și imprecise ale legii penale. Exigențele care decurg din gradul înalt de evoluție a standardelor justiției penale denotă faptul că norma penală trebuie să fie formulată cu precizie și claritate maximă, astfel încât, pe de o parte, din conținutul acesteia să derive comportamentul criminal concret

ce se pretinde a fi pedepsit, iar pe de altă parte, să nu lase loc de interpretări abuzive din partea autorităților.

Un criteriu important privind calitatea justiției vizează respectarea dreptului la un proces echitabil, urmărindu-se tratamentul următoarelor aspecte: ce înseamnă dreptul la un proces echitabil (altfel spus, care este conținutul acestuia); cum este reglementat la nivel național; cum este garantată și asigurată realizarea practică a acestuia; care sunt riscurile de încălcare a acestui drept; când și cum se poate preveni, constata și remedia încălcarea/nerespectarea acestui drept la nivel național etc. Astfel, cercetarea sesizează reglementarea normativă a dreptului la un proces echitabil și clarificarea semnificației conceptelor juridice echitate, justiție echitabilă, principiul echității și proces echitabil, urmărind prin aceasta facilitarea înțelegerii esenței, conținutului și valorii dreptului la un proces echitabil pentru actul justiției.

În unison dreptului la un proces echitabil se înscriu regulile de probă, în special regulile prin care se realizează aprecierea probelor. Conținutul și regulile de apreciere a probelor sunt direct legate de scopul tuturor activităților procedurale, de principiile acesteia, de forma procesuală în care se desfășoară procedurile, în general și aprecierea probelor, în special. Prin urmare, obiectivele care legiuitorul stabilește pentru organele și persoanele care desfășoară procesul penal, sunt indisolubil legate de modul în care legea stabilește principiul aprecierii probelor.

O preocupare majoră în materia respectării drepturilor persoanei în procesul penal vizează instituția actelor premergătoare urmăririi penale, care până în prezent a rămas, în mare parte, insuficient reglementată. Deși actele premergătoare urmăririi penale au un rol primordial și sunt parte indispensabilă a unui proces penal, legiuitorul ezită a fi explicit în formularea normelor procesuale. Cu atât mai mult cu cât la această etapă a procesului penal, organul de drept efectuează anumite acțiuni care implică pe de o parte atingerea drepturilor omului în ceea ce privește persoana celui suspect, iar pe de altă parte necesitatea de a respecta drepturile celui care se pretinde a fi păgubit prin pretinsa faptă care se cercetează. În vederea asigurării drepturilor constituționale și a libertăților persoanei în cadrul procesului penal legea prevede un mecanism eficient – cel al controlului judiciar – 1) efectuat de către instanța de judecată; 2) se desfășoară în ordinea procesuală prevăzute de normele legii procesual-penale; 3) se finalizează cu emiterea unei hotărâri judecătorești, obligatorii pentru executare; 4) soluționează litigiul de drept în privința legalității și temeiniciei acțiunilor sau hotărârilor subiecților supuși controlului (ca de exemplu, cu privire la posibilitatea îngrădirii drepturilor constituționale și libertăților cetățenilor).

Siguranța persoanei a constituit un subiect extrem de actual în cercetările științifice din proiect.

Vom remarca faptul că siguranța persoanei este o noțiune tratată din perspectiva normei constituționale din Republica Moldova, art. 25, alin. (1), drept o condiție indispensabilă a respectului pentru cetățean și e plasată mereu alături

de categoria juridică a libertății individuale. Teza științifică novatorie promovată prezumă identificarea unui indice de securitate umană, care ar permite comunității internaționale să monitorizeze situația securității umane în zonele de criză în mod sistematic și permanent. Acest fapt ar da un punct de reper pentru acțiunile preventive de asigurare a securității umane, printr-o organizare mai bună și mai cuprinzătoare de pregătire și contracarare a diferitor amenințări și riscuri de securitate.

Culegerea de lucrări științifice de specialitate „Studii și cercetări juridice”, Partea Nr. 7-8/2023 reflectă doar o parte din rezultate științifice obținute în cadrul proiectului în anul 2023. Cercetările înfățișate în culegere pot servi drept suport de asistență pentru factorii decizionali la elaborarea politicilor publice în domeniul justiției și armonizarea legislației naționale la standardele europene. Totodată, lucrarea poate fi de interes și utilitate pentru cei antrenați în cercetare, pentru reprezentanții instituțiilor de drept și, nu în ultimul rând, pentru deputați, politicieni și alte persoane cu implicație în viața social-politică din Republica Moldova.

***Valeriu CUȘNIR, profesor universitar,
doctor habilitat în drept, coordonator de ediție***

DOCTRINA JURIDICĂ NAȚIONALĂ: ISTORIE ȘI CONTEMPORANEITATE

NATIONAL LEGAL DOCTRINE: HISTORY AND CONTEMPORANEITY

*Andrei Smochină, profesor universitar, doctor habilitat în științe juridice,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
<https://orcid.org/0000-0002-9010-3489>*

*Carolina Smochina, profesor universitar, doctor în drept,
European University of Lefke*

Summary

The research of the origins and evolution of domestic law is an important factor in knowing the history of state science and law. The study covers the period from the middle of the twentieth century - when first scientific institutions of legal profile in the Republic of Moldova were created - until the beginning of the twenty-first century. We have limited the focus to this period of time because of the fact that the socialist-type law has been replaced by the contemporary continental legal system though legislative and legal reforms in the first decade of the 21st century. The creation of first scientific institutions of legal profile together with the process of substitution of the socialist-type law have led to an increased attention of the local researchers to the theoretical and practical problems in the legal sphere.

Keywords: *legal sciences, social sciences, legal science, scientific researchers, Romano-Germanic legal system, legislative and legal reform, legal institutions, investigation, research, legal relations*

Cuvinte cheie: *științe juridice, științe sociale, știința dreptului, cercetători științifici, familia de drept romano-germană, reforma legislativă și juridică, instituții de profil juridic, investigație, cercetare, raporturi juridice*

PRELIMINARII

Acest studiu este rezultatul cercetării științifice a temei individuale „*Originea, evoluția istorică și contribuția doctrinei juridice naționale la formarea sistemului de drept al Republicii Moldova*” din cadrul proiectului instituțional „*Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană*”. Aprofundând discursul dedicat doctrinei dreptului, vom menționa că această știință - cultă, plină de idei, gânduri ipoteze, experiență, exemple demne de luat în considerare și chiar îndoieli - și-a fundamentat independența și a reușit să-și afirme statutul științific în arta de a dezvolta facultățile intelectuale ale omului.

NECESITATEA DEMERSULUI ȘTIINȚIFIC

Studierea acestei probleme este dictată de necesitatea cunoașterii și interpretării veridice a evoluției la fel și a influenței doctrinei juridice naționale asupra dezvoltării sistemului de drept moldovenesc în perioada schimbărilor majore la răscruce de milenii¹. Prin modul de organizare a materialului, acest demers științific vine să ofere un set de teze cu privire la principalele momente parcurse de știința dreptului. Demersul amintește despre primele studii cu caracter științific efectuate în anii de existență a Republicii Moldova care se înscriu în perimetrul reflecției asupra rolului științei dreptului în timpul revenirii sistemului de drept al Republicii Moldova în albia familiei de drept romano-germană (1990-2008).

Interesul față de știința dreptului a sporit, îndeosebi, în urma falimentului regimului totalitar și dezintegrării imperiului sovietic. Interesul față de cunoașterea noilor viziuni ale doctrinei dreptului a fost condiționată și de necesitatea reglementării noilor raporturi sociale create după adoptarea Declarației de Suveranitate din 23 iunie 1990, Decretul cu privire la puterea de stat din 27 iulie 1990, proclamarea Declarației de Independență din 27 august 1991 a statului nostru, precum și multe legi de importanță constituțională, adoptate de către forul suprem legislativ. Anume în această perioadă, doctrina dreptului național este antrenată să contribuie la crearea unui teren fertil pentru constituirea propriului sistem legislativ, a ordinii de drept, precum și la armonizarea legislației la standardele europene, la realizarea reformei constituționale, legislative și juridice². De menționat că la începutul anului 1990 desprinderea de cadru juridic a regimului totalitar din statul sovietic reprezenta o prioritate pentru Republica Moldova, și nu numai.

Precizăm că știința dreptului face parte din științele sociale care are ca subiect de cercetare instituțiile statale și principiile de drept pe care societățile în particular le-au dezvoltat. Actualmente o parte semnificativă a tuturor transformărilor democratice o constituie dezvoltarea științei dreptului în Republica Moldova, care a fost și rămâne în vizorul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice și a instituțiilor universitare. Acest interes se datorează și proceselor de democratizare, globalizare și integrare prin care Republica Moldova trece.

Referindu-se la particularitățile științei în general, Teodor Cârnaț, relevă că, una din particularitățile științei constă în aceea că ea adună, sistematizează și analizează faptele cu privire la un domeniu sau altul al realității³. Doctrina juridică, menționează profesorul D. Baltag, este un ansamblu de păreri, opinii și interpretări ale teoreticienilor și practicienilor juriști referitoare la diverse instituții de drept, reglementări juridice sau cazuri concrete⁴.

În aceeași ordine de idei, menționăm, cunoașterea științei statului și dreptului este una din cele mai puternice probe în testarea gradului de cultură a poporului nostru. Investigația a fost concepută și elaborată într-o structură riguroasă, întemeiată pe luarea în

¹ A se vedea: Costache, Gheorghe, Ion, Guceac. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre un stat de drept. Chișinău: F.E.-P., Tipografia Centrală”, 2003. 344 p.

² Barbăneagră A. Reforma judiciară și de drept. În: Revista de filozofie și drept. 1993, nr.2, pp.32-

³ Cârnaț T. Drept constituțional. Chișinău: USM, 2004, p.35.

⁴ Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: ULIM, 2010, p.302.

considerare a principiilor abordării istorice sistematice, studiindu-se constituirea și dezvoltarea științei dreptului în evoluție. Se impune o cunoaștere și o interpretare adecvată a doctrinei dreptului, atenția fiind concentrată la crearea de construcții instituționale noi.

GENERALITĂȚI PRIVIND DEZVOLTAREA ȘTIINȚEI DREPTULUI

Rezultatele înregistrate de cercetătorii științifici în domeniul dreptului în anii de existență a Republicii Moldova, printr-o raportare tot mai accentuată la familia de drept romano-germană contemporană, au condus spre asumarea valorilor europene. Doctrina juridică este foarte importantă din punctul de vedere al formării dreptului. Doctrina juridică, percepută ca știință a dreptului, ajută legiuitorul în elaborarea dreptului și judecătorul în aplicarea lui¹.

Această orientare s-a concretizat și în prioritățile de cercetare științifică a institutelor de cercetare, a catedrelor universitare prin promovarea cercetării fundamentale și aplicative, ameliorarea potențialului deținut de capitalul uman utilizat în cercetare, cât și de inițierea cooperării europene în domeniul infrastructurii cercetării.

Cercetarea fundamentală și aplicativă din Republica Moldova a reușit să se restructureze în vederea adaptării relațiilor sociale la mecanismul pieții, unitățile de cercetare, dispunând de un statut juridic adecvat.

Analiză stării de fapt în domeniul științei academice și universitare, în domeniul științelor juridice, denotă că studiile și cercetările sunt sistematice și posedă mecanisme de evaluare obiectivă.

Referindu-ne la rezultatele cercetărilor în domeniul dreptului (monografiile, articole, teze de doctor și doctor habilitat, cât și la calitatea elaborării legislației Republicii Moldova) putem constata că știința juridică: a cuprins procesele democratizării în țara noastră din anii '90 ai sec. XX. Tematica cercetărilor științifice în domeniul dreptului posedă un caracter complex și abordează probleme majore.

Odată cu creșterea numărului strategiilor aprobate de Guvernul Republicii Moldova care sunt strâns legate cu gradul lor de implementare instituțiile specializate în cercetarea dreptului au ridicat calitatea și eficiența lucrărilor științifice, au sporit credibilitatea reformei legislative și juridice promovate de Guvernul Republicii Moldova.

Contribuția rezultatelor științei statului și dreptului este impunătoare dat fiind faptul că instituțiile de cercetare coordonează eforturile lor comune printr-un permanent schimb de informație/documentație cu privire la activitatea lor pentru a vedea problemele într-un ansamblu mai larg.

Rezultatele identificate pot fi sistematizate după semnificația lor juridică în spațiul țării noastre după cum urmează:

Cercetări științifice în domeniul științelor juridice în R.S.S. Moldovenească s-au desfășurat la mijlocul sec. XX, odată cu crearea primelor instituții de profil juridic (Filiala Institutului Juridic Unional cu frecvență redusă – 1945, Școala juridică – 1946, iar mai târziu Facultatea de drept a Universității de Stat din Chișinău - 1959). Elaborarea problematicei juridice s-a amplificat în rezultatul fondării, în anul 1969, în cadrul Secției de filosofie și drept al Academiei de Științe a Moldovei, a sectorului de drept. În anii „70 ai secolului trecut, au fost studiate diverse probleme ale **dreptului constituțional** rezultatele investigațiilor fiind reflectate într-un șir de publicații: Руководство исполкомами районных Советов нижестоящими Советами народных депутатов (

¹ Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: ULIM, 2010, p.303.

1977) de Iu.Todâca, monografia colectivă Organele de putere și administrație în Republica Moldova (1976) etc.

Mai apoi a apărut o serie de lucrări științifice consacrate dreptului constituțional, printre care: Конституционный статус личности (1981) de D.Grama și E.Martâncik; Конституционные основы организации и деятельности местных Советов народных депутатов (1979) de Iu.Todâca; Конституционные основы рационального природопользования (1980) de Iu.Tiutechin; Конституционное законодательство и вопросы государства и права (culegere tematică, 1981); Uniunea Sovietică - stat monolit (1982) de Guzun Gh.; Конституционный статус государственных органов МССР (1986). Молдавская советская государственность периода развитого социализма 1960-1975 (1977) de G.Fiodorov; Democratismul orânduirii sovietice (1981) de G.Fiodorov; Право и молодёжь (1988) de G.Fiodorov; XXVII съезд КПСС и XIX Всесоюзная партконференция о демократии (1989) de Ivanov V.; Costachi G.; Roșca F. și Smochină A.; Государственно-административное устройство и местное право Бессарабии (1812-1917) (1974) de G.Fiodorov; Конституция СССР и вопросы правового воспитания (1978) de Ivanov V. și Costachi G.; Конституционное развитие Молдавской ССР (1979) de Ivanov V. și Costachi G.; Dezvoltarea constituțională a R.S.S.Moldovenești (1981) de Ivanov V. și Costachi G.; Constituția R.S.S.Moldovenești - triumf al democrației socialiste (1983) de Costachi G.; Молодежь: морально-правовой потенциал личности (1989) de Costachi G.; XXVII съезд КПСС и XIX Всесоюзная партконференция о демократии (1989) de Ivanov V., Roșca F. și Smochină A.; Природа. Общество. Закон. Руководство рациональным природопользованием как функция Советского государства (1976) de Tiutechin Iu.;

În domeniul **dreptului civil**: Наследственное право и наследственный процесс (1973) și Жилищное право Молдавской ССР (1977) de P. Nichitiuc; Жилищное законодательство СССР и МССР (Юридические гарантии конституционного права граждан на жилище) (1980) de P.Nichitiuc; Pensii și ajutoare colhoznicilor (1975) de Iacovlev V.; Angajarea și transferarea la o altă muncă (1976) de Petrov V.; Pensiile alimentare conform legislației familiei a R.S.S.Moldovenești (1977) de Volcinschi V.; Pensiile alimentare conform legislației familiei a R.S.S.Moldovenești (1977) de Volcinschi V.; Водное право Молдавской ССР (1979) de Iacovlev V.; Сборник законодательных актов о труде (1981) de Negru T., Petrov V. și Russu L.; Правовая охрана природы в Молдавской ССР (1983) de Iacovlev V.; Сельскохозяйственное право в Молдавской ССР: Правовое регулирование общественных отношений в АПК Молдавской ССР (1985) de Iacovlev V.; Cojuhari A.; Cotorobai M.; Volcinschi V.; Chibas G.; Petrov V.și Negru F.; Экологическое право (1988) de Iacovlev V.; Право на судебную защиту в исковом производстве (1989) de A.Cojuhari.

În domeniul **dreptului penal și de procedură penală**. Studierii principiilor organizării și funcționării sistemului judecătoresc sunt consacrate lucrările: Конституционные основы правосудия (1979) de E. Martâncik; Основные этапы развития советской системы правосудия (1970) de O. Ovcinikov etc. Влияние некоторых социальных факторов на назначение наказания (1974) de C. Florea; Răspunderea pentru micile sustrageri (1980) de Carpov T.; Răspunderea pentru încălcarea legislației funciare și pentru construcția neautorizată (1983) de Carpov T.; Coparticiparea la săvârșirea infracțiunii (1986) de Carpov T.; Vinovăția și pedeapsa penală (1987) de Florea C.; Corectarea prin muncă (1989) de Florea C. și Hioară Gh.; Назначение

наказания по делам о насильственных преступлениях (1991) de Gorea C.; Охрана социалистического имущества (1978) de Macari I.; Наркоманы под запретом закона (1990) de Macari I.

În domeniul dreptului de **procedură penală** o atenție sporită s-a acordat elaborării aspectelor privind protecția drepturilor și a intereselor legitime ale omului la stadiile judecătorești ale procesului penal și luarea hotărârii civile în procedura judiciară, precum și problemelor teoretice și practicii stabilirii sancțiunilor penale: Гаранții прав обвиняемого в суде первой инстанции (1975) și Развитие уголовно-процессуального законодательства (1977) de E.Martâncik; Деятельность Компартии Молдавии по укреплению социалистической законности (1976) de Nikienco C.; Основы формирования приговора в советском уголовном процессе (1989) de E.Martâncik; Особое мнение судьи по уголовному делу (1981) de E.Martâncik; Охрана прав и законных интересов личности в уголовном судопроизводстве (1982) de E.Martâncik, V.Radikov și V.Iurcenco; Назначения наказания с учетом причин совершенного преступления (1980) de C.Florea.

În domeniul **dreptului muncii**: Правовое регулирование трудовых отношений сезонных рабочих и служащих (1975) de Șinnic D.; Pensii și ajutoare colhoznicilor (1975) de Iacovlev V.; Angajarea și transferarea la o altă muncă (1976) de Petrov V.; Pensiile alimentare conform legislației familiei a R.S.S.Moldovenești (1977) de Volcinschi V.; Сборник законодательных актов о труде (1981) de Negru T., Petrov V. și Russu L.; Protecția muncii în agricultură (1979) de Televca Al.

În domeniul **protecției mediului**: Водное право Молдавской ССР (1979) de Iacovlev V.; Правовая охрана природы в Молдавской ССР (1983) de Iacovlev V.; Сельскохозяйственное право в Молдавской ССР: Правовое регулирование общественных отношений в АПК Молдавской ССР (1985) de Iacovlev V.; Cojuhari A.; Cotorobai M.; Volcinschi V.; Chibac G.; Petrov V.; Negru F.; Экологическое право (1988) de Iacovlev V.;

În domeniul **dreptului internațional**: Генеральная Ассамблея ООН (1971) de M. Ianovski;

S-au realizat cercetări consacrate **istoriei statului și dreptului și istoriei doctrinelor politice și de drept** în Moldova: История государства и права Молдавской ССР (1917-1959) (1963) de A.Surilov; Общественно-политические и правовые воззрения Андронакия Донича (1983) de D. Grama.

Odată cu destrămarea URSS (1991) se formează **sistemul contemporan de drept** moldovenesc. Republica Moldova a abandonat definitiv tot ceea ce aparținea trecutului comunist. Dat fiind faptul că statul și dreptul sovietic au fost niște pseudocreaturi constituite artificial, în pofida legităților obiective juridico-istorice de evoluție a societății, trecute prin ideologie, n-au putut rezista mult și s-au destrămat atunci când s-a ajuns la apogeu. Concomitent trebuie menționat că prăbușirea imperiului sovietic a trezit poezia, mari și mici, la renașterea spirituală, la etnogeneza, la cultura, obiceiurile și datinile sale.

În perioada respectivă, ample cercetări în domeniul științelor juridice s-au efectuat pe ramuri și instituții de drept. Se produce revenirea reală a dreptului național în albia de activitate a sistemului de drept continental (familia de drept romano-germanică)¹.

¹ A se vedea: Aramă, Elena. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Ed. S.A. Reclama, 2003. 202 p.

Știința juridică moldovenească valorifică potențele și poziția dreptului internațional și european. Dreptul național se împarte în drept public și drept privat.

S-au realizat cercetări în domeniul **teoriei generale a dreptului, istoriei statului și dreptului și istoriei doctrinelor politice și de drept**. Aici trebuie de reținut, că teoriei generale a dreptului, îi este recunoscută de omul de știință juridică calitatea de *regină* a ramurilor științelor juridice, deoarece această știință operează cu concepte, noțiuni, categorii, este o știință de referință pentru doctrina juridică și are o destinație metodologică¹,

În continuare, vom aduce titlurile lucrărilor: Bazele statului și dreptului Republicii Moldova (1994) de Avornic Gh.; Baieș S. și Crețu V.; Istoria dreptului românesc (1995) de E.Aramă; Tehnica legislativă (1997) de Negru B.; Tendințele evoluției doctrinelor juridice în Moldova (1774-1859) (2000) de Grama D.; Organele judiciare și extra-judiciare din Moldova sub regim totalitar bolșevic (2000) de Frunză Iu.; Istoria universală a statului și dreptului (2001) de A.Guștiuc, L.Chirtoacă, și V.Roșca; Теория государства и права (1998) de G.Fiodorov; Юридическая ответственность. Вопросы теории. (2002) de Tocarenco V.; Teoria generală a dreptului (2004) de Gh. Avornic, E. Aramă, Negru B. și Costaș R.; Elemente de drept în doctrinele filosofiei occidentale (2003) de A.Bantuș; История румынского государства и права (2003) de Lupașcu Z.; Istoria universală a statului și dreptului. Epoca Antică și Medievală (2002) de Smochină A.; Istoria universală a statului și dreptului. Epoca Modernă și Contemporană (2002) de Smochină A.; Teoria generală a dreptului. Curs teoretic (2002) de Baltag D. și Al. Guțu; Aspecte ale evoluției statului și dreptului în Roma Antică (2005) de Grama D.; Страницы истории государства и права (2005) de Grama D.; Istoria universală a statului și dreptului (2006) de A. Smochină; Teoria generală a dreptului și statului (2006) de Negru B. și Negru A.; Bazele statului și dreptului Republicii Moldova (2007) de M. Rotaru; Советский тоталитаризм: уроки истории (2007) de Smochină A. și Ivanov V.; Teoria răspunderii și responsabilității juridice (2007) de Baltag D.; Основы политической науки и права (2007) de Sedlețchi Iu. și Volcov Ed.

Realizări în știința **dreptului public și privat**. Știința a analizat problema politică a construcției unui stat de drept în toată plenitudinea. Este demn de menționat faptul că principiile constituționale de guvernare dezvoltate în Constituția Republicii Moldova practic au pus începutul epocii contemporane în istoria evoluției dreptului constituțional și nu numai. Se conturează o filozofie și o ideologie științifică referitor la separația puterii legislative, executive și celei judiciare etc. Doctrina juridică predetermină garantarea și exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, contribuie la formularea concepțiilor doctrinale din perspectiva eforturilor de integrare europeană a Republicii Moldova.

În calitate de argument al celor enunțate mai sus pot fi menționate realizările în domeniul **dreptului constituțional**: Государственное устройство США (1993) de Ivanov V.; Structura statală a SUA (1993) de Ivanov V.; Власть, демократия и социальные контрасты (1997) de Ivanov V.; Конституционное право Республики Молдова (1997) de Ivanov V.; Drept constituțional și instituții politice. Vol.I,II. (1997)

¹ Avornic, Gheorghe. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Editura Cartier, 2004. p.45.

de Arseni A.; Dreptul public (1998) de V.Popa; Constituția Republicii Moldova, Comentată articol cu articol (2000) de Arseni A., Creangă I., Gurin C., Negru B., Barbalat P., Cotorobai M. și Susarenco Gh.; Curtea Constituțională – unica autoritate publică politico-jurisdicțională (2000) de V.Zubco; Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova (2000) de Arseni A.; Statul de drept: între teorie și realitate (2000) de Gh.Costachi; Organele constituționale ale Republicii Moldova în condițiile regimului totalitar (2001) de A.Smochină; Probleme ale procesului constituțional în Republica Moldova la etapa actuală (2001) de Țîmbaliuc V.; Evoluția constituționalismului în Republica Moldova (2002) de I.Guceac; Asigurarea drepturilor omului în lume (2003) de A. Potînga și Gh. Costachi; Проблемы разделения властей в государстве в переходном периоде (2003) de Mișin V.; Teoria funcției publice (2003) de A.Bantuș; Non-discriminarea în condițiile constituționalismului contemporan în Republica Moldova (2008) de T. Cârnaț; Drepturile omului: mecanisme de protecție (internaționale și din Republica Moldova) (2007) de T. Cârnaț, V. Moșneaga, Gh. Rusnac ș.a; Reintegrarea Moldovei. Soluții și modele (2005) de I. Creangă și V.Popa; Administrația publică locală a Republicii Moldova în actele oficiale (2005) de S. Cobăneanu și Gr. Rusu; Drept constituțional și instituții politice, Vol. I (2005) de A. Arseni; Drept constituțional al țărilor străine (2004) de S. Cobăneanu și S. Agachi; Curs elementar de drept constituțional, vol. I (2001), vol. II (2005) de I. Guceac; Drept electoral (2004) de I. Guceac; Drept constituțional comparat (2003) de A. Arseni; Drept constituțional (2004) de T. Cârnaț; Constitutional Law (2005) de T. Cârnaț; Конституционное право (2005) de T. Cârnaț; Конституционное право зарубежных стран (2005) de Ivanov V. și Baurculu A.; Protecția juridică a drepturilor omului (2003), (2006) de T. Cârnaț și M. Cârnaț; Instituția avocatului parlamentar (2002) de S. Cobăneanu și T. Cârnaț; Cetățenia – o nouă viziune și reglementare europeană (2002) de A. Arseni și I.Suholitco; Конституционное право (курс лекций) (1998) de V. Ermurachi; Drept constituțional al Republicii Moldova în acte oficiale (1998) de V. Ermurachi; Dreptul Constituțional și Instituții politice, vol.I, II (1997) de A. Arseni; Spre o statalitate democratică și de drept (2007) de Gh.Costache; Teoria sistemelor constituționale contemporane (2008) de M. Cușmir.

Atenție sporită se acordă problemelor teoretice și practice referitoare la responsabilitatea pe care și-o asumă Republica Moldova pentru progresul social, realizarea unei politici sociale avansate de apropiere a administrației publice de necesitățile populației și satisfacerea intereselor generale s-au realizat cercetări în domeniul **dreptului administrativ**: Drept administrativ (2001) de Orlov M.; Drept administrativ (2005) de M.Orlov și Belecciu Ș.; Problemele administrării de stat (2002) de Guțuleac V. și V. Balmuș ; Autonomia patrimonială a unităților administrativ-teritoriale în Republica Moldova (aspecte teoretice și practice), Seria Politici Publice (2003) de Furdui V.; Autoritățile Publice în Republica Moldova. Compendiu privind structura, organizarea și funcționarea lor (2004) de Popa V.; Conflicte juridice în administrația publică locală, Seria Politici Publice (2004) de Furdui V.; Curs de drept administrativ (2004) de Creangă I.; Manual pentru instituțiile juriștilor (2007) de Guțuleac V.; Dreptul contravențional (2005) de Furdui S.; Drept contravențional (2006) de Guțuleac V.;

Fenomen cu implicații profunde, la cererea agenților economici, au fost puse bazele **dreptului financiar** în următoarele lucrări: Drept bancar (2001) de Burac V.; Банковское право. Курс лекций. Том.Vol.I și II. (2001) de Cerneavschi P. și Mihailov V.;; Bazele constituționale ale impozitării de stat (2003) de Corj M.; Финансовое право. Курс лекций (2004) de Cerneavschi P.; Налоговый контроль (2006) de Cerneavschi

P.; Dreptul bancar valutar (2005) de Cerneavschi P.; Reglementări valutare pe teritoriul Republicii Moldova (2004) de Guștiuc A., și Prodan M.; Drept bancar comunitar (2004) de Guștiuc A., Prodan M. și Gîrlea R.; Drept financiar (2006) de Armeanic A.; Drept bancar. Vol. I și II. (2001-2004) de Guștiuc A., Prodan M. și Gîrlea R.;

Evenimentele care au avut loc la începutul anilor 1990 au ridicat problema edificării **dreptului penal** care să corespundă principiilor democratice: O primă realizare a fost lucrarea Drept penal. Partea generală (1994) Manual de Borodac Al. și Carpov T.; Medicina legală (1995) de Baciuc Gh.; Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea generală (2002) de Macari I.; Criminologie generală (2001) de Gladchi Gh.; Drept penal. Partea generală. Vol. I. (2005) de S. Botnaru, A. Șavca, V. Grosu și M. Grama; Drept penal. Partea specială. Vol. II (2005) de S. Brînză, X. Ulianovschi, V. Stati, I. Țurcanu și V. Grosu; Codul penal comentat și adnotat (2005) de Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C., Holban V., Popovici T., Ulianovschi Gh., Ulianovschi X. și Ursu N.; Corupția: reglementări de drept, activități de prevenire și combatere (1999) de V. Cușnir; Jurisprudența privind infracțiunile de corupție (Comentariu teoretico-practic) 2003 de V. Cușnir; Omorul la comandă (2005) de V. Cușnir, V. Berliba, A. Pareniuc, Drept polițienesc (2006) de V. Cușnir, V. Gratiu, I. Dogotari; Participația penală (2000) de Ulianovschi X.; Probațiunea. Alternative de detenție (2004) de Ulianovschi X.; Infracțiunile contra păcii și securității omenirii (2005) de Barbăneagră A.; Manual de drept penal. Partea specială (2004) de Borodac A.; Dreptul militar în Republica Moldova (2003) de Ulianovschi X., Ulianovschi Gh. și Bucatari V.; Уголовное наказание и его исполнение в Республике Молдова (2005) de Belii N.; Infracțiunile contra păcii și securității omenirii (2005) de Barbăneagră A.; Precedentul judiciar, vol. II (2006) conducător de ediție Barbăneagră A.; Principalele alternative ale detențiunii penitenciare în dreptul penal contemporan (studiu monografic) (2007) de Cușnir V. și Zosim A.; Crimele de război (2008) de Gamurari V. și Barbăneagră A.;

Pe parcursul ultimelor decenii știința în domeniul **dreptului procesual penal și criminalistică**, evoluând tot mai precaut spre o ajustare cu principiile doctrinei Occidentale a elaborat următoarele lucrări: Criminalistica. Vol. I. Tehnica criminalistică (1996) de Doraș S.; Urmele infracțiunii. Teoria și practica examinării la fața locului (1999) de Golubenco Gh.; Dreptul execuțional penal (1999) de Florea V.; Судебная власть в Молдове (1999) de E. Martâncik; Unele aspecte ale eticii judiciare și responsabilitatea judecătorului (2000) de Popovici T.; Căile legale de atac în procesul penal (2000) de Iuga M.; Determinantele victimologice și mecanismul infracțiunilor de mare violență (2000) de Gladchi Gh.; Avocatura în Republica Moldova (2003) de Mărgineanu Iu. și L. Osoianu; Tezele generale ale tacticii criminalistice (2004) de Gheorghită M.; Tactica cercetării la fața locului (2004) de Gheorghită M.; Noua legislație penală și procesul penală (realizări și controverse. Impactul asupra detenției 2007) de Gladchi Gh. Mariș A., Berliba V., Dolea I., Zaharia V.; Drept procesual penal (2005) de I. Dolea, D. Roman, Iu. Sedlețchi, T. Vizdoagă, V. Rotaru, A. Cerbu și S. Ursu; Rolul, locul și funcțiile procuraturii (2006) de Ursu N.; Оправдательный приговор (2007) de Sedlețchi Iu.;

Trecerea la economia de piață a generat noi determinări în conținutul **dreptului civil și procesual civil**. Astfel fiind văzute lucrurile putem afirma că cercetările efectuate în perioada revenirii dreptului moldovenesc în albia familiei de drept continental (anii 1992-2008), se înscriu în contextul general de înnoire și perfecționare a doctrinei în materie civilă și procesual civilă: Процессуальный Кодекс Молдовы. Комментарий

(1992) de A.Cojuhari; Drept civil: Partea generală (1994) de Băiaș S.; Răspunderea civilă delictuală (2001) de Bloșenco A.; Drept civil: Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică. Vol. I (2004) de Băiaș S. și Roșca N.; Drept civil (2004) de Cojocari E. și Cojocari V.; Drept civil: Drepturile reale. Teoria generală a obligațiilor. Vol. II (2005) de Băiaș S., Băieșu A., Cebotari V., Crețu I. și Volcinschi V.; Drept civil; Drept de proprietate; Legislație (1995) de Băiaș S.; Persoana juridică - subiect de drept civil. Drept civil. Partea generală (2008) de Chirinciuc G.; Правовое регулирование малого предпринимательства: сравнительный анализ теории и практики (2004) de Ignatiev V.; Конституционное право человека и гражданина на предпринимательскую деятельность в Республике Молдова (2006) de Traghira V.; Manualul judecătorului la examinarea pricinilor civile (2007) de Poalelungi M., Filincova Svetlana. Culegere de practică judiciară a Colegiului civil și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție (2005-2007) de Poalelungi M.;

Modificări de substanță survin în doctrina dreptului comercial din țara noastră: Торговое право (1999) de Calenic A.; Dreptul comerțului internațional (1999) de Gribincea L.; Правовая охрана селекционных достижений в Республике Молдова (1999) de Lebedev V.; Международный коммерческий арбитраж: разрешение внешнеэкономических споров. Учебно-практическое пособие (2001) de Lebedev V.; Societatea comercială – persoană juridică în economia de piață (2000) de Lazar T.; Drept civil. Răspunderea juridică civilă (studiu teoretic, legislativ și comparativ de drept) (2002) de Cojocari E.; Комерческое предпринимательское) право (2006) de Calenic A.; Dreptul afacerilor (2004) de Roșca N. și Băiaș S.; Drept economic (2006) de Volcinschi V. și Cojocari E.;

Au fost realizate aprecieri la adresa **dreptului familiei:** Dreptul familiei (2002) de Mărgineanu L. și Mărgineanu G.; Dreptul familiei (2004) de Cebotari V.; Dreptul familiei (2000) de Pânzari V.

A fost dată preferință și **dreptului muncii** în următoarele lucrări: Dreptul muncii (1995) de Negru T.; Трудовые договоры (контракты) в Республике Молдова и в Российской Федерации в условиях рыночной экономики: Теория и практика (2001) de Sosna B.; Трудовое право Республики Молдова. Научно-практическое пособие (с комментариями отдельных норм КЗоТа РМ) de Sosna B. și Gorelco N.; Dreptul muncii (partea generală). Codul muncii (2004) de Scorțescu C., și T. Negru.; Трудовые споры. Учебно-практическое пособие (2004) de Sosna B., Romandaș N., Gorelco N. și Baurculu A.; Contractul individual de muncă. Legislație (2001) de Sosna B.; Dreptul muncii. Vol. I (2005) de Ev. Donos.

Astfel fiind văzute lucrurile, profesorul Victor Popa definește sistemul de drept al Republicii Moldova ca un ansamblu de norme juridice divizate conform obiectului și metodelor de reglementare în ramuri de drept cum ar fi: dreptul constituțional, dreptul administrativ, dreptul civil, dreptul financiar, dreptul muncii, dreptul penal, dreptul procesual penal, dreptul familiei, dreptul agrar, dreptul internațional etc., precum și instituții juridice care reglementează un grup de relații sociale înrudite¹.

Dezvoltarea științei dreptului internațional în Republica Moldova

Știința dreptului internațional are un caracter mondial, asupra conținutului căreia își găsește reflectare natura perioadelor istorice în care se dezvoltă teoriile dominante în

¹ Popa V. Tratat de drept constituțional și instituții politice. Ediția a doua, revăzută și adăugată. Chișinău: S.n., 2021, p.31.

politica externă a statelor și oformarea lor juridică, tendințele dezvoltării civilizației, specificul gândirii științifice a juriștilor cu specialitatea drept internațional.

Idei privind aspecte cu caracter internațional au fost înaintate încă în trecutul îndepărtat. Viziuni asupra problemelor suveranității au fost expuse de gânditorii moldoveni așa ca Constantin Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Cantemir ș.a. Lucrarea „Istoria creșterii și descreșterii Imperiului Otoman” a lui D. Cantemir servea ca îndrumar pentru trimișii Moldovei la Constantinopol și alte țări ale lumii. O aplicare practică a unor norme de drept internațional a fost cunoscută în politica relațiilor cu alte state a lui Ștefan cel Mare.

În prezent știința dreptului internațional în Republica Moldova este reprezentată de autori cunoscuți în țară și peste hotare în următoarele lucrări: *Drept diplomatic și consular* (2000) de A.Burian; *Drept internațional public.Vol.I.* (2001) de Balan O. și Serbenco E.; *Aspecte ale conflictului transnistrean* (2001) de Chirtoacă N., Nantoi O., Garaz M. și Pântea Iu.; *Drept internațional public.Vol.I și II.* (2003) de Balan O. și Burian A.; *Drept internațional umanitar* (2003) de Balan O., Rusu V. și Nour V.; *Regimul de drept al activității diplomatice* (2004) de A.Burian; *Правовой режим дипломатической деятельности* (2004) de A.Burian; *Protecția consulară a persoanelor fizice și a persoanelor juridice în străinătate* (2004) de A.Burian; *Diplomația preventivă și dreptul internațional* (2004) de Arhiliuc V.; *Protecția diplomatică a naționalilor în dreptul inernațional public* (2007) de Cucuș D.;*Relațiile internaționale, politica externă și diplomația* (2007) de Burian A.; *Întroducere în teoria relațiilor internaționale* (2007) de Burian A.; *Alianța Tratatului Atlanticului de Nord. Concepții evolutive* (2007) de Arhiliuc V. și Ceban C.; *Reprezentanțele organizațiilor internaționale în Republica Moldova. Studii științifice* (2008) de Arhiliuc V., Chirtoacă N., Ceban C.,Cucuș D. ș.a.;

În lucrările autorilor numiți își găsesc expunere probleme teoretice privind relația între dreptul internațional și legislația națională, activitatea și practica diplomatică și consulară, protecția internațională a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, reglementări juridice internaționale privind mediul înconjurător ș.a. Tematica lucrărilor vorbește despre faptul că știința dreptului internațional la etapa actuală în Republica Moldova se bucură de o atenție sporită, are un diapazon larg de cercetare, este un răspuns la necesitățile consolidării Republicii Moldova ca stat independent.

În conținutul acestor lucrări se explică aspecte din sistemul dreptului internațional contemporan, luându-se în considerație noile provocări și realizări în acest domeniu cum ar fi problematica - suveranitatea statelor în condițiile globalizării, noi instituții judiciare internaționale, capacitatea juridică internațională a individului, realizarea drepturilor și obligațiilor Republicii Moldova ca subiect de drept internațional, natura juridică a procesului de integrare europeană ș.a.

Problemele se tratează în spiritul naturii democratice a dreptului internațional contemporan, a valorilor general umane, a aprecierii acțiunilor politice a anumitor state reieșind din prevederile normelor juridice internaționale. Interpretarea doctrinală a prevederilor ce țin de dreptul internațional reprezintă o artă, care necesită în spectru larg de instrumente, cum ar fi: jurisprudența, istoria, informatica, logica, politologia, gramatica etc.

O însemnătate deosebită o are ediția oficială în mai mult de 29 de volume „Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte”, apărută cu sprijinul Înaltului Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați, Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare, Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Fundației SOROS ș.a.

Una din întrebările complicate în teoria dreptului internațional „Raportul dintre conceptul de suveranitate și unele principii de drept internațional dreptului internațional” își găsește explicație în monografia Suveranitatea și dreptul internațional: Probleme teoretice și practice actuale (2007) de N. Osmochescu și V. Gamurari.

Întrebări privind natura juridică a dreptului Uniunii Europene, a supremației acestui drept în ordinea juridică internă a statelor membre precum și evoluția unor structuri instituționale ale UE cum ar fi Parlamentul European au fost expuse în lucrările - Dreptul Uniunii Europene (2003) de Thatham, A. și Osmochescu E.; Parlamentul European: de la primele construcții la instituirea Constituției pentru Europa” (2006) de C. Smochină.

O altă tematică originală, ce ține de activități ale Consiliului Europei ca organizație internațională regională în cadrul căreia pe lângă alte structuri organizatorice funcționează Curtea Europeană pentru drepturile omului cu anumite reguli și condiții de admisibilitate a cauzelor, și-a găsit explicație în lucrările Codul Convenției Europene a Drepturilor Omului (2005) de Jean-Loup Charrier și A.Chiriac; Европейские интеграционные процессы. Теории, концепции, понятия (2006) de Beniuc V.

Odată cu crearea Institutului de Istorie, Stat și Drept a fost formată Secția drept internațional și relații internaționale care are ca temă de cercetare „Implementarea normelor de drept internațional în Republica Moldova” și care se află în plină activitate. Evenimentele din ultimii ani au deschis perspectiva afirmării valorilor civilizației europene - spirit democratic, umanism, spirit rațional, gândire critică, etc. Valorificarea acestei perspective plasează pe prim plan voința clasei politice a țării, depinzând de eforturile concentrate ale instituțiilor guvernamentale, societății civile și nu în ultimul rând de mediile academice, reprezentate de specialiști de calificare înaltă din învățământ și știință.

Alături de multe alte priorități, învățământul și știința în anii ” 90 ai secolului trecut se prezintă drept filiere extrem de eficiente întru realizarea preceptelor integraționiste. Astăzi, integrarea în spațiul educațional european, după aderarea de jure a Republicii Moldova la Procesul de la Bologna, este în curs ireversibil, punându-se pe rol un program vast de modernizare a sistemului educațional aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 863 din 16.08.05, program care cuprinde învățământul preuniversitar, profesional, nonuniversitar, superior și postuniversitar, acțiunile întru realizarea acestuia fiind eșalonate în perioada 2005-2008. La rândul său, cercetarea științifică, inclusiv în domeniul dreptului, are în suport Codul cu privire la știință și inovare, adoptat prin Legea nr. 259-XV din 15 iulie 2004, Concepția politicii de pregătire a cadrelor științifice și științifico-didactice, aprobată prin Hotărârea Guvernului nr.482 din 23.04.2003, Regulamentul atestării cadrelor științifice și științifico-didactice de înaltă calificare (anexa nr.3 la Codul științei și inovării), Regulamentul privind organizarea și desfășurarea doctoratului și postdoctoratului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.914 din 26.08.2005, Regulamentul cu privire la funcționarea consiliilor științifice specializate și conferirea gradelor științifice și titlurilor științifice și științifico-didactice în Republica Moldova, aprobat de Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare la 27.01.2005 și Nomenclatorul specialităților științifice aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1025 din 14.09.04 cu ultimele modificări și completări operate prin HG nr. 692 din 20.06.06.

TENDINȚE NOVATOARE ÎN ȘTIINȚA JURIDICĂ

Considerăm că următoarele concluzii de ordin teoretic și practic sunt următoarele:

În procesul de integrare europeană știința juridică autohtonă este privită ca un instrumentariu menit să ofere asistență și soluții în dezvoltarea socială, politică și economică a Republicii Moldova cu scopul afirmării statului de drept. În ce măsură știința dreptului satisface acest imperativ ne poate mărturisi analiza cercetărilor științifice realizate în acest domeniu, inclusiv implementarea rezultatelor acestora, inclusiv și utilizarea lor în ramurile respective de drept.

Potrivit statisticilor deținute de Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare în Republica Moldova numai în perioada 1993-2008 în țară au fost susținute 169 teze de doctor în drept și 15 teze de doctor habilitat în drept. Au fost la fel elaborate lucrări științifice originale cu rezultate teoretice sau experimentale noi, inclusiv cu realizări principiale noi pentru știință și practica aplicării dreptului.

Cercetările teoretico-științifice și practico-aplicative realizate în cadrul tezelor de doctorat conțin concluzii și recomandări, inclusiv propuneri de *lege – ferenda*, menite să contribuie la perfecționarea sistemului legislativ al țării noastre, la protejarea drepturilor și libertăților cetățenilor, la eficientizarea administrației de stat și locale, la dezvoltarea culturii juridice în societate, la promovarea proceselor integraționiste europene, la asigurarea ordinii de drept. Ele devin în realitate cunoscute unui cerc larg de specialiști implicați în examinarea, susținerea și expertizarea acestor lucrări iar rezultatele lor ajung să fie valorificate de autoritățile statale.

Important este de reținut că doctrina dreptului deține, totuși, un loc important în crearea normelor de drept în forma juridică corespunzătoare, pentru punerea în aplicare a ordinii democratice, pentru instaurarea unui stat cu adevărat democratic bazat pe principiile dreptului și libertăților omului.

O altă concluzie, care nu poate fi ignorată, ar putea fi cooperarea organelor de salvagardare a normelor de drept cu școlile doctorale de cercetare din cadrul universităților și institutelor de cercetare care ar putea genera efecte directe benefice cetățenilor țării.

Actualmente se atestă o tendință sporită față de cunoașterea dreptului internațional și a practicii jurisdicționale internaționale, deoarece doctrina efectului direct, specifică dreptului Uniunii Europene, a devenit realitate și în cazul Republica Moldova.

În același timp, considerăm că în rezultatul punerii în lumină a realizărilor științifice menționate mai sus - monografiile, tratatele, manualele, articolele, teze de doctorat și doctor habilitat în științe juridice - făurite de către cercetătorii din țara noastră, se va ajunge la elucidarea procesului real prin care doctrina juridică contribuie la dezvoltarea sistemului de drept. Totodată trebuie să menționăm: nu e ușor să pui ordine în mulțimea de lucrări științifice și didactice în domeniul dreptului apărute în anii 1990-2008.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. AVORNIC, Gheorghe. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Editura Cartier, 2004. 450 p.
2. ARAMĂ, Elena. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Ed. S.A. Reclama, 2003. 202 p.
3. ARSENI, Alexandru. Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova. Chișinău: 2000, 214 p.
4. BALTAG, Dumitru. Teoria generală a dreptului. Chișinău, ULIM, 2010. 303 p. ISBN 978-9975-70-709
5. BARBĂNEAGRĂ, Alexei. Reforma judiciară și de drept. În: Revista de filozofie și drept. 1993, nr.2, pp.32-43.
6. POPA, Victor. Tratat de drept constituțional și instituții politice. Ediția a doua, revăzută și adăugată. Chișinău: S.n., 2021, 1024 p. ISBN 978-9975-84-148-1.
7. COSTACHE, Gheorghe, GUCEAC, Ion. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre un stat de drept. Chișinău: F.E.-P., „Tipografia Centrală”, 2003. 344 p.
8. CĂRNAȚ, Teodor. Drept constituțional. Chișinău: USM, 2004. 248 p. ISBN:9975-937-16-0

ESENȚA ȘI SPECIFICUL ACTULUI JURISDICȚIONAL¹ THE ESSENCE AND SPECIFICITY OF THE JUDICIAL ACT

*COSTACHI Gheorghe, doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*
<https://orcid.org/0000-0003-1396-7598>

Summary

The article is devoted to the judicial act as the sole manifestation of judicial power. Starting from the distinctive features of the judicial act, a parallel is drawn between it and the administrative act as the main form of manifestation of public administration, with a view to deepening the distinction between them.

Key words: *justice, judicial power, jurisdictional act, court decision, court order, administrative act, public administration.*

Cuvinte-cheie: *justiție, putere judecătorească, act jurisdicțional, hotărâre judecătorească, încheiere judecătorească, act administrativ, administrație publică.*

Din cele mai vechi timpuri, *justiția* s-a impus ca o *funcție de judecare* a proceselor, de reprimare a persoanelor care produc pagube și suferințe altora prin încălcarea regulilor sociale convenite sau stabilite, de anulare a actelor ilegale sau abuzive.

În prezent, *statul de drept* a devenit de neconceput fără *justiție*, pentru că lipsa acesteia înseamnă câmp liber pentru încălcarea legii, arbitrar și nedreptate.

Justiția își are izvorul în suveranitatea statului, iar acesta, la rândul său, prin intermediul instanțelor sale judecătorești, deține monopolul *justiției*, organizând-o ca un serviciu public [3, p. 4; 4, p. 531].

Având menirea să judece, să pronunțe dreptul în cazurile apariției unor litigii în societate, *justiția* se caracterizează prin următoarele trăsături specifice:

- este înfăptuită doar de către instanțele judecătorești și în numele legii;
- este exercitată numai prin metode stabilite de lege, prin examinarea și soluționarea în ședințele de judecată a cauzelor civile, penale sau a celor ce izvorăsc din raporturile administrative;
- este realizată într-o formă procesuală stabilită de lege.

Prin urmare, *justiția* este o formă specifică de exercitare de către stat a funcției sale interne de apărare a ordinii de drept, a proprietății, a drepturilor și libertăților cetățenilor prin examinarea de instanțele judecătorești a cauzelor civile, penale sau administrative, conform dispozițiilor prevăzute de normele dreptului procesual civil, penal, contravențional și administrativ, prin aplicarea, în numele legii, a normelor de drept față de situațiile de fapt, iar în cazurile necesare, aplicând și măsuri de constrângere persoanelor vinovate de încălcarea normelor de drept [5, p. 30].

¹ Studiul a fost realizat în cadrul proiectului 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană” din cadrul Programului de Stat 2020-2023, obținute în semestrul I al anului 2022

În esența sa, *justiția* evidențiază conținutul și funcția *puterii judecătorești*. Astfel, menirea principală a *puterii judecătorești* constă în activitatea instanțelor judecătorești orientate spre realizarea *justiției* în numele statului [17, p. 336].

Indiferent de aceste particularități, rolul social al *puterii judecătorești* într-o societate democratică constă în asigurarea supremației legii și a dreptului, adică în determinarea limitelor de aplicare a constrângerii din partea statului și în asigurarea respectării legii de toți subiecții de pe teritoriul statului [16, p. 153].

În sens extins, *justiția* semnifică „actul de dreptate îndeplinit de magistrat în litigiul care opune două părți cu interese contrarii, litigiul pentru a cărui soluționare a fost sesizat potrivit procedurii legale”. Prin *actul de justiție* îndeplinit în numele legii, judecătorul stabilește ce este legal și ce nu concordă cu prevederile legale, delimitează ceea ce este just de ceea ce este injust, restabilește drepturile încălcate și sancționează juridic pe cel vinovat [11, p. 479].

În timp, față de sensul tradițional, *justiția* și-a îmbogățit conținutul în sensul efectuării controlului asupra modului în care guvernarea acționează în limitele constituției și dreptului, adică în realizarea principiului legalității și al constituționalității, apărând astfel controlul constituționalității legilor și contenciosul administrativ [10, p. 587].

În spiritul ideii de *justiție* s-au dezvoltat și activități îndeplinite de alte organisme decât instanțele judecătorești, care presupun – mai accentuat sau nu – aplicarea aceluiași reguli sau proceduri judecătorești. În scopul articulării lor cu *justiția*, în legislație și doctrină se utilizează denumirea de *activitate jurisdicțională*, care cuprinde atât aceste activități, cât și *justiția*, ea constituind însă partea substanțială a activității jurisdicționale [10, p. 587; 14, p. 268]. Prin urmare, activitatea jurisdicțională este îndeplinită de organe ce aplică reguli judecătorești, care pot face parte sau nu din sistemul organelor judecătorești (de exemplu, Curtea Constituțională, Curtea de Conturi (în cazul României, până în anul 2003, a Franței etc. [9, p. 55-56]) îndeplinesc funcții jurisdicționale, aceste instituții fiind independente, aflate în afara puterii judecătorești) [6, p. 316].

Într-un sens mai extins, în *activitatea jurisdicțională* intră și situații în care nu există în mod obligatoriu un conflict judiciar propriu-zis. Este cazul hotărârilor date în procesul civil și în procesele în care se solicită constatarea unui drept sau numai rectificarea unui act, cazuri în care fie că nu există contrariedade de interese, fie că părțile chemate în judecată, pentru a le fi opozabile hotărârile pronunțate, nu contestă drepturile invocate de persoanele care au investit instanța [15, p. 192].

Accepțiunile *justiției*, ca sistem de organe judiciare și activitate desfășurată de aceste organe pentru a pronunța dreptul, redau esența *justiției* ca funcție statală și ca serviciu public și servesc drept criteriu pentru delimitarea clară a celor trei funcții principale în stat: legislativă, executivă și judecătorească.

Pentru a contura statutul *justiției* de ramură a puterii de stat – *puterea judecătorească*, considerăm absolut necesar a elucida particularitățile *actului jurisdicțional* mai ales în raport cu *actul administrativ*, cu care se aseamănă, dar și de care se deosebește [2, p. 357-262].

În general, autonomia autorităților judiciare față de celelalte organe statale imprimă același caracter și actului în care se finalizează activitatea de bază a *jurisdicției/justiției* – *actul jurisdicțional* [13, p. 11].

În scopul identificării trăsăturilor particulare ale *actului jurisdicțional*, în doctrină au fost recunoscute mai multe criterii (formale și materiale), care vizează, în general, forma și substanța actului emis de o autoritate publică.

Criteriile formale. Un prim-criteriu formal se referă la organul emitent. Deci, din perspectiva dată, actul ce emană de la o autoritate judecătorească constituie un *act juridicțional*. Desigur, există și autorități administrative ce au competența de a emite *acte juridicționale*, doar că specificul acestora este diferit.

Poziția judecătorului în cadrul activității judiciare este importantă și determinantă. Sub acest aspect, judecătorul acționează, în principiu, numai la cererea părții interesate, în timp ce funcționarul administrativ acționează, de regulă, din oficiu, fără ca sesizarea să fie o condiție *sine qua non* a activității sale.

În cazul *actului juridicțional* intervin trei subiecți: statul, în persoana judecătorului, reclamantul și pârâtul. În actul administrativ avem în toate cazurile, pe de o parte, statul, iar, pe de altă parte, cetățeanul. De aici s-a tras concluzia unei diferențe esențiale între cele două categorii de acte, consemnând faptul că, în cadrul actului juridicțional, statul nu acționează în interes propriu, în timp ce în cadrul actului administrativ – în favoarea sa. Altfel spus, în actul administrativ statul este parte în conflict, în timp ce în cazul *actului juridicțional* intervine pentru soluționarea litigiului dintre alți subiecți de drept [13, p. 11-12].

Un alt criteriu formal privește desfășurarea activității judiciare sub formă de proces, deci în cadrul unei proceduri prestabilite de lege. Judecătorul nu acționează la întâmplare în vederea soluționării unui conflict între particulari sau alți subiecți de drept, ci după o procedură riguros reglementată de lege.

Întrucât criteriile formale, privite izolat sau în ansamblul lor, nu sunt de natură să realizeze o delimitare categorică a *actului juridicțional* față de *actul administrativ*, în doctrină s-a recurs și la identificarea unor criterii materiale în acest sens.

Criteriile materiale. Un prim asemenea criteriu vizează finalitatea actului. Potrivit acestui criteriu, *actul juridicțional* urmărește restabilirea ordinii de drept și armonia socială. Uneori însă, și *actul administrativ* are o asemenea finalitate [13, p. 12].

Într-o altă opinie se apreciază că definitiv pentru *actul juridicțional* este împrejurarea că el se întemeiază pe constatările pe care le face judecătorul cu privire la unele chestiuni de fapt și de drept. Activitatea judiciară pune în discuție probleme de drept determinate, adeseori, de un fapt generator de efecte juridice. Judecătorul este chemat, spre a ajunge la soluția finală, să evalueze faptele și să le dea calificarea juridică corespunzătoare. Împrejurările de fapt și de drept constituie adeseori și componente ale activității de evaluare, pe care le face administrația publică în diferite împrejurări.

În literatura juridică mai veche s-a considerat că activitatea juridicțională se particularizează față de cea administrativă prin „prezența necesară a unei pretenții referitoare la existența unui drept sau unei situațiuni juridice subiective” [8, p. 308].

Asupra pretenției deduse judecării și după aprecierea faptelor ce-i sunt prezentate, judecătorul este obligat să se pronunțe printr-o *hotărâre*. Autoritatea lucrului judecat este considerată ca un atribut exclusiv al actului juridicțional. Altfel spus, dacă un act dobândește autoritate de lucru judecat, el este un *act juridicțional*; în caz contrar, nu ne aflăm în prezența unui *act juridicțional*. Prin urmare, fără autoritatea lucrului judecat nu poate fi concepută nici funcția judiciară. La autoritatea lucrului judecat se alătură și posibilitatea executării silite a hotărârii care, pe cale de consecință, trebuie considerată un element eventual al *actului juridicțional* [13, p. 13].

În mod separat, nici criteriile materiale nu sunt suficiente pentru delimitarea *actului juridicțional* față de *actul administrativ*. O delimitare mai riguroasă se poate realiza

doar în cadrul unui sistem mixt, adică al unui sistem care îmbină criteriile formale cu cele materiale.

Cu toate acestea, din totalitatea criteriilor prezentate, se consideră că trei au un caracter esențial:

- existența unei proceduri specifice (judiciare),
- existența unei pretenții care conduce la o soluție (hotărâre),
- soluția este înzestrată cu autoritate de lucru judecat.

Se remarcă astfel preponderența criteriilor materiale. Din cadrul criteriilor formale a fost reținut ca esențial doar criteriul existenței unei proceduri specifice determinate de lege. Soluția este firească, întrucât natura jurisdicției se determină prin conținutul și finalitatea sa, iar nu prin formă. Aceasta din urmă constituie doar învelișul conținutului [13, p. 12].

Substanța activității jurisdicționale se materializează în **hotărârea judecătorească**, act prin care se pune capăt unui conflict apărut în sfera relațiilor sociale (în acest caz este vorba despre *hotărârea* finală și nu de celelalte acte emise de judecător în cursul activității de soluționare a litigiului.

În esență, decizia judecătorului este urmarea directă a unei cereri. Între cerere și hotărâre se interpun numeroase operațiuni juridice, necesare pentru stabilirea faptelor și aplicarea legii într-o cauză concretă. Hotărârea este cea care dezleagă litigiul și căreia legea îi conferă autoritate de lucru judecat. Pornind de la aceasta, într-un sens tehnic și restrâns, doar *hotărârea* întrunește toate atributele *actului de jurisdicție* [8, p. 319].

Hotărârea judecătorească reprezintă un *act jurisdicțional*, cumulând astfel caracteristicile generale ale acestuia. În plus, prezintă numeroase trăsături specifice date de statutul judecătorului ce o pronunță (independența, inamovibilitate), de procedura în urma căreia este pronunțată, de principiile aplicabile procedurii de judecată (contradictorialitatea, publicitatea etc.) și de efectele pe care le produce (puterea de lucru judecat) [13, p. 14].

Hotărârea judecătorească constituie actul jurisdicțional final al judecății, prin care se soluționează litigiul. Prin hotărâre se dispune cu privire la pretențiile deduse judecății, pe fond sau ca urmare a soluționării unei excepții ori instanța se dezinvestește, fără a soluționa cauza (de ex., hotărârea de declinare) [7, p. 153].

Hotărârea judecătorească, ca act final al procesului și de dispoziție al instanței, redă sensul restrâns al conceptului de hotărâre. În sens larg, prin hotărâre se înțelege orice act de dispoziție al instanței (ori de câte ori Codul de procedură civilă prevede că instanța „decide”, „dispune” sau „hotărăște”) [13, p. 14].

Actul final al procesului și de dispoziție al instanței este precedat de un complex de acte și activități procesuale de natură a pregăti soluția finală [12, p. 12-15]. Asemenea acte, precum regularizarea cererii de chemare în judecată, fixarea termenelor de judecată, amânarea cauzelor etc., par a avea, prin natura lor, caracterul unor acte administrative [13, p. 14]. Dar, potrivit lui E. Herovanu, „existența lor nu poate fi concepută decât în ciclul formelor care pregătesc hotărârea, încorporată în el (proces), și toate împreună afectate aceleași destinațiuni; activitatea, pe care o provoacă din partea organului respectiv, trebuie neapărat socotită ca o activitate jurisdicțională după cum actele pe care le exprimă trebuie socotite și ele tot ca acte jurisdicționale” [7, p. 320].

Zona cuprinsă între cererea de chemare în judecată și hotărâre este una deosebit de bogată în operații juridice cu semnificații particulare. De aceea, calificarea unor asemenea acte se confruntă cu mari dificultăți și reprezintă, în teoria dreptului procesual

civil, sursa unor dispute vehemente. Considerarea unor astfel de acte ca exclusiv administrative este, după părerea specialiștilor, o eroare inadmisibilă, căci judecătorul nu acționează în vederea realizării funcției executive a statului, ci în scopul îndeplinirii justiției într-o cauză civilă concretă. Scopul actului este, în majoritatea cazurilor, pregătirea soluției finale și de aceea el nu poate fi privit în afara cadrului procesual. A decide altfel ar însemna a reduce activitatea judiciară la actul final și de dispoziție al judecătorului [13, p. 15].

În opinia noastră, o astfel de dispută doctrinară la moment nu își mai are rostul, întrucât *Codul administrativ al Republicii Moldova* [1] destul de clar a delimitat actul administrativ și tot ce se asimilează acestuia față de *actul jurisdicțional* dat în competența instanțelor judecătorești/ judecătorului. Mai mult ca atât, în același act normativ, este bine punctată și procedura administrativă (inclusiv prealabilă), care la fel se distinge prin particularități concrete de procedura judiciară.

Pe de altă parte, considerăm că un criteriu important în baza căruia se delimitează foarte clar actul jurisdicțional de cel administrativ ține de scopul acestora, prin act administrativ se organizează și se execută legea, iar prin actul jurisdicțional de sancționează abaterea de la norma legii și se soluționează litigiile de drept [18, p.115].

În concluzie, putem trasa destul de clar și exact distincția dintre puterea judecătorească, competența de îndeplinirea justiției prin emiterea de *acte jurisdicționale*, și celelalte puteri ale statului (în special cea executivă), care chiar dacă sunt emitente de diferite acte cu forță juridică, totuși se deosebesc radical de *actele jurisdicționale* ale justiției ca putere în stat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Codul administrativ al Republicii Moldova* nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018.
2. COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*. Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. Chișinău: S.n., 2021 (Tipogr. "Print Caro").
3. COSTACHI Gh., Hlipcă P. *Aspecte generale privind organizarea puterii judecătorești în România și Republica Moldova*. În: Legea și Viața, 2009, nr. 1.
4. COSTACHI Gh., HLIPCĂ P. *Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept*. Brașov: Tipografia Universității „Transilvania” din Brașov, 2010.
5. CREȚU V. *Principiul și criteriile privind diferențierea organelor judiciare de celelalte organe ale statului. Coraportul justiției cu alte funcții statale în Republica Moldova*. În: Teoria și practica aplicării legislației în regimul constituțional al Republicii Moldova. Analele Universității de Stat din Moldova. Științe juridice. Serie nouă, nr. 3. Chișinău: Cartier, 1999.
6. EREMIA M.-C., DRAGNEA D. M. *Introducere în dreptul constituțional*. Ediția a 2-a. București: Hamangiu, 2007.
7. GHIȚĂ D. *Drept procesual civil. Partea specială*. București: C.H. Beck, 2017.
8. HEROVANU E. *Principiile procedurii judiciare*. Vol. I. București: Institutul de Arte Grafice „Lupta”, 1932.
9. IACUB I. *Rolul instituției supreme de audit în cadrul statului și natura juridică a controlului exercitat de aceasta*. În: Интеграция Молдовы и Украины в Европейский Союз: правовой аспект, международная научно-практическая конференция, г. Кишинев, 6-7 ноября 2015 г. Chișinău: S.n., 2015.
10. IANCU Gh. *Drept constituțional și instituții politice*. Ediția a treia. București: Lumina-Lex, 2005.
11. IONESCU C. *Drept constituțional și instituții politice*. Ediția a doua. București: All Beck, 2004.

12. LEȘ I. *Tratat de drept procesual civil*. Vol. I. Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe. București: Universul juridic, 2014.
13. LEȘ I., Ghiță D. *Instituții judiciare contemporane*. Ediția a II-a. București: C.H. Beck, 2019.
14. MURARU I., TĂNĂSESCU E. S. *Drept constituțional și instituții politice*. Ediția a 12-a. Vol. II. București: C. H. Beck, 2006.
15. RAILEAN P. *Mecanismul jurisdicțional de asigurare a legalității în statul de drept*. Chișinău: S.n., 2015 (Tipografia Centrală).
16. АЛЕБАСТРОВА И.А. *Конституционное право зарубежных стран*. Москва: Юриспруденция, 2000.
17. ГАБРИЧИДЗЕ Б.Н., ЕЛИСЕЕВ Б.П., ЧЕРНЯВСКИЙ А.Г. *Конституционное право современной России*. Москва: Издательство «Дело и сервис», 2001.
18. Cușnir, V., Sosna, V., *Некоторые достоинства и недостатки административного кодекса Республики Молдова*. În: *Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice*, nr. 4 (179), 2019, p. 108-118.

PRINCIPII APLICABILE ÎN RAPORTURILE DINTRE UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI STATELE MEMBRE¹

THE PRINCIPLES APPLICABLE IN THE RELATIONS BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND THE MEMBER STATES

Natalia CHIRTOACĂ, profesor universitar, doctor în drept, cercetător științific coordonator, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0009-0007-2738-7013>

Leonid CHIRTOACĂ, conferențiar universitar, doctor în drept, cercetător științific coordonator, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0009-0008-5289-6909>

Abstract

This article analyzes the principles applicable in the relations between the European Union and the Member States, estimating that the value of the principles of law is much more obvious as the European Union Law system is in formation, flexible and adaptable to historical realities and in accordance with the desire. integration of the Member States. Thus, the principles of European law have a special value due to the unique character of the European Union as a legal personality and the character of originality of the European legal order.

The research advances with the classification of the principles of European law, highlighting the fact that those principles expressly enshrined in the text of the founding treaties of the European Union are specific to EU law. Among the principles expressly stated in the founding treaties, aimed at ensuring the balance and delimitation of responsibilities between Member States and the European Union, note the principle of competence (specialization of communities), the principle of subsidiarity, the principle of proportionality and the principle of loyal cooperation.

Finally, it is stated that subsidiarity and proportionality are principles related to the principle of attribution of the powers, as it determines the extent to which the European Union can exercise the powers conferred on it by the Treaties. In order to contribute to the fulfillment of the missions deriving from the treaties, both the European Union and the member states must respect and help each other based on the principle of loyal cooperation, a principle that requires compliance with the legal framework and the possibility of establishing procedures that allow good development of the European integration process.

Keywords: *European Union, Member State, the principle of attribution of the powers, the principle of subsidiarity, the principle of proportionality.*

¹ Articolul este publicat în cadrul Programului de stat: 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană”.

Aspecte introductive

De-a lungul istoriei sale, Uniunea Europeană a devenit un actor din ce în ce mai complex, atât din punct de vedere al relațiilor dintre membrii săi, cât și a modului de raportare la sistemul internațional. Dacă până la 1 decembrie 2009, Uniunea Europeană era definită ca o entitate sui generis, având personalitate juridică emergentă, sprijinindu-se, în existența sa, pe cei trei piloni instituți prin Tratatul de la Maastricht: Comunitățile Europene, politica externă și de securitate comună, justiția și afacerile interne, atunci prin Tratatul de la Lisabona în art. 47 (TUE) se consacră, în mod expres, pentru prima dată, personalitatea juridică a Uniunii Europene: „Uniunea are personalitate juridică”. Astfel, începând cu 1 decembrie 2009, apare un nou subiect de drept internațional, Uniunea Europeană, cu toate prerogativele care îi sunt specifice¹.

Prin urmare, având personalitate juridică proprie, Uniunea Europeană dispune de propria sa ordine juridică, care este un nou tip de ordine juridică, nefiind nici o ordine juridică internațională de tip clasic și nici o însumare a ordinilor juridice naționale. Caracteristicile ordinii juridice a Uniunii Europene își au soriginea în cedarea parțială a unor atribute de suveranitate către organisme supranaționale atipice, la care au recurs statele membre atunci când au instituit Uniunea Europeană.

Din aceste considerente, dreptul UE este un drept complex și original, fiind mai mult un drept supranațional decât un drept internațional. Altfel spus, dreptul comunitar originar este internațional la creare și supranațional la aplicare. Fiind un sistem juridic de dată relativ recentă, dreptul UE este incomplet în anumite materii, motiv pentru care la interpretarea unei norme comunitare, în lipsa unor norme comunitare scrise, se recurge adeseori la unele principii de drept ca izvoare juridice.

Principiile de drept sunt acele reguli de maximă generalitate care sintetizează experiența socială și asigură echilibrul dintre respectarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor².

Conform unei alte accepțiuni principiile dreptului sunt acele idei (prescripții) fundamentale, diriguitoare ale sistemului de drept și ale compartimentelor acestuia, precum și modalitatea de coordonare a normelor juridice în jurul unei idei călăuzitoare³.

În acest sens, menționăm că principiile de drept joacă un rol esențial nu numai prin prisma importanței teoretice, ci și din punct de vedere practic și jurisprudențial.

Referindu-ne strict la principiile Dreptului Uniunii Europene, estimăm că valoarea acestora este mult mai evidentă întrucât sistemul de Drept al Uniunii

¹ Chirtoacă Natalia. Drept instituțional al Uniunii Europene. CEP USM, Chișinău, 2017, p. 129.

² Baran Nicolae. Teoria generală a dreptului, <https://cis01.central.ucv.ro/csv/curs/tgd/c3.html>, accesat 03.01.2023.

³ Negru Boris. Probleme fundamentale ale principiilor dreptului. Revista Administrarea publică nr. 4, 2013, p. 44.

Europene este în formare, flexibil și adaptabil la realitățile istorice și în acord cu dorința de integrare a statelor membre. Astfel, principiile dreptului european au o valoare specială datorită caracterului unic al Uniunii Europene ca personalitate juridică și caracterului de originalitate al ordinii juridice europene.

Sintetizând accepțiunile menționate supra, determinăm că principiile dreptului european reprezintă ansamblul de reguli generale care sintetizează experiența procesului de integrare europeană, precum și coordonarea normelor juridice în procesul de integrare europeană.

În general, principiile dreptului european pot fi extrase din dispozițiile actelor constitutive, pot fi deduse prin interpretare sau pot fi desprinse din sistemul de valori comune.

Clasificarea principiilor dreptului Uniunii Europene

În privința clasificării principiilor dreptului european, demersul categorial se bazează pe raporturile dintre instituțiile Uniunii Europene, pe de o parte, și pe raporturile dintre aceste instituții și statele membre ale Uniunii Europene¹.

În literatura de specialitate regăsim mai multe clasificări ale principiilor dreptului european, și anume:

- principii generale comune dreptului statelor membre;
- principii privind natura Comunităților²;
- principii referitoare la integrarea dreptului comunitar în ordinea juridică națională;
- principii care guvernează activitatea instituțională;
- principii generale privind competențele Comunităților Europene³.

Alt autor⁴ clasifică principiile generale de drept integrate dreptului comunitar în:

- principii inerente oricărui sistem juridic organizat, care cuprind principiile generale clasice: principiile generale de procedură, principiul securității juridice și al echității;
- principii generale comune sistemelor juridice ale statelor membre, care cuprind: principii referitoare la revocarea actelor administrative generatoare de drepturi subiective, principiul egalității în fața reglementărilor economice, principiul îmbogățirii fără justă cauză, principiul ierarhiei normelor în măsura în care

¹ Mazilu Dumitru. Integrarea europeană. Drept comunitar și instituții europene. Ediția a VI-a, editura Lumina Lex, București, 2008, p. 58.

² Principiile rezultate din natura comunităților sunt numite și principii constituționale pentru că ele decurg din necesitatea interpretării tratatelor, a precizării și completării lor.

³ Marcu Viorel, Diaconu Nicoleta. Drept comunitar general. Editura Lumina Lex, București 2002, p. 86-87, 91-99, 101-109, 298-307.

⁴ Munteanu Roxana. Drept european: evoluție, institutii, ordine juridica. Editura Oscar Print, București, 1996, p. 85.

fundamentează distincția dintre reguli și măsuri de executare, principiul confidențialității corespondenței dintre avocați și clienți, principiul dreptului întreprinderilor asupra secretului afacerilor lor;

- principii deduse din natura Comunităților, care se împart în: a) principii de ordin instituțional, cum sunt principiul general al solidarității statelor membre, principiul general al echilibrului constituțional și b) principii inerente noțiunii de piață, cum ar fi principiul nediscriminării, al egalității de tratament, al proporționalității, al preferinței comunitare.

Un alt autor¹ clasifică principiile generale ale dreptului în: protecția drepturilor fundamentale ale omului, respectarea dreptului la apărare, autoritatea de lucru judecat, principiul certitudinii juridice, al egalității, proporționalității, loialității.

Potrivit altui autor, principiile au fost clasificate astfel: principii referitoare la repartitia competențelor, la echilibru instituțional, la alegerea bazei legale; principii generale ale dreptului din care fac parte principiile inerente ale oricărui sistem juridic organizat, principii generale comune dreptului național ale statelor membre și principii deduse din natura Comunităților².

Din cele enunțate mai sus, putem constata că atât clasificările, cât și formularea principiilor sunt diferite de la autor la autor. Una din clasificări, la care am recurs și noi, grupează principiile Dreptului Uniunii Europene în următoarele categorii:

1. principii ale dreptului internațional public³;
2. principiile sistemelor juridice ale statelor membre⁴;
3. principiile rezultate din dispozițiile tratatelor institutive;
4. drepturile fundamentale ale omului, privite ca principii de drept⁵.

Trebuie să menționăm că toate aceste principii sunt trecute prin „filtrul” obiectivelor comunitare, adică sunt „comunitarizate”, astfel încât, uneori, pot suporta anumite limitări pentru a fi în conformitate cu dreptul comunitar⁶. În prezent, când denumirea de comunitar este înlocuită cu cea de european, urmează să constatăm că principiile Dreptului UE trebuie analizate și interpretate prin prisma scopurilor generale și obiectivelor acestui organism.

¹ Manolache Octavian. *Drept comunitar*. Editura All, București, 1996, p. 13-25.

² Jean Boulouis. *Droit institutionnel des communautés*. Montchrestien, Paris, 1993, 4e édition, p. 148.

³ Principiile de drept internațional și-au găsit loc în ordinea juridică comunitară prin intermediul jurisprudenței Curții de Justiție, dar numai cele compatibile cu ordinea de drept comunitară.

⁴ Principiile deduse din dreptul statelor membre au fost consacrate tot prin jurisprudența Curții de Justiție și constituie categoria cea mai substanțială de principii generale care se sprijină pe dreptul statelor membre.

⁵ Tofan Mihaela. *Drept financiar european*. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2019, p. 45-47; Moroianu Zlătescu Irina. *Drept european*. Editura ProUniversitaria, București, 2012, p. 90-92.

⁶ Fureea Augustin. *Drept comunitar european. Partea generală*, Editura All Beck, București, 2004, p. 141.

Inițial, Tratatul constitutiv al Comunităților Europene nu conținea referințe cu privire la principiile generale ale dreptului comunitar, cu excepția articolului 288 din Tratatul CEE care fundamenta responsabilitatea extracontractuală a Comunității Europene pe principiile de drept care sunt generale și comune tuturor statelor membre. Astfel putem enunța că, principiile generale ale dreptului european au fost consacrate de Jurisprudența Curții de Justiție a Comunităților Europene.

În viziunea Tratatului de la Lisabona, reglementările care vizează principiile Dreptului Uniunii Europene ocupă un loc important, pornind de la dispozițiile care vizează respectarea principiilor democratice (Titlul II) și până la principiile care guvernează relația Dreptul UE – dreptul statelor membre¹.

Întrucât Uniunea Europeană este fondată pe baza unor tratate internaționale, putem afirma că sursa „naturală” a principiilor Dreptului UE ar trebui să fie principiile dreptului internațional, ulterior însă, prin prevederile incluse în tratatele institutive, principiile dreptului internațional au fost particularizate, adaptate specificului organizării și funcționării Uniunii Europene.

Față de clasificarea principiilor Dreptului UE menționată mai sus, evidențiem că sunt specifice Dreptului UE acele principii consacrate expres în textul tratatelor institutive ale Uniunii Europene, sursă de drept primar al UE. Prin urmare, vom limita analiza teoretică a principiilor de drept european la principiile enunțate expres în izvoarele primare ale Dreptului UE, celelalte categorii de principii fiind proprii altor discipline juridice, la care facem trimitere pentru o cercetare amănunțită². Pentru ca celelalte categorii de principii să fie incluse în sfera principiilor Dreptului UE, condiția impusă este aceea ca principiul să fie apt să intre în ordinea juridică europeană, adică să nu fie în contradicție cu valorile care stau la originea tratatelor.

Dintre principiile enunțate expres în cuprinsul tratatelor institutive, menite să asigure echilibrul și delimitarea atribuțiilor între statele membre și Uniunea Europeană³, reținem atenția principiul specializării comunităților⁴, principiul subsidiarității, principiul proporționalității și principiul cooperării loiale.

1. Principiul atribuirii de competențe (specializării comunităților) își are corespondentul în dreptul internațional public fiind denumit principiul speciali-

¹ Tratatul de la Lisabona, versiune consolidată, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=RO#d1e307-13-1>, accesat la 04.01.2023.

² De exemplu, de analiza drepturilor fundamentale ale cetățenilor, privite ca principii de drept, se ocupă atât Teoria generală a statului și dreptului, cât și Dreptul constituțional, Dreptul administrativ și Protecția juridică a drepturilor omului.

³ Gornig Gilbert, Rusu Ioana Eleonora. Dreptul Uniunii Europene, ed. 2, Editura C.H.Beck, București, 2007, p. 44-45.

⁴ Principiul specializării comunității este cunoscut ulterior intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona ca principiul atribuirii de competențe.

zării organizațiilor internaționale. Acest principiu se bazează pe dispozițiile tratatelor constitutive ale comunităților, care au conferit fiecăreia un anumit obiect de activitate și, în consecință, competențe specifice, corespunzătoare realizării scopului prevăzut în tratate.

Principiul atribuirii de competențe precizează că atât Uniunea, cât și instituțiile sale acționează numai în limitele competențelor care i-au fost atribuite și în limitele obiectivelor care îi sunt conferite de tratatele institutive, precum și de actele succesive care le-au modificat și completat ulterior. Exercitarea acestor competențe este reglementată, în mod special, de principiile subsidiarității și proporționalității. În temeiul principiului atribuirii de competențe, Uniunea Europeană acționează numai în limitele competențelor care i-au fost atribuite de statele membre prin tratate pentru realizarea obiectivelor stabilite prin aceste tratate. Orice competență care nu este atribuită Uniunii prin tratate aparține statelor membre¹.

Potrivit principiului atribuirii de competențe se presupune că fiecare instituție europeană trebuie să-și exercite numai acele atribuțiile funcționale, care le sunt stabilite în mod expres prin tratate. Instituțiile Uniunii Europene vor adopta acte juridice în vederea aplicării tratatelor și în exercitarea competențelor Uniunii. Actele adoptate de instituțiile Uniunii Europene nu pot deroga de la tratatele constitutive. În acest sens, instituțiile abilitate nu pot adopta decât actele necesare îndeplinirii misiunii lor și în condițiile prevăzute de tratate. Acest lucru se referă la natura actelor, la conținutul lor și la procedura de aplicare a acestora. Conform acestui principiu statele pot cere anularea actelor comunitare care au fost adoptate prin depășirea competențelor (normativă, executivă, de control, jurisdicțională) atribuite Uniunii prin Tratat.

Din dispozițiile Tratatelor și jurisprudența Curții, se constată că interpretarea dispozițiilor din tratate privind competența nu este restrictivă, iar Comunitățile dispun de competențe a căror întindere și natură sunt fără precedent în dreptul internațional public. Astfel, din această perspectivă se evidențiază o diversitate de competențe/funcții comunitare, și anume:

- competența normativă/legislativă;
- competența executivă;
- competența bugetară;
- competența de control;
- competența jurisdicțională;
- competența internațională².

După cum am menționat, competențele Uniunii Europene derivă din tratatele constitutive și din sistemul creat în baza acestora, fiind atribuite Comuni-

¹ Art. 5, alin. 1 și alin. 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE), versiune consolidată.

² Berecea Raluca. *Drept comunitar. Principii*, Editura C.H.Beck, București, 2007, p. 304; Chirtoacă Natalia. *Op. cit.*, p. 133-136.

tății/Uniunii, ca organizație internațională, în mod expres de către statele membre. Atribuirea de competență are natura juridică a unui transfer ireversibil, întrucât Uniunea este dotată cu atribuții proprii și cu puteri reale, care s-au născut dintr-o limitare de competență sau transfer de atribuții de la state la Comunitate. Astfel, transferul ce se realizează de la state, din ordinea lor juridică internă în beneficiul ordinii juridice comunitare, privește drepturile și obligațiile ce corespund dispozițiilor tratatului și antrenează o limitare definitivă a drepturilor lor suverane¹.

Conform Declarației nr. 24 anexată Tratatului de la Lisabona, în temeiul personalității sale juridice, Uniunea nu este autorizată “în nici un fel să legifereze sau să acționeze în afara competențelor care îi sunt conferite de către statele membre prin Tratat”². În materia competențelor, regula de bază este aceea că statele nu-și pierd competențele proprii prin atribuirea unor competențe Uniunii Europene, dar apar unele modificări în exercitarea acestora. În cazul atribuirii unei competențe Uniunii Europene, statele nu mai dispun de competență proprie, autonomă în acel domeniu, fiind obligate să respecte normele emise de Uniunea Europeană, să adopte acte normative interne conforme cu acestea.

Tratatul de la Lisabona stabilește în mod expres tipurile de competențe ale Uniunii, prevăzând și o listă a domeniilor care fac obiectul competențelor. Potrivit art. 2 din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene (TFUE), sunt definite trei categorii de competențe:

- Competențe exclusive;
- Competențe partajate;
- Competențe de sprijinire, coordonare sau completare.

Competențele exclusive³, sunt cele atribuite prin Tratatul constitutiv într-un domeniu determinat, asupra căruia numai Uniunea poate legifera, statele membre putând să facă acest lucru numai în cazul în care sunt abilitate de Uniune sau pentru punerea în aplicare a actelor Uniunii⁴.

Potrivit art. 3 din TFUE competența Uniunii este exclusivă în următoarele domenii:

- uniunea vamală;
- reguli de concurență necesare pentru funcționarea pieței interne a UE;
- politica monetară pentru statele membre a căror monedă este euro;
- conservarea resurselor biologice ale mării în cadrul politicii comune privind pescuitul;

¹ Hotărârea Flaminio Costa c./E.N.E.L., 6-64, ECLI:EU:C:1964:66, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>, accesat la 10.01.2023.

²http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.RON&toc=OJ:C:2016:202:TOC#C_2016202RO.01033501, accesat la 10.01.2023.

³ Fuerea Augustin. Manualul Uniunii Europene, ediția a VI-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2016, p. 322.

⁴ Art. 2, alin. 1 din TFUE, versiune consolidată.

- politica comercială comună;
- încheierea unor acorduri internaționale în cazul în care:
 - această încheiere este prevăzută de un act legislativ al Uniunii;
 - este necesară pentru a permite Uniunii să își exercite competența internă;
 - în măsura în care aceasta ar putea aduce atingere normelor comune sau

ar putea modifica domeniul de aplicare a acestora.

Astfel, în cazul în care tratatele atribuie Uniunii competență exclusivă într-un domeniu determinat, numai aceasta poate legifera și adopta acte cu forță juridică obligatorie, statele membre fiind obligate să respecte normele emise de Uniunea Europeană, sau să adopte acte normative interne conforme cu acestea.

Competențele partajate, presupun faptul că statele membre au dreptul să legifereze în condițiile în care Uniunea nu își exercită propria competență ori renunță la exercitarea acestei competențe în favoarea statelor membre (drept de legiferare secundar pentru statele membre)¹.

Exercitarea competențelor partajate se face cu respectarea principiilor subsidiarității și proporționalității, în sensul că Uniunea intervine numai dacă și în măsura în care obiectivele acțiunii preconizate nu pot fi realizate în mod satisfăcător de statele membre. Potrivit art. 4, alin. 2 din TFUE competența Uniunii este partajată cu statele membre, în următoarele domenii:

- piața internă;
- politica socială, pentru aspectele definite în prezentul Tratat;
- coeziunea economică, socială și teritorială;
- agricultura și pescuitul, cu excepția conservării resurselor biologice ale mării;
- mediul;
- protecția consumatorului;
- transporturile;
- rețelele transeuropene;
- energia;
- spațiul de libertate, securitate și justiție;
- obiectivele comune de securitate în materie de sănătate publică, pentru aspectele definite prin Tratat.

Totodată, tratatul admite existența competenței partajate în domeniile cercetării, dezvoltării tehnologice și spațiului, unde Uniunea dispune de competență pentru a desfășura acțiuni și, în special, pentru definirea și punerea în aplicare a programelor, fără ca exercitarea acestei competențe să poată avea ca efect împiedicarea statelor membre de a-și exercita propria competență. În domeniile cooperării pentru dezvoltare și ajutorului umanitar, Uniunea dispune de competență pentru a întreprinde acțiuni și pentru a duce o politică comună, fără ca exercitarea acestei competențe să aibă ca efect lipsirea statelor membre de posibilitatea de a-și exercita propria competență.

¹ Art. 2, alin. 2 din TFUE, versiune consolidată.

Astfel, în situația în care tratatele atribuie Uniunii competențe partajate cu statele membre într-un anumit domeniu, statele membre își exercită competența în măsura în care Uniunea nu și-a exercitat competența sau a hotărât să înceteze să și-o mai exercite¹.

Menționăm că domeniul competențelor partajate este deschis, putând fi adăugate noi competențe ori reduse, ținând cont de dreptul statelor de a decide asupra competențelor Uniunii.

Competențele de sprijinire, de coordonare sau completare a acțiunii statelor membre, presupun faptul că, în anumite domenii și în condițiile prevăzute în tratate, Uniunea este competentă să întreprindă astfel de acțiuni fără a înlocui însă prin aceasta competența statelor în aceste domenii și fără ca acțiunea Uniunii să poată conduce la armonizarea reglementărilor naționale.

Potrivit art. 6 din TFUE Uniunea este competentă să desfășoare acțiuni de sprijinire, de coordonare sau completare a acțiunii statelor membre în următoarele domenii:

- protecția și îmbunătățirea sănătății umane;
- industria;
- cultura;
- turismul;
- educația, formarea profesională, tineretul și sportul;
- protecția civilă;
- cooperare administrativă.

Acestor tipuri de competențe li se adaugă politici separate și specifice: - coordonarea politicilor economice și de ocupare a forței de muncă²; - politica externă și de securitate comună (PESC), inclusiv definirea treptată a unei politici de apărare comună³. În acest sens, Uniunea asigură coerența între diferitele sale politici și acțiuni, ținând seama de ansamblul obiectivelor Uniunii și respectând principiul de atribuire a competențelor.

Prin urmare, trebuie să menționăm că atât Tratatul de la Lisabona, cât și dreptul adoptat de instituțiile Uniunii în exercitarea competențelor care i-au fost atribuite acesteia au prioritate față de dreptul statelor membre, iar acestea din urmă trebuie să ia toate măsurile generale și specifice necesare asigurării executării obligațiilor ce decurg din Tratat sau din actele instituțiilor Uniunii.

2. Principiul subsidiarității este un principiu de reglementare a exercitării competențelor comunitare⁴, care presupune faptul că Uniunea nu intervine în do-

¹ Vezi Declarația nr. 18, anexată Tratatului de la Lisabona, cu privire la delimitarea competențelor. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.RON&toc=OJ:C:2016:202:TOC#C_2016202RO.01033501, accesat la 04.02.2023.

² Art. 2, alin. 3 din TFUE, versiune consolidată.

³ Art. 2, alin. 4 din TFUE, versiune consolidată.

⁴ Art. 5, alin. 1 din TUE, versiune consolidată.

menii ce nu țin de competența exclusivă a acesteia, decât în măsura în care obiectivele în cauză nu pot fi realizate în mod corespunzător de către statele membre, ci pot fi mai bine îndeplinite la nivelul Uniunii Europene (intervenție din rațiuni de necesitate).

Din conținutul principiului subsidiarității reiese că atât Uniunea Europeană, cât și instituțiile europene acționează doar în cazul în care obiectivele ce urmează a fi îndeplinite pot fi realizate mai bine la nivel unional decât la nivelul statelor membre. Menționăm, în special, că acest principiu are un rol important în materie de repartitie și delimitare a competențelor atribuite instituțiilor europene în procesul de integrare europeană și se aplică competențelor partajate și nicidecum competențelor exclusive sau celor rămase în competența statelor membre. În consecință, conform principiului subsidiarității, Uniunii Europene nu îi vor fi atribuite decât sarcinile pe care statele membre nu le pot îndeplini în mod eficient.

Principiul subsidiarității s-a impus pe măsura aprofundării procesului de integrare europeană¹, fiind o creație jurisprudențială, care s-a conturat inițial în practica Curții de Justiție a Comunităților Europene, ulterior regăsindu-se în textul tratatelor institutive, începând cu Tratatul de la Maastricht², care prevede în art. G (5), 3b că „Comunitatea acționează în limitele competențelor care îi sunt conferite și a obiectivelor care îi sunt încredințate prin Tratat (alin. 1). În domeniile care nu țin de competența sa exclusivă, Comunitatea nu intervine, conform principiului subsidiarității, decât dacă, și în măsura în care, obiectivele acțiunii avute în vedere nu pot fi realizate de o manieră satisfăcătoare de către statele membre însă pot fi realizate mai bine, la nivel comunitar, datorită dimensiunilor sau efectelor acțiunii preconizate” (alin. 2).

În prezent, reglementarea principiului subsidiarității se regăsește în cuprinsul Tratatului de Reformă privind Uniunea Europeană (Tratatul de la Lisabona), care a păstrat și fortificat dispozițiile anterioare, și care prevede că în temeiul principiului subsidiarității, în domeniile care nu sunt de competența sa exclusivă, Uniunea Europeană intervine numai dacă și în măsura în care obiectivele acțiunii preconizate nu pot fi realizate în mod satisfăcător de statele membre nici la nivel central, nici la nivel regional sau local, dar datorită dimensiunilor și efectelor acțiunii preconizate, pot fi realizate mai bine la nivelul Uniunii Europene³. Potrivit textului Tratatului, instituțiile Uniunii Europene trebuie să aplice principiul subsidiarității în conformitate cu Protocolul privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității, anexă la Tratatul de la Lisabona, iar parlamentele

¹ Prevederile Tratatelor institutive ale Comunităților Europene se refereau indirect la conceptul de subsidiaritate. De exemplu, art. 5 al Tratatului instituind Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului; Art. 235 al Tratatului privind instituirea Comunității Economice Europene.

² Tratatul de la Maastricht, https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf, accesat la 15.02.2023.

³ Art. 5, alin. 3 din TUE, versiune consolidată.

naționale trebuie să asigure respectarea principiului subsidiarității în conformitate cu procedura prevăzută în respectivul protocol¹.

Astfel, constatăm că principiul subsidiarității reprezintă un principiu fundamental pentru funcționarea Uniunii Europene, care stabilește nivelul de acțiune al instituțiilor europene în raport cu acțiunile statelor membre, și care permite determinarea situațiilor în care Uniunea Europeană are competența de a legifera și de a contribui la luarea deciziilor cât mai aproape posibil de cetățeni, garantând întreprinderea unei acțiuni la nivel local, atunci când aceasta se dovedește necesară.

Mai mult ca atât, Tratatul de la Lisabona a consolidat mult principiul subsidiarității prin intermediul Protocolului privind aplicarea principiilor subsidiarității și al proporționalității, care definește punerea în aplicare a principiului subsidiarității prin instituirea mai multor mecanisme de control, în scopul de a verifica aplicarea sa optimă. De asemenea, protocolul prevede că orice proiect de act legislativ trebuie să fie însoțit de o fișă detaliată care să permită evaluarea conformității acestuia cu principiile subsidiarității și proporționalității. Fișa trebuie să cuprindă elemente care să permită evaluarea impactului financiar al proiectului în cauză și, în cazul unei directive, evaluarea implicațiilor acesteia asupra reglementărilor care urmează să fie puse în aplicare de statele membre, inclusiv asupra legislației regionale, după caz².

Totodată, Tratatul de la Lisabona aduce ca noutate participarea deplină a parlamentelor naționale la controlul principiului subsidiarității³. În prezent, parlamentele naționale exercită un control dublu, și anume:

- dispun de un drept de opoziție în cursul elaborării proiectelor legislative. În acest sens, orice parlament național sau orice cameră a unui parlament național poate adresa președintelui Parlamentului European, al Consiliului și, respectiv, al Comisiei un aviz motivat în care să se expună motivele pentru care consideră că proiectul în cauză nu este conform cu principiul subsidiarității⁴;

¹ Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02>, accesat la 25.02.2023.

² Art. 5 din Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02>, accesat la 26.02.2023.

³ Vezi Hotărârea nr. 117 din 4 octombrie 2021 referitoare la propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind creditele de consum - COM (2021) 347 final, Emitent Senatul României, publicat în Monitorul Oficial nr. 964 din 8 octombrie 2021 <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/247271>, accesat la 10.03.2023.

⁴ Art. 6 din Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02>, accesat la 10.03.2023.

- pot contesta un act legislativ în fața Curții de Justiție a UE, în cazul în care consideră că principiul subsidiarității se încalcă¹.

De asemenea, Tratatul de la Lisabona permite participarea Comitetului Rejiunilor la controlul principiului subsidiarității. La fel ca și parlamentele naționale, Comitetul poate să conteste în fața Curții de Justiție a UE un act legislativ care nu ar respecta principiul subsidiarității.

În cele din urmă constatăm, că pentru garantarea respectării principiului subsidiarității s-a instituit controlul jurisdicțional exercitat de către Curtea de Justiție, care este competentă să se pronunțe cu privire la acțiunile referitoare la încălcarea principiului subsidiarității de un act legislativ, acțiuni formulate de un stat membru sau transmise de acesta în conformitate cu dreptul său intern în numele parlamentului său național sau al unei camere a acestuia.

3. Principiul proporționalității este un principiu de reglementare a exercitării competențelor comunitare², alături de principiul subsidiarității, și presupune că Uniunea Europeană va trebui să acționeze astfel încât să nu depășească în exercitarea competențelor ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor prevăzute în izvoarele primare. Atunci când instituția poate alege între mai multe variante de realizare a atribuțiilor sale, va opta pentru cea mai puțin constrângătoare pentru cel care urmează să o exercite.

Principiul proporționalității a apărut și și-a extins efectele în practică în mod similar principiului subsidiarității, inițial pe cale jurisprudențială, Curtea de Justiție a introdus în ordinea juridică comunitară principiul proporționalității, pe care l-a circumscris unui domeniu specific: protecția operatorilor economici împotriva prejudiciilor ce pot rezulta din reglementările comunitare, ulterior regăsindu-se în textul tratatelor institutive, începând cu Tratatul de la Maastricht, care în art. G (5), 3b, alin. 3 prevede că „Acțiunea Comunității nu trebuie să depășească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivelor prezentului Tratat”³.

Ținem să menționăm, că referințe la principiul proporționalității au fost identificate în mai multe dispoziții ale tratatelor institutive⁴. Potrivit acestui principiu, obligațiile impuse destinatarilor reglementărilor europene sunt limitate la măsurile strict necesare în vederea realizării obiectivelor urmărite și nu trebuie să fie disproporționate în raport cu scopul urmărit.

¹ Art. 8 din Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02>, accesat la 10.03.2023.

² Art. 5, alin. 1 din TUE, versiune consolidată.

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT>, accesat la 05.04.2023.

⁴ De exemplu, art. 34 C.E. care reglementează că, în cadrul Politicii Agricole Comune, Consiliul trebuie să se limiteze la obiectivele prevăzute de art. 33, sau art. 30 C.E., care stipulează că atingerile legitime pe care statele membre le pot aduce principiului liberei circulații a mărfurilor trebuie să fie justificate de interesul general (adică, proporțional cu acesta), sau în materie de concurență, art. 81 par. 3 care prevede ajutoarele de stat considerate compatibile cu piața comună.

Reglementarea actuală se regăsește în Tratatul de la Lisabona, conform căruia în temeiul principiului proporționalității, acțiunea Uniunii, în conținut și formă, nu depășește ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor tratatelor. Conform prevederilor TUE, instituțiile Uniunii Europene trebuie să aplice principiul proporționalității în conformitate cu Protocolul privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității¹.

Principiul proporționalității are un câmp de aplicare mai extins decât cel al subsidiarității, acțiunea sa cuprinzând atât domeniul de exercitare a competențelor partajate, cât și acela al competențelor exclusive și se referă la intensitatea acțiunii în raport cu necesitatea obiectivului ce urmează a fi realizat, vizând dimensiunea cantitativă a acțiunii la ceea ce este strict necesar de întreprins.

În acest sens, art. 288, alin.1 din TFUE prevede că în vederea exercitării competențelor Uniunii, instituțiile UE adoptă regulamente, directive, decizii, recomandări și avize. Instituțiile Uniunii pot adopta astfel de acte juridice doar dacă o dispoziție a tratatelor le conferă competență în acest sens. În multe cazuri, tratatele impun forma actului juridic ce trebuie adoptat. Însă, numeroase dispoziții nu sunt însoțite de recomandarea unui anumit tip de act juridic. În aceste cazuri, articolul 296 alineatul (1) din TFUE stabilește că instituțiile trebuie să aleagă tipul actului pe care să-l adopte de la caz la caz, „cu respectarea procedurilor aplicabile și a principiului proporționalității”.

Față de cele expuse mai sus, menționăm că în conformitate cu Protocolul nr. 2 fiecare instituție trebuie să asigure în permanență respectarea principiilor subsidiarității și proporționalității definite la articolul 5 din Tratatul privind Uniunea Europeană². Pe lângă faptul că Protocolul este de natură să asigure un control al respectării celor două principii, reafirmă ideea că în activitatea lor instituțiile Uniunii Europene trebuie să lase autorităților naționale o marjă largă de decizie, cu condiția respectării dispozițiilor tratatelor institutive, a principiilor generale ale dreptului și acțiunii comunitare.

4. Principiul cooperării loiale reprezintă înainte de toate consacrarea solidarității ce unește Uniunea Europeană și statele sale membre și a fost un element constant în toate tratatele.

Acest principiu a fost consacrat în articolul 5 al Tratatului CEE care prevedea că: „Statele membre iau toate măsurile generale sau speciale necesare pentru a asigura îndeplinirea obligațiilor care decurg din prezentul tratat sau care rezultă din actele instituțiilor Comunității. Ele facilitează îndeplinirea sarcinilor Comunității. Statele membre se abțin să ia măsuri care ar putea pune în pericol realizarea scopurilor prezentului tratat”³.

¹ Art. 5, alin. 4 din TUE, versiune consolidată.

² Art. 1 din Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02>, accesat la 05.04.2023.

³ <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23223>, accesat la 05.04.2023.

În prezent, principiul cooperării loiale este reglementat în art. 4, alin.3 din TUE care stabilește că: „În temeiul principiului cooperării loiale, Uniunea și statele membre se respectă și se ajută reciproc în îndeplinirea misiunilor care decurg din tratate. Statele membre adoptă orice măsură generală sau specială pentru asigurarea îndeplinirii obligațiilor care decurg din tratate sau care rezultă din actele instituțiilor Uniunii. Statele membre facilitează îndeplinirea de către Uniune a misiunii sale și se abțin de la orice măsură care ar putea pune în pericol realizarea obiectivelor Uniunii”¹.

Analizând prevederile celor două tratate, scoatem în evidență că anterior Tratatului de la Lisabona, principiul prevedea o cooperare loială pe orizontală, între statele membre, iar în prezent această cooperare se face pe verticală, întrucât în textul constitutiv al principiului intervine sintagma - Uniunea și statele membre. De asemenea, constatăm că aplicarea principiului cooperării loiale îmbracă două forme și anume:

- „o cooperare pozitivă”, statele membre facilitează îndeplinirea de către Uniune a misiunii sale;
- „o cooperare negativă”, abținerea de la orice măsură care ar putea pune în pericol realizarea obiectivelor misiunii.

Rezumând cele enunțate mai sus, putem determina că scopul cooperării loiale constă în realizarea concretă a obligațiilor pe care și le asumă structura instituțională a Uniunii Europene pentru a îndeplini obiectivele organizației. Totodată, menționăm că dezvoltarea acestui principiu s-a datorat conștientizării faptului că Uniunea Europeană nu este în măsură să realizeze, în mod individual, obiectivele instituite prin Tratele UE, ci necesită sprijin din partea statelor membre.

Prin urmare, legătura indisolubilă între statele membre și instituțiile Uniunii Europene se bazează pe solidaritate, astfel că autoritățile naționale nu trebuie doar să respecte tratatele Uniunii și legislația secundară, ci trebuie și să le implementeze în conformitate cu obligațiile care decurg din tratate sau din măsurile adoptate de instituțiile Uniunii.

Concluzii

În concluzie, menționăm că subsidiaritatea și proporționalitatea sunt principii conexe principiului atribuirii, întrucât determină în ce măsură Uniunea Europeană își poate exercita competențele care îi sunt atribuite prin intermediul tratatelor. În acest sens, Uniunea Europeană va putea acționa într-un anumit domeniu numai dacă:

- această acțiune face parte din competențele care sunt conferite Uniunii Europene prin intermediul tratatelor (principiul atribuirii);

¹ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14930-2015-REV-3/ro/pdf>, accesat la 05.04.2023.

- în cadrul competențelor partajate cu statele membre, nivelul european este cel mai adecvat pentru realizarea obiectivelor tratatelor (principiul subsidiarității);
- conținutul și forma acțiunii nu depășesc strictul necesar pentru realizarea obiectivelor tratatelor (principiul proporționalității).

De asemenea, constatăm că pentru a contribui la îndeplinirea misiunilor care decurg din tratate, atât Uniunea Europeană cât și statele membre trebuie să se respecte și să se ajute reciproc în temeiul principiului cooperării loiale, principiu ce presupune respectarea cadrului juridic legal și posibilitatea de a stabili proceduri care să permită buna desfășurare a procesului de integrare europeană.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Chirtoacă Natalia. Drept instituțional al Uniunii Europene. CEP USM, Chișinău, 2017.
2. Baran Nicolae. Teoria generală a dreptului, <https://cis01.central.ucv.ro/csv/curs/tgd/c3.html>.
3. Negru Boris. Probleme fundamentale ale principiilor dreptului. Revista Administrarea publică nr. 4, 2013.
4. Mazilu Dumitru. Integrarea europeană. Drept comunitar și instituții europene. Ediția a VI-a, editura Lumina Lex, București, 2008.
5. Marcu Viorel, Diaconu Nicoleta. Drept comunitar general. Editura Lumina Lex, București 2002.
6. Munteanu Roxana. Drept european. Editura Oscar Print, București, 1996.
7. Manolache Octavian. Drept comunitar. Editura All, București, 1996.
8. Jean Boulouis. Droit institutionnel des communautés. Montchrestien, Paris, 1993, 4 édition.
9. Tofan Mihaela. Drept financiar european. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2019.
10. Moroianu Zlătescu Irina. Drept european. Editura ProUniversitaria, București, 2012.
11. Fuerea Augustin. Drept comunitar european. Partea generală, Editura All Beck, București, 2004.
12. Gornig Gilbert, Rusu Ioana Eleonora. Dreptul Uniunii Europene, ed. 2, Editura C.H.Beck, București, 2007.
13. Berecea Raluca. Drept comunitar. Principii, Editura C.H.Beck, București, 2007.
14. Hotărârea Flaminio Costa c./E.N.E.L., 6-64, ECLI:EU:C:1964:66, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006>.
15. Declarația nr. 24 cu privire la personalitatea juridică a Uniunii Europene, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.RON&toc=OJ:C:2016:202:TOC#C_2016202RO.01033501.
16. Tratatul de la Lisabona (Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=RO#d1e307-13-1>.
17. Fuerea Augustin. Manualul Uniunii Europene, ediția a VI-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2016.
18. Declarația nr. 18, anexată Tratatului de la Lisabona, cu privire la delimitarea competențelor. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.RON&toc=OJ:C:2016:202:TOC#C_2016202RO.01033501.

19. Tratatul de la Maastricht, https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf.
20. Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarității și proporționalității, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02>.
21. Hotărârea nr. 117 din 4 octombrie 2021 referitoare la propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind creditele de consum - COM (2021) 347 final, Emitent Senatul României, publicat în Monitorul Oficial nr. 964 din 8 octombrie 2021 <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/247271>.

CAPITOLUL III. DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN. INTE-GRARE EUROPEANĂ

ALINIAREA REPUBLICII MOLDOVA LA STANDARDELE UNIUNII EUROPENE PRIN FORTIFICAREA MECANISMULUI DE APĂRARE A DREPTURILOR ECONOMICE ALE PERSOANELOR ȘI CONSOLIDAREA INSTITUȚIILOR ANTICORUPȚIE

*Andrei GUȘTIUC, doctor în drept, conferențiar universitar
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0009-0001-8710-7462>*

*Ludmila GUȘTIUC, doctorandă, cercetător
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0000-0002-8516-4949>*

Summary

The actuality of the investigated subject is determined by the fact that at the moment, in the Republic of Moldova, there are serious deficiencies in respect of the economic (financial-banking) rights of individuals and legal entities. In this sense, it is relevant to quote the findings of the US State Department in the Report on human rights in the Republic of Moldova for the year 2018: "...the Republic of Moldova violates the economic rights of its citizens". At the same time, the theft of the "billion", by the fact that it caused a huge financial damage to the state, revealed the fact that due to an endemic corruption in the public sphere and in this case in the financial-banking segment, the economic rights (financial-banking) fundamental of citizens were neglected. As a result, the repayment of an enormous amount of 17 billion lei was placed on the shoulders of the entire society (which, due to the interest paid, will actually be much higher). In reality, the value of the damage in the bank fraud file increased by 15 billion lei, thus totaling about 65 billion lei. It is an extremely discouraging figure....especially since the authorities managed to recover only 75.9 million lei in 2022.

Hence the highly visible interdependence between corruption and the disregard for the economic rights of individuals, which we propose to investigate in this article.

The methods used in the research process are: statistical method, analysis, deduction.

The fundamental conclusion of the research is that, in the Republic of Moldova, there is a need to establish the position of economic ombudsman.

Keywords: *Economic rights, financial-banking rights, corruption, anticorruption, fundamental rights, access of info, vetting, Anticorruption Court*

Cuvinte cheie: *Drepturi economice, drepturi financiar-bancare, corupție, anticorupție, drepturi fundamentale, acces la informație, vetting, Curtea anticorupțională*

INTRODUCERE

Importanța cercetării se manifestă prin aceea că, schimbările fundamentale care au avut loc în ultimii 5 ani în sistemul politic și economic a Republicii Moldova, au dus la schimbări fundamentale societale. Evidențiem două, cele mai importante: 1) Furtul miliardului și 2) Acceptarea Republicii Moldova în calitate de țară candidat de aderare la Uniunea Europeană. Respectiv, a apărut necesitatea unei reconceptualizări și reconsiderări a situației drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor, inclusiv prin racordarea lor la legislația, standardele și practicile din Uniunea Europeană.

Actualitatea temei investigate este determinată de faptul că la moment, în Republica Moldova se atestă existența unor carențe grave în ceea ce privește respectarea drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor fizice și juridice. În acest sens, este relevant să cităm constatările Departamentului de Stat al SUA în Raportul cu privire la drepturile omului în Republica Moldova pentru anul 2018: „...Republica Moldova încalcă drepturile economice ale cetățenilor”.¹

Totodată, furtul „miliardului”, prin faptul că a cauzat un prejudiciu financiar imens statului, a scos la iveală faptul că datorită unei corupții endemice din sfera publică și în speță cea de pe segmentul financiar-bancar, au fost nesocotite drepturile economice (financiar-bancare) fundamentale ale cetățenilor. Drept urmare, pe umerii întregii societăți a fost pusă rambursarea unei sume enorme de 17 mlrd. lei (care, datorită dobânzilor achitate, de fapt, va fi mult mai mare), fapt care afectează acum și va afecta în următorii ani încrederea societății în domeniul financiar-bancar, în capacitatea statului de a le apăra drepturile economice (financiar-bancare) și în însăși calitatea actului de justiție.

Drept argument al poverii crescânde a fraudei bancare servește informația furnizată de Banca Națională a Moldovei în toamna anului 2022. Conform estimărilor experților BNM, valoarea prejudiciului în dosarul fraudă bancară a mai crescut cu 15 miliarde lei, totalizând astfel, circa 65 de miliarde lei.² Este o cifră extrem de descurajantă pentru toți cei care cred în statul de drept și în drepturile financiar-bancare ale persoanelor. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, activitățile de recuperare a prejudiciului cauzat de fraudă bancară patinează, autoritățile reușind să recupereze doar 75,9 milioane lei în anul 2022 – cea mai mică sumă de până acum și de două ori mai mică decât precedentul anti-record din 2021.³

¹ Departamentul de Stat al SUA: Republica Moldova încalcă drepturile economice ale cetățenilor. Chișinău, 18 martie 2019. <https://www.mold-street.com/?go=news&n=8684> (accesat la 01.03.2023).

² Frauda bancară: Procurorii au calculat încă 15 miliarde de lei prejudicii. Chișinău, 12 septembrie 2022. <https://stiri.md/article/economic/frauda-bancara-procurorii-au-calculat-incea-15-miliarde-de-lei-prejudicii> (accesat la 02.03.2023).

³ Expert economic: În 2022 a fost recuperată cea mai mică sumă din fraudă bancară. Chișinău, 15 martie 2023. <https://noi.md/md/economie/expert-economic-in-2022-a-fost-recuperata-cea-mai-mica-suma-din-frauda-bancara> (accesat la 16.03.2023).

De aici și interdependența extrem de vizibilă dintre corupție și nesocotirea drepturilor economice ale persoanelor, pe care ne propunem să le cercetăm în articolul de față.

Până în prezent implementarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, care prevede necesitatea întreprinderii unor importante reforme interne, inclusiv, prin asigurarea eficacității în lupta împotriva corupției, precum și a asigurării unei puneri în aplicare eficiente a instrumentelor juridice internaționale relevante, cum ar fi Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției din 2003 se realizează cu pași mici¹.

Adevărul este că nu este neapărat să fii cercetător științific ca să realizezi că, justiția Republicii Moldova are probleme grave. Probabil că fiecare cetățean al acestui stat este conștient de o atare situație.

De fapt, și partenerii de dezvoltare a Republicii Moldova sunt conștienți de aceasta. Spre exemplu, în textul **The Global Competitiveness Report 2014-2015**, Republica Moldova s-a clasat pe ultimul loc (poziția 144 din 144 de state) într-un clasament global privind corupția din sistemul judecătoresc.² Țara noastră stă cel mai prost în lume în ceea ce privește „plățile”.

Cu regret, ultimii ani situația din domeniul justiției s-a înrăutățit și mai mult, chiar dacă se pare că mai rău decât ultimul loc în lume, nu se poate. În acest sens, este mai mult decât relevant cazul operațiunilor de spălare de bani în cadrul operațiunii „laundromat” realizat cu concursul justiției din Republica Moldova.

O situație dezastruoasă din domeniul justiției este constatată și de Indicele Statului de Drept – 2019 (**WJP Rule of Law Index 2019**).³ Paradoxul constă în faptul că în Belarus - țara „ultimului dictator al Europei” situația era mult mai democratică, la capitolul statului de drept, decât în Republica Moldova - țara care și-a ales parcursul european și integrarea în UE (în sensul că, Belarus ocupa poziția 66, adică cu 17 poziții deasupra Moldovei!!) Și iarăși problemele din justiție au proiectat Republica Moldova spre coada clasamentului.

Conform datelor din Raportul Anual „**Economic Freedom of the World: 2019**”, Republica Moldova, a fost atribuită la grupul de state din Categoria III – Economie parțial liberă.⁴ Efectiv, ocupând poziția 97, am fost plasați aproape de grupul de state cu economie lipsită de libertate.

Cel mai grav este faptul că la baza acestui rezultat deplorabil s-a aflat situația dezastruoasă din domeniul justiției. Anume din aceste motive, Republica

¹ Cușnir V. Politica legislativă anticorupțională în spațiul european. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european (Partea a II-a). ICJPS. 2019 p.8.

² The Global Competitiveness Report 2014-2015. Ed. World Economic Freedom. Switzerland. 2015. 565 p.

³ World Justice Project. Rule of Law Index – 2019. Ed. World Justice Project. Washington. 2019. 201p.

⁴ 2019 Annual Report. Economic Freedom of the World. Ed. FRASER Institute. Canada. 2019. 258 p.

Moldova a primit un punctaj redus. Printre problemele de justiție, evidențiate de autori, se enumeră: independența judiciară (doar 1.97 puncte din 10.00 posibile! Mai rău decât noi, la acest capitol, stătea doar Venezuela); imparțialitatea magistraților (2.54 puncte din 10.00); protecția drepturilor de proprietate (4.11 puncte) etc. (p. 124 din Raport)

Din rezultatele acestui Raport deducem concluzia fundamentală – problemele din justiție generează probleme grave în domeniul economiei, creându-se un fundal corupțional, în sensul că se blochează orice dorință a investitorilor străini de a investi în Moldova. În ultimă instanță, acest fapt duce la diminuarea prosperității societății.

Un alt dezastru din domeniul economic și în speță respectării drepturilor fundamentale economice ale persoanelor din Republica Moldova este enunțat de către „**2023 Index of Economic Freedom**” (Indicele Libertății Economice).¹

Conform clasamentului 2023 Index of Economic Freedom, Republica Moldova nu s-a clasificat în categoria statelor „libere” (ceea ce era, de fapt, de așteptat), nici în categoria statelor „în mare parte libere” și nici în categoria statelor „moderat libere”, ci în cea de-a patra categorie – state „în mare parte nelibere”, plasându-ne cu 58.5 puncte pe locul dezonorabil – 96!

În urma noastră a rămas doar categoria statelor cu economie – „reprimată”, cu state precum: Haiti, Cuba, Liberia, Iran, Zimbabwe, Sudan, Venezuela, Coreea de Nord ș.a.

În Europa, mai proastă situația la capitolul libertăților economice este doar în Grecia, Belarus și Rusia.

Scorul de libertate economică al Republicii Moldova este de 58,5, ceea ce plasează economia sa pe locul 96. Problema cea mai gravă a Republicii Moldova constă în faptul că pe rezultatele anului 2022, scorul său a scăzut cu 2,8 puncte față de anul trecut. Astfel, Moldova ocupă locul 40 dintre cele 44 de țări din regiunea Europei, iar scorul său general este sub mediile regionale și mondiale! Progresul general al guvernului în realizarea unui management macroeconomic solid și în îmbunătățirea climatului antreprenorial a fost inegal. Bazele libertății economice nu sunt nici bine stabilite, nici puternic protejate. Performanța economică a țării este sub potențial, iar statul de drept slab subminează perspectivele unei dezvoltări economice mai semnificative și mai dinamice pe termen lung.

Situația cea mai dramatică se prezintă la capitolul „eficiență judiciară” 29.8 puncte; „integritate guvernamentală” – 35.6 puncte; „drepturi de proprietate” – 37.9 puncte și „libertatea muncii” – 46.6 puncte.

Pe de altă parte, cea mai bună situație în Republica Moldova se atestă la capitolul: „povara fiscală” – 93.4 puncte; „sănătate fiscală” – 82.1 puncte și „libertatea comerțului” – 75.6 puncte.

¹ 2023 Index of Economic Freedom. <https://www.heritage.org/index/ranking> (accesat la 25.03.2023).

Pentru a înțelege mai bine domeniile problemă ale Republicii Moldova, vom menționa că, Indicele libertății economice este calculat după 4 criterii: statul de drept; dimensiunea guvernului; eficiență de reglementare; piețe deschise. La fiecare din aceste criterii, Republica Moldova are anumite carențe:

Statul de drept - este slab dezvoltat în Moldova. Scorul drepturilor de proprietate al țării este sub media mondială; scorul său de eficacitate judiciară este sub media mondială; iar scorul său de integritate guvernamentală este sub media mondială.

Dimensiunea guvernului - cele mai mari cote de impozitare pentru persoane fizice și societățile economice sunt de 12%. Povara fiscală este egală cu 19,3% din PIB. Cheltuielile guvernamentale pe trei ani și mediile soldului bugetar sunt, respectiv, de 34,4 la sută și, respectiv, -3,1 la sută din PIB. Datoria publică este egală cu 33,1 la sută din PIB.

Eficiența de reglementare – Moldova a adoptat unele reforme de reglementare, dar birocrăția și lipsa de transparență fac încă împovărătoare formarea și funcționarea întreprinderilor private. Reglementările muncii sunt rigide și există o nepotrivire a competențelor.

Piețe deschise - rata tarifară medie ponderată în funcție de comerț este de 4,7% și sunt în vigoare opt măsuri netarifare. Cadrul investițional nu are transparență și eficiență. Finanțarea pe termen lung rămâne dificilă. Aproximativ 45% dintre moldovenii adulți au acces la un cont la o instituție bancară oficială.

Conform **Indicelui Percepției corupției – 2022**, Republica Moldova și-a îmbunătățit puțin scorul.¹ Cuvântul cheie este „...puțin...”. Efectiv este vorba de o îmbunătățire derizorie. La capitolul dat ne depășesc state precum Georgia, Armenia, Kosovo etc., care au o situație anticorupțională mult mai favorabilă decât Republica Moldova. Cred că unica realizare a Moldovei în 2022, în raport cu situația din 2019 este că am reușit să fim pe aceeași poziție cu Republica Belarus în clasamentul percepției corupției (Belarus, Columbia și Moldova sunt toate trei pe locul 91 din 180 de state).

În fine, recent, la 1 martie 2023 a fost dat publicității Indicele prosperității mondiale – 2023 și anume: **Legatum Prosperity Index – 2023**.² Conform datelor din acest Index, Republica Moldova s-a plasat pe locul 70 în clasamentul țărilor prospere. Prin comparație, conform Prosperity Index – 2022, adică anul trecut, Republica Moldova ocupa locul 71. „Progresul” constă în urcarea doar a unei singure poziții. La capitolul dat suntem depășiți de un șir de state, nu tocmai cele mai „occidentale”: Kazahstan, Albania, Armenia, Georgia, Serbia, Muntenegru, evident că România și Țările Baltice.

¹ Transparency International. Corruption Perceptions Index – 2022. <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (accesat la 03.03.2023).

² The Legatum Prosperity Index – 2023. <https://www.prosperity.com/rankings> (accesat la 10.03.2023).

Faptul care trezește interesul sporit, în legătură cu acest Prosperity Index – 2023, rezidă în indicii în baza cărora s-a constatat situația deplorabilă din Republica Moldova. La o analiză minuțioasă constatăm că, domeniile cele mai grave din Republica Moldova sunt reprezentate de: mediul natural – 115 puncte; condiții pentru antreprenori – 114 puncte; domeniul sănătății – 93 puncte; calitatea economiei – 93 puncte; infrastructura – 92 puncte; mediul de investiții – 84 puncte și abia apoi urmează guvernanta și problemele de corupție în sectorul public cu 79 de puncte.¹ Prin urmare, ușor se desprinde concluzia că problemele primordiale ale Republicii Moldova țin nu atât de corupția din administrația publică (a nu se confunda cu corupția din sectorul justiției), cât de situația deplorabilă din sectorul privat și în speță lipsa condițiilor normale pentru activitatea business-ului. Altfel zis, problemele din sectorul privat prevalează asupra celor din sectorul public. Este firesc că, problemele din sectorul privat sunt generate de o administrație proastă, în cazul de față fiind vorba de – Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării și Ministerul Mediului, care pe parcursul anului 2022 au admis carențe în activitatea sa.

Respectivul aspect, coroborat cu alte idei enunțate mai sus, ne determină să venim cu o cercetare din domeniul consolidării apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale, în speranța să contribuim științific la ameliorarea situației din domeniul dat și să oferim o șansă societății noastre de a trăi prosper în propria țară.

În contextul celor menționate, apare necesitatea unor cercetări științifice de calitate, care într-un final, ar oferi factorilor decizionali din administrația publică, dar și întregii societăți, unele soluții științifico-practice de remediere a depajelor constatate și de consolidarea a mecanismelor de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor – ca unul din elementele cheie de asigurare a încrederii societății în actul de justiție. Aceasta cu atât mai mult, cu cât respectiva problematică se regăsește în textul Acordului de Asociere „Republica Moldova – Uniunea Europeană” și este totodată, o precondiție de îndeplinit de către Republica Moldova în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Considerăm că, cercetarea respectiv ar putea aduce un spor real și de mare folos entităților publice preocupate cu fortificarea și apărarea drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor, dar și celor cu atribuții anticorupționale. Într-o altă ordine de idei, soluțiile de prevenire și combatere a corupției în sectorul financiar-bancar ar putea contribui decisiv la prosperarea și dezvoltarea națională. De asemenea, cercetarea va contribui și la asigurarea unei încrederi a societății în actul de justiție. Or, nerespectarea și neprotejarea drepturilor economice (financiar-bancare), inclusiv de către factorii implicați la realizarea actului de justiție, afectează grav imaginea instituțiilor publice, induce insecuritate și neîncredere.

¹ The Legatum Prosperity Index – 2023. Clasamentul statelor. <https://www.prosperity.com/rankings?pinned=MDA&filter=> (accesat la 11.03.2023).

Scopul de bază al cercetării constă în furnizarea unui suport științific constant și de calitate, pe dimensiunea consolidării mecanismului de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor – drept unul din elementele fundamentale de asigurare a încrederii societății în actul de justiție și de preocupare anticorupțională a statului, în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Realizarea cercetării științifice se va realiza cu ajutorul a trei niveluri de metode caracteristice metodologiei cercetării științifice. Astfel, inițial vom utiliza, în special, metodele: istorică, cercetându-se fenomenele de drept în evoluție și metoda logică. Ulterior, în procesul de identificare a adevărului științific vom folosi și metoda cercetării comparative. În acest sens, considerăm că experiența atât a Uniunii Europene, cât și a statelor membre ale Uniunii Europene ar putea fi interesantă și benefică efortului nostru de modernizare a legislației și de instituire a unei încrederi a societății în actul de justiție întru respectarea drepturilor fundamentale economice ale persoanelor și îngrădirea lor de influențele corupționale.

Totodată, la baza cercetării va sta metoda dialectică de cunoaștere, precum și celelalte metode aferente, specifice fiecărei științe în parte, cum ar fi: metoda structural-sistemică, tehnico-juridică și alte metode, aplicabile de cunoaștere a procedeelelor social-politice.

De asemenea, o importanță sporită va fi acordată metodelor statistice și cantitative, avându-se în vedere specificul cercetărilor în domeniul financiar-bancar.

Utilizarea ansamblului de principii și metode, ne va permite să cercetăm obiectivele trasate într-o interdependență, în totalitatea lor, multilateral și obiectiv.

Concluzia magistrală a cercetării este că, în Republica Moldova este nevoie de a institui funcția de ombudsman economic și totodată, de venit cu o strategie de prevenire a corupției în sectorul economic, cu accente pe domeniul financiar-bancar.

REZULTATE OBȚINUTE ȘI DISCUȚII

Problematika abordată este una complexă și multiaspectuală, cuprinzând direcții de cercetare ce interferează cu domenii precum: drept constituțional, drept financiar, drept bancar, dreptul procesual penal și civil, organizarea și funcționarea instituțiilor de drept etc.

De menționat faptul că, acțiunile de consolidare a drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale, enunțate de documentele de politici publice, au și început a fi realizate, cu precădere la finele anului 2022 – debutul anului 2023. În șirul actelor normative, venite să transpună prevederile documentelor de politici publice se înscriu:

1. Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public.¹
2. Proiectul de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție.²
3. Proiectul de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt).³
4. Procuratura Anticorupție – nevoia de reformă urgentă.
5. Inițiativa Președinției Republicii Moldova de instituire a Curtii Anticorupționale.⁴

1. Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public.

Importanța problematicii accesului la informațiile de interes public a fost și este subliniată de nenumărate ori de experți ai Uniunii Europene, care își aduc aportul la remedierea problemei date în Republica Moldova.

Spre exemplu, Ambasadorul Uniunii Europene în Republica Moldova a menționat că „...Accesul la informațiile de interes public este un drept important al omului și un instrument de îmbunătățire a guvernancei democratice. Acesta intensifică participarea publică, responsabilitatea autorităților publice și încrederea publicului în procesul decizional...”.⁵ Iar Directorul Departamentului pentru Societate Informațională al Consiliului Europei a reiterat că „...Accesul la informațiile publice și asigurarea respectării acestui drept reprezintă o caracteristică esențială a bunei guvernări și un indicator care arată dacă o societate este sau nu cu adevărat democratică și pluralistă. Totuși, în multe state membre ale Consiliului Europei, inclusiv în Republica Moldova, cadrul legal existent privind accesul la informație nu corespunde cu necesitățile realității actuale.”⁶

¹ Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public. <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-de-lege-privind-accesul-la-informatiile-de-interes-public/9967> (accesat la 01.02.2023).

² Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.112 din 07.03.2023 pentru aprobarea proiectului de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție.

³ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 22.03.2023 privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt).

⁴ Maia Sandu, după ședința CSS: În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție. 20.03.2023. <https://tribuna.md/2023/03/20/maia-sandu-dupa-sedinta-css-in-maxim-3-luni-se-va-crea-si-va-fi-functionala-curtea-anticoruptie/> (accesat la 24.03.2023).

⁵ MAZEIKS Janis, Ambasadorul Uniunii Europene în Republica Moldova. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova> (accesat la: 05.03.2023).

⁶ PENNINGCKX Patrick, Directorul Departamentului pentru Societate Informațională al Consiliului Europei. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea:

Avem ferma convingere că, dreptul de a avea acces la informație de interes public este corelat cu apărarea drepturilor persoanelor, la general și dreptul economic, în special, ale persoanelor. Iar gradul de corupție este cu atât mai mare, cu cât este mai mică transparența și este îngădit accesul la informație.

Despre respectiva corelare au vorbit și unii factori decizionali. Spre exemplu, ministrul justiției a menționat absolut corect că, „...Dreptul de acces la informații este un drept constituțional, precum și o condiție prealabilă pentru exercitarea altor drepturi politice, economice și sociale...” și „...în contextul luptei împotriva corupției, este mai mult decât necesară asigurarea garanțiilor dreptului la informație, care încurajează transparența și care la rândul său atenuază corupția...”¹

În esență, prevederile legale ce reglementează actualmente domeniul accesului la informație, sunt cuprinse în textul Legii nr.982 din 11.05.2000 privind accesul la informație.

Legea nr.982 din 11.05.2000 privind accesul la informație a fost un element de modernizare a statului și dreptului autohton, la momentul adoptării ei. Însă, după două decenii de aplicare, considerăm că este necesară o nouă reglementare care să elimine inadvertențele identificate, care să aducă, mai aproape de momentul actual, textul legii.

În studiul de față nu ne propunem să analizăm amănunțit Legea nr.982/2000. Respectiva lege a fost criticată de oricine și oricând. Subsemnații, cu nenumărate ocazii și în nenumărate studii am arătat că există lacune magistrale în asigurarea drepturilor economice ale persoanelor și în prevenirea corupției, datorate în mod special modului defectuos, lacuniar de acces la informațiile de interes public. În mod special, critici dure au fost aduse din partea organizațiilor non-guvernamentale.

Guvernarea actuală, fiind pătrunsă de importanța problemei, a elaborat proiectul legii privind accesul la informațiile de interes public, supunându-l consultărilor publice în lunile ianuarie-februarie 2023.²

Realizarea acestei acțiuni se impune, în special, în contextul în care la 1 decembrie 2020 a intrat în vigoare Convenția Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale, adoptată la Tromsø la 18 iunie 2009 (în continuare –

<https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova> (accesat la: 05.03.2023).

¹ LITVINENCO Sergiu, Ministrul justiției al Republicii Moldova. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova> (accesat la: 05.03.2023).

² Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public. <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-de-lege-privind-accesul-la-informatiile-de-interes-public/9967> (accesat la 01.02.2023).

Convenția de la Tromsø), fiind primul tratat internațional obligatoriu care consfințește și reglementează dreptul general de acces la documentele oficiale deținute de autoritățile publice.

La data finalizării acestui studiu (12 mai 2023), proiectul legii trecuse deja de etapa adoptării sale în cea de-a doua lectură (09.06.2023).¹

Elementele de noutate cele mai importante ale proiectului legii privind accesul la informațiile de interes public, sunt:

1. Așa cum este definiția prevăzută la art. 1 § 2 (b) din *Convenția de la Tromsø*, cea oferită în prezentul proiect de lege este de o generalitate absolută, *i.e.* prin informații de interes public urmează a fi înțelese **toate informațiile deținute de furnizorii de informații**: a) indiferent de forma de exprimare (text, reprezentare grafică, imagine, sunet, etc.); b) indiferent de suportul de stocare (hârtie, stickurile de memorie USB, CD-ROM-urile, DVD-urile, cardurile de memorie sau discurile dure ale computerelor, mesajele transmise prin poșta electronică, informațiile stocate în formă electronică/digitală, precum și orice alte suporturi care permit reproducerea informațiilor stocate); c) indiferent de tipul sau caracterul informațiilor (date cu caracter personal, secret comercial, etc.); d) indiferent dacă au fost create/elaborate de însăși furnizorii de informații sau au fost colectate/recepționate de la alte persoane sau organizații.
2. **Furnizori de informații** sunt instituite următoarele entități: a) autoritățile publice (art.7 din Codul administrativ nr.116/2018); instituțiile publice (art.307 alin.1 din Codul civil nr.1107/2002); întreprinderile de stat sau municipale (Legea nr.246/2017 cu privire la întreprinderea de stat și întreprinderea municipală); persoanele juridice de drept privat care prestează servicii publice (în privința informațiilor care se referă la prestarea serviciilor publice) (Legea nr.234/2021 cu privire la serviciile publice și Legea nr.1402/2002 serviciilor publice de gospodărie comunală); asociațiile profesionale și organele de autoadministrare ale profesiilor conexe sectorului justiției (Uniunea Avocaților din Republica Moldova, Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești, Camera Notarială, Uniunea administratorilor autorizați); executorii judecătorești și notarii (în privința informațiilor care se referă la exercitarea atribuțiilor prevăzute de lege); partidele politice și organizațiile social-politice.
3. **Derogări esențiale privind prelucrarea datelor cu caracter personal**, efectuate în scopuri jurnalistice, vor fi operate nemijlocit în Legea nr. 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal – legea care reglementează relațiile sociale ce apar în procesul de prelucrare a datelor cu caracter personal. Or, Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație

¹ Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6422/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat la 15.05.2023).

a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor) permite stabilirea unor exonerări și derogări foarte largi în privința prelucrării efectuate în scopuri jurnalistice sau în scopul exprimării academice, artistice sau literale (art. 85).

4. Pornind de la prevederile Constituției Republicii Moldova și a Convenției de la Tromsø, precum și de la standardele internaționale în materie, art. 6 alin. (1) prevede că **accesul la informațiile de interes public poate fi limitat** doar în cazul în care este necesar de a proteja unul din următoarele scopuri legitime reglementate de lege: a) apărarea sau securitatea națională; b) siguranța sau ordinea publică; c) prevenirea sau descoperirea infracțiunilor ori contravențiilor; d) efectuarea urmăririi penale; e) desfășurarea procedurii judiciare sau administrative; f) viața privată; g) secretul comercial sau bancar; h) proprietatea intelectuală (cu excepția informației produse în baza unui contract încheiat cu autoritățile publice, instituțiile publice ori întreprinderile de stat sau municipale).
5. Pornind de la cele mai bune practici în materie, articol 17 din proiect prevede la alin. (1) că informațiile de interes public sunt comunicate solicitantului din momentul în care sunt disponibile, dar nu mai târziu de **15 zile calendaristice** (*i.e.* **10 zile lucrătoare**) de la data înregistrării cererii. Respectivul termen va putea fi prelungit cu cel mult **5 zile** calendaristice, în cazul în care se solicită un volum mare de informații, care necesită timp suplimentar pentru prelucrarea lor. Această prelungire are efect doar dacă este comunicată solicitantului în scris, în interiorul termenului general de 15 zile și împreună cu motivele prelungirii.
6. Intrarea în vigoare a legii este prevăzută pentru 1 iunie 2023. Or, conform Planului de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, aprobat de către Comisia Națională pentru Integrare Europeană la 4 august 2022, termenul-limită pentru intrarea în vigoare a legii este iunie 2023. După cum este și firesc, la data intrării în vigoare a prezentei legi se abrogă Legea nr. 982/2000 privind accesul la informație.

Considerăm că, o dată cu adoptarea și intrarea în vigoare a noii legi privind accesul la informațiile de interes public, este nevoie de o modificare-ajustare concomitentă a legislației conexe: Constituția RM; Legea nr.133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal; Legea nr.245/2008 cu privire la secretul de stat; Codul administrativ nr.116/2018; Codul de procedură civilă nr.225/2003; Codul muncii nr.154/2003 și multe altele.

2.Reforma Curții Supreme de Justiție.

Zilele acestea se scrie nu doar acest articol științific, ci și istorie. Guvernarea vine cu o reformă amplă, ce vizează instituția Curții Supreme de Justiție, instituție ce a moștenit paradigma sovietică și care a rămas inertă timp de peste trei decenii. La data de 16 martie 2023 proiectul dat a fost votat în primă lectură

de Parlamentul Republicii Moldova.¹ Ulterior, la 30 martie urmează adoptarea proiectului în a doua lectură, ca într-un final, la 6 aprilie 2023 să fie publicată legea adoptată.²

Prevederile revoluționare se referă, în mod special la:

1. Unul din obiectivele proiectului constă în transformarea CSJ în autoritatea principală care se va concentra pe asigurarea interpretării și aplicării uniforme a legislației în sistemul de justiție. În vederea asigurării interpretării și aplicării uniforme a legii, CSJ va putea întreprinde un șir de măsuri stabilite în lege, lista cărora nu va fi exhaustivă: va publica generalizările practicii judiciare; va elabora și publica ghiduri cu privire la aplicarea legislației procedurale (similar CtEDO) și sancțiunilor penale (similar României și altor țări); la solicitarea instanțelor judecătorești va emite avize consultative (similar Curții Europene de Justiție și CtEDO); va putea emite hotărâri obligatorii pe marginea demersului în interesul legii.
2. Curtea Supremă de Justiție va fi constituită din 20 de judecători (art.6 din lege).
3. Judecătorii CSJ vor fi numiți, după cum urmează: 11 din rândul judecătorilor și 9 din rândul avocaților, procurorilor sau profesorilor universitari în domeniul dreptului (art.7 alin.(1) din lege).
4. Judecătorul Curții Supreme de Justiție urmează a fi selectat de Consiliul Superior al Magistraturii în bază de merit, în urma unui concurs public (art.7 alin.(3) din lege).
5. în termen de 5 zile de la data intrării în vigoare a legii cu privire la Curtea Supremă de Justiție, Consiliul Superior al Magistraturii va anunța concurs pentru suplinirea funcțiilor vacante de judecător al CSM (art.13 alin.(1) din lege).
6. Curtea Supremă de Justiție în termen de 6 luni, de la intrarea în vigoare a prezentei legi, va propune Consiliului Superior al Magistraturii candidații pentru funcția de președinte și, respectiv, vicepreședinte al Curții Supreme de Justiție (art.13 alin.(2) din lege).

La toate cele menționate supra, trebuie să facem o remarcă că, noua reformă ce vizează judecătoria Curții Supreme de Justiție urmează a fi coroborată cu procedura de pre-vetting și vetting.

În acest sens, prezintă relevanță prevederile Legii Nr.26/2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de

¹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.112 din 07.03.2023 pentru aprobarea proiectului de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/6382/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat la 31.03.2023).

² Proiectul de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/6382/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat la 01.05.2023).

autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor¹ și platforma Comisiei pre-vetting – <https://vetting.md>.²

Chinteseșta Legii Nr.26/2022 rezidă în faptul că ea reglementează raporturile juridice aferente procedurii de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru al Consiliului Superior al Magistraturii, al Consiliului Superior al Procurorilor, precum și a candidaților la funcția de membru în organele specializate ale acestora, ca etapă obligatorie a procesului de selectare a candidaților și de alegere sau numire a acestora în funcțiile respective.³

Întru realizarea eficientă a prevederilor legii Nr.26/2022, a fost creată Comisia independentă de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor.⁴

Procedura de pre-vetting urmează să se desfășoare în 3 etape: 1) Evaluarea membrilor Consiliului Superior al Magistraturii (CSM) și a Consiliului Superior al Procurorilor (CSP); 2) Evaluarea candidaților în colegiile CSM și CSP și judecătoria Curții Supreme de Justiție – până în vara 2023; 3) evaluarea celorlalte categorii din justiție, celorlalți judecători și procurori (din vara anului 2023).

Cu referire la platforma Comisiei pre-vetting, considerăm un model de succes în ce privește transparența activității de evaluare a candidaților la funcții. Cu titlu de exemplu, menționăm procedura de evaluare a candidaților non-judecători înaintați de Parlamentul la funcția de membru în Consiliul Superior al Magistraturii.

Astfel, 12 candidați non-judecători, cu experiență profesională în domeniul dreptului sau în alt domeniu relevant, au fost înaintați de Parlament la funcția de membru în Consiliul Superior al Magistraturii și sunt evaluați de Comisia Pre-Vetting sub aspectul integrității lor financiare și etice (Comisia Pre-Vetting a demarat audierile acestui grup începând cu data de 01 martie 2023).

Ulterior, Comisia Pre-Vetting anunța că trei candidați propuși de Parlament la funcții în CSM, au promovat evaluarea (Comunicatul de presă a Comisiei Pre-Vetting din data de 14 și 15 martie 2023).

Pe de altă parte, prin Comunicatul său de presă a Comisiei Pre-Vetting din data de 24 martie 2023, a fost anunțat că doi candidați non-judecători propuși de Parlament la funcții în CSM, nu au promovat evaluarea integrității.⁵

¹ Legea Republicii Moldova nr.26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.72 din 16.03.2022. art.Nr.103.

² Comisia de pre-vetting. A se vedea: <https://vetting.md/> (accesat la 31.03.2023).

³ Legea Republicii Moldova nr.26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.72 din 16.03.2022. art.Nr.103., art.1

⁴ Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.88 din 04.04.2022 privind confirmarea componenței nominale a Comisiei independente de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.97 din 07.04.2022. art.Nr.165.

⁵ Comisia de pre-vetting. A se vedea: <https://vetting.md/> (accesat la 31.03.2023).

3. Proiectul de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt).

În șirul reformelor întreprinse de guvernare, delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție (PA) și Centrului Național Anticorupție (CNA) este acțiunea cea mai fundamentală și cu un impact magistral asupra reconfigurării raporturilor anticorupționale în Republica Moldova.

Nevoia creării unui „DNA românesc” persistă în spațiul mediatic din Moldova ultimii 6-7 ani. Numeroși autori, printre care și subsemnații au indicat asupra necesității specializării Procuraturii Anticorupție pe cauze de corupție mare și cea politică.

Într-un final, discuțiile doctrinarilor și practicienilor s-au materializat într-un proiect de lege¹, aprobat în ședința Guvernului din 22 martie 2023.

La data de 30 martie și 14 aprilie, respectiv, proiectul este adoptat de Parlament în primele două lecturi.

Ulterior, la data de 02 mai 2023 textul legii este publicat, cu mențiunea că, intrarea în vigoare a respectivei legi va avea loc la expirarea a 3 luni de la data publicării, adică la 02 august 2023.²

Chiar dacă încă nu a intrat în vigoare, considerăm că, suntem îndreptățiți să facem o radiografie a conținutului proiectului și să evidențiem principalele 6 elemente de noutate:

1. Se propune ca funcția de investigare penală pentru **corupția la nivel înalt** să fie concentrată în cadrul **PA**, iar **CNA** ar trebui să investigheze **corupția sistemică**, pe când **corupția mică** ar trebui să fie investigată de către organul de urmărire penală a Ministerului Afacerilor Interne (**MAI**),
2. MAI urmează să restructureze **Serviciul Protecție Internă și Anticorupție (SPIA)**, astfel încât acest serviciu să fie capabil să *acopere întreg teritoriul Republicii Moldova*, din punct de vedere zonal (nord, centru și sud).
3. Se propune la **art. 269 alin. (1) pct. 2)** reglementarea limitei mărimii beneficiului ilicit de 4000 de unități convenționale (200 000 lei) și a prejudiciului cauzat de 40000 de unități convenționale (2 000 000 lei). Anume depășirea acestor cantumuri ale pragului pecuniar vor constitui criteriu de delimitare

¹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 22.03.2023 privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt).

² Proiectul de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt). <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6393/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat la 10.05.2023).

- a competențelor de urmărire penală pentru infracțiunile de corupție ce vor intra din jurisdicția organului de urmărire penală al MAI în jurisdicția CNA.
4. Modificările care acordă competența de investigare a **corupției sistemice CNA-ului și corupției mici MAI-ului**, urmăresc de fapt sporirea eficienței și capacității **Procuraturii Anticorupție la investigarea corupției la nivel înalt**, având drept efect reducerea considerabilă a listei persoanelor care cad sub incidența mandatului procurorilor din Procuratura Anticorupție (doar înalții demnitari/functionari). În acest context, la **art. 270¹** din *Codul de procedură penală* se propune ca Procuratura Anticorupție să exercite urmărirea penală în cazurile infracțiunilor date în competența CNA, dacă sunt săvârșite de: a).Președintele țării; b).deputați; c).membri ai Guvernului; d).judecători; e).procurori; f).angajații Centrului Național Anticorupție în legătură cu exercitarea atribuțiilor de serviciu; g).directorul, directorul adjunct al Serviciului de Informații și Securitate și ofițerii de informații și securitate.
 5. Odată cu includerea în sarcina organului de urmărire penală al MAI a atribuției de investigare a circa **70 de componente de infracțiuni noi**, acesta trebuie să preia o sarcină pe care o realiza până la moment organul de urmărire penală a CNA. De aceea, pe lângă preluarea atribuțiilor atribuite prin proiect de către actuala subdiviziune specializată (SPIA), care are în jur de 110 funcții publice cu statut special, suplimentar, o soluție tranzitorie ar fi **excluderea de sub moratoriu a mai multor funcții vacante** existente în sistemul MAI-ului, pentru a evita stagnarea procesului de investigare a noilor infracțiuni atribuite în competența organelor de urmărire penală a MAI.¹

4.Procuratura Anticorupție – nevoia de reformă urgentă.

Delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție de cele ale Centrului Național Anticorupție este o inițiativă mai mult decât binevenită. Totuși, doar o simplă delimitare nu va fi în stare să impulsioneze activitatea PA. Se cere o reconceptualizare a regimului juridic de activitate al Procuraturii Anticorupție. Aceasta cu atât mai mult, cu cât **în anii 2020/2021 nici un oficial de rang înalt nu a fost condamnat pentru acte de corupție!**

Procuratura anticorupție, ca una din procuraturile specializate, a fost supusă unei reorganizări promițătoare în anul 2016, o dată cu adoptarea Legii cu privire la procuraturile specializate.²

Suntem nevoiți să constatăm că la 7 ani de la modernizarea Procuraturii anticorupție, multe probleme, dintre cele fundamentale, rămân a fi nesoluționate și astfel, diluând din eficiența activității acestei instituții.

¹ Hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 22.03.2023 privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt). Pag.16 din Nota informativă.

² Legea Republicii Moldova Nr.159 din 07.07.2016 cu privire la procuraturile specializate. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.245-246 din 30.07.2016. art.Nr.519.

Este șocant să constatăm că practic un deceniu este pierdut. Încă în anul 2014 apăruse un studiu excepțional de bun al autorilor Vladislav Gribincea și Laura Ștefan – „Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova”.¹ Multe din problemele enunțate în studiul respectiv persistă și astăzi, chiar dacă s-au scurs aproape 10 ani de la punctarea acestor probleme și chiar dacă Procuratura Anticorupție a trecut printr-un proces de reformă în 2016, care ipotetic ar fi trebuit să proiecteze lucrurile pe făgașul normalității.

Spre exemplu, Prin reforma procuraturilor specializate din 2016 se intenționa ca procuratura anticorupție să cerceteze doar cazuri de corupție mare. Respectiv, după reforma PA era preconizată reforma Centrului Național Anticorupție. Situația actuală este însă de așa natură că circa 80% din dosarele de corupție sunt conduse de CNA și doar 20% de către PA. Prin urmare, mâinile procurorilor sunt „legate” de capacitățile CNA de a le oferi asistență/echipament.

O altă problemă este că, după aproape 7 de ani de implementare a legii cu privire la procuraturile specializate, nici o prevedere cu referire la drepturile procuraturii anticorupție nu s-au implementat (buget, autonomie etc.). Drept urmare, pe alocuri se creează impresia că, în fapt, Procuratura anticorupție nu este condusă de PA, ci de CNA, iar Procuratura anticorupție nu are instrumente viabile pentru ași realiza autonomia sa.

Iată de ce, considerăm absolut necesară întreprinderea unor acțiuni urgente, de natură să remedieze unele din cele mai importante deficiențe în activitatea Procuraturii Anticorupției:

- a) A reforma regimul juridic de activitate al Procuraturii anticorupție, în sensul că în cazul situațiilor de flagrant delict să nu fie nevoie de intervenția „tutelară” a Procuraturii Generale. Exact același lucru este valabil și în cazul expertizelor – să nu fie nevoie de intervenția Procuraturii Generale, motivul principal fiind – posibile scurgeri de informație (care au și avut loc în trecut).
- b) A extinde numărul de specialiști-experti în statele de personal al Procuraturii anticorupție. Aceasta deoarece la moment, în cadrul PA activează doar un singur specialist.
- c) A elabora bugete separate pentru ambele procuraturi specializate: Procuratura Anticorupție și Procuratura Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, fapt care va fortifica autonomia, inclusiv autonomia financiară a acestor entități.
- d) A digitaliza activitatea Procuraturii Anticorupție și a Centrului Național Anticorupție.

¹ GRIBINCEA, Vladislav. ȘTEFAN, Laura. Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova. Chișinău: Ed. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2014. 74 p

5. Inițiativa Președinției Republicii Moldova de instituire a Curții Anticorupționale.

La moment, nu prea se cunosc multe în ceea ce privește forma și conținutul acestei inițiative. Mass-media a difuzat un mesaj cu o singură propoziție - „...În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție care va investiga dosarele de mare corupție și corupția din sistemul judecătoresc...”¹

Cert este faptul că respectivul demers urmează a fi coroborat cu ideile desprinse din Studiul fostului judecător din Germania și expert în materie anticorupțională – dr. Tilman Hoppe – „Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate / complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova” elaborat și publicat la Berlin în februarie 2021.²

Din textul studiului pot fi desprinse câteva idei, grupate pe următoarele dimensiuni teoretico-practice:

§1. Problematika curților anticorupționale în sistemul documentelor internaționale și prin prisma viziunilor organismelor anticorupționale internaționale și regionale.

§2. Exemplul Ucrainei în instituirea unei curți anticorupționale.

§3. Probleme și soluții pentru instituirea unei Curți anticorupționale în Republica Moldova.

§1. Problematika curților anticorupționale în sistemul documentelor internaționale și prin prisma viziunilor organismelor anticorupționale internaționale și regionale.

În textul Convenției Națiunilor Unite împotriva Corupției (UNCAC) nu se regăsește nici o mențiune cu privire la curțile anticorupționale sau cu privire la vre-o obligativitate de instituire a atare curți. Totuși, așa cum reiese din opinia dlui Tilman Hoppe, UNCAC ar saluta o atare instituție. În acest sens se face trimitere la capitolul „Succese și bune practici” din Mecanismul pentru Evaluarea Implementării UNCAC evidențiază că instanțele anticorupție pot fi o complementare efectivă pentru agențiile anticorupție.³

În ce privește Grupul Statelor Împotriva Corupției (GRECO), a fost menționat cazul Slovaciei, care a instituit o curte anticorupțională.⁴

¹ Maia Sandu, după ședința CSS: În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție. 20.03.2023. <https://tribuna.md/2023/03/20/maia-sandu-dupa-sedința-css-in-maxim-3-luni-se-va-crea-si-va-fi-functionala-curtea-anticorupție/> (accesat la 24.03.2023).

² TILMAN Hoppe. Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate/complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Berlin, 2021. 97 p.

³ TILMAN Hoppe. op.cit. p.53.

⁴ TILMAN Hoppe. op.cit. p.54.

Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, Consiliul Europei (**Comisia de la Veneția**) analizând proiectul de lege privind instituirea instanțelor anticorupționale din Ucraina, a abordat problematica dată într-o lumină favorabilă.

În opinia Comisiei de la Veneția – „...competența Înaltei Curți Anticorupție și cea a instanței de apel trebuie să corespundă cu cea a Biroului Național Anticorupție și a Procuraturii Speciale Anticorupție, sub condiția că competența instanțelor trebuie să fie definită în mod clar de lege...”.¹

Comisia a recunoscut că instanțele anticorupție pot fi o excepție legitimă de la principiul CCEJ – „...“judecătorii și instanțele specializate trebuie să fie introduse doar când sunt necesare din cauza complexității sau specificității legii sau faptelor și astfel pentru o administrare corespunzătoare a justiției...”.²

Totodată, Comisia a fost destul de critică privind introducerea unor **judecători specializați** care să fie integrați în structura instanțelor judecătorești ordinare: „...Comisia nu vede în ce mod numirea judecătorilor specializați în toate **instanțele de drept comun** teritoriale, curțile de apel și Curtea Supremă ar putea fi justificată și implementată în practică...”.³

În fine, pe marginea unei curți specializate în anticorupție s-a expus și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (**OSCE**). În 2004, OSCE a identificat instanțele anticorupție drept un remediu efektiv pentru sisteme judiciare foarte corupte. În contextul istoriei de succes din Hong Kong, OSCE menționează: „O altă trăsătură majoră care a fost identificată de la bun început este faptul că Hong Kong dispunea de un sistem **judiciar integru**, ceea ce însemna că dosarele erau procesate și examinate în modul convenit. În absența ordinii de drept, experimentul aproape cu certitudine avea să aibă alte rezultate. Acest fapt indică precauția că dacă o țară intenționează să urmeze calea Hong Kong-ului, aceasta trebuie de asemenea să se axeze pe integritate în ramura judiciară. [...] Crearea ‘instanțelor anticorupție’ speciale sau ‘instanțelor de integritate’ ar putea fi o altă posibilitate. Pentru astfel de instanțe trebuie să fie **selectați cu precauție** judecătorii și personalul de suport în baza **integrității lor**”.⁴

¹ TILMAN Hoppe. op.cit. p.55, care citează Opinia Comisiei de la Veneția Nr. 896/2017, CDL-AD(2017)020, privind proiectul de lege privind Curtea Anticorupție, p.20, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)020-e) (accesat la 23.03.2023).

² TILMAN Hoppe. op.cit. p.55, care citează: Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCEJ), Opinia Comisiei de la Veneția (2012) Nr. 15 privind specializarea judecătorilor, Concluzii iii, <https://rm.coe.int/ccje-opinion-2012-no-15-on-the-specialisation-of-judges/16809f0078> (accesat la 24.03.2023).

³ TILMAN Hoppe. op.cit. p.55, care citează: Opinia Comisiei de la Veneția Nr. 896/2017, CDL-AD(2017)020, privind proiectul de lege privind Curtea Anticorupție, pagina 20, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)020-e) (accesat la 24.03.2023).

⁴ TILMAN Hoppe. op.cit. p.56, care citează: OSCE, Cele mai bune practici de combatere a corupției (2004), pagina 166, <https://www.osce.org/eea/13738> (accesat la 24.03.2023).

§2.Exemplul Ucrainei în instituirea unei curți anticorupționale.

Exemplul Ucrainei de instituire a unei curți anticorupționale este unul cel mai recent.

În fapt, practica judiciară mondială atestă exemple de instituire a unor curți anticorupționale specializate. Este vorba de: Madagascar, Bulgaria, Malaysia, Indonezia (2016); Armenia și Afganistan (2020, proiecte de lege) și Ucraina (2018).

Adevărul este că există și forme mixte, cum ar fi, spre exemplu, instanțe specializate anticorupție cu competențe orientate asupra cazurilor anticorupție, apelurile fiind depuse la Curtea Supremă. Atare sisteme sunt instituite în state precum: Slovacia, Tanzania și Thailanda (2016); Albania, Croația, Sri Lanka, Senegal, Nepal, Burundi, Camerun, Pakistan (2018).

Cu referire la **Ucraina**, instanța specializată anticorupție este denumită – **Înalta Curte Anticorupție (ÎCA)**.

Selectarea judecătorilor pentru ÎCA a avut loc de către un organ instituit anume cu acest scop – **Consiliul Public al Experților Internaționali (CPEI)**, compus din 6 experți străini selectați de Înalta Comisie de Calificare a Judecătorilor pentru un termen de doi ani dintr-o listă de candidați nominalizați de organizații internaționale.

Candidații la funcțiile de judecători ai ÎCA trebuiau să întrunească cerințe precum: 7 ani de experiență profesională și să posede cunoștințele și abilitățile practice necesare pentru realizare funcțiilor judiciare în cazurile conexe corupției; să întrunească criteriile de integritate (morală, onestitate, incoruptibilitate) [...], în special în ceea ce privește legalitatea originii surselor averii candidatului, corespunderea standardului de trai al candidatului și membrilor familiei lui cu venitul declarat, corespunderea stilului de viață al candidatului cu statutul său.

Totodată, au fost excluși candidații care au activat în anumite agenții de securitate sau pentru un organ de auto-guvernare judiciară din cadrul guvernelor de până la revoluția de pe Maidan; care au anumite relații cu un partid politic; care au fost condamnați pentru anumite încălcări.

Din 334 de candidați înscriși în concurs, Comisia a selectat doar 38 de profesioniști din rândul persoanelor care au trecut testul, au realizat sarcinile practice și au fost intervievați de către Înalta Comisie de Calificare și experții internaționali. Drept rezultat, 27 din aceștia activează în calitate de judecători ai Înaltei Curți Anticorupție, iar 11 activează în Camera de Apel a curții.

Judecătorii se bucură de câteva drepturi de securitate în casele și birourile lor (Art. 10 Legea privind ÎCA). Aceștia sunt supuși unei verificări special regulat al declarațiilor de avere și stilului lor de viață (Art. 11 Legea privind ÎCA). Mai mult ca atât, judecătorii trebuie în mod regulat să fie instruiți în domeniul de combatere a corupției (Art. 12 Legea privind ÎCA). Salariul este de 50 salarii minime (un salariu minim fiind de 2,118 UAH în iulie 2020), ceea ce corespunde unei sume de circa 3,180 € pe lună – un salariu mare pentru Ucraina și de patru

ori mai mare decât media în sectorul public (a se compara cu media de 25,100 UAH \approx 755 € în sectorul public).¹

Înalta Curte Anticorupție exercită jurisdicție asupra cazurilor penale ce vizează fapte de corupție. Aceasta acoperă 23 de articole din Codul Penal care mai cu seamă țin de domeniul de responsabilitate al Biroului Național Anticorupție.²

Camera de judecată a ÎCA are 27 de judecători, dintre care 18 dețin funcția de a judeca și 9 judecători de instrucție. Judecătorii cu funcția de a judeca se întrunesc în complete a câte trei judecători, pe când judecătorii de instrucție activează ca judecători unici. Părțile pot contesta în apel hotărârile camerei de judecată a ÎCA în camera de apel a ÎCA. Camera de apel este un organ independent format din 11 judecători care examinează cauzele în complete a câte trei judecători. Atât camera de judecată, cât și camera de apel fac parte din cadrul unei singuri entități juridice, șeful căreia este judecătorul-șef al camerei de judecată. Hotărârile camerei de apel pot fi contestate în fața unui panel al Curții Penale de Casație, care a fost constituită în mod special pentru a audia cazurile anticorupție. Totuși, acest fapt oricum lasă o rezervă în privința integrității: faptul că părțile pot contesta hotărârile ÎCA în fața Curții Penale de Casație a Curții Supreme ar putea fi o preocupare pe motiv că Judecătorii Curții Supreme **n-au fost** supuși aceluiași **proces de verificare** ca și judecătorii ÎCA.³

Probabil este prea devreme de a parveni cu o evaluare întemeiată a performanței curții. Totuși, o revizuire preliminară a cazurilor examinate de ÎCA indică o imagine tentativă de istorie de succes. Experiența destul de recentă a curții până la moment relevă arestări și condamnări în cazuri de funcționari de rang înalt, cât și cazuri de mite de mărimi mari și de delapidări de sume mari.⁴

Prezintă interes comparația dintre curțile anticorupționale dintre Slovacia și Ucraina.

Tabelul nr.1 – Elemente de drept comparat dintre curțile anticorupționale ale Slovaciei și Ucrainei

	SLOVACIA	UCRAINA
A demarat activitatea	2005	2019
Selectarea judecătorilor	Auto-administrare judiciară	Auto-administrare judiciară cu veto de la Consiliul Public de Experți Internaționali

¹ TILMAN Hoppe. op.cit. p.70

² TILMAN Hoppe. op.cit. p.71

³ TILMAN Hoppe. op.cit. p.72

⁴ Ibidem.

Revizuirea integrității	Ramura executivă (SIS)	Auto-administrare judiciară, Consiliul Public de Experți Internaționali, Consiliul Public de Integritate (societatea civilă)
Statutul judecătorilor	Salarii mai mari	Salarii mai mari, măsuri de securitate
Jurisdicție	Corupție, crimă organizată, infracțiuni economice	Corupție de nivel înalt
Etapele de apel	Apel direct la Curtea Supremă	Camera de Apel din Înalta Curte Anticorupție; ulterior la Curtea supremă
Impact	Peste 1000 condamnări; rata de achitări 7%; condamnări de nivel înalt absente sau în număr mic	Câteva condamnări de nivel înalt în pofida perioadei scurte de activitate

Sursa: În baza studiului lui Tilman Hoppe., op.cit. p.73.¹

În literatura de specialitate sunt generalizate avantajele instanțelor specializate anticorupționale în raport cu jurisdicția de drept comun. Cele mai răspândite idei pot fi prezentate grupate după următoarele criterii:

Tabelul nr.2 – Avantajele și dezavantajele instanțelor specializate anticorupționale

MOTIVAȚIE	MECANISME	Considerațiuni de ordin instituțional
Eficiență	Coraport favorabil judecător- număr de cazuri Avantaje de eficiență obținute prin expertiză Proceduri simplificate Termeni limită	Numărul de judecători Cuprinderea jurisdicției: • tip de infracțiune • magnitudinea infracțiunii • identitatea inculpaților Specializare doar la anumite nivele (primă instanță sau nivel de apel) sau peste tot, în dependență de deficiențele constatate Relație cu procuratura
Integritate	Izolare de sistemul existent de instanțe de judecată, de ex., locația instanței; mecanisme speciale de selectare și recrutare	Numărul de judecători și grupul de recrutare Extinderea geografică (cu cât mai vastă și mai decentralizată

¹ TILMAN Hoppe.op.cit. p.73

		este rețeaua de instanțe judecătorești, cu atât mai dificil este de asigurat integritatea)
Expertiză	Selectarea judecătorilor cu expertiză specială și capacitatea de a înțelege cazurile financiare complexe (rotația regulată ar putea fi un obstacol, dacă nu există un grup de astfel de specialiști) Instruire direcționată	Competența Resurse umane Management: constituirea și menținerea grupului de experți

Sursa: Tabelul preluat din U4 Ediția 2016:7, Instanțe anticorupție specializate: o cartografiere comparativă, pagina 20, <https://www.u4.no/publications/specialised-anti-corruption-courts-a-comparative-mapping.pdf>

3.Probleme și soluții pentru instituirea unei Curți anticorupționale în Republica Moldova.

Așa cum a fost menționat anterior, Președintele Republicii Moldova, în discursul său din Parlamentul Republicii Moldova din 20 martie 2023, imediat după încheierea ședinței Consiliului Suprem de Securitate, Curtea anticorupțională urmează a fi instituită în termen de 3 luni, adică nu mai târziu de 20 iunie 2023.

În opinia noastră, există o doză de exces de optimism în intenția președinției. Considerăm că, problemele de ordin juridic vor întârzia cu mult apariția acestei instituții. Problemele sunt diverse, pe alocuri insurmontabile, iar depășirea lor poate solicita modificări constituționale, care vor necesita timp.

În sprijinul celor menționate invocăm prevederile Constituției Republicii Moldova, care permite judecătorii specializate doar la nivelul de primă instanță.¹ Existența acestora nu este obligatorie și ar fi nevoie de motive imperative pentru a scoate din nou o instanță specializată din cele recent unificate.²

Dacă se va introduce o instanță anticorupție specializată, atunci nivelul doi și trei al ierarhiei sistemului judiciar nu va putea prelua aceeași idee de specializare anticorupție. Moldova dispune de instanțe judecătorești în trei nivele, iar Curtea Supremă și Curțile de Apel dețin competența de a anula orice hotărâre din primă instanță.³ Astfel, nu este o opțiune potrivită pentru Moldova de a avea

¹ Hotărârea Curții Constituționale nr. 5 din 26 ianuarie 1998 despre controlul constituționalității legislației în vigoare privind instanțele judecătorești economice; Hotărârea Curții Constituționale nr. 3 din 9 februarie 2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 163 din 22 iulie 2011 pentru modificarea și completarea unor acte legislative.

² GOINIC, Daniel. MACRINICI, Sorina. Instanța anticorupție – este oare aceasta necesară în Republica Moldova? Chișinău: Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2020. 34 p. <https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/10/CRJM-Oportunit-instanta-anticoruptie-2020.pdf>

³ TILMAN Hoppe. op.cit. p.92

o judecătorie specializată anticorupție doar la nivelul de primă instanță. Introducerea unei astfel de instanțe separate cel puțin la cel de-al doilea nivel – de apel – ar putea fi realizată doar în baza unor amendamente constituționale.¹

Împărtășim unele opinii formulate de expertul Tilman Hoppe, cu referire la arhitectura unei curți anticorupționale în Republica Moldova:²

a) În lumina unei rate înalte de apeluri în a doua instanță, o curte anticorupție va avea impact doar dacă cel puțin a doua instanță de asemenea este îngrădită de riscurile sistemului judiciar ordinar. În acest scop, în lumina jurisprudenței Curții Constituționale, un amendament constituțional ar putea fi necesar pentru a permite crearea curților specializate la nivel de **apel**. În articolul 115 (2) din Constituție, cuvântul “judecătorii” poate fi schimbat în “instanțe”.

b) În lumina ratei înalte de recursuri în a treia instanță, mai rămân riscuri pentru condamnările adecvate de succes să fie inversate de ultima instanță, **Curtea Supremă**, asumând că deficiențele sale de integritate vor rămâne chiar și după reforma curentă. De exemplu, Curtea Supremă ar putea să stabilească sau să mențină niște criterii nerealist de înalte a sarcinii probării în cazurile de corupție. Acest risc ar putea fi atenuat prin crearea unui Colegiu specializat anticorupție în cadrul Curții Supreme.

c) În orice caz, chiar și la următorul pas, rămân riscurile pentru condamnări să fie declarate neconstituționale, din perspectiva jurisprudenței **Curții Constituționale** aparent independentă dar deseori percepută ca fiind mai degrabă obstructivă. Un risc similar există dacă Curtea Constituțională ar ridica standardele urmăririi penale și a examinării judiciare la un asemenea nivel, unde în rezultat condamnările efective ar devine mai puțin probabile pentru oricare instanță judiciară, inclusiv și o potențială curte anticorupție.

d) **Costul** unei curți anticorupție separate este considerabil: luni de debateri de politici și creație legislativă, selectarea judecătorilor, configurarea organizațională, salarii posibil mai mari pentru judecători anticorupție, protecție, etc. Un astfel de efort ar putea funcționa doar cu un suport financiar considerabil din partea comunității internaționale.

e) **Competența jurisdicțională** unei astfel de curți anticorupție probabil că va trebui să treacă dincolo de cazurile de corupție.

f) Succesul unei astfel de curți va depinde mai cu seamă de **selectarea** judecătorilor “potrivii”, în special cu referire la integritatea lor actuală și păstrarea integrității pe viitor. Un risc pentru procesul de selectare a judecătorilor ar putea fi oportunitatea pentru Curtea Constituțională să constate “cu zel” că orice implicare a internațională în acest proces, chiar și dacă cu titlu de recomandare, este neconstituțională.

¹ Constituția Republicii Moldova. Art.115 alin.(2).

² TILMAN Hoppe. op.cit. pp.95-97.

g) O curte anticorupție va schimba lucrurile doar dacă dosare penale vor ajunge până la această instanță și într-un mod care să faciliteze judecarea lor corespunzătoare. Astfel, ca în orice jurisdicție, o astfel de reformă trebuie însoțită de reformarea tuturor treptelor de-a lungul lanțului de **implementare a legii** și cel a procesului penal în special.

h) Trebuie conștientizat faptul că o astfel de curte va fi un **experiment** în sine. Totuși, abținerea de la crearea unei curți anticorupție, de asemenea, riscă să fie prin sine un experiment - conducând la ani sau chiar decenii de încălcări sistematice și insuportabile ale drepturilor omului în rândul justițiabililor din cauza unui număr semnificativ de judecători corupți în Republica Moldova la toate instanțele.

i) Un aviz pozitiv al **Comisiei de la Veneția** privind curtea anticorupție de două nivele, cum a fost în Ucraina, ar securiza din punct de vedere juridic un astfel de experiment.

j) Este de așteptat să fie o **rezistență** sporită și creativă din partea diverșilor actori interesați în menținerea status quo curent – atât la crearea a unei astfel de curți, cât și la etapa de conlucrare (sau nu) cu o astfel de curte în practică.

Pe de altă parte, categoric nu suntem de acord cu unele opinii din spațiul juridic al Republicii Moldova, privind lipsa de necesitate în instituirea unei curți anticorupționale. În acest sens, cităm una din opiniile relevante pentru studiul nostru: „...Chemăm Ministerul Justiției și Guvernul Republicii Moldova să renunțe la inițiativa privind crearea unei instanțe specializate anticorupție pentru că aceasta nu este justificată din punct de vedere al necesităților juridice, vine în contradicție cu procesul de optimizare a hărții judecătorești, implică numeroase riscuri și, în esență, este contrară obiectivelor declarate de autorități cu privire la lupta cu corupția...”.¹ O altă opinie, pe care o considerăm profund eronată și pe care factorii decizionali ai Republicii Moldova ar trebui să o evite, gravitează în jurul ideii – „O alternativă creării instanțelor judecătorești este specializarea judecătorilor din instanțele existente. Având în vedere numărul redus al cauzelor penale, specializarea judecătorilor în fiecare instanță de judecată nu este rezonabilă. Este totuși posibil de a specializa judecătoria din câteva instanțe judecătorești în examinarea tuturor cauzelor de corupție de aceste instanțe. Acest fapt poate fi realizat prin modificarea art. 40 Cod de procedură penală, schimbând competența de judecare a cauzelor de corupție, nu după locul comiterii infracțiunii, ci la locul efectuării urmăririi penale (locul aflării subdiviziunilor CNA și ale PA). În acest caz, cauzele de corupție vor fi examinate de mai puține judecătoria, astfel obținându-se în mod firesc un număr mai redus de judecători care ar putea examina cauzele de corupție și, astfel, s-ar putea mai ușor și eficient de investit în instruirea acestor judecători, fără a crea o instanță scumpă și a o expune prea

¹ GOINIC, Daniel. MACRINICI, Sorina. Instanța anticorupție – este oare aceasta necesară în Republica Moldova? Chișinău: Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2020. 34 p. <https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/10/CRJM-Oportunit-instanta-anticoruptie-2020.pdf>

simplicul riscurilor de influență din partea terților. Ceea ce este totuși important este că în fiecare instanță să existe cel puțin trei judecători specializați în această materie, asigurând astfel posibilitatea distribuirii aleatorii a dosarelor de corupție. În același timp, în cazul în care volumul cauzelor de corupție nu va fi suficient, judecătorii specializați vor putea examina și alte categorii de cauze”.¹

Cu regret, cercetarea problematicii consolidării apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale, a permis identificarea unor **deficiențe normative**, care efectiv blochează, atât bunele intenții în edificarea unei culturi anticorupționale, cât și consacrarea și apărarea drepturilor fundamentale ale persoanelor, în speță fiind vorba de cele de ordin economic. Vom cita doar câteva din ele:

1. Procesul de evaluare a **integrității** instituționale.
2. Funcționarea instituției **avertizorului** de integritate.
3. Percepția **corupției mari**.

Respectivele deficiențe normative au și fost deja cercetate într-un articol separat, generalizate concluziile științifice și formulate propuneri, inclusiv de lege-ferenda, urmând să le prezentăm la **Conferința din 23 iunie 2023** – „Actul de justiție și respectarea drepturilor persoanei în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană: abordări interdisciplinare”.

CONCLUZII

Drept urmare a celor analizate și dezbătute pe parcursul articolului științific, venim cu următoarele **concluzii generale**:

1. Cercetarea de față își aduce contribuția modestă, pe cale științifică, la reforma din justiția anticorupțională din Republica Moldova și fortificarea apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale;
2. Au fost efectuate cercetări complexe ce au vizat, pe de o parte mecanismul de respectare a drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor, iar pe de altă parte, identificarea riscurilor de corupție din instituțiile financiar-bancare și oferirea de soluții de fortificare a drepturilor fundamentale economice ale persoanelor;
3. Au fost identificate incoerențele, discrepanțele, blocajele, alte probleme de natură juridică și organizațională, privind ocrotirea drepturilor economice ale persoanelor;
4. Au fost identificate impedimentele, rezervele, alte probleme în procesul de implementare a politicilor în domeniul justiției condiționate de calitatea legislației în domeniul consolidării apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale.

¹ Ibidem

Concluzii pe dimensiunea consolidării mecanismului de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor:

5. Către începutul anului 2021 Republica Moldova a pășit cu un sector bancar lipsit totalmente de încrederea societății și privit drept unul imprezvizibil, lipsit de integritate, ostil și chiar agresiv față de cetățean. În mare parte, acest fapt se datorează fraudei bancare de miliarde și a faptului că **rambursarea datoriei a fost pusă pe umerii fiecărui cetățean** în parte al societății noastre. Perioada anilor 2022-2023, marcată de războiul la hotarele noastre și de criza energetică nu au avut cum să adauge încredere în sistemul bancar.
6. Problemele din justiție ne costă prosperitatea, fericirea și încrederea în viața de mâine. Justiția coruptă și lipsită de independență, care a pus umărul și la fraudă bancară, ne-a trezit peste noapte cu o datorie uriașă de **65 miliarde lei**, datorie pe care urmează să o achităm fiecare dintre noi: de la copil și până la pensionar;
7. Cadrul legal bancar actual conține lacune ce pot facilita realizarea „**fraudei bancare 2**”. Deloc accidental, unii candidați la funcția de președinte al Republicii Moldova, în cadrul campaniei electorale prezidențiale din toamna anului 2020, au reiterat pericolul unei noi fraude bancare.
8. Cercetarea științifică în domeniul legislației și practicilor bancare a relevat un **potențial imens de coruptibilitate-fraudă bancară în textul Legii nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea și rezoluția băncilor**. Expertizarea științifică a textului Legii nr.232 a identificat existența unor posibilități ipotetice de comitere a fraudelor și abuzurilor în procesul de redresare și rezoluție a băncilor. Un atare scenariu ar ruina încrederea societății în instituțiile statului și ar sărăci iremediabil populația Republicii Moldova. Mai multe despre acest posibil scenariu, vom menționa la capitolul concluziilor.
9. O altă concluzie importantă, ține de faptul că, **Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor**, conține norme ce afectează grav drepturile fundamentale ale omului. Astfel, Băncii Naționale a Moldovei îi sunt oferite drepturi discreționare și arbitrar de a sancționa administratorii băncilor comerciale, fapt care le afectează drepturile constituționale. În acest sens, este relevant, spre exemplu, **Demersul Curții Constituționale a Republicii Moldova Nr.PCC-01/147g/499 din 26.10.2020**, prin care Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice a Ministerului Educației, Culturii și Cercetării i-a fost solicitată opinia asupra Sesizării nr.147g din 08.09.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din Legea nr.202 din 6 octombrie 2017 privind activitatea băncilor și respectiv, Avizul Institutului prin care se constată existența unor prevederi în textul Legii nr.202/2017, care contravin prevederilor constituționale în vigoare și în speță: art.1 alin.(3), art.15, art.23 alin.(2) și art.54 alin.(4) din Constituția Republicii Moldova. Iar ca rezultat, se perpetuează practicile de nesocotire a drepturilor fundamentale ale omului în sfera bancară.

Concluzii pe dimensiunea consolidării instituțiilor anti-corupție:

10. Reforma **justiției** devine imperativă din moment ce suntem acceptați ca și candidați de aderare la Uniunea Europeană.
11. Problema de bază în **sanționarea** faptelor de corupție constă nu atât în lipsa unui cadru legal, ci de cele mai dese ori, în faptul cum este aplicată legislația de către instanțele de judecată.
12. Corupția din **justiție** este cea mai periculoasă deoarece pune sub semnul întrebării tot mecanismul de combatere a corupției în stat.
13. Corupția și problemele grave din justiție, dacă nu vor fi remediate, inclusiv prin intermediul instrumentelor științifico-doctrinare, vor continua să distrugă din interior statul Republica Moldova;
14. Conștienți de acest pericol, atât Guvernul, cât și Parlamentul, fiecare pe domeniul său de competență, au demarat acțiuni concrete și radicale de remediere a situației grave din domeniul Justiției (reforma Curții de Justiție; proiectul legii cu privire la accesul la informațiile de interes public; delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centrului Național Anticorupție; instituirea Curții anticorupție);
15. Vina pentru insuccesul în investigarea mării corupții este legată de examinarea cauzelor penale în instanța de judecată, unul din motive fiind **supraîncărcarea instanțelor**.
16. Introducerea procedurii de pre-**Vetting** s-a dovedit a fi elementul cheie inovator, care pare să răstoarne carul încărcat de probleme din sectorul justiției.
17. În perspectivă imediată există o consecință nefastă a procedurii de pre-**vetting**: din motivul că circa 30-40 la sută din judecători și procurori au șansele să nu treacă evaluarea (fie de bună voie, fie forțat), sistemul va ajunge în stare de **colaps**, cu dosare amânate și examinate la nesfârșit și cu multiple funcții vacante (pe care nu întotdeauna există posibilitatea suplinirii rapide, așa cum se întâmplă, la moment, în cadrul CNA)
18. Existența lacunelor în legislația cu privire la **accesul la informații**, a dus la crearea unei realități neașteptat – procurorii, dar și funcționarii publici refuză să apară în fața camerelor și a da explicații privitor la activitatea sa profesională și în probleme de interes public.
19. În ultima perioadă, la insistența Ministerului Justiției a fost amendat Codul penal al Republicii Moldova, în sensul **înăspririi sancțiunilor** pentru faptele de corupție. Chiar dacă intenția este una explicabilă, o considerăm una viciată, neștiințifică și în disonanță cu știința criminologică.
20. Cea mai aspră sancțiune în cazurile de corupție este **confiscarea averii**. În vara anului 2022 a fost modificată legislația, fiind introdusă obligativitatea față de procurori și ofițerii de urmărire penală să verifice în fiecare caz aparte dacă averea persoanei acuzate de corupție este sau nu justificată și în cazul unui răspuns negativ ei au obligația de a cere confiscarea extinsă a acestor bunuri.

21. Îndrăznim să credem că rezultatele științifice vor aduce contribuția la realizarea acțiunilor prevăzute de Strategia „Moldova Europeană 2030”, fapt care va aduce prosperitate și speranțe de viitor pentru întreaga populație a Republicii Moldova.

În sensul valorificării rezultatelor cercetării științifice, concluziile formulate urmează a fi materializate într-un șir de **propuneri de ordin general**:

1. A evalua actul de justiție prin prisma activității apărării drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor și eliminării riscurilor de corupție;
2. A valorifica științific legislația, standardele și practicile de consfințire și apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) atât la nivel instituțional al Uniunii Europene, cât și la nivelul statelor-membre ale Uniunii Europene;
3. A consolida mecanismele de protecție a drepturilor economice ale persoanelor și a capacităților de funcționare a instituțiilor puterii de stat în contextul necesităților de modernizare prin dezvoltare și democratizare;
4. A impulsiona procesul de activitate normativă, în domeniul ce vizează drepturile economice (financiar-bancare) ale persoanelor;
5. A înainta un demers științifico-practic privind modernizarea legislației naționale anticorupționale, avându-se drept finalitate diminuarea considerabilă a corupției din sfera financiar-bancară;
6. A elabora recomandări științifice pentru asigurarea calității actului de justiție (cu referire la drepturile financiar-bancare) în beneficiul justițiabililor;
7. A formula propuneri de lege-ferenda de completare a Programului de activitate al Guvernului și al Planului de acțiuni al Guvernului cu reglementări ce ar viza prevenirea și combaterea corupției în sectorul financiar-bancar;
8. A elabora propuneri de lege-ferenda de completare a legislației financiar-fiscale cu prevederi de natură anticorupțională;
9. A perfecta un set de propuneri de lege-ferenda privind asigurarea transparenței instituționale la toate etapele de gestionare a resurselor financiar-bancare;
10. A elabora o metodologie de calcul al valorii faptelor corupționale din sectorul financiar-bancar, cu precădere fiind vizate achizițiile publice și procesul bugetar;
11. A formula propuneri de lege-ferenda de completare a Legii integrității cu un capitol ce ar viza asigurarea integrității în sectorul financiar-bancar;
12. A elabora și edita un studiu fundamental privind mecanismele de prevenire și combatere a corupției în sectorul financiar bancar din alte state, cu precădere fiind supusă cercetării experiența SUA și a statelor membre ale Uniunii Europene și propuneri de transpunere în legislația și practica Republicii Moldova a celor mai eficiente practici.

Propuneri pe dimensiunea consolidării mecanismului de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor:

13. A elabora Proiectului **Concepției Securității Financiar-Bancare** a Republicii Moldova;

14. A acorda asistență legală și metodologică tuturor factorilor decizionali din administrația publică centrală, care sunt ghidați de ideea instituirii unui mecanism real și eficient de protejare a drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor și de edificare a unei încrederi din partea societății în actul de justiție;
15. A institui cadrulul legal pentru consacrarea și dezvoltarea mecanismelor de **protecție a consumatorilor de servicii financiar-bancari**;
16. A elimina din textul **Legii nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor**, a normelor ce afectează grav drepturile fundamentale ale omului. Astfel, se propune, lipsirea Băncii Naționale a Moldovei de drepturi discreționare și arbitrarare de a sancționa administratorii băncilor comerciale. În acest sens, venim cu recomandări precum: a) a elimina din textul Legii sintagma „...încălcare gravă...” de la art.140 alin.(1) lit.p); a abroga art.141 alin.(3); a elimina din textul Legii sintagma „...gravitate...” de la art.142 alin.(2) lit.a); fapt care ar aduce legislația bancară și, în speță, prevederile Legii nr.202/2017 privind activitatea băncilor în concordanță cu reglementările constituționale în vigoare: art.1 alin.(3), art.15, art.23 alin.(2) și art.54 alin.(4) din Constituția Republicii Moldova. Iar în consecință, vor fi stopate practicile de nesocotire a drepturilor fundamentale ale omului în sfera bancară.
17. A crea instituția „**Ombudsman-ului financiar-bancar**” cu atribuții de consacrare și apărare a drepturilor financiar-bancare ale persoanelor fizice și juridice (societăți economice) din Republica Moldova.

Propuneri pe dimensiunea consolidării instituțiilor anti-corupție:

18. A urgenta adoptarea proiectului de lege privind **accesul la informațiile de interes public**.
19. A **mediatiza pe scară largă cazurile de corupție mare**, în special cele de la nivelul administrației publice, atât centrale, cât și locale.
20. A transpune în practică recomandările GrecoRC4(2020)9 din 25 Septembrie 2020. Raport GRECO: **Prevenirea corupției în rândul membrilor Parlamentului, judecătorilor și procurorilor**.¹
21. A urgenta procesul de dezoligarhizare normativă a sistemului politic și economic al Republicii Moldova, în sensul că, urmează a fi transpuse în legislație și în practică ideile expuse în unele studii (**Oligarchs in Ukraine, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms**. Autori: Denis Cenușă ș.a.²)
22. A finaliza **reforma Curții Supreme de Justiție**, asigurându-se un concurs echitabil și transparent de suplinire a funcțiilor vacante.

¹ GrecoRC4(2020)9 din 25 Septembrie 2020. Raport GRECO: Prevenirea corupției în rândul membrilor Parlamentului, judecătorilor și procurorilor. Runda a 4-a de evaluare. Strasbourg, 2020. 20 p.

² Oligarchs in Ukraine, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms. Autori: Denis Cenușă ș.a. Ed. Expert-Grup. Varșovia, 2017. 22 p.

23. A **delimita competențele Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție** la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt.
24. A reforma **Serviciul Protecție Internă și Anticorupție** al MAI – drept entitatea ce va avea atribuții de fundamentală de investigare penală a corupției mici.
25. A reforma regimul juridic de activitate al Procuraturii anticorupție, în sensul că în cazul situațiilor de **flagrant** delict să nu fie nevoie de intervenția „tutelară” a Procuraturii Generale. Exact același lucru este valabil și în cazul **expertizelor** – să nu fie nevoie de intervenția Procuraturii Generale, motivul principal fiind – posibile scurgeri de informație (care au și avut loc în trecut).
26. A extinde numărul de **specialiști-experti** în statele de personal al Procuraturii anticorupție. Aceasta deoarece la moment, în cadrul PA activează doar un singur specialist.
27. A elabora **bugete separate** pentru ambele procuraturi specializate: Procuratura Anticorupție și Procuratura Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, fapt care va fortifica autonomia, inclusiv autonomia financiară a acestor entități.
28. A fortifica domeniul ce ține de **secretul anchetei** (a institui politici de nedivulgare și de a înăspri pedepsele pentru divulgare), având în vedere că nu există nici o condamnare definitivă.
29. A completa Codul de procedură penală cu dispoziții referitoare la **acordul de recunoaștere a vinovăției în privința persoanelor fizice**. Prin aceasta s-ar acorda o mai mare flexibilitate procurorilor.
30. A completa Codul de procedură penală cu un capitol aparte ce ar reglementa problematica **acordului de recunoaștere a vinovăției de către persoanele juridice**, prin care s-ar prevedea expres că persoanele juridice vinovate de fapte de corupție să achite o amendă mare în afara procedurilor penale, fără a fi condamnate. Astfel lor li s-ar permite să-și continue mai departe activitatea (fără a perturba activitatea economică și fără a suspenda/disponibiliza salariații), dar fără a exonera de răspundere penală conducerea companiilor respective.
31. A **digitaliza activitatea** Procuraturii Anticorupție și a Centrului Național Anticorupție.
32. A institui cât mai urgent **Curtea anticorupțională** – instanță care va investiga dosarele de mare corupție și corupția din sistemul judecătoresc.

În încheierea celor menționate supra se prefigurează ideea că, în general, așa cum au evoluat lucrurile de-a lungul timpului, în ultimii 15 ani, domeniul juridic, domeniul financiar-bancar și domeniul justiției au fost mereu domenii ce au trezit nemulțumirea și criticile (corecte) ale societății. Respectiv, antrenarea în cercetarea unor domenii atât de vaste și atât de controversate este de natură să inducă acestei cercetări unele elemente de risc și insecuritate.

Totodată, politicul se poate constitui drept un alt domeniu generator de instabilitate.

Pe de altă parte, schimbările din politică ar putea aduce o neglijare din partea legiuitorului a problemelor ce țin de fortificarea drepturilor economice (financiar-bancare) și sporirea încrederii societății în actul de justiție.

Ar fi prea trist să finalizăm cercetarea noastră pe o notă atât de pesimistă. Avem o doză de optimism cu privire la viitorul Republicii Moldova în ceea ce privește consolidarea apărării drepturilor fundamentale ale omului prin mecanismele anticorupționale. Acest optimism este insuflat de starea de spirit a națiunii noastre. Conform **World Happiness Report – 2023** (Clasamentul fericirii mondiale), Republica Moldova s-a plasat pe onorabilul loc – 63 din 137 de state¹ în clasamentul fericirii mondiale. Republica Moldova depășește chiar și China, care este plasată în urma noastră, pe locul 64, ceea ce ne face să concluzionăm că există în cetățenii Moldovei fericire cât în toată China! În comparație cu anul trecut, când ne aflam pe locul 62, alături de Jamaica lui Bob Marley :, Republica Moldova a coborât doar o singură poziție. Dar nu e dramatic, ținând cont de faptul că în anul 2020 eram tocmai pe locul 70, ceea ce înseamnă că fericirea și optimismul nostru sunt în ascensiune, iar războiul la hotarele țării noastre și criza energetică nu ne pot destabiliza echilibrul emoțional.

Aici ajungem delicat la concluzia magistrală, existențială într-un fel pentru viitorul Republicii Moldova. Conform World Happiness Report – 2023, TOP-20 cele mai fericite state sunt țările cu cel mai mic nivel de corupție și cu o democrație avansată. Este vorba de următoarele state, pe care le prezentăm în ordine descrescândă: 1) Finlanda; 2) Danemarca; 3) Islanda; 4) Israel; 5) Olanda; 6) Suedia; 7) Norvegia; 8) Elveția; 9) Luxemburg; 10) Noua Zeelandă; 11) Austria; 12) Australia; 13) Canada; 14) Irlanda; 15) Statele Unite ale Americii; 16) Germania; 17) Belgia; 18) Cehia; 19) Marea Britanie și 20) Lituania.

Prin urmare, încheiem demersul nostru cu următoarea concluzie: anticorupția și integritatea sunt cheia fericirii și sensul existențialist al ființei umane, ceea ce vibrează în unison cu majoritatea concepțiilor filosofice mondiale, în conformitate cu care, definiția fericirii rezidă în...**virtute**, adică – **integritate!**

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. 2019 Annual Report. Economic Freedom of the World. Ed.FRASER Institute. Canada. 2019. 258 p.
2. 2023 Index of Economic Freedom. <https://www.heritage.org/index/ranking> (accesat la 25.03.2023).
3. Comisia de pre-vetting. A se vedea: <https://vetting.md/> (accesat la 31.03.2023).
4. Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCEJ), Opinia Comisiei de la Veneția (2012) Nr. 15 privind specializarea judecătorilor, Concluzii iii, <https://rm.coe.int/ccje-opinion-2012-no-15-on-the-specialisation-of-judges/16809f0078> (accesat la 24.03.2023). Citat de TIL-MAN Hoppe. Op.cit. p.55
5. Constituția Republicii Moldova.

¹ World Happiness Report – 2023. <https://worldhappiness.report/ed/2023/world-happiness-trust-and-social-connections-in-times-of-crisis/#ranking-of-happiness-2020-2022> (accesat la 26.03.2023).

6. Departamentul de Stat al SUA: Republica Moldova încalcă drepturile economice ale cetățenilor. Chișinău, 18 martie 2019. <https://www.mold-street.com/?go=news&n=8684> (accesat la 01.03.2023).
7. DOWELL-JONES M., & KINLEY D. The Monster Under the Bed: Financial Services and the Ruggie Framework, in *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Foundations and Implementations*, 193-216 (Radu Mares, ed., 2012); Sydney Law School Research Paper No. 11/61.
8. EPSTEIN L., Walk T. *Constitutional Law for a Changing America: A Short Course*. Los Angeles: CQ Press College, 2011. 800 p.
9. Expert economic: În 2022 a fost recuperată cea mai mică sumă din fraudă bancară. Chișinău, 15 martie 2023. <https://noi.md/md/economie/expert-economic-in-2022-a-fost-recuperatea-cea-mai-mica-suma-din-frauda-bancara> (accesat la 16.03.2023).
10. Frauda bancară: Procurorii au calculat încă 15 miliarde de lei prejudicii. Chișinău, 12 septembrie 2022. <https://stiri.md/article/economic/frauda-bancara-procurorii-au-calculat-inca-15-miliarde-de-lei-prejudicii> (accesat la 02.03.2023).
11. FREEMAN K. *Secret Weapon: How Economic Terrorism Brought Down the U.S. Stock Market and Why It can Happen Again*. Washington DC: Regnery Publishing, 2012. 256 p.
12. GEITHNER T. *Stress Test: Reflections on Financial Crises*. New York: Crown; First Edition, 2014. 592 p.
13. GOINIC, Daniel. MACRINICI, Sorina. Instanța anticorupție – este oare aceasta necesară în Republica Moldova? Chișinău: Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2020. 34 p. <https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/10/CRJM-Oportunit-instanta-anticoruptie-2020.pdf> (accesat la 22.03.2023).
14. GORIUC S., GUȘTIUC A., Regimul juridic al recomandărilor Comisiei de la Veneția. În: *Revista Administrarea Publică*, 2020, nr.1 (105), pp.31-37. (0.7 c.a.). ISSN 1813-8489.
15. GrecoRC4(2020)9 din 25 Septembrie 2020. Raport GRECO: Prevenirea corupției în rândul membrilor Parlamentului, judecătorilor și procurorilor. Runda a 4-a de evaluare. Strasbourg, 2020. 20 p.
16. GRIBINCEA, Vladislav. ȘTEFAN, Laura. Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova. Chișinău: Ed. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2014. 74 p.
17. GUȘTIUC, Andrei. Background Note summarizing the existing legal framework of anti-corruption institutions. Chisinau: Delegation of the European Union to Moldova, 2016. 14 p. (0,9 c.a.).
18. GUȘTIUC, Andrei. Compendium of materials: ECHR judgments, CoE recommendations etc., to be used as a teaching materials during the course dedicated to Internet Human Rights and Internet Governance. Chisinau: Council of Europe, 2016. 36 p.
19. GUȘTIUC, Andrei. Evoluțiile de ultimă oră în reglementarea activității bancare din Republica Moldova. În: *Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului din 6 decembrie 2017 „Mecanisme de protecție a drepturilor omului”*, Academia de Administrare Publică. Chișinău: CEP USM, 2018. pp.45-52. (0,5 c.a.). ISBN 978-9975-71-978-0.
20. GUȘTIUC, Andrei. Impactul noii legislații bancare asupra activității de creditare din Republica Moldova. În: *Revista Administrarea publică* Nr.4(100). Chișinău: AAP, 2018. pp.76-83. (0.5 c.a.). ISSN 1813-8489.
21. GUȘTIUC, Andrei. Încălcarea și urmarea gravă în activitatea bancară. În: *Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 2/2020*. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.134-146. (0.8 c.a.). ISBN 978-9975-3201-3-9.
22. GUȘTIUC, Andrei. Pilonii reconfigurării arhitecturii juridice bancare din anul 2018. În: *Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului 6 decembrie 2018*

- „Rolul instituțiilor Democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului”. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2019. pp.53-58. (0.5 c.a.). ISBN 978-9975-3240-3-8. CZU 351/354:342(082)=135.1=161.1.
23. GUȘTIUC, Andrei. Reflecții asupra regimului juridic de organizare a sectorului bancar din Republica Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.54-62. (0.5 c.a.). ISBN 978-9975-3201-2-2.
 24. GUȘTIUC, Andrei. Reforma bancară din Republica Moldova și impactul asupra securității financiar-bancare. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurarea a parcursului european: Culegere. Chișinău: ICJPS, 2019, pp. 67-76. (0,7 c.a.). ISBN 978-9975-3298-2-8.
 25. GUȘTIUC, Andrei. Report on Adaptation of the Academy of Public Administration’s existing LLM/MAMSc curricula for civil servants with a number of hours dedicated to Internet governance and Internet human rights standards and related ECHR case-law. Chisinau: Council of Europe, 2016. 32 p. (2,0 c.a.).
 26. GUȘTIUC, Andrei. Rolul învățământului superior din Republica Moldova în domeniul instruirii și popularizării drepturilor și libertăților economice fundamentale ale omului. În: Rolul instituțiilor democratice în protecția drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internațională din 11 decembrie 2015. Chișinău: AAP, 2016, pp. 34-42. (0,55 c.a.). ISBN 978-9975-115-99-5.
 27. GUSTIUC, A., BANUH, E. Controlul administrației publice centrale privind administrarea finanțelor publice. În: Revista Administrarea publică Nr.3(99). Chișinău: AAP, 2018. pp.44-52. (0.5 c.a.). ISSN 1813-8489.
 28. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Adoptarea modelului american de instruire juridică la pregătirea profesională a cadrelor pentru MAI. Articol științific publicat în culegerea de articole a Conferinței științifice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept”. Academia „Ștefan cel Mare” a MAI. Chișinău, 2021. pp.163-169.
 29. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Formarea și dezvoltarea profesională continuă în era post-coronavirus. Articol științific publicat în culegerea de articole a Conferinței științifice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept”. Academia „Ștefan cel Mare” a MAI. Chișinău, 2021. pp.85-91.
 30. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Impactul corupției asupra drepturilor omului în Republica Moldova. În: Culegerea de articole a Conferinței științifico-practice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept” din decembrie 2021. Academia „Ștefan cel Mare” a MAI. Chișinău, 2021. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/115-124_11.pdf p.115-124. (0.7 c.a.)
 31. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Impactul pandemiei coronavirus: reconfigurarea direcțiilor strategice de dezvoltare a Republicii Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.10-18. (0.6 c.a.). ISBN 978-9975-3201-2-2.
 32. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Paradigmele învățământului universitar în era post-coronavirus. În: Revista Administrarea Publică, 2020, nr. 2 (106), p. 58-64. (0,7 c.a.). ISSN 1813-8489.
 33. GUȘTIUC A., TÎLTU N. L’autonomie financiere-fiscale et la coherence des politiques gouvernementales centrales vis-a-vis d’administrations locales. (Trad.din l.franceză – „Autonomia financiar-fiscală și coerența politicilor guvernamentale centrale față de administrațiile locale”). În: Orlov M. L’organisation de l’administration publique locale en Moldavie. Sarrebruck (Germania): Editions Universitaires Europeennes, 2016. pp.125-142. (1,1 c.a.). ISBN 978-3-639-52628-8. (Articol în culegere editată în străinătate, în limba franceză).

34. GUȘTIUC L. Asigurarea securității statului prin implementarea eficientă a politicii de dezvoltare regională – foaie de parcurs pentru Republica Moldova. În: Culegerea științifică Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextual necesităților de securitate și asigurare a parcursului european, Chișinău, 2018, p. 52-66. ISBN 978-9975-3298-2-8
35. GUȘTIUC L. Cadrul legal de integritate în Republica Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 2/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.42-52. (0.7 c.a.). ISBN 978-9975-3201-3-9.
36. GUȘTIUC L. Corupția – element ce periclitează securitatea națională a Republicii Moldova. În: Mat. mesei rotunde cu participare internațională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 8 decembrie 2016. Chișinău, 2017, ISBN 978-9975-66-565-0
37. GUȘTIUC L. Fraudarea intereselor financiare ale Uniunii Europene în cadrul proiectelor finanțate de către Uniunea Europeană în Republica Moldova: repere evolutive de ordin legal. În: Mat. mesei rotunde cu participare internațională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 6 dec. 2017. Chișinău, 2018, p. 218-225. ISBN 978-9975-71-978-0
38. GUȘTIUC, Ludmila. Implementarea standardelor anticorupție ale Consiliului Europei în Republica Moldova. Articol științific. În: Studii și cercetări juridice. Partea 3/2021. Chișinău, 2021. pag. 137-148. ISBN 978-9975-3201-7-7
39. GUȘTIUC, Ludmila. Rolul politicilor anticorupționale regionale în fortificarea vectorului european al Republicii Moldova. p. 58-65. Studii și cercetări juridice Partea nr. 5/2023 Chișinău 2023CZU 34(082) S 934 ISBN 978-9975-3430-3-9 [file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii%20se%20cercetari%20juridice PARTEA%205-1.pdf](file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii%20se%20cercetari%20juridice%20PARTEA%205-1.pdf)
40. GUȘTIUC, Ludmila. Standarde internaționale anticorupție. p. 63-75. Studii și cercetări juridice. Partea nr. 6/2023 Chișinău 2023. CZU 34 (082) S 93 ISBN 978-9975-3430-4-6 [file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii si cercetari juridice PARTEA 6.pdf](file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii%20si%20cercetari%20juridice%20PARTEA%206.pdf)
41. Guvernul Republicii Moldova. Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova, pentru anii 2023-2030, aprobată de executiv. <https://gov.md/ro/content/strategia-de-reforma-administratiei-publice-din-republica-moldova-pentru-anii-2023-2030> (accesat la 15.03.2023).
42. Hotărârea Curții Constituționale nr. 3 din 9 februarie 2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr. 163 din 22 iulie 2011 pentru modificarea și completarea unor acte legislative
43. Hotărârea Curții Constituționale nr. 5 din 26 ianuarie 1998 despre controlul constituționalității legislației în vigoare privind instanțele judecătorești economice
44. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.112 din 07.03.2023 pentru aprobarea proiectului de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție. <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6382/language/ro-RO/Default.aspx> (accesat la 31.03.2023).
45. Hotărârea Guvernului nr. 405/21.08.2019 cu privire la eficientizarea activităților anticorupție și reforma justiției. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 261-268/526, 23.08.2019
46. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.88 din 04.04.2022 privind confirmarea componenței nominale a Comisiei independente de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.97 din 07.04.2022. art.Nr.165.
47. Impactul corupției asupra realizării drepturilor omului în Republica Moldova: Studiu analitic cu recomandări de politici. Centrul pentru Drepturi Civile și Politice. Geneva-Chișinău, 2021. 88 p.
48. Legea Republicii Moldova nr.26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.72 din 16.03.2022. art.Nr.103.
49. Legea Republicii Moldova Nr.159 din 07.07.2016 cu privire la procuraturile specializate. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.245-246 din 30.07.2016. art.Nr.519.

50. LITVINENCO Sergiu, Ministrul justiției al Republicii Moldova. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova> (accesat la: 05.03.2023).
51. Maia Sandu, după ședința CSS: În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție. 20.03.2023. <https://tribuna.md/2023/03/20/maia-sandu-dupa-sedinta-css-in-maxim-3-luni-se-va-crea-si-va-fi-functionala-curtea-anticoruptie/> (accesat la 24.03.2023).
52. MAZEIKS Janis, Ambasadorul Uniunii Europene în Republica Moldova. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova> (accesat la: 05.03.2023).
53. Oligarchs in Ukraine, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms. Autori: Denis Cenușă ș.a. Ed. Expert-Grup. Varșovia, 2017. 22 p.
54. Opinia Comisiei de la Veneția Nr. 896/2017, CDL-AD(2017)020, privind proiectul de lege privind Curtea Anticorupție, p.20, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2017\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)020-e) (accesat la 23.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.55
55. Opinie comună Amicus Curiae privind infrațiunea de îmbogățire ilicită (Opinia Comisiei de la Veneția și a OSCE/ODIHR despre infrațiunea de îmbogățire ilicită). Adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 132-a sesiune plenară (Veneția, 21-22 octombrie 2022). Veneția, 2022. 18 p. <https://constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2491&t=/Media/Noutati/Opinia-Comisiei-de-la-Venetia-i-a-OSCEODIHR-despre-infracțiunea-de-imbogatire-ili-cita> (accesat la 13.03.2023).
56. OSCE, Cele mai bune practici de combatere a corupției (2004), pagina 166, <https://www.osce.org/eea/13738> (accesat la 24.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.56.
57. PENNINCKX Patrick, Directorul Departamentului pentru Societate Informațională al Consiliului Europei. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova> (accesat la: 05.03.2023).
58. Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public. <https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-de-lege-privind-accesul-la-informatiile-de-interes-public/9967> (accesat la 01.02.2023).
59. RICKARDS J. Currency Wars: The Making of the Next Global Crisis. New York: Portfolio Trade; Reprint edition, 2012. 320 p.
60. Riscurile de corupție în domeniul controalelor de stat și reglementării activității de întreprinzător. Sub redacția lui Grigore Vieru. Centrul Analitic Independent Expert-Grup. Chișinău, 2022. 30 p.
61. Sectorul companiilor de stat: carențe legislative și instituționale care determină o performanță redusă a companiilor de stat și expunere sporită pentru bugetul de stat. Sub redacția lui Vitalie Rapcea. Centrul Analitic Independent Expert-Grup. Chișinău, 2022. 36 p.
62. TALMACI Francisco. Activitatea analitică ca instrument de prevenire și combatere a infrațiunilor de corupție. Teză de doctor în drept. USPEE „C.Stere”. Chișinău, 2022. 199 p.
63. CUȘNIR V. Politica legislativă anticorupțională în spațiul european. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european (Partea a II-a). ICJPS. 2019, p.7-16.
64. The Global Competitiveness Report 2014-2015. Ed. World Economic Freedom. Switzerland. 2015. 565 p.

65. The Legatum Prosperity Index – 2023. <https://www.prosperity.com/rankings> (accesat la 10.03.2023).
66. TILMAN Hoppe. Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate/complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Berlin, 2021. 97 p.
67. Transparency International. Corruption Perceptions Index – 2022. <https://www.transparency.org/en/cpi/2022> (accesat la 03.03.2023).
68. World Happiness Report – 2023. <https://worldhappiness.report/ed/2023/world-happiness-trust-and-social-connections-in-times-of-crisis/#ranking-of-happiness-2020-2022> (accesat la 26.03.2023).
69. World Justice Project. Rule of Law Index – 2019. Ed. World Justice Project. Washington. 2019. 201p.
70. ZARATE J. Treasury’s War: The Unleashing of a New Era of Financial Warfare. New York: Public Affairs, 2013. 512 p.

**RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI CA
PREMIȘĂ PENTRU
ADERAREA REPUBLICII MOLDOVA LA
UNIUNEA EUROPEANĂ**

**RESPECTING HUMAN RIGHTS AS A PREREQUISITE FOR THE AC-
CESSION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EUROPEAN
UNION**

*CATAN Anastasia, doctor în drept, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-4389-2259>*

Summary

The Republic of Moldova has officially submitted its application for accession to the European Union, which signifies an important and long-awaited step for our country. In order to be able to join, it was indicated that the Republic of Moldova should go through ten steps, one of the most important being the respect of human rights.

Keywords: European Union, human rights, European Commission, Council of Europe, United Nations, democracy, rule of law, society, Ombudsman Office, Strategic Development Plan.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, drepturile omului, Comisia Europeană, Consiliul European, Organizația Națiunilor Unite, democrație, stat de drept, societate, Oficiul Avocatului Poporului, Plan de Dezvoltare Strategică.

Pentru Republica Moldova, aderarea la Uniunea Europeană (*în continuare UE*) este un pas foarte important și așteptat. Acest proces este unul îndelungat, deoarece calitatea de membru al UE nu se poate obține în timp restrâns, ținând cont de procedura complexă care se impune.

La data de 4 martie 2022, Republica Moldova a depus oficial cererea de aderare la Uniunea Europeană. Consiliul Uniunii Europene a invitat Comisia Europeană să prezinte avizul său privind cererea Republicii Moldova, ca prim pas al Uniunii Europene în procesul de aderare.

Ca să poată fi elaborat un astfel de aviz, autoritățile au primit două părți ale chestionarului privind cererea de aderare la UE. Răspunsurile reflectate în acest chestionar, au arătat situația de moment a Republicii Moldova și pregătirea acesteia de a adera la UE.

A fost indicat ca Republica Moldova să parcurgă zece pași pentru a putea adera, și anume: transmiterea de către Moldova a cererii de aderare la Consiliul Uniunii Europene (martie 2022); Republica Moldova a primit Chestionarul cu privire la cererea de aderare la UE (11 aprilie 2022); răspunsurile la Chestionar (partea I și a II-a) au fost transmise Comisiei Europene; în baza acestor răspunsuri, Comisia va elabora o Opinie și o va transmite Consiliului pentru decizie; toate cele 27 de state membre urmează să decidă unanim de a oferi statutul de

țară candidat; negocierile de aderare sunt deschise după acordul tuturor celor 27 de membri ai Consiliului UE; în timpul negocierilor, țara va implementa legislația și standardele UE în toate cele 35 de capitole de negocieri; după ce negocierile cu toate cele 27 de guverne ale UE sunt încheiate, Comisia emite o Opinie privind gradul de pregătire a Republicii Moldova; în baza Opiniei, statele membre decid unanim să încheie negocierile. Parlamentul European oferă acordul său; toate statele membre și țara candidat semnează și ratifică Tratatul de Aderare. Țara devine membru al UE¹.

Astfel, în vederea coordonării eforturilor autorităților naționale a fost elaborat un plan de acțiuni pentru implementarea celor 9 condiții formulate de către Comisia Europeană. Documentul conține acțiuni, termeni și instituții responsabile pentru fiecare din cele 9 domenii: reforma justiției; cadrul electoral; combaterea corupției; deoligarhizarea și reducerea influenței intereselor private; combaterea criminalității organizate și spălării banilor; îmbunătățirea serviciilor publice, reforma administrației publice; managementul finanțelor publice; implicarea societății civile; drepturile omului².

Nici un stat nu poate adera la UE, atât timp cât sunt restante la capitolul drepturilor omului. Consolidarea protecției drepturilor omului este o măsură propusă Republicii Moldova de către Comisia Europeană și de la această trebuie să rezulte acțiunile care vor fi întreprinse de către autoritățile statului.

La aderarea unui stat, Uniunea Europeană se asigură că drepturile fundamentale, respectarea acestora sunt luate în considerare la elaborarea legislației și la întreprinderea de acțiuni de către autoritățile statului, astfel încât politicile să promoveze drepturile omului atât pe plan intern, cât și extern.

În Republica Moldova activează Oficiul Avocatului Poporului (*în continuare OAP*), care este Instituția Națională pentru apărarea Drepturilor Omului (*în continuare INDO*). Instituția este autorizată să protejeze și să promoveze drepturile omului la nivel național în conformitate cu normele și standardele internaționale în domeniul drepturilor omului. Totodată, să-și prezinte activitatea și pe plan internațional, prin colaborare cu instituțiile omoloage din alte state sau prin conlucrare cu organizațiile internaționale din domeniu.

Oficiul Avocatului Poporului este instituție independentă, constituită conform legii și Principiilor de la Paris, aprobate de Organizația Națiunilor Unite (*în continuare ONU*).

Ținând cont de autoritatea pe care o are INDO și Ombudsmanii din Republica Moldova (Avocatul Poporului și Avocatul Poporului pentru drepturile copilului), activitatea pe care o întreprind, și anume respectarea drepturilor omului și promovarea acestora, ține indispensabil de acțiunile acestora. Respectiv, punerea în aplicare a mecanismelor de apărare, respectare a drepturilor omului,

¹ <https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue>

² <https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue>

acțiunile de prevenire a încălcărilor, promovarea drepturilor omului, vin ca atribuții ale instituției. Astfel, aceasta din urmă este responsabilă pentru bunăstarea acestui domeniu și vine ca un garant pentru aderarea la UE pe segmentul dat.

Oficiul Avocatului Poporului își consolidează efortul pentru a face față noilor realități care dobândesc un caracter universal și mobilizează societatea internațională spre un consens de activități. Astfel, a fost modificată Legea Avocatului Poporului, unde, pe lângă faptul că se oferă unele garanții, oferă și unele instrumente adiționale de apărare și de protecție a drepturilor omului. De asemenea, OAP a elaborat Planul de Dezvoltare Strategică pentru anii 2023-2030. Acesta a fost elaborat în baza informațiilor colectate privind situația în domeniul drepturilor omului și a experienței acumulate pe parcursul anilor. Opiniile și necesitățile titularilor de drepturi individuali cât și a celor asociații în organizații, precum și ale titularilor de obligații (după un proces de consultare participativ în perioada iulie 2022 – februarie 2023) au fost luate în considerare la elaborarea PDS-ului¹.

În activitatea sa, OAP prezintă rapoarte anuale, tematice, speciale cu care pot face cunoștință atât instituțiile statului, mass-media, organizațiile necomerciale, cetățenii, cât și organizațiile internaționale și instituțiile omoloage străine.

În perioada 6-7 decembrie 2022, Oficiul Avocatului Poporului a organizat Forumul Drepturilor Omului „**Integrarea abordării bazate pe drepturile omului și egalității în Agenda de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană**”.

La eveniment au participat ex-Ombudsmani ai Republicii Moldova, Consiliul Europei, Oficiul ONU pentru Drepturile Omului (OHCHR), Înalțul Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR), reprezentanți ai instituțiilor statului, organizații necomerciale, mass-media, societate civilă, colaboratori ai Oficiului Avocatului Poporului.

Forumul a derulat în opt sesiuni de lucru, în care au fost discutate mai multe subiecte actuale ce vizează domeniul drepturilor omului. Printre acestea au fost: educarea în domeniul drepturilor omului pentru toți; respectarea drepturilor persoanelor refugiate și asigurarea incluziunii socio-economice a acestora în Republica Moldova; toleranța zero față de tortură și relele tratamente; lecții învățate în contextul respectării dreptului la sănătate în perioada Covid-19; Oficiul Avocatului Poporului – instituție cheie în domeniul protecției și promovării Drepturilor Omului în Republica Moldova; etc.

Acest eveniment a fost organizat în contextul ajunului Zilei Internaționale a Drepturilor Omului și a urmărit scopul de a sensibiliza societatea și instituțiile statului cu privire la provocările actuale pe care le întâmpină societatea la capitalul respectării drepturilor omului și egalității, precum și prezentarea răspunsului

¹ <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2023/02/Programul-de-Dezvoltare-Strategic%C4%83-a-Oficiului-Avocatului-Poporului-pentru-anul-2023-2030-2.pdf>

coordonat din partea instituțiilor statului la provocările întâlnite în procesul integrării în Agenda Europeană a Republicii Moldova.

În urma Forumului Drepturilor Omului, s-au conturat mai multe aspecte semnificative, modificări de o importanță majoră în legislație, aplicare în practică și dezvoltare la nivel de Stat în domeniul drepturilor omului, ceea ce înseamnă o înaintare sigură spre aderarea Republicii Moldova la UE.

Șeful Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, William Massolin, a subliniat că, din momentul când a devenit membră a Consiliului Europei, Republica Moldova s-a angajat să întreprindă reforme profunde în sistemul său instituțional pentru a instaura o democrație cu drepturi depline, respectând standardele drepturilor omului, consacrate în Convenția Europeană a Drepturilor Omului și în toate alte convenții la care Moldova a devenit parte. Aceste cadre politice largi sunt importante. Fără voință și determinare politică, ele pot rămâne doar niște hârtii goale. Dar atunci când există voință și timp oportun, așa cum este cazul acum în Republica Moldova, prioritățile clare, conducerea și coordonarea ajută la reunirea factorilor de decizie, a actorilor societății civile și a partenerilor internaționali pentru a lucra împreună mai eficient și a sprijini reformele necesare.

Șefa Oficiului ONU pentru Drepturile Omului, Bea Ferenci, a menționat că educația în domeniul drepturilor omului pentru toți este baza pentru o mai bună respectare, protecție și realizare a drepturilor omului. Nu este vorba doar de furnizarea de cunoștințe despre drepturile omului, ci și de dezvoltarea abilităților practice necesare pentru a proteja, promova și realiza drepturile omului în viața de zi cu zi. Activitățile educaționale pentru drepturile omului ar trebui să ne echi-peze cu înțelegerea principiilor fundamentale ale drepturilor omului, inclusiv egalitatea și nediscriminarea, și ar trebui să reafirme interdependența, universalitatea și indivizibilitatea drepturilor omului¹.

În cadrul Forumului au fost puse în discuție segmente din domeniul respectării drepturilor omului, îmbunătățirea și dezvoltarea cărora, vor accelera integrarea Republicii Moldova în UE.

Termenul „abordarea bazată pe drepturile omului” este o trăsătură proeminentă în documentarea de politică actuală și în documentele de strategie în majoritatea statelor. Acestea plasează individul în centrul dezvoltării și includerea drepturilor omului ca una dintre obiectivele principale ale cooperării și dezvoltării Republicii Moldova. O abordare bazată pe drepturile omului înseamnă că toate formele de discriminare în realizarea acestora trebuie interzise, prevenite și eliminate. Astfel, fiecare persoană trebuie să fie informată și trebuie să aibă dreptul de a participa și de a lua decizii atunci când este afectată sau i se încalcă vreun drept. Trebuie să fie actorul propriei vieți și să participe, în mod transparent și decizional, în luarea anumitor decizii.

¹ <http://ombudsman.md/news/prima-zi-a-forumului-drepturilor-omului-integrarea-abordarii-bazate-pe-drepturile-omului-si-egalitatii-in-agenda-de-aderare-a-republicii-moldova-la-ue/>

Este semnificativ că pe parcurs, abordarea bazată pe drepturile omului a căpătat noi valori pentru Republica Moldova, ceea ce va facilita îndeplinirea Programului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană. Putem susține că mici pași în susținerea acestei acțiuni au fost întreprinși – a fost ratificată Convenția de la Istanbul (primul instrument, la nivel european, care stabilește standardul obligatoriu din punct de vedere juridic, în mod special, pentru prevenirea violenței bazate pe gen, protejarea victimelor și pedepsirea făptuitorilor). Un alt aspect important este adoptarea Strategiei Naționale de Dezvoltare, document național de viziune strategică pe termen lung, care indică direcția dezvoltării țării și a societății și care racordează prioritățile naționale la țintele internaționale. Oficiul Avocatului Poporului a venit cu mai multe recomandări, 60% dintre acestea fiind incluse în Strategia Națională de Dezvoltare.

Consider că suntem cu un pas înainte prin faptul că s-a reușit să avansăm și să promovăm mai multe inițiative în domeniul drepturilor omului, demult așteptate și foarte importante. Aici mă refer la proiectele care țin de sancționarea crimelor și discursurilor de ură, proiectele de legi ce vizează violența domestică și infracțiunile sexuale, proiectul privind consolidarea cadrului normativ cu privire la îmbunătățirea reglementărilor cu privire la asigurarea egalității și nediscriminării, interesul superior al copilului și reglementări care vor îmbunătăți situația copiilor în justiția penală și altele.

Toate aceste proiecte, menționate mai sus, fac parte și din angajamentele asumate de țara noastră în procesul de integrare în Uniunea Europeană. În procesul de promovare a acestor proiecte, au avut loc multe dezbateri, de fapt, au loc și acum. Lucru care a fost, din punctul meu de vedere, foarte util. Totodată acest lucru demonstrează interesul și importanța acestui domeniu într-un stat de drept cu valori democratice. Desigur că, doar adoptarea legilor nu este suficientă, ci urmează în continuare să se lucreze individual și în comun la nivel de educație, să fie colaborare cu respect reciproc și cu implicare efectivă a mecanismelor noi cu privire la aplicarea drepturilor omului.

Pe parcursul anilor, Republica Moldova a colaborat intens cu Consiliul Europei, această colaborare devenind foarte productivă și cu OAP. Atunci când a devenit membră a Consiliului Europei, Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a întreprinde reforme în sistemul său instituțional pentru a stabili o democrație deplină, respect pentru standardele drepturilor omului, încorporate în Convenția europeană pentru Drepturile Omului și în toate celelalte Convenții la care Republica Moldova a aderat, Convenția de la Istanbul fiind una dintre cele menționate.

Toate expertizele Consiliului Europei realizate pe parcursul ultimilor ani au fost cu scopul de a oferi suport și asistență în domeniile cheie de dezvoltare, în strategiile elaborate pe termen lung. Una dintre acestea fiind și Planul de Dezvoltare Strategic al OAP pentru anii 2023-2030, menționat *supra*.

Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a recunoscut, într-o recomandare recentă, că de fapt, o Instituție Națională pentru apărarea Drepturilor

Omului este legătura importantă între guvernanți și guvernați, întrucât ajută la depășirea iresponsabilității lor statului. Acesta este rolul esențial pe care Oficiul Avocatului Poporului îl joacă. Și aceasta fiind un pas important înscris în Agenda aderării.

În același timp, Organizația Națiunilor Unite la fel susține Republica Moldova per ansamblu, și OAP în special, ținând cont de activitatea acestei organizații. Drepturile omului prezintă pilonii Națiunilor Unite atunci când abordăm inegalitățile, eliminăm discriminarea și avansăm respectarea drepturilor omului, rămase în centrul atenției, atât la nivel global, cât și aici, în Republica Moldova.

Agențiile ONU care activează în Republica Moldova sunt mulțumite de colaborare și activitate. Viitorul acestei colaborări ar fi doar prin aceea de a avea o viziune colectivă, astfel vom putem realiza o dezvoltare durabilă și vom putea menține pacea.

Este important de adăugat că, implementarea obiectivelor de dezvoltare durabilă vor ajuta și în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Totodată, se discută mult despre educație în domeniul drepturilor omului. Aceasta nu ne învață doar despre legi, ci și despre abordări, fiind cu mult mai complexă și atingând o sferă largă de reglementări. OAP joacă un rol important pe acest segment, fiind o pârghie a statului de drept și a unei societăți democratice.

Educația comprehensivă a drepturilor omului ține nu numai de oferirea cunoștințelor despre drepturile omului, ci și despre abilitățile necesare pentru a proteja și a le aplica în viața de zi cu zi.

Educația în materia dată fortifică atitudini, abordări care sunt necesare pentru toți membrii societății, astfel activitățile educaționale trebuie să ne ofere mesaje cu privire la principiile fundamentale în acest domeniu care țin de egalitate și care ne vorbesc despre interdependența, indivizibilitatea drepturilor omului.

În același timp, aceste activități educaționale trebuie să fie practice, astfel încât, să corelăm teoria cu practica. De asemenea, să ne bazăm pe principiile drepturilor omului care trebuie implementate într-un context social individual.

Modalitatea de predare a drepturilor omului trebuie să reflecte și valori. Din aceste considerente, educația ajută la găsirea soluțiilor care să fie conforme standardelor privind drepturile omului.

Un alt subiect este toleranța zero față de tortură și rele tratamente, eficacitatea prevenției și a reacției în Republica Moldova, acesta fiind pe larg discutat și dezbătut.

Dreptul de a nu fi supus torturii și a altor rele tratamente este unul dintre cele mai importante drepturi care trebuie realizate, este unul dintre cele mai sensibile. Vorbim anume de aspectul interdependenței persoanei de un agent al statului care are forță, putere de decizie și posibilitate de a acționa. În special, această formulă de interdependență este resimțită într-un loc unde persoana nu are posibilitatea de a-l părăsi de sine stătător.

Privarea persoanei de libertate este deja o pedeapsă suficientă și destul de dură. Astfel, nu trebuie să creăm alte pedepse adiționale acestor persoane, cum

ar fi: condiții inumane de detenție, lipsa unei alimentații decente, lipsa serviciilor medicale. Ne mai vorbind de acte de tortură.

Nu trebuie să tolerăm violență, fie ea și verbală.

Oficiul Avocatului Poporului a optat pentru umanizarea pedepselor penale, pentru sancțiuni care ar reeduca persoanele.

Chiar dacă Republica Moldova rămâne restanțieră la implementarea tuturor recomandărilor internaționale privind prevenirea și combaterea torturii și a relelor tratamente, deși există eforturi legislative și instituționale, credem că situația se va schimba și strategiile în acest sens vor fi de lungă durată. Iarăși, acesta fiind un pas indispensabil pentru aderare.

Aceste și alte subiecte de rezonanță și actuale au fost abordate și dezbătute la evenimentul dedicat drepturilor omului, ca factor primordial pentru integrarea Republicii Moldova în UE.

Mottoul Uniunii Europene, „Uniți în diversitate”, a fost folosit pentru prima dată în anul 2000. Acesta arată că europenii s-au unit pentru a promova pacea și prosperitatea, acceptând totodată să-și deschidă spiritul către culturile, tradițiile și limbile atât de diverse ale continentului nostru.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. <https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue> (vizitat 23.03.2023);
2. <https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue> (vizitat 24.03.2023);
3. <http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2023/02/Programul-de-Dezvoltare-Strategic%C4%83-a-Oficiului-Avocatului-Poporului-pentru-anul-2023-2030-2.pdf> (vizitat 02.04.2023);
4. <http://ombudsman.md/news/prima-zi-a-forumului-drepturilor-omului-integrarea-abordarii-bazate-pe-drepturile-omului-si-egalitatii-in-agenda-de-aderare-a-republicii-moldova-la-ue/> (vizitat 06.04.2023).

CAPITOLUL IV. DREPT PUBLIC

CODUL ADMINISTRATIV: PROBLEME/ÎNTREBĂRI ȘI SOLUȚII/RĂSPUNSURI

*Mariana ODAINIC, doctor în drept, conferențiar universitar
Institutul Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0000-0001-9895-3915>*

*Natalia CHIPER, doctor în drept, conferențiar universitar
Institutul Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0009-0002-0188-3637>*

Summary

Certainly, we are aware that there are many more questions than we propose in this research, which require complex and reasoned answers, but it is not by chance that we proposed the title of this research "Administrative Code: questions and answers". The idea of the authors is to further develop this topic, consequently, we'll propose, under the same name, perhaps with some adaptations to the conditions proposed at the moment, to come up with new questions and answers arising from the logic proposed in the title of this article.

Thus, in this article, we propose to the reader's attention, the analysis, conclusions, arguments, etc., arising from some theoretical-practical problems, which appeared in the period since the entry into force of the Administrative Code of the Republic of Moldova (hereinafter - CA RM) to date. As a result, we will refer to the "injured right" as a concept; to the suspension of the execution of the administrative act by the public authority, but also by the court to the same extent; we propose to detail the reasons for the suspension of the execution of the administrative act; to the difference between the normative act according to Law 100/2017 and the normative administrative act according to the provisions of CA RM; we come up with some opinions and suggestions on the administrative-patrimonial liability, the motivation of the administrative act.

Keywords: individual administrative act; normative administrative act; the normative act; injured right; suspension of execution, suspension of the execution of the administrative act, etc.

Cuvinte cheie: actul administrativ individual; actul administrativ normativ; actul normativ; drept vătămat; suspendarea executării, suspendarea executării actului administrativ, etc.

INTRODUCERE

De la deziderat la dezaprobare, codificarea administrativă are cel puțin meritul de a fi suscitată de aproape un veac interesul mediului academic, al clasei politice, al simplilor cetățeni ori al organizațiilor nonguvernamentale de profil. Enumerarea – pur exemplificativă – a celor preocupați de codificarea administrativă reflectă amploarea acestui proces și dimensiunea impactului pe care l-ar avea asupra administrației, dar și asupra celor administrați. Specifică unui proces de o astfel de anvergură, diversitatea de opinii din rândul exponenților literaturii de specialitate, autorităților publice sau societății civile este de bun augur, câtă

vreme ideile exprimate, orientările propuse ori soluțiile preconizate – fie ele inovatoare sau conservatoare – sunt bine fundamentate și pot constitui în mod legitim baza unei viziuni a legiutorului care să corespundă nevoilor reale ale societății¹.

La data de 1 aprilie 2019, a intrat în vigoare Codul administrativ al Republicii Moldova. Acesta a introdus un șir de concepte noi, preluate în mare parte din legislația germană, însă care se încadrează treptat și în cadrul normativ al Republicii Moldova, indiferent de faptul că în prima perioadă a trezit nemulțumirea multor actori. Anume acest act normativ, pentru prima dată ne propune așa numita ”codificare administrativă” în Republica Moldova, despre care ne vorbește autorul Soare Cosmin, mai sus.

E de recunoscut faptul că până-n prezent, aplicarea CA RM întrunește multe impedimente, dintre care, în primul rând am menționa ne-implementarea prevederilor alin. (3) art. 257 CA RM și anume:

”(3) Guvernul, în termen de 6 luni de la publicarea prezentului cod:

a) va elabora și va prezenta Parlamentului propuneri privind aducerea legislației în vigoare în concordanță cu prezentul cod;

b) va aduce actele sale normative în concordanță cu prezentul cod și va asigura elaborarea actelor normative necesare pentru punerea în aplicare a acestuia.”

Ținând cont că CA RM este legea generală, se presupunea (în formă de obligație) că toate acte normative/legile speciale vor fi aduse în termen de 6 luni de la data publicării în concordanță cu prevederile CA RM, dar practica ne arată o altă abordare, respectiv norma sus indicată nu a fost aplicată corespunzător, fapt care a generat consecințe dure în aplicarea legislației în domeniu, afectând drepturile și obligațiile participanților la raporturile juridice conexe².

O altă problemă, care, după noi, a adus la consecințe negative a fost problema majoră a statului de a asigura instruirea persoanelor din domeniu. Totodată să nu lăsăm în umbră faptul că legiutorul ne propune logică juridică preluată din legislația germană, într-un cuvânt un alt sistem de gândire, fapt ce îngreunează acceptarea și asimilarea imediată a informației etc.

Denumirea prezentului articol, cum am menționat și în sumar, nu este întâmplătoare, autorii inițiind o idee căreia îi vor conferi continuitate. Astfel, pe parcurs, ne propunem să abordăm întrebările, problemele juridice ce vor parveni în domeniul vizat în prezenta cercetare, să identificăm răspunsurile și soluțiile corespunzătoare.

¹ Cosmin SOARE. Considerații referitoare la codificarea administrativă. Reflecții privind reglementarea răspunderii administrative în viitorul Cod. CODIFICAREA ADMINISTRATIVĂ – abordări doctrinare și cerințe practice - coord.: Emil Bălan, Cristi Iftene, Dragoș Troanță, Marius Văcăreanu. - București : Wolters Kluwer, 2018 ISBN 978-606-677-026-2, (352 p.), p. 229.

² Cușnir, V., Sosna, B., Некоторые достоинства и недостатки административного кодекса Республики Молдова. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, nr. 4 (179), 2019, p.117.

Dreptul vătămat ca concept în legislația Republicii Moldova și practica CtEDO

Articolul 3 din Codul administrativ stipulează că legislația administrativă are drept scop reglementarea procedurii de desfășurare a activității administrative și a controlului judecătoresc asupra acesteia, în vederea asigurării respectării drepturilor și a libertăților prevăzute de lege ale persoanelor fizice și juridice, ținându-se cont de interesul public și de regulile statului de drept.

Articolul 17 din aceeași lege, ne propune formula de ”Drept vătămat” - *este orice drept sau libertate stabilit/stabilită de lege căruia/căreia i se aduce atingere prin activitate administrativă.*

Din interpretarea logico-juridică a normelor pre-citate, rezultă că unul din elementele definitorii ale acțiunii în contencios administrativ, inclusiv a acțiunii în control normativ, este revendicarea unui drept propriu, vătămat prin una din formele activității administrative, or, acțiunea în contencios administrativ trebuie să urmărească revendicarea unui drept subiectiv vătămat¹.

Legiuitorul autohton a instituit în cadrul procedurii de contencios administrativ anumite condiții obligatorii a fi întrunite pentru a declanșa procedura de contencios administrativ, după cum urmează:

- actul emis trebuie să emane de la o autoritate administrativă;
- condiția existenței vătămării unui drept acordat de lege reclamantului;
- existența capacității de exercițiu și a celei procesuale; -vătămarea dreptului să fie cauzată printr
- un act administrativ sau prin refuzul autorității administrative de a soluționa în termenul legal cererea².

În continuare ne vom opri parțial la ”dreptul vătămat” indicat în art. 17 CA RM, este de recunoscut că doctrina nu este atât de dezvoltată la capitolul dat, drept urmare, pentru a face claritate prezentăm o analiză a practicii CtEDO. În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că dreptul de acces la justiție, garantat de articolul 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, nu este un drept absolut, ci unul care poate suferi limitări, inclusiv de ordin procedural, în special, prin instituirea condițiilor de admisibilitate, domeniu în care statul se bucură de o anumită marjă de discreție, atât timp cât nu este afectată esența dreptului. Aceste limitări trebuie să urmărească un scop legitim și

¹ Guzun Corneliu. DREPTUL CONSTITUȚIONAL AL PERSOANEI VĂTĂMATE DE O AUTORITATE PUBLICĂ: CONSIDERAȚII GENERALE. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/42-46_14.pdf

² Dosarul nr. 3-131/23 (2-23117063-02-3-11082023-1) din 18.08.2023 Primăria mun. Chișinău vs Comisia Electorală Centrală.

să existe o relație rezonabilă de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit¹. Dacă restricția este compatibilă cu aceste principii, nu va avea loc nici o încălcare a articolului 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului².

Relevantă și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care a statuat că pentru ca un reclamant să se poată declara victimă, acesta trebuie să prezinte dovezi plauzibile și convingătoare ale probabilității survenirii unei încălcări, la care ar fi supus personal, fiind insuficiente niște simple bănuieli sau conjuncturi [Senator Lines GmbH împotriva a cincisprezece state membre ale Uniunii Europene (cererea nr. 45572/00)]³. Curtea a subliniat că în Convenție nu este prevăzută posibilitatea de a angaja o *actio popularis* în scopul interpretării drepturilor recunoscute în Convenție; aceasta nu autorizează nici persoanele particulare să se plângă în legătură cu o dispoziție de drept intern doar pentru că aceștia consideră, fără să fi suportat în mod direct efectele, că dispoziția respectivă încalcă Convenția [(Aksu împotriva Turciei⁴, Burden împotriva Regatului Unit⁵)]⁶.

Pentru a pretinde apărarea pe calea contenciosului administrativ a unui drept al său, potențialul reclamant urmează să probeze că: 1) el deține un asemenea drept; 2) că acest drept i-a fost încălcat prin activitatea administrativă⁷.

Curtea interpretează conceptul de „victimă” (Gorraiz Lizarraga și alții v. Spania, 27 aprilie 2004, §§ 36 și 38)⁸. Și doar cu titlu de excepție, Curtea Europeană a admis că, în unele circumstanțe, o terță persoană ar putea să acționeze în numele și pentru o persoană vulnerabilă care nu a putut depune plângere la Curte din cauza vârstei sau a handicapului său și a identificat următoarele criterii: riscul ca victima directă să fie privată de protecția efectivă a drepturilor sale și absența unui conflict de interese între victimă și reclamant (Lambert și alții v. Franța, 5 iunie 2015, § 102)⁹. Totodată, Curtea a reținut că această listă nu este exhaustivă. Persoanele fizice pot fi considerate vulnerabile din cauza mai multor factori, cum

¹ A se vedea cazurile *Ashingdane v. Regatul Unit*, 28 mai 1985, § 57; *Związek Nauczycielstwa Polskiego v. Polonia*, 21 septembrie 2004, § 29; *Szwagrun-Baurycza v. Polonia*, 24 octombrie 2006, § 49.

² a se vedea cazurile *Z și alții v. Regatul Unit*, 10 mai 2001, § 92-93; *Momčilović v. Croația*, 26 martie 2015, § 55-57.

³ Decizie de inadmisibilitate a sesizării nr. 260g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 17 din Codul administrativ (interesul legitim al unei asociații obștești de a ataca în justiție un act administrativ) din 22 februarie 2022. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_26_2022_260g_2021_rou.pdf(consultat la 20.11.22).

⁴ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-23765%22%7D>

⁵ <http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Aksu-impotriva-Turciei.pdf>

⁶ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-86146%22%7D>

⁷ http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=57285

⁸ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-180276%22%7D>

⁹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61731%22%7D>

ar fi natura plângerii depuse la Curte în numele lor (N. și M. v. Rusia (dec.), 26 aprilie 2016, § 60)¹.

În contextul dat, este binevenită Decizia de inadmisibilitate a sesizării nr. 260g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 17 din Codul administrativ (interesul legitim al unei asociații obștești de a ataca în justiție un act administrativ) din 22 februarie 2022 a Curții Constituționale², cu privire la calitatea procesuală a organizațiilor neguvernamentale de a formula o acțiune, care, la rândul său pune în evidență practica CtEDO: ”Curtea Europeană a Drepturilor Omului a menționat în jurisprudența sa că statutul de „victimă” poate fi acordat unei asociații sau unui sindicat numai dacă este direct afectat de măsura reclamată (Winterstein și alții v. Franța, 17 octombrie 2013, § 108)³.

Prin urmare, pentru ca un reclamant să poată pretinde că este victima unei încălcări a Convenției Europene, trebuie să existe o legătură suficient de strânsă între solicitant și prejudiciul pe care îl consideră suferit din cauza presupusei încălcări (Taura și alții v. Franța, 4 decembrie 1995, p. 130). 24. De asemenea, în cauza Federația Națională a Asociațiilor Sportive și alții v. Franța din 18 ianuarie 2018⁴, la § 95, Curtea Europeană a subliniat că organizațiile în cauză nu sunt victime directe și personale ale presupuselor încălcări, iar simplul fapt că unul dintre obiectivele acestora, potrivit statutelor lor, este apărarea intereselor membrilor lor nu este suficient pentru a le conferi statutul de victimă în sensul articolului 34 din Convenție⁵”.

Se atestă că, instanța de judecată nu este un agent de constatare în contenciosul administrativ, nu exercită control *in abstracto* ci *in concreto*, care prin esență reprezintă un control de legalitate asupra activității administrative a autorităților publice co-raportat la un drept legitim ce aparține unei persoane concrete.

Satisfacția efectivă, sintagmă utilizată în sensul dispozițiilor constituționale din Republica Moldova, nu impune câștig de cauză reclamantului în orice proces, ci obligativitatea instanței judecătorești în cazul sesizării, de a lua toate măsurile necesare pentru examinarea plenară, sub toate aspectele, a situației create, urmând să satisfacă cerințele reclamantului, numai în cazul demonstrării faptului că drepturile și libertățile lui au fost violate. În acest caz, instanța va dispune

¹ <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-155352%22%5D%7D>

² Dosar nr.3r-350/21 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65071 (consultat la 20.11.22)

³ Decizie de inadmisibilitate a sesizării nr. 260g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 17 din Codul administrativ (interesul legitim al unei asociații obștești de a ataca în justiție un act administrativ) din 22 februarie 2022. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_26_2022_260g_2021_rou.pdf(consultat la 20.11.22).

⁴ <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-127539%22%5D%7D>

⁵ Aer.34 CEDO Cereri individuale Curtea poate fi sesizată, printr-o cerere, de orice persoană fizică, organizație neguvernamentală sau grup de particulari care se pretind victime ale unei încălcări de către una dintre Înaltele Părți Contractante a drepturilor recunoscute în Convenție sau în Protocoalele sale. Înalta Parte Contractantă se angajează să nu împiedice prin nicio măsură exercițiul eficace al acestui drept

efectuarea tuturor măsurilor de realizare efectivă a dreptului și de reparare a pagubei cauzate prin fapte ilegale¹.

Pentru a facilita exercitarea sarcinii ce îi revine judecătorului, legiuitorul a specificat în alin. (2) art. 207 CA RM situații concrete când urmează să fie declarată acțiunea inadmisibilă, printre care un loc important îl ocupă situația când reclamantul nu poate revendica încălcarea, prin activitatea administrativă, a unui drept în sensul art. 17, ceea ce de fapt rezultă și din normele Codului Administrativ menționate supra.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova în Decizie de inadmisibilitate a sesizării nr. 222g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (1) și alin. (2) lit. d) din Codul administrativ², iar cu privire la pretinsa încălcare a articolului 20 din Constituție, Curtea reține că, potrivit jurisprudenței sale constante³, stabilirea unor condiții de admisibilitate pentru introducerea acțiunilor în justiție nu constituie o încălcare a accesului liber la justiție. Mai mult, Curtea reține că liberul acces la justiție presupune accesul la mijloacele procedurale prin care se înfăptuiește justiția și este competența exclusivă a legislatorului de a institui regulile de desfășurare a procesului în fața instanțelor judecătorești, așa cum prevede articolul 115 alin. (4) din Constituție.

Accesul liber la justiție în Republica Moldova este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, care nu poate fi limitat de către stat, prin intermediul căruia, orice persoană poate să-și apere drepturile, libertățile și interesele sale legitime prevăzute de constituție și legislația statului în vigoare, apelând liber, atât la justiția de drept comun, cât și la cea constituțională. Prin urmare persoana ar trebui să aibă acces liber la toate mijloacele procedurale, atât din justiția de drept comun, cât și din justiția constituțională pentru înfăptuirea liberă a justiției. Astfel, pentru a asigura o respectare scrupuloasă a dreptului de acces liber la justiție, statele trebuie să confere acestui drept două calități: efectivitate și accesibilitate⁴.

¹ Creangă I., Gurin C., Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții. Chișinău: TISH, 2005, 400 p.

² Decizi Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 12 din 03.02.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 222g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (1) și alin. (2) lit. d) din Codul administrative (examinarea admisibilității acțiunii în contencios administrativ).

³ Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 14 din 15.11.2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (Sesizarea nr. 21a/2012), § 76, și Decizia Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 43 din 08.07.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 77g/2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Legea nr. 64 din 23 aprilie 2010 cu privire la libertatea de exprimare (procedura prealabilă adresării în judecată), § 26

⁴ Teodor Cârnaț, Olesia Panchiv Accesul liber la justiție în Republica Moldova: principiu fundamental absolut, aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, 08.04.2020 | <https://juridice-moldova.md/7858/accesul-liber-la-justitie-principiu-fundamental-absolut-aplicabil-drepturilor-si-libertatilor-constitutionale.html>, (acesat la 14.11.2020).

Cum am menționat mai sus, art. 20 din Constituție, reglementează dreptul de acces liber la justiție, își găsește corespondența în dispozițiile articolului 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹, care garantează dreptul la un proces echitabil.

Potrivit Recomandării Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr. (89) 8 din 13 septembrie 1989 privind protecția provizorie acordată de instanță pe probleme administrative, atunci când o instanță este sesizată cu o contestație referitoare la un act administrativ, iar instanța nu a pronunțat încă o decizie, solicitantul poate cere aceleași instanțe sau unei alte instanțe competente să ia măsuri de protecție provizorie împotriva actului administrativ, că în decizia privind acordarea protecției provizorii solicitantului, instanța trebuie să ia în considerare toți factorii relevanți, inclusiv faptul că în cazul în care executarea actului administrativ este susceptibilă de a provoca daune și că acestea ar putea fi remediate cu dificultate și dacă există un caz prima-facie împotriva valabilității actului.

Actul administrativ individual defavorabil – condiție esențială în cazul suspendării executării de către autoritatea publică și instanța de contencios administrativ.

În corespundere cu art. 172 alin. (1) din Codul administrativ, dacă un act administrativ individual defavorabil este contestat cu cerere prealabilă, autoritatea publică, *din oficiu sau la cererea persoanei afectate*, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile.

Reieșind din cele menționate rezultă că dreptul de a solicita suspendarea actului administrative individual defavorabil îl are persoana care, prin efectele unui act administrativ individual defavorabil, este vătămată în drepturile sale recunoscute de lege sau autoritatea publică din oficiu.

Dreptul de a suspenda efectele unui act administrativ individual defavorabil îl are doar autoritatea publică emitentă. Concuziile respective se desprind din art. 164, alin. (3) Cod Administrativ care prevede că, dacă cererea prealabilă se depune la autoritatea publică ierarhic superioară, aceasta transmite neîntârziat autorității emitente cererea prealabilă *și o eventuală cerere de suspendare a executării actului administrativ individual*. Ziua depunerii cererii la autoritatea publică ierarhic superioară se consideră ziua în care a fost înregistrată cererea la autoritatea publică emitentă, respectiv termenul de soluționare a cererii de suspendare a executării actului administrativ individual prevăzut la art. 172

¹ Convenția Europeană a Drepturilor Omului

² RECOMANDAREA nr. R(89)8 a COMITETULUI DE MINIȘTRI CĂTRE STATELE MEMBRE PRIVIND PROTECȚIA PROVIZORIE ACORDATĂ DE INSTANȚĂ PE PROBLEME ADMINISTRATIVE. Adoptată de Comitetul de Miniștri la 13 septembrie 1989 la reuniunea cu nr.428 a Delegaților Miniștrilor.

alin. (3) începe să curgă din data înregistrării cererii la autoritatea publică emi-tentă¹[8].

Astfel, alin. (3) art. 172 CA pune în evidență 2 condiții obligatorii în cazul suspendării executării actului administrativ individual :

- suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil se de-cide de autoritatea publică competentă **pentru soluționarea cererii prealabile;**
- decizia cu privire la suspendarea executării se ia în termen de **5 zile lu-crătoare** din momentul înregistrării, dacă legea nu prevede altfel.

În contextul celor menționate mai sus, menționăm că alin (4) art. 171 CA RM expres prevede că atunci când se depune o cerere de suspendare a executării actului administrativ individual, acesta poate fi executat doar după soluționarea cererii respective., fapt ce presupune că pe perioada examinării cererii de suspen-dare a suspendării executării actului administrativ individual defavorabil efectele juridice a actului administrativ individual defavorabil se suspendă.

Subliniem faptul că actul administrativ individual, conform prevederilor CA RM, intră în vigoare indiferent dacă este legal sau ilegal, însăși comunicarea destinatarului sau terțului, actului administrativ individual este suficientă pentru valabilitatea sa juridică, cu excepția cazului în care actul administrativ a fost nul. Totodată actul administrative individual poate fi suspendat de către autoritatea publică când este contestat cu cerere prealabilă, respectiv autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile².

În contextul dat evidențiem poziția D-nei Belei E., precum și cea a D-nei Jimbei Ina³ ., astfel, refuzul autorității publice de a suspenda un act administrativ individual defavorabil întrunește elementele unui act administrativ, iar omiterea de a răspunde ar putea fi calificată ca nesoluționare în termen a cererii și deci, par că ar putea fi contestate în instanță. Dar, din analiza prevederilor CA RM constatăm că de fapt omiterea autorității de a răspunde la cererea de suspendare sau refuzul expres de a suspenda actul constituie condiții pentru solicitarea suspen-dării actului de către instanța de judecată până la depunerea acțiunii în contencios administrativ. Potrivit art.214 alin.(1) CA *reclamantul poate solicita instanței de judecată competente suspendarea executării actului administrativ individual până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ dacă autoritatea publica*

¹ Chiper N., Odainic M. Suspendarea actelor administrative individuale favorabile. Studii și cer-cetări juridice / Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice ; colegiul de redacție: Va-leriu Cușnir (coordonator științific) [et al.]. – Chișinău : Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2023, p. 83

² Fală Nicolae, Mihail Poalelungi. PARTICULARITĂȚILE CONSTRUCȚIEI JURIDICE ALE SUSPENDĂRII EXECUTĂRII ACTULUI ADMINISTRATIV INDIVIDUAL DEFAVORA-BIL. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/55-74.pdf (consultat la 20.05.2023)

³ Belei, Jumbei Suspendarea executării actului administrativ individual vs ordonanța provizorie. <https://www.bizlaw.md/suspendarea-executarii-actului-administrativ-vs-ordonanta-provizo-rie>(consultat la 20.05.2023)

investită cu soluționarea cererii prealabile a refuzat suspendarea sau nu a soluționat cererea de suspendare în termenul stabilit la art.172 alin.(3).

În continuarea temei propuse, menționăm faptul că, la moment, legislația Republicii Moldova, prevede doar într-un singur act normativ *suspendarea automată a actului administrativ individual defavorabil contestat*, este vorba despre Legea nr. 1245 din 18.07.2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei¹, alin. (6) art. 29 ”Cetățenii pot contesta hotărârea comisiei de recrutare-încorporare în Comisia de Stat pentru Încorporare sau o pot ataca în instanța de judecată, în modul stabilit de lege, în termen de 10 zile de la data comunicării ei. **Executarea hotărârii contestate sau atacate se suspendă**”.

Drept urmare, odată cu contestarea hotărârii autorității publice competente, hotărârea se suspendă de drept pe întreaga perioadă, până instanța de judecată nu se va expune asupra legalității actului administrativ individual defavorabil.

Suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil de către instanța de contencios administrativ:

Conform prevederilor art. 163 CA RM unde expres este menționat în ce cazuri procedura de examinare a cererii prealabile nu se efectuează și anume:” a) *actul administrativ individual este emis de către Guvern, un consiliu local sau Adunarea Populară a Găgăuziei; b) decizia cu privire la cererea prealabilă înrăutățește situația unei persoane față de situația din decizia inițială; c) legea prevede expres adresarea nemijlocită în instanța de judecată*”.

O dilemă sau chiar o problemă majoră, în practica judiciară, imediat după intrarea în vigoare a CA RM, era respectarea procedurii prealabile: da sau nu!? Între timp problema își găsisse o stabilitate, ce era dictată, în special, de prevederile art. 209 CA RM ”*acțiunea în contestare și acțiunea în obligare se înaintează în decurs de 30 de zile, dacă legea nu prevede altfel*” respectiv necesita calificarea corectă a tipului de acțiune conform art. 206 CA RM și totodată de practica judiciară, dar oricum nu exista o claritate juridică în ultimă instanță cum ar fi actele normative, legile speciale concordate cu CA RM.

Deși jurisprudența națională nu constituie izvor de drept, în virtutea principiului securității juridice, alegațiile instanțelor în cauzele la care fac referire trebuie luate în calcul, altminteri se va crea un climat de insecuritate juridică, ceea ce este în contradicție cu principiul securității juridice. În acest context, Curtea Europeană de multiple ori a subliniat că principiul securității juridice garantează, *inter alia*, o oarecare stabilitate în cazurile juridice și contribuie la încrederea publicului în instanțe. Pe de altă parte, persistența hotărârilor judecătore-

¹Legea nr. 1245 din 18.07.2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei. Publicat : 10-10-2002 în Monitorul Oficial Nr. 137-138 art. 1054

rești neunitare creează o stare de incertitudine juridică în măsură să scadă încrederea publicului în sistemul judecătoresc, în vreme ce această încredere este evident una dintre componentele esențiale ale unui stat de drept¹ [7]

Conform ultimilor modificări a legislației cu scopul de a aduce în concordanță actele normative cu prevederile CA RM după cum prevede p. b) alin (3) art. 257 CA RM, recomandăm și atenționăm supra Monitorul Oficial nr. 246-250(8290-8294) din 05.08.2022. 2, unde găsim o claritate în ce cazuri se respectă și în ce cazuri nu se respectă procedura prealabilă. Dar odată cu claritate adusă în legile speciale din Monitorul Oficial citat mai sus, suplimentar aplicăm art. 206, 208, 209 CA RM cât și practica judiciară. În concluzie menționăm că pentru a determina obligativitatea procedurii prealabile, prioritar punem în evidență legea specială, care prevede expres necesitatea procedurii prealabile sau nu (de ex: art. 40 Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii ”(1) *Decizia privind stabilirea dreptului la pensie sau respingerea cererii de pensionare, privind reținerile din pensie sau încasarea sumelor plătite în plus poate fi contestată Casa Națională de Asigurări Sociale. (2) În caz de dezacord cu decizia Casa Națională de Asigurări Sociale, aceasta poate fi atacată în instanța de judecată, în conformitate cu prevederile Codului administrativ.*”³, precum și prevederile art. 206, 208, 209 CA RM împreună cu practica judiciară.

În ceea ce ține de acțiunile ce se contestă direct în instanța de contencios administrativ menționăm, devine evident faptul că suspendarea executării actului administrativ individual de către instanța de judecată, are loc doar la cerere. Astfel, când persoana vătămată într-un drept al său este în drept să depună o cerere de suspendarea a executării actului administrativ individual în cazul când procedura prealabilă nu este obligatorie, drept urmare procedura de suspendarea a executării actului administrativ individual defavorabil, în ideal, se reduce la adresarea **imediată (ceea ce pune în evidență ”caracter urgent al măsurilor provizorii”)** direct în instanța de contencios administrativ, din momentul consumării faptei și/sau din momentul comunicării actului administrativ individual defavorabil, în instanța de judecată.

Astfel, cum rămâne cu necesitatea adresării imediate (ceea ce pune în evidență ”caracter urgent al măsurilor provizorii”), cu pericolul iminent, promptitudinea, prejudiciile ireparabile, cu dreptul la un proces echitabil, accesibilitatea la justiție etc.? Poate par generale și abstracte întrebările evidențiate mai sus, dar anume ele și ne duc la ideea de a cerceta mai minuțios acest aspect.

O explicație în sensul dat ne propune Curtea Constituțională a Republicii Moldova, care în p. 36 a Deciziei de inadmisibilitate a Curții Constituționale din

¹ Cauza Păduraru c. României, §98, nr. 63252/00, CEDO 2005-XII (fragmente); cauza Vinčić și alții c. Serbiei, nr. 44698/06 și alții, hot. din 1 decembrie 2009, §56).

² Monitorul Oficial nr. 246-250(8290-8294) din 05.08.2022. <https://monitorul.gov.md/ro/monitorul/view/pdf/2544/part/1#page=1> (consultat la 20.05.2023)

³ Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132852&lang=ro (consultat la 20.01.2023)

02 iunie 2022 a sesizării nr. 23g/2020¹”observă că suspendarea poate fi solicitată la etapa examinării cererii prelabile de către autoritatea publică (articolul 172 din Codul administrativ), până la înaintarea cererii de chemare în judecată și direct la etapa examinării acțiunii de contencios administrativ (articolul 214 din Codul administrativ)”.

P. 38.38 ”Mai mult, Curtea observă că articolul 214 alin. (1) teza a II-a din Codul administrativ prevede că în cazul în care autoritatea publică competentă pentru soluționarea cererii prelabile a refuzat suspendarea actului administrativ sau nu a examinat cererea de suspendare în termenul prevăzut de lege, persoana are dreptul de a solicita suspendarea executării actului administrativ individual în fața instanței de judecată competente până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ.

Având în vedere complexitatea litigiilor de contencios administrativ, legislatorul a prevăzut posibilitatea reclamantului de a depune doar o declarație pe propria răspundere pentru probarea faptelor privind suspendarea actului administrativ, în locul prezentării probelor obișnuite (articolul 214 alin. (3) din Cod).”

Drept urmare în urma analizei complexe a cadrului normativ, a studierii practicii judiciare, care parțial doar o prezentăm în acest articol, venim cu concluzia finală ca răspuns la întrebarea: Când se depune cererea de asigurare a acțiunii în judecată?

1. Înainte de adresarea în instanță:

a) în cazul când există procedura prelabilă ca obligație:

- până a depune cererea de chemare în judecată
- odată cu cererea de chemare în judecată;
- oricând pe parcursul procesului.

b) în cazul când există obligația de a ne adresa direct în instanța de judecată:

- până a depune cererea de chemare în judecată;
- odată cu cererea de chemare în judecată;
- prin cerere separată depusă ca anexă la cererea de chemare în judecată;
- oricând pe parcursul procesului.

2. Prin cerere separată depusă oricând pe parcursul procesului².

În concluzie devine evident faptul că cererea de suspendare a executării actului administrativ individual defavorabil se depune oricând, respectiv, dacă pentru autoritățile publice legea expres prevede că ”decizia cu privire la suspendarea executării se ia în termen de 5 zile lucrătoare din momentul înregistrării, dacă legea nu prevede altfel”, atunci pentru instanța de judecată, în lege nu este

¹ Curtea Constituțională a Republicii Moldova Decizia de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ (respectarea procedurii prelabile până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_56_2020_23g_2020_rou.pdf

² Belei Elena. Asigurarea acțiunii în contencios administrativ. <https://moodle.usm.md>

stipulată nici o determinare în timp pentru adresarea în instanța de judecată, dar nici o limitare în numărul de adresări.

Cine poate solicita suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil?

Suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil poate fi solicitat:

a) *la cerere de către persoana care, prin efectele unui act administrativ individual defavorabil, este vătămată în drepturile sale recunoscute de lege (art. 214 CA RM);*

b) *și o condiție suplimentară la p. a) ne propune (alin (1), art. 172 CA RM) "autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile".*

Poate autoritatea publică emitentă să suspende executarea actului administrativ individual defavorabil din oficiu? Da.

În ce termen autoritatea publică este obligată să emită decizia cu privire la suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil? În termen de 5 zile lucrătoare.

Pe perioada examinării cererii de suspendare a suspendării executării actului administrativ individual defavorabil efectele juridice a actului administrativ individual defavorabil se suspendă sau nu? Da.

Suspendarea executării actul administrativ ținând cont de tipul de act administrativ - prin prisma Codului Administrativ al Republicii Moldova

Atunci când vorbim despre suspendarea executării actului administrativ este necesar să atragem atenția, în special, la art. art. 12, 172 art. 214 CA RM, unde expres este menționat suspendarea actului administrativ INDIVIDUAL¹ de către autoritatea publică și actul administrativ individual contestat, dar cât și să atragem atenția asupra faptului că art.172 CA RM este plasat în Cartea a doua a CA RM "Procedura administrativă" ce ține direct de actul administrativ individual și procedura administrativă.

Reieșind din prevederile art.art. 10, 11 CA RM, legiuitorul ne propune două **categoria de acte administrative individuale**² și anume: "a) *acte defavorabile* – actele care impun destinatarilor lor obligații, sancțiuni, sarcini sau afectează drepturile/interesele legitime ale persoanelor ori care resping, în tot sau în parte, acordarea avantajului solicitat; și b) *acte favorabile* – actele care creează

¹ Dosarul nr. 3-2689/2020, Încheierea din 30.10.2020, din <https://www.rise.md/wp-content/uploads/2020/11/CAPCS-vs-ANSC-30-octombrie-2020.pdf> (consultat la 17.11.22); CONSILIUL AUDIOVIZUALULUI DECIZIE Nr. 16/101 din 28-04-2021 cu privire la examinarea unei cereri prealabile depusă de „Media Content Distribution” SRL. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126633&lang=ro (consultat la 17.11.22))

² CA RM

destinatarii săi un beneficiu sau un avantaj de orice fel”, fapt ce are un rol important în cazul aplicării suspendării executării actului administrativ individual.

Alin (1) art. 172 CA RM expres prevede ”*Dacă un act administrativ individual defavorabil este contestat cu cerere prealabilă, autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile*”, drept urmare, reieșind din logica juridică propusă de legiuitor, în cazul aplicării suspendării executării - actului administrativ individual este o condiție obligatorie, iar cel din urmă să fie defavorabil.

Totodată art. 172 CA RM este într-o strânsă coroborare și interdependență cu art. 214 CA RM, în denumirea căruia nu găsim tipul și categoria de act administrativ, legiuitorul folosește doar noțiune de ”act administrativ”, deci, nu sunt prevăzute expres actele administrative individuale ”defavorabile”. Astfel, reieșind din cele expuse, devine evident, că și atunci când este vorba de suspendarea executării actului administrativ contestat cu cerere prealabilă și/sau în instanța de judecată, legiuitorul ne propune doar acel **act administrativ individual defavorabil**.

Prin urmare, din sensul art. 12 din Codul administrativ ¹, ”*actul administrativ normativ este actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice*” rezultă că instituția ordonanței provizorii aferentă suspendării se aplică doar în privința actelor administrative individuale, dar nu și în privința actelor normative, având în vedere că ultimele cuprind reglementări generale și impersonale care poartă caracter obligatoriu în vederea aplicării la un număr nedeterminat de subiecte de drept și care, odată anulate printr-o hotărâre judecătorească definitivă, încetează a mai produce efecte juridice *erga omnes*, față de toate subiectele de drept, suspendarea executării acelor acte normative poate fi dispusă exclusiv prin același procedeu prin care actul administrativ cu caracter normativ a luat ființă, nefiind posibilă suspendarea acestuia printr-o eventuală încheiere judecătorească pronunțată într-o pricină concretă și cu efecte inter partes.

Astfel, instanța de judecată competentă nu este obligată în mod automat și necondiționat să dispună suspendarea actului administrativ, fiind absolut obligatoriu pentru obținerea protecției jurisdicționale să se facă dovada îndeplinirii condițiilor prevăzute de normele de drept intern ².

De asemenea, conform alin.8, art. 214 CA RM3, *nu pot fi suspendate actele Băncii Naționale a Moldovei care țin de domeniul politicii monetare și valutare, inclusiv de măsurile de salvagardare, actele Băncii Naționale cu privire la*

¹ Codul Administrativ al RM nr. 116 din 19.07.2018. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138256&lang=ro# (consultat la 20.02.2023)

² Dosar nr. 3r-33/22. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65480

³ Codul Administrativ al RM nr. 116 din 19.07.2018. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138256&lang=ro# (consultat la 20.02.2023)

*administrarea specială asupra băncilor referitoare la retragerea licenței entităților supravegheate de Banca Națională, cu privire la inițierea procedurii de lichidare silită a băncilor, actele Băncii Naționale adoptate în procesul de evaluare și supraveghere a calității acționarilor entităților supravegheate de Banca Națională, precum și măsurile implementate de Banca Națională, de administratorul special sau de lichidator în cursul administrării speciale sau lichidării silită a băncii*¹.

Ca la 26.07.2023 să intre în vigoare noi completări a art. 214 CA RM și anume cu alin.alin (9) art. introdus prin LP201 din 20.07.23, prin care expres este stipulat acte administrative individuale care nu pot fi supuse instituției suspendării executării actului administrativ individual, deci sunt exceptate prin lege. Astfel, legiuitorul ne propune următoarea redacție *”Nu pot fi suspendate hotărârile Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică privind retragerea licențelor pentru nerespectarea de către titularii de licențe din sectorul gazelor naturale a cerințelor legale privind separarea, independența și/sau certificarea operatorului sistemului de transport, precum și hotărârile adoptate în scopul asigurării continuității în activitatea de transport al gazelor naturale”*².

Modificările propuse și care deja produc efecte juridice necesită cercetare minuțioasă, dar totodată nu se exclude și o invocare a excepției de neconstituționalitate în raport cu ultimele modificări propuse la *legi ferenda*.

În același timp, conform art. 190 CA RM **nu pot fi supuse suspendării executării actelor administrative individuale defavorabile**, din motiv că nici **nu pot fi contestate cu acțiune în contencios administrativ a) actele exclusiv politice ale Parlamentului, ale Președintelui Republicii Moldova și ale Guvernului; b) actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova;c) actele de comandament cu caracter militar.**

Prin urmare, legiuitorul a conferit instituției procesuale de suspendare a actului administrativ - un caracter preventiv, în scopul evitării efectelor vătămătoare ale actului a cărui legalitate este pusă în discuție, scop care nu ar fi putut fi atins în ipoteza în care norma s-ar fi referit doar la o pagubă actuală. De altfel, iminența pagubei cu toate că se prezumă, trebuie și dovedită de către persoana care a solicitat suspendarea executării actului administrativ, instanța de judecată urmând să aprecieze rațional cu privire la aceasta³.

În concluzie menționăm că, din perspectiva normei art. 172 din Codul administrativ rezultă, în afara oricărui dubiu, că **instituția suspendării executării**

¹ Hotărârea privind excepția de constituționalitate a unor prevederi din articolul 214 alin. (8) din Codul administrativ și a articolului 111 alin. (4) din Legea nr. 548 din 21 iulie 1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei din 26.09.2019. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_20_2019_99g_2019_rou.pdf

² Art.214 al.(9) introdus prin LP201 din 20.07.23, MO267-270/26.07.23 art.459; în vigoare 26.07.23

³

http://uam.md/media/files/files/decizia_cur_ii_de_apel_chi_in_u_18_02_2021_5222559.pdf

actelor administrative poate fi aplicată doar în privința actelor administrative cu caracter individual, dar nu și în privința actelor administrative cu caracter normativ¹.

Sunt exceptate prin lege, suspendarea executării actelor administrative normative, actelor indicate în alin (8),(9) art. 214 CA RM; cât și prevederile art. 190 CA RM a) *actele exclusiv politice ale Parlamentului, ale Președintelui Republicii Moldova și ale Guvernului; b) actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova;c) actele de comandament cu caracter militar, cât și actele administrative normative.*

Deoarece din sensul prevederilor normelor ce reglementează suspendarea executării actelor administrative rezultă cert că instituția suspendării executării actului administrativ se aplică doar în privința actelor administrative individuale, dar nu a celor normative ² cu unele excepții discutate mai sus. Drept urmare:

1. Se suspendă executarea doar a actelor administrative individuale defavorabile;

2. În cazul actelor administrative normative, actelor administrative indicate în alin (8) și (9) 214, 190 CA RM nu se aplică suspendarea executării actului administrativ.

Vedere supra prevederilor Legii 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative - "act normativ" vs "act administrativ normativ".

Ținem să venim cu discuție, supra carențelor legislative în ceea ce ține de poziția legiuitorului în raport cu termenul juridic "act administrativ normativ" și "act normativ".

Astfel, art. 2 al Legii 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative³ (în continuare – Legea 100 din 22.12.2017) ne propune definiția **actului normativ**: *act juridic adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică, care are caracter public, obligatoriu, general și impersonal și care stabilește, modifică ori abrogă norme juridice care reglementează nașterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice și care sunt aplicabile unui număr nedeterminat de situații identice;* ca la rândul său, un alt act normativ și anume CA RM în art. 12 CA RM ne propune definiția actului administrativ normativ "Un act administrativ normativ este actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice", ideea de bază este că actul administrativ

¹Dosarul nr. 3r-40/23. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=71365

² Dosar nr. 3r-33/22 din 09.02.2022. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65480 (consultat la 20.11.2022)

³Legii 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. Publicat : 12-01-2018 în Monitorul Oficial Nr. 7-17 art. 34

normativ este actul subordonat legii/actului normativ, anume din aceste considerente și apare discuția propusă.

Tot art. 2 a Legii 100 din 22.12.2017, ne propune noțiunea de ”*autor al proiectului actului normativ*”, care, la rândul său, *este subiect cu drept de inițiativă legislativă conform art. 73 din Constituția Republicii Moldova.*

Mergem mai departe după logica propusă de legiuitor, în art. 73 ”*Inițiativa legislativă*” din Constituția RM¹ expres prevede ”*Dreptul de inițiativă legislativă aparține deputaților în Parlament, Președintelui Republicii Moldova, Guvernului, Adunării Populare a unității teritoriale autonome Găgăuzia*”.

Iar art. 6 al Legii 100 din 22.12.2017 ne propune categoriile actelor normative și anume:

”Legislația Republicii Moldova este constituită din următoarele acte normative:

- a) Constituția Republicii Moldova;*
- b) legile și hotărârile Parlamentului;*
- c) decretul Președintelui Republicii Moldova;*
- d) hotărârile și ordonanțele Guvernului;*
- e) actele normative ale autorităților administrației publice centrale de specialitate;*
- f) actele normative ale autorităților publice autonome;*
- g) actele normative ale autorităților unităților teritoriale autonome cu statut juridic special;*
- h) actele normative ale autorităților administrației publice locale”.*

Analizând situația descrisă mai sus, convenim că normele indicate mai sus creează o lacună juridică supra unei probleme conceptuale. Drept urmare, apare întrebarea logică, reieșind din normele citate mai sus: ținând cont că autorul actului normativ pot fi deputații în Parlament, Președintele Republicii Moldova, Guvernului, Adunării Populare a unității teritoriale autonome Găgăuzi (subiecți cu drept de inițiativă legislativă conform art. 73 din Constituția Republicii Moldova), care este competența autorităților publice locale/centrale de a emite acte normative?

Care este logica juridică ce ar argumenta dreptul autorităților publice centrale și locale, conform art. 6 Legea 100/2017 să emită acte normative? sau Emit autoritățile publice locale/centrale acte normative sau totuși este vorba despre actele administrative normative?

Mai mult ca atât, legiuitorul nu a lăsat de ales autorităților publice centrale/locale în cazul emiterii *actului administrativ normativ*, care, la rândul său, în cazul emiterii actului administrativ normativ aplică procedura conform Legii 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative,

¹ Constituția Republicii Moldova Nr. 1 din 29-07-1994. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro (consultat la 13.06.2023)

Respectiv când vorbim despre **procedura administrativă**, ne referim **doar la actele administrative individuale** și cu certitudine, **se aplica cartea II-a a CA RM**, iar când este vorba de procedura administrativă ce ține de emiterea **actelor administrative normative se aplică Legea 100 din 22.12.2017**. Însă când se contestă actul administrativ normativ, precum și actul administrativ individual, atunci se aplică prevederile CA RM (în special Carte a III-a), respectiv procedura de contestare a actelor administrative individuale și actelor administrative normative este identică, doar cu unele deosebiri, ca de exemplu: alin. (2) art. 191 CA RM **”Curțile de apel soluționează în primă instanță acțiunile în contencios administrativ împotriva actelor administrative normative, care nu se supun controlului de constituționalitate.”**

În art. 16 a Legii 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative alin. (1) expres prevede că autoritățile *administrației publice centrale de specialitate și autoritățile publice autonome emit sau aprobă, în condițiile legii, acte normative*. Ca în alin (2) și (3) al aceluiași articol, legiuitorul folosește noțiunea de *”acte normative de nivel superior”*, dar nu ne dă o definiție, în continuare se menționează *doar că actele normative ale autorităților administrației publice centrale de specialitate și ale autorităților publice autonome sunt emise sau aprobate numai în temeiul și pentru executarea legilor și a hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului*. Iar la alin. (4) a Legii 100/2017 menționează că regulamentele, instrucțiunile, regulile și alte acte normative ale autorităților administrației publice centrale de specialitate și ale autorităților publice autonome se aprobă prin hotărâre sau ordin care se semnează de către conducătorii autorităților emitente.

Drept urmare, apare întrebarea putem numi regulamentul, instrucțiunea, regulile etc. care se aprobă prin hotărâre sau ordin intern (semnat de către conducătorii autorităților publice centrale/locale) **act normativ** sau totuși suntem în fața unui **act administrativ normativ**?

Reieșind din cele expuse, convenim la ideea că legiuitorul folosește noțiunea de *”act normativ”* în care include și noțiunea de *”act administrativ normativ”* și nu ține cont de faptul că aceste două noțiuni conceptuale sunt diferite și necesită o abordare diferită atât din punct de vedere teoretic, cât și practic.

Reieșind din cele expuse, concluzionăm că la moment se cere o modificare a Legii 100/2017, prin care legiuitorul să adapteze Legea 100/2017 la CA RM, prin care să fie strict determinat regimul juridic și arealul juridic al actului normativ vs actului administrativ normativ, unul din criteriile de bază fiind competența autorităților publice.

Ca ultim cuvânt la problema ridicată, rămânem pe poziția că atunci când vorbim despre actele emise de autoritățile publice centrale de specialitate, autoritățile publice locale este vorba de **actele administrative normative**. Iar când vorbim despre **actele normative** ținem cont de faptul că autorul actului normativ

pot fi deputații în Parlament, Președintele Republicii Moldova, Guvernului, Adu-nării Populare a unității teritoriale autonome Găgăuzi (subiecți cu drept de iniți-ativă legislativă conform art. 73 din Constituția Republicii Moldova)

Motivele suspendării executării actului administrativ individual de către autoritatea publică

Motivele suspendării executării actului administrativ individual de către autoritatea publică sunt enunțate la alin. (2) al art. 172 Cod administrativ și anume:

”a) *existența unor suspiciuni serioase și rezonabile privind legalitatea ac-tului administrativ individual defavorabil;*

b) *existența pericolului iminent de producere a unor prejudicii ireparabile prin executarea în continuare a actului administrativ individual defavorabil”.*

- suspiciuni rezonabile privind legalitatea actului administrativ indivi-dual, se înțeleg acele circumstanțe de fapt, care ar convinge judecătorul că, actul administrativ individual ar fi ilegal, deoarece ilegalitatea propriu zisă a actului administrativ individual defavorabil, este un element de fond și se verifică doar în cadrul dezbaterilor judiciare. Acest raționament, instanța de judecată îl des-prinde din faptul că, ilegalitatea actului administrativ individual, este una din condițiile cumulative de admitere a acțiunii în contestare¹.

În cazul acestui temei, susținem poziția Doamnelor Belei E. și Jimbei I. 2”, prin care, domniile lor, menționează că este vorba existența unor împrejurări cate-gorice și indiscutabile cu putere de a genera îndoieli temeinice asupra legalității actului administrativ. Ea nu decide și nu constată ilegalitatea actului, ci doar faptul că există dubii serioase de a suspecta ilegalitatea acestuia³[30]. De exemplu, justi-țiabilul contestă un act care nu este contrasemnat, iar CA prevede expres că sanc-țiunea lipsei contrasemnării este nulitatea actului (art.122 alin.(3) CA). Atunci in-stanța poate suspenda actul, invocând existența unor împrejurării grăitoare despre ilegalitatea actului. Asta însă nu constituie soluția instanței, iar participantul nu poate invoca că instanța s-a expus asupra fondului. De exemplu, la examinarea fondului cauzei pârâtul ar putea demonstra aplicabilitatea unei legi speciale pentru circumstanțele speței care va exclude aplicarea sancțiunii nulității.

- existența pericolului iminent de producere a unor prejudicii ireparabile prin executarea în continuare a actului administrativ individual defavorabil

1 Dosar nr. nr.3-319/19 din 12 noiembrie 2019 <https://www.zdg.md/wp-content/uploads/2019/12/1%CC%82ncheiere-suspendare-hota%CC%86ra%CC%82re-CSM-Ster-nioala%CC%86.pdf> (consultat la 20.11.2022)

2 Belei E., Jimbei I. Suspendarea executării actului administrativ vs Ordonanța provizorie. <https://www.bizlaw.md/suspendarea-executarii-actului-administrativ-vs-ordonanta-provizorie>

3 https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8ab3a28a-d1bf-4a53-abc7-8de96e51acd7https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8ab3a28a-d1bf-4a53-abc7-8de96e51acd7

Prin *”pericol iminent”* trebuie de înțeles un proces pe punctul de a se iniția și care nu poate fi evitat. Aspectul respectiv urmează să fie interpretat și aplicat în conformitate cu principiul proporționalității intruziunii în drepturile persoanei și durata procesului de contencios administrativ. Spre exemplu, s-ar impune suspendarea executării unei decizii fiscale cu privire la impunerea unor obligații fiscale pecuniare, care, în raport la volumul de afaceri și patrimoniul profesionistului, este una net superioară din punctul de vedere al sarcinii economice. În asemenea caz, există un pericol iminent ca activitatea economică a contribuabilului să fie stopată și să fie declanșată procedura de insolvență¹.

Un exemplu clasic ar fi atacarea și solicitarea suspendării unei autorizații de demolare a unei clădiri².

Noțiunea de *„prejudicii ireparabile”* are semnificația de daune aduse drepturilor subiective, în sensul art. 17 din Codul administrativ, care nu pot fi reparate sau repararea lor reieșind din importanța dreptului revendicat și durata procesului este una irațională sau anevoioasă³. Același temei se regăsește în art. 21 alin. (2) din Legea contenciosului administrativ⁴ (abrogată): *„În cazuri temeinic justificate și în scopul prevenirii unei pagube iminente, instanța poate dispune suspendarea actului administrativ și din oficiu”*⁵.

Scurte sugestii supra răspunderii administrativ-patrimoniale

Referindu-ne nemijlocit la Constituția Republicii Moldova, precizăm că în art. 53 al Constituției Republicii Moldova, aceasta prevede că, persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei. Acest drept este garantat prin instituirea unui control asupra actelor administrative, dar și a răspunderii patrimoniale a statului pentru vătămarile aduse persoanelor prin fapte ilegale sau erori ale funcționarilor publici. Dreptul menționat este o garanție constituțională de asigurare a celorlalte drepturi și libertăți constituționale, un suport juridic pentru exercitarea diverselor forme de control asupra activității autorităților publice⁶. [8]

¹ Bostan Angela. Motivele suspendării executării actului administrativ individual defavorabil. Revista Institutului Național al Justiției. Nr. 2(53)2022. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/26-29_27.pdf (consultat șa 20.02.2023)

² Belei E., Jimbei I. Suspendarea executării actului administrativ vs Ordonanța provizorie. <https://www.bizlaw.md/suspendarea-executarii-actului-administrativ-vs-ordonanta-provizorie>

³ Prisăcaru V. Contenciosul administrativ român. București: ALL BECK, 1998. 564 p, p. 20

⁴ Legea contenciosului administrativ. Nr.793 din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 57-58. Abrogată din 1 aprilie 2019.

⁵ Bostan Angela. Motivele suspendării executării actului administrativ individual defavorabil. Revista Institutului Național al Justiției. Nr. 2(53)2022. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/26-29_27.pdf (consultat șa 20.02.2023)

⁶ Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârtaș, Lucia Țurcanu – Ch.: Arc, 2012 (Tipogr. „Europress”). – 576 p.

Din dispoziții art. 53 din Constituția Republicii Moldova pot fi deduse câteva momente importante ce conturează esența dreptului persoanei vătămate de o autoritate publică, și anume:

- în cazul în care persoana este vătămată în drepturile sale de către autoritățile publice, ea poate formula pretenții privind: recunoașterea dreptului pretins, anularea actului, repararea pagubei;

- astfel de pretenții, persoana poate formula în cazul în care a fost vătămată de o autoritate publică printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri;

- suplimentar despăgubiri persoana poate solicita în cazul în care a fost prejudiciată prin erori săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești.

Drept urmare, conform art. 2006 CC RM¹ ” *Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de o autoritate publică sau de o persoană cu funcție de răspundere(1) Prejudiciul cauzat printr-un act administrativ ilegal sau nesoluționarea în termen legal a unei cereri de către o autoritate publică sau de către o persoană cu funcție de răspundere din cadrul ei se repară integral de autoritatea publică. Persoana cu funcție de răspundere va răspunde solidar în cazul intenției sau culpei grave...* ”, după cum vedem, ceea ce ține de răspunderea pentru prejudiciul cauzat de o autoritate publică sau de o persoană cu funcție de răspundere se regăsește în Codul Civil RM.

Doar că să nu uităm și prevederile art. 35 CA RM, unde legiuitorul expres prevede că ” *autoritățile publice și persoanele fizice care le reprezintă răspund, după caz, penal, contravențional, civil sau disciplinar pentru neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a activității administrative, în condițiile legii* ”.

Alin (2) art. 53 Constituția RM și prevederile art. 2007 CC RM² ” *Răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor de urmărire pe-*

¹ Codl Civil RM

² (1) Prejudiciul cauzat persoanei prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată se repară de către stat integral, indiferent de vinovăția persoanei responsabile, în următoarele cazuri:

a) condamnare ilegală, tragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea;

b) aplicare ilegală, în calitate de sancțiune contravențională, a arestului, a muncii neremunerate în folosul comunității;

c) acțiuni sau inacțiuni care au dus, după caz, la:

– constatarea de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin hotărâre, a încălcării drepturilor sau libertăților fundamentale ale unei persoane și dispunerea achitării unor sume în beneficiul acesteia;

– pronunțarea unei hotărâri de către o instanță judecătorească națională, ca urmare a condamnării statului de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin care s-a dispus achitarea unor sume din contul statului.

(2) Statul se exonerează de răspundere în cazul când persoana vătămată a contribuit intenționat și benevol la producerea prejudiciului prin autodenunț”.

nală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată, este și ia o formă a răspunderii juridice prevăzută iarăși în CC RM, doar că, în cazul dat, când vorbim despre răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată, trebuie de început de la ideea ce fel de acte juridice emit aceste autorități publice, totodată evidențiem faptul că în Republica Moldova există legea specială¹ ce reglementează domeniul propus – Legea nr. 1545 din 25-02-1998 *privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești*².

Astfel, când vorbim despre ordonanța de bănuire, ordonanța de învinuire, rechizitoriu etc., toate actele ce țin de domeniul urmăririi penale sunt reglementate de CPP RM³, respectiv nu cad sub incidența CA RM și nu sunt acte administrative în sensul propus de legislația administrativă.

Când vorbim despre așa autorități publice ca procuratura, instanțele de judecată etc., indiferent de faptul că, în esență, sunt autorități administrative conform CA RM, dar totodată este evident că au un alt regim juridic de activitate, chiar dacă au statut de autoritate publică, iar actele administrative ce țin de jurisdicția CA RM, în general, țin de activitatea administrativă, managerială, administrativ disciplinară a angajaților etc.

Cum am menționat mai sus avem un alt regim juridic, alte acte normative ce reglementează actele juridice emise de organele de urmărire penală cât și instanțele de judecată.

În al doilea rând, repararea prejudiciului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată se examinează în procedură civilă generală și nu de instanța de judecată specializată în contencios administrativ.

În al treilea rând, evidențiem procedura de executare, care după cum știm, când e vorba de executarea titlurilor executorii în contencios administrativ, Curtea de Apel are funcția de executare a titlurilor executorii, iar în cazul art.2007 CC RM și Legii speciale sus indicate, procedura de executare se face conform Codului de executare⁴.

¹ Brînză Liubovi. REPARAREA PREJUDICIULUI CAUZAT PRIN ACȚIUNILE ILICITE ALE ORGANELOR DE URMĂRIRE PENALĂ ȘI ALE INSTANȚELOR JUDECĂTOREȘTI CU PRILEJUL DESFĂȘURĂRII PROCESULUI PENAL. https://www.inj.md/sites/default/files/17/100-109_Repararea%20prejudiciului%20cauzat%20prin%20acțiunile%20ilicite%20ale%20organelor%20de%20urmărire%20penala.pdf (consultat la 04.06.2023)

² Legea nr. 1545 din 25-02-1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești. Publicat : 04-06-1998 în Monitorul Oficial Nr. 50-51 art. 359

³ Codul de Procedură Penală RM nr. 122 din 14.03.2003. Publicat : 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699

⁴ Cod de executare RM nr. 445 din 24.12.2014. Publicat: 05-11-2010 în Monitorul Oficial Nr. 214-220 art. 70

Autorii prezentei cercetări, au avut intenția, de a prezenta o poziție succintă în raportul cu problema teoretico-practică, care a survenit, dar care, cu certitudine necesită o dezvoltare mai amplă. Până la urmă, rămânem pe poziția unor sugestii subiective, sau să le numim de autor, care, ne propunem să le dezvoltăm într-o cercetare aparte.

Motivarea actului administrativ¹-drept sau obligație.

Articolul 31 Cod Administrativ, pentru prima dată propune motivarea actelor administrative individuale și operațiunile administrative scrise, la nivel de principiu a procedurii administrative.

Respectiv, când vorbim despre motivarea actului administrativ, trebuie făcută distincția între motivarea *actelor administrative normative* și a celor *individuale*.

În cazul *actelor administrative normative*, motivarea trebuie să se refere la cerințele care justifică adoptarea actului, principiile de bază și finalitatea reglementării propuse, efectele de ordin social, economic, politic, cultural, urmările, implicațiile asupra reglementării în vigoare, precum și fazele parcurse în emiterea sau adoptarea actului, iar motivarea actului administrativ individual este expres prevăzut de CA al RM

Astfel, prevederile alin. (1), art. 118 al Codului Administrativ, definește noțiunea de motivare ca „(1) Motivarea este operațiunea administrativă prin care se expun considerentele care justifică emiterea unui act administrativ individual. În motivare se indică temeiurile esențiale de drept și de fapt pe care le-a luat în considerare autoritatea publică pentru decizia sa. Din motivarea deciziilor discreționare trebuie să poată fi recunoscute și punctele de vedere din care autoritatea publică a reieșit la exercitarea dreptului discreționar. Motivarea trebuie să se refere și la argumentele expuse în cadrul audierii.”

Deci, conform prevederilor legale art. 31, alin. (1), art. 118 al Codului administrativ, motivarea este obligatorie doar *actelor administrative individuale* și suplimentar mai apare o poziție de drept a autorităților publice ca „exercitarea dreptului discreționar” și totodată se valorifică etapa procedurii administrative ca „audierea”, ceea ce-i acordă dreptul de a fi auzit, dreptul de a fi ascultat, dreptul de a prezenta toate probele necesare cu acordarea termenilor suplimentari pentru soluționarea cazurilor concrete a fiecărui cetățean în parte.

În alin. (2), art. 118 al Codului Administrativ, legiuitorul ne dă o detaliere a cerințelor, condițiilor ce trebuie respectate atunci când se motivează un act administrativ, cu evidențierea unei poziții aparte în cazul actelor administrative defavorabile.

¹ Chiper N. Motivarea actului administrativ individual. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/205-211_2.pdf (consultat la 20.05.2023)

Astfel, motivarea completă a unui act administrativ individual cuprinde:

a) motivarea în drept – temeiul legal pentru emiterea actului administrativ, inclusiv formele procedurale obligatorii pe care se bazează actul;

b) motivarea în fapt – oportunitatea emiterii actului administrativ, inclusiv modul de exercitare a dreptului discreționar, dacă este cazul;

c) în cazul actelor administrative defavorabile – o descriere succintă a procedurii administrative care a stat la baza emiterii actului: investigații, probe, audieri, opinii ale participanților contrare conținutului final al actului etc.

Alin. (3) al art.118, precum și art. 31 din Codul Administrativ, poziționează motivarea completă a actului administrativ ca o obligație, respectiv, motivarea este parte integrantă a actului administrativ individual și condiționează legalitatea acestuia. În continuarea ideii, legiuitorul întărește în p. f), alin. (1), art. 120 „Structura actului administrativ individual emis sau confirmat în scris al Codului Administrativ precum că: f) motivarea deciziei luate, inclusiv indicarea actelor normative pentru a căror punere în aplicare se emite actul administrativ;” respectiv motivarea devine obligatorie, inclusiv cu indicarea actelor normative pentru a căror punere în aplicare se emite actul administrativ, este parte integrantă a actului administrativ ce condiționează legalitatea actului administrativ și totodată devine o condiție obligatorie a actului administrativ ca formă și conținut.

Mai mult ca atât, legiuitorul, prin prisma art. 123 al Codului Administrativ „*Înlăturarea greșelilor de formă și procedură*”, vine în întimpinarea autorităților publice prin acordarea restabilirii/reparării situației în cazul lipsei motivării actului administrativ, care poate avea drept consecințe anularea actului administrativ.

Astfel, alin. (1) al articolului sus indicat expres prevede „*O încălcare a prevederilor de formă și procedură, care nu duce la nulitatea actului administrativ individual, este neînsemnată atunci când: b) motivarea necesară se recuperează ulterior de către autoritatea publică;*” iar alin. (2) al aceluiași articole expres menționează până la etapă poate fi restabilită/reparată o greșeală neînsemnată de formă și procedură, cum ar fi și motivarea actului administrativ individual. „Acțiunile prevăzute la alin. (1) pot fi recuperate până la finalizarea dezbatărilor judiciare în prima instanță”. Astfel: drept urmare, motivarea actului reprezentând o condiție de legalitate a acestuia, insuficienta motivării sau nemotivarea acestuia poate servi drept temei de anulare a actului administrativ

În concluzie menționăm că motivarea actului administrativ, pentru prima dată în legislația Republicii Moldova, este o obligație întărită la nivel de principiu.

Când vorbim despre motivarea actului administrativ, trebuie făcută distincția între motivarea actelor administrative normative și a celor individuale. Cum am vorbit mai sus în cazul actelor administrative normative, motivarea trebuie să se refere la cerințele care justifică adoptarea actului, principiile de bază și finalitatea reglementării propuse, efectele de ordin social, economic, politic, cultural, urmările, implicațiile asupra reglementării în vigoare, precum și fazele parcurse în emiterea sau adoptarea actului, iar în alin. (2), art. 118 al Codului administrativ legiuitorul ne dă o detaliere a cerințelor, condițiilor ce trebuie respectate atunci

când se motivează un act administrativ individual, cu evidențierea unei poziții aparte în cazul actelor administrative individuale defavorabile.

Suplimentar evidențiem:

- a) în cazul lipsei motivării, ca parte integrantă a actului administrativ și
- b) în cazul ne-recuperării ulterioare de către autoritatea publică, până la finalizarea dezbatărilor judiciare în prima instanță, a motivării actului administrativ, drept consecință, poate servi ca un temei de anulare a actului administrativ.

Respectiv, motivarea actului administrativ individual, încet, dar sigur își asigură pozițiile, acest fapt spune despre acele plusuri ale Codului Administrativ, dar și simplifică exercitarea controlului de legalitate de către instanțele de judecată.

Totodată, motivarea devine obligatorie, inclusiv cu indicarea actelor normative pentru a căror punere în aplicare se emite actul administrativ, este parte integrantă a actului administrativ ce condiționează legalitatea actului administrativ și totodată devine o condiție obligatorie a actului administrativ ca formă și conținut.

Reieșind din cele expuse, putem conchide că odată cu intrarea în vigoare a Codului Administrativ al Republicii Moldova, au apărut multe întrebări/probleme ce necesită soluții și răspunsuri. Astfel pentru a nu ne repeta, menționăm că din structura articolului propus, putem găsi întrebările/problemele și răspunsul/soluțiile la fiecare compartiment în parte. Dacă soluția/răspunsul va aduce la discuții, polemici ce vor fi diferite de poziția autorilor prezentului articol, deja este o provocare, care o acceptăm din start și așteptăm noi cercetări în domeniu.

REGLEMENTAREA ȘI SEMNIFICAȚIA DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL: REPERE PENTRU O JUSTIȚIE DE CALITATE¹

*Irina IACUB², avocat, doctor în drept, conferențiar universitar,
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată,
<https://orcid.org/0000-0002-8349-2789>*

Summary

The study is devoted to the right to a fair trial, with the aim of highlighting the need for research and knowledge of its content in order to strengthen the domestic legal mechanism to respect and defend it. A distinct emphasis is placed on the need to distinguish the content and interpretation given to this right by the Strasbourg Court from the understanding and mechanism for guaranteeing, ensuring and defending it at state level. To this end, its national and international normative regulation is presented, and the significance of such notions as "equity", "fair justice", "fair trial" and "principle of equity" are clarified.

Keywords: justice, judicial process, equity, fair justice, principle of equity, fair trial, right to a fair trial, rights-guarantees.

Cuvinte-cheie: justiție, proces judiciar, echitate, justiție echitabilă, principiul echității, proces echitabil, dreptul la un proces echitabil, drepturi-garanții.

INTRODUCERE

Acest studiu este consacrat unui subiect deosebit de actual pentru societatea noastră, care, cu regret, chiar dacă este abordat doctrinar, nu se bucură de o reglementare adecvată și foarte frecvent este ignorat în practica judiciară [18, p. 65]. Este vorba despre *dreptul la un proces echitabil*, un drept garantat de *Convenția europeană a drepturilor omului și a libertăților fundamentale* [12] (în continuare CEDO) și foarte apreciat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare CtEDO), fiind unul fundamental pentru justițiabili și reprezentând o valoare supremă într-un stat de drept.

După cum prea bine se cunoaște, destul de frecvent (practic în cea mai mare parte a cazurilor) pierderile de dosare ale Republicii Moldova în fața Curții de la Strasbourg țin de încălcarea *dreptului la un proces echitabil*. Prin urmare, logic am putea să ne întrebăm într-o astfel de situație, care sunt măsurile luate de stat pentru a preveni, constata și remedia încălcarea *dreptului la un proces echitabil* pe intern? Asemenea măsuri sunt necesare nu numai pentru a evita pierderea de cauze la CtEDO, dar și pentru a evita „pierderile bugetare” pe care le implică

¹ Studiu realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană” din cadrul Programului de Stat 2020-2023.

² Secretar științific al Seminarului Științific de Profil al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice.

aceste cauze și, nu în ultimul rând, pentru a consolida calitatea justiției și credibilitatea puterii judecătorești. Or, anume situația din domeniul respectării *dreptului la un proces echitabil* denotă cel mai relevant caracterul democratic și de drept al statului nostru, care trebuie fundamentat pe o justiție corectă, de calitate și echitabilă.

În încercarea de a da răspuns la întrebarea formulată mai sus, considerăm necesar a clarifica treptat câteva aspecte relevante pentru aceasta și anume: ce presupune *dreptul la un proces echitabil* (altfel spus, care este conținutul acestuia); cum este reglementat la nivel național; cum este garantată și asigurată realizarea practică a acestuia; care sunt riscurile de încălcare a acestui drept; când și cum se poate preveni, constata și remedia încălcarea/nerespectarea acestui drept la nivel național etc.

Evident, abordarea acestor aspecte necesită nu doar un singur studiu. Din acest considerent, dar și pentru a respecta limitele volumului în care trebuie să ne încadrăm, în prezentul demers științific ne vom reține atenția cu precădere la așa momente precum: reglementarea normativă a *dreptului la un proces echitabil* și clarificarea semnificației conceptelor juridice *echitate*, *justiție echitabilă*, *principiul echității* și *proces echitabil*, urmărind prin aceasta facilitarea înțelegerii esenței, conținutului și valorii *dreptului la un proces echitabil* pentru actul justiției.

Conținutul de bază al cercetării

Reglementarea dreptului la un proces echitabil. La nivel internațional, *dreptul la un proces echitabil* a fost consacrat cu precădere în următoarele acte importante:

- *Declarația universală a drepturilor omului* [15]: **art. 10** – „Orice persoană are dreptul în deplină egalitate la audierea echitabilă și publică a cauzei sale de către un tribunal independent și imparțial, care va hotărî, fie asupra drepturilor și obligațiilor sale, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptată împotriva sa.” și **art. 11 alin. (1)** – „Orice persoană este presupusă nevinovată, până când vinovăția sa a fost stabilită în mod legal în cursul unui proces public, în care i-au fost asigurate toate garanțiile necesare apărării sale.”;

- *Convenția europeană a drepturilor omului și a libertăților fundamentale* [12]: **art. 6** – „1. Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârile trebuie să fie pronunțate în mod public, dar accesul în sala de ședință poate fi interzis presei și publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părți a acestuia, în interesul moralității, al ordinii publice ori al securității naționale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecția vieții private a părților la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanță când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiției. 2. Orice

persoană acuzată de o infracțiune este prezumată nevinovată până ce vinovăția sa va fi legal stabilită. (...);

- *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* [23]: **art. 14** – „1. Toți oamenii sunt egali în fața tribunalelor și curților de justiție. Orice persoană are dreptul ca litigiul în care se află să fie examinat în mod echitabil și public de către un tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege, care să decidă asupra contestărilor privind drepturile și obligațiile sale cu caracter civil. Ședința de judecată poate fi declarată secretă în totalitate sau pentru o parte a desfășurării ei, fie în interesul bunelor moravuri, al ordinii publice sau al securității naționale într-o societate democratică, fie dacă interesele vieții particulare ale părților în cauză o cer, fie în măsura în care tribunalul ar socoti acest lucru ca absolut necesar, când datorită circumstanțelor speciale ale cauzei, publicitatea ar dăuna intereselor justiției; cu toate acestea, pronunțarea oricărei hotărâri în materie penală sau civilă va fi publică, afară de cazurile când interesul minorilor cere să se procedeze altfel sau când procesul se referă la diferende matrimoniale ori la tutela copiilor. 2. Orice persoană acuzată de comiterea unei infracțiuni penale este prezumată a fi nevinovată cât timp culpabilitatea sa nu a fost stabilită în mod legal. (...);

- *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* [3]: **art. 47** – „Orice persoană ale cărei drepturi și libertăți garantate de dreptul Uniunii sunt încălcate are dreptul la o cale de atac eficientă în fața unei instanțe judecătorești, în conformitate cu condițiile stabilite de prezentul articol. Orice persoană are dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, constituită în prealabil prin lege. Orice persoană are posibilitatea de a fi consiliată, apărută și reprezentată. Asistența juridică gratuită se acordă celor care nu dispun de resurse suficiente, în măsura în care aceasta este necesară pentru a-i asigura accesul efectiv la justiție.” și **art. 48** – „(1) Orice persoană acuzată este prezumată nevinovată până ce vinovăția va fi stabilită în conformitate cu legea. (2) Oricărei persoane acuzate îi este garantată respectarea dreptului la apărare.”

Reținem din cele relatate că, inițial, *dreptul la un proces echitabil* a fost consacrat expres în *Declarația universală a drepturilor omului*, fiind preluat ulterior, cam în aceeași formulă, în *Convenția europeană a drepturilor omului*, *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* și *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene*. În esență, textele actelor internaționale citate nu definesc *dreptul la un proces echitabil*, axându-se doar pe conturarea unor garanții generale pentru acesta, precum și a unor garanții speciale, aferente cu precădere proceselor penale. Ca urmare, sarcina definirii și conturării conținutului *dreptului la un proces echitabil* i-a revenit în mare parte jurisprudenței (în special a CtEDO), dar și doctrinei juridice.

În ce privește reglementarea internă a dreptului în cauză, constatăm că la nivel constituțional, în Republica Moldova (în continuare RM) o consacrare expresă lipsește. Totuși, potrivit unor voci [4, p. 156], unele elemente ale acestuia

pot fi atestate în următoarele articole din *Constituția Republicii Moldova* [10]: art. 20 (*Accesul liber la justiție*), art. 52 (*Dreptul de petiționare*), art. 53 (*Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică*) și art. 114-119 (consacrate autorității judiciare).

În contextul dat, doctrinarii [1, p. 10] menționează: „Constituția nu reglementează ca atare *dreptul la o justiție echitabilă*, însă un asemenea drept rezultă din interpretarea sistemică a dispozițiilor constituționale”, care stabilesc: „orice persoana are dreptul la satisfacerea efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime” /art. 20 alin. (1)/; „justiția se înfăptuiește prin Curtea Supremă de Justiție, curțile de apel și prin judecătorii. (2) Pentru anumite categorii de cauze pot funcționa, potrivit legii, judecătorii specializate. (3) Înființarea de instanțe extraordinare este interzisă.” /art. 115/; „judecătorii sunt independenți și se supun numai legii, ei sunt inamovibili.” /art. 116 alin. (1)/; „ședințele de judecată sunt publice. Judecarea proceselor în ședință închisă se admite numai în cazurile stabilite prin lege, cu respectarea tuturor regulilor de procedură.” /art. 117/; „împotriva hotărârilor judecătorești, părțile interesate și organele de stat competente pot exercita căile de atac, în condițiile legii.” /art. 119/.

Acestea sunt considerate drept „condiții minime garantate constituțional ale unei *justiții echitabile*, condiții care trebuie întregite cu cele ale legii organice cu privire la organizarea și funcționarea instanțelor judecătorești” [1, p. 10], dar și ale legislației procesuale.

În plan comparat, *Constituția României* [11], în art. 21 alin. (3), valorifică expres textul art. 6 din CEDO, stabilind: „Părțile au *dreptul la un proces echitabil* și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil”. În opinia specialiștilor, textul constituțional citat (revizuit în anul 2003) este „o corectă receptare a evoluțiilor juridice moderne la nivel european și o punere de acord a protecției juridice garantate drepturilor subiective prin reglementările interne cu cele internaționale” [24, p. 61]. Mai mult, se subliniază în acest sens că „spre deosebire de CEDO, care condiționează aplicabilitatea art. 6 de existența unei plângeri privind drepturile și obligațiile cu caracter civil sau a unei acuzații în materie penală, art. 21 din *Constituția României*, nu cunoaște asemenea limitări, astfel că aplicând dispozițiile art. 20 din *Constituție*, garanțiile *dreptului la un proces echitabil* vor fi aplicabile tuturor litigiilor, de orice natură” [21, p. 163].

Merită atenție această opinie, deoarece sugerează o idee foarte importantă: existența unei distincții între conținutul și interpretarea *dreptului la un proces echitabil* la nivelul Curții de la Strasbourg și conținutul/interpretarea acestuia la nivel național. De aici pornește practic necesitatea de a contura și explica conținutul acestui drept dincolo de interpretările și aplicațiile date de instanța europeană (aspect la care vom reveni cu detalii cu ocazia unor alte studii viitoare).

Dincolo de momentele pozitive enunțate, observăm totuși că *Constituția României*, la fel ca și actele internaționale citate mai sus, nu definește *dreptul la un proces echitabil* și nici nu prevede în mod detaliat garanțiile acestuia, făcând

referire expresă doar la garanția termenului rezonabil al procedurii [21, p. 157]. În pofida acestui fapt, cercetătorii consideră pe bună dreptate că, „în virtutea art. 20 ^[1] din *Constituția României*, în definirea *procesului echitabil* garantat de art. 21, sunt aplicabile toate garanțiile exprese și implicite ale *procesului echitabil* așa cum sunt prevăzute de art. 6 din CEDO și interpretate în jurisprudența Curții de la Strasbourg” [21, p. 157].

Revenind la situația din Republica Moldova, considerăm totuși necesar ca textul Constituției să consacre expres *dreptul la un proces echitabil*, pentru ca astfel acesta să fie ridicat la rangul de drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, cu toate consecințele ce decurg din statutul dat, inclusiv asumarea constituțională de către stat a obligației de a-l garanta, asigura și apăra practic [18, p. 66].

Spre deosebire de Legea Supremă, *dreptul la un proces echitabil* este reglementat expres în conținutul legislației procesuale, după cum urmează:

- *Codul de procedură penală al RM* [9]: „Orice persoană are dreptul la examinarea și soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil, de către o instanță independentă, imparțială, legal constituită, care va acționa în conformitate cu Codul de Procedură Penală” (art. 19 – „Accesul liber la justiție”). În același timp, elemente ale acestui drept pot fi atestate și în alte articole ale Codului, de exemplu art. 20, în care se reglementează principiul desfășurării procesului penal în termeni rezonabili, fiind consacrate expres unele condiții preluate din jurisprudența CtEDO.

- *Codul contravențional al RM* [7] prevede în art. 381 alin. (2) („Accesul liber la justiție”): „Orice persoană are dreptul la examinarea și la soluționarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil, de către o instanță independentă, imparțială, legal constituită, care să acționeze în conformitate cu prezentul cod”. În plus, art. 374 alin. (3) din Cod cuprinde următoarele dispoziții: „Procesul contravențional se desfășoară pe principii generale de drept contravențional, în temeiul *Constituției*, al prezentului cod, al *Codului de procedură penală* în cazurile expres prevăzute de prezentul cod, precum și al normelor dreptului internațional și ale tratatelor internaționale cu privire la drepturile și libertățile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte.” Această normă permite a deduce că *dreptul la un proces echitabil* este garantat în cadrul procesului contravențional atât de prevederile *Codului contravențional*, ale *Codului de procedură penală*, cât și ale actelor internaționale [13, p. 483].

- *Codul administrativ al RM* [6], stabilește în art. 38 alin. (2): „Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei în mod echitabil, în termen rezonabil, de

¹ În concret, art. 20 din *Constituția României* prevede: „(1) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte. (2) Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile.”

către o instanță de judecată independentă, imparțială și instituită prin lege. În acest scop, instanța de judecată este obligată să dispună toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a procesului.”

Spre deosebire de codurile-legi enunțate, *Codul de procedură civilă al RM* [8] (în continuare CPC al RM), cod ce ne interesează în mod special, nu cuprinde dispoziții exprese prin care să consacre *dreptul la un proces echitabil*. În schimb, Codul prevede unele principii (precum: înfăptuirea justiției numai în instanță judecătorească /art. 19/; independența judecătorilor și supunerea lor numai legii /art.20/; egalitatea în fața legii și a justiției /art. 22/; caracterul public al dezbaterilor judiciare /art. 23/; limba de procedură și dreptul la interpret /art. 24/; contradictorialitatea și egalitatea părților în drepturile procedurale /art. 26/ etc.), care valorifică fără îndoială unele elemente ale *dreptului* în cauză [18, p. 66].

Din compararea prevederilor codurilor invocate, cercetătorii deduc că „formula folosită de legiuitor, în conținutul acestora pentru consacrarea *dreptului la un proces echitabil* (cu excepția CPC al RM), practic nu reflectă tot conținutul acestui drept, conturat de doctrină și de jurisprudența CtEDO. Numeroase elemente ale acestuia sunt reglementate dispersat și în alte articole din Codurile citate, ceea ce fac dificilă conturarea și precizarea exactă a conținutului acestui drept. Plecând de la aceasta, este cu mult mai justificat de a recunoaște valoarea *dreptului la un proces echitabil* de a fi un principiu general al procesului judiciar, care presupune garantarea respectării tuturor drepturilor procedurale ale participanților la proces, în scopul soluționării juste și echitabile a cauzelor deduse judecătii” [13, p. 484]. Ca urmare, cercetătorii [14, p. 310] susțin „necesitatea reglementării exprese a *dreptului la un proces echitabil* cu valoare de principiu în accepțiunea dată, atât la nivel de Constituție, cât și la nivelul tuturor legilor procesuale”, fiind convinși că „doar în asemenea condiții, statul va reuși să garanteze tuturor justițiabililor respectarea acestui drept la nivel intern și să consolideze fundamentele statului de drept” pe segmentul dat.

În esență, după noi, ideea este bună, doar că, văzut astfel, principiul în cauză s-ar identifica în mare parte cu *principiul legalității procesului judiciar* și, ca urmare, și-ar pierde din valoare. Iată de ce suntem de părerea că pe lângă consacrarea normativă a *dreptului la un proces echitabil* cu valoare de principiu (constituțional), este absolut necesară recunoașterea acestuia ca *drept subiectiv procedural*, însoțit de un mecanism concret de asigurare și apărare [18, p. 67]. În vederea argumentării acestei idei și o înțelegere mai clară a *dreptului la un proces echitabil*, considerăm a fi necesare unele explicații semantice a unor asemenea categorii precum *echitate*, *justiție echitabilă*, *principiul echității* și *proces echitabil*, la care ne vom referi în cele ce urmează.

„Echitate”, „justiție echitabilă”, „principiul echității” și „proces echitabil”: *explicații semantice*. Potrivit *Dicționarului explicativ al limbii române*, cuvântul „echitabil” semnifică „întemeiat pe dreptate, pe adevăr, just, drept, nepărtinitor” [17, p. 105].

În doctrina juridică, *echitatea* este văzută ca „un principiu care întemeiază orice sistem de drept” [2, p. 89], altfel spus, un principiu fundamental. Aceasta presupune că „*echitatea* privește atât activitatea de elaborare a dreptului (activitatea legiuitorului), cât și cea de aplicare și interpretare a acestuia” [22, p. 182; 5, p. 92]. În alți termeni, se susține că *principiul echității*, ca principiu fundamental de drept presupune: „cumpătarea legiuitorului în prescrierea drepturilor și obligațiilor în procesul elaborării dreptului, precum și imparțialitatea organelor de aplicare a dreptului” [20, p. 208].

Desigur, susținem această poziție, fiind important în completare să spunem că pe lângă *echitatea* legii și a procesului de executare a acesteia, mai este absolut necesară asigurarea caracterului *echitabil* al procedurilor în cadrul cărora se sancționează conduitele umane care o încalcă sau se soluționează litigiile de drept (în concret, procedurile judiciare).

Din perspectiva subiectului pe care îl abordăm, o atenție distinctă merită activitatea judiciară a instanțelor judecătorești, ca activitate de aplicare a dreptului, cărora le revine una dintre cele mai responsabile misiuni într-o societate – îndeplinirea justiției.

În încercarea de a reliefa legătura indisolubilă dintre *echitate* și *justiție*, atragem atenția la prevederile art. 4 din CPC al RM, care la capitolul sarcinile procesului civil consacră „judecarea *justă*, în termen rezonabil, a cauzelor de apărare a drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și a intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice (...)”. Atestăm astfel că sarcina principală a procesului judiciar civil rezidă în soluționarea *justă* (*dreaptă, nepărtinitoare*), adică *echitabilă*, a cauzelor deduse în fața instanței. De aici devine clar că însăși *justiția* trebuie să fie *echitabilă*, altfel nu ar mai fi *justiție*.

În pofida faptului că *echitatea* este o trăsătură a justiției, totuși atât doctrina, cât și practica judiciară (cu precădere a instanței europene) recunoaște posibilitatea realizării unei *justiții inechitabile*. În acest sens, se susține destul de corect că însăși „accesul liber la justiție nu poate fi o garanție constituțională suficientă a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale, dacă *justiția* însăși nu este *echitabilă*” [1, p. 10]. Pe cale de consecință, constatăm existența unei *prezumții a caracterului echitabil al justiției*, care eventual poate fi răsturnată.

Prezumția pornește de la faptul că „pentru judecarea *justă* a cauzelor (civile), este constituită întreaga reglementare procesuală (civilă), cu stipularea tuturor garanțiilor procesuale necesare *echității*” [25, p. 41]. Respectiv, *justiția echitabilă* este justiția îndeplinită cu respectarea condițiilor expres prevăzute de lege, în cea mai mare parte, sub forma drepturilor și obligațiilor participanților la proces, precum și a instanței de judecată.

În ceea ce privește *principiul echității* pe segmentul îndeplinirii justiției, se consideră că „acesta are două componente: realizarea la cel mai înalt nivel a garanțiilor privind administrarea justiției și aplicarea în îndeplinirea justiției a principiilor fundamentale ale dreptului, a principiilor constituționale, precum și a tratatelor internaționale ratificate de stat (ce fac parte astfel din dreptul intern),

atunci când soluționarea cauzei presupune să se meargă dincolo de ceea ce prevede legea” [24, p. 49].

Sub aspect comparativ, prezintă interes în acest sens dreptul englez, în care *echitatea* este considerată „izvor de drept” [19, p. 16], precum și dreptul american, unde există chiar *jurisdicția echității* definită ca „autoritatea unei curți de a administra justiția, când nicio lege specifică nu există care să acopere cauza deferită acesteia” [26, p. 198].

Din opiniile expuse putem constata că *principiul echității* are un înțeles distinct în raport cu *justiția echitabilă*, acesta fiind văzut ca un standard/reper inerent domeniului justiției, care presupune înfăptuirea justiției în baza principiilor fundamentale ale dreptului (principii conturate de legislația constituțională și cadrul normativ internațional). În accepțiunea dată *principiul echității* este aplicabil doar în cazurile în care pentru înfăptuirea justiției se face apel la procedeul analogiei (legii și a dreptului), posibilitate recunoscută expres judecătorilor (cu anumite excepții) în art. 12 alin. (3) din CPC al RM.

Pe cale de consecință, deducem că *justiția este echitabilă* atunci când este soldată cu soluționarea justă a cauzei în temeiul prevederilor legale (de drept material și procedural) în vigoare sau, după caz, în temeiul *principiului echității*. Totodată, considerăm că nicio cauză nu poate fi soluționată *just/echitabil*, dacă procesul se desfășoară fără respectarea legii (materiale și procedurale) sau, după caz, a principiilor fundamentale ale dreptului (*principiului echității*).

Suplimentar la cele enunțate, considerăm important a preciza că *principiul echității* nu trebuie confundat cu *principiul echității procesului*, conținutul acestora fiind diferit. Pentru a le delimita, este necesar mai întâi de clarificat sensul expresiei *proces echitabil*.

În opinie majoritară acesta este înțeles fie ca „proces judiciar desfășurat conform prevederilor legale și a principiilor fundamentale”, fie ca „proces judiciar desfășurat cu respectarea drepturilor și obligațiilor procesuale ale participanților prevăzute de lege”. Plecând de la sensul *justiției echitabile* (relieftat mai sus), optăm pentru a doua variantă, deoarece considerăm că *procesul echitabil* se circumscrie noțiunii de *justiție echitabilă*, fiindu-i parte componentă (pe dimensiunea procedurală) și un indicator relevant al acesteia [25, p. 201].

Într-o formă tacită, această poziție este confirmată și în doctrină, subliniindu-se că „cele mai importante drepturi procesuale ale justițiabililor au fost concentrate într-un sistem de garanții judiciare privind realizarea justiției sub denumirea de *proces echitabil* sau, mai nou, *dreptul la un proces echitabil*” [24, p. 51].

Pe cale de consecință, deducem că *principiul echității procesului* se deosebește de *principiul echității* prin aceea că are menirea de a garanta respectarea tuturor garanțiilor judiciare (drepturi procesuale ale justițiabililor) în realizarea justiției, în timp ce *principiul echității* – garantează posibilitatea înfăptuirii justiției în condițiile în care legea nu prevede soluția cauzei.

CONCLUZII

Din cele analizate supra, se conturează cel puțin o incertitudine în ceea ce privește ipostazele *echității* în procesul judiciar în ansamblu. Astfel, în timp ce legea procesuală (CPC al RM) recunoaște *echitatea* ca fiind un scop al oricărui proces („soluționarea justă/echitabilă a cauzelor”), jurisprudența și doctrina o ridică la rangul de principiu și drept subiectiv. Plecând de la axioma – „justiția este doar echitabilă”, considerăm că incertitudinea constatată poate fi redusă la două ipostaze ale *procesului echitabil* – de principiu și drept subiectiv.

În acest sens, ar putea să apară întrebarea de ce ar mai fi nevoie de *dreptul la un proces echitabil* în condițiile în care este recunoscut *principiul echității procesului*? Cu certitudine o astfel de necesitate există, deoarece prin recunoașterea *dreptului la un proces echitabil*, justițiabilii dobândesc un drept subiectiv (consacrat de lege), care astfel trebuie să dispună de un conținut concret, util pentru apărare în cazurile în care acesta este încălcat. Or, în alți termeni, justițiabilii pot contesta și solicita respectarea anumitor principii procedurale (inclusiv, *principiul echității procesului*) doar în condițiile în care le-au fost afectate drepturile lor subiective.

Așadar, în timp ce *principiul echității procesului judiciar* reprezintă mai mult un standard și reper pentru instanțele judiciare, *dreptul la un proces echitabil* este un instrument recunoscut nemijlocit justițiabililor (prin *justițiabil* se înțelege „persoană care apare ca parte într-un proces, care trebuie să răspundă înaintea instanțelor judecătorești” [16]), cu ajutorul căruia aceștia ar putea impune *echitatea* (respectarea *principiului echității procesului*) în îndeplinirea justiției. Unica problemă în acest sens este cum ar putea ei să facă acest lucru la nivel național? Pentru a putea da răspuns la această întrebare, este necesar mai întâi să conturăm cu precizie conținutul *dreptului la un proces echitabil* (aspect pe care îl vom aborda cu ocazia unui alt demers științific).

Referințe bibliografice

1. ARSENI AI. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar – garant al statului de drept*. În: Avocatul poporului, ediție specială nr. 10, 2008, pp. 10-12.
2. BALTAG D., MUNTEANU R. *Corelația dintre principiul umanismului juridic și principiul echității și justiției în cadrul răspunderii juridice*. În: Studii juridice universitare, ULIM, Anul VI, nr. 1-2 (21-22), 2013, pp. 89-106.
3. *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene* (2010/C 83/02). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C83/391 din 30.03.2010. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>. (accesat la 20.01.2023)
4. CHETRUȘ U. *Garantarea drepturilor și libertăților constituționale în procesul aplicării măsurilor de constrângere juridică*. Teză de doctor în drept. Chișinău: 2013. 203 p.
5. CIONGARU E. *Judecarea în echitate – transplant juridic în noul cod de procedură civilă*. În: Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice, nr. 4/2014, pp. 89-98.
6. *Codul administrativ al Republicii Moldova*, nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial, nr. 309-320 din 17.08.2018.

7. *Codul contravențional al Republicii Moldova*, nr. 218 din 24.10.2008. Republicat în Monitorul Oficial, nr. 78-84 din 17.03.2017 (actualizat prin Legea nr. 137 din 04.10.2019, MO, nr. 310-313/18.10.1919).
8. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*, nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial, nr. 285-294 din 03.08.2018 (cu modificări până în 11.06.2020).
9. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*, nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110 (actualizat prin Legea nr. 10 din 12.02.2021, MO, nr. 108-110/30.04.2021).
10. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (modificată prin Legea nr. 120 din 23.09.21, MO238/01.10.21).
11. *Constituția României* din 21 noiembrie 1991. În: Monitorul Oficial al României, nr. 233 din 21.11.1991, republicată în Monitorul Oficial, nr. 767 din 31 octombrie 2003.
12. *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale* din 4 noiembrie 1950 (Roma), ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului, nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 21.08.1997, nr. 54-55/502.
13. COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*. Monografie. Chișinău: S.n., 2021 (Tipogr. "Print Caro"). 1071 p.
14. COSTACHI Gh., CARP S. *Dreptul la un proces echitabil*. În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței internaționale din 17 mai 2018. Chișinău: AAP, 2018.
15. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10 decembrie 1948. Disponibil: <http://www.un.org/en /documents/udhr/>. (accesat la 20.01.2023)
16. DEX on-line: *justițiabil*. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/justi%C8%9Biabil/defini-tii>. (accesat la 20.01.2023)
17. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1192 p.
18. IACUB I. *Valoarea dreptului la un proces echitabil în actul justiției*. În: Drepturile omului și justiția în Republica Moldova în contextul integrării europene, materialele conferinței științifico-practice internaționale din 10 decembrie 2022 (Institutul Justiției Constituționale, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” și Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată). Chișinău: USPEE (CEP USM), 2023, pp. 65-70.
19. FRANK W.F. *The general principles of English Law*. London: George G. Harrap & Co Ltd, 1975.
20. MĂGUREANU A.F. *Principiile generale ale dreptului*. București: Universul Juridic, 2011.
21. MURARU I., Tănăsescu E.S. *Constituția României Comentariu pe articole*. Ediția a 2-a. București: Editura C.H. Beck, 2019.
22. NEGRU B. *Principiul justiției, echității și dreptății*. În: Integrare prin cercetare și inovare, Științe juridice. Științe economice, materiale ale conferinței științifice din 26-28 septembrie 2013, Chișinău: CEP USM, 2013, pp. 180-182.
23. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*, adoptat de Adunarea Generală ONU prin Rezoluția nr.2200A (XX) din 16 decembrie 1966. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/ getResults?doc_id=115567&lang=ro. (accesat la 20.01.2023)
24. PAVEL N. *De la procesul echitabil la dreptul la un proces echitabil*. În: Studii de drept românesc, an 21 (54), ianuarie–martie 2009, nr. 1, pp. 47-70.
25. PRISAC Al. *Comentariul Codului de procedură civilă a Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019. 1316 p.
26. SHAFRITZ J.M. *Dictionary of American Government and politics*. Chicago: The Dorsey Press, 1998.
27. CUȘNIR V., OSOIANU T. *Principiile procesului penal – repere diriguitoare pentru cunoașterea și aplicarea normelor de procedură penală* (Recenzie la monografia Principiile procesului penal, autor Dinu OSTAVCIUC), În: Revista Legea și viața, Nr. 1 (373) 2023, p.201.

CAPITOLUL V. DREPT PENAL ȘI DREPT PROCESUAL PENAL

IMPACTUL JURISPRUDENȚEI CTEDO ASUPRA EVOLUȚIEI LEGISLAȚIEI PENALE NAȚIONALE

*Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat, profesor universitar
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
<https://orcid.org/0000-0003-1338-5993>*

*Radion COJOCARU, doctor, profesor universitar
Academia de Poliție Ștefan cel Mare
<https://orcid.org/0000-0002-3809-7392>*

ADNOTARE

Obiectul de cercetare al prezentului studiu îl constituie relevarea efectelor pe care le comportă jurisprudența CtEDO asupra evoluția legislației penale a Republicii Moldova pe segmentul protejării penale a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În esență, studiul reprezintă o finalitate a Proiectului Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană, elaborată pe dimensiunea implementării precedentelor CtEDO în materie penală la realizarea actului de justiție. Ideea unei dezvoltări progresiv-pozitive a legislației penale naționale din domeniu, ca efect firesc al implementării obligațiilor pozitive cu caracter penal se înscrie printre constatările fundamentale ale studiului.

Cuvinte cheie: legislație penală, infracțiune, pedeapsă, legalitatea incriminării, jurisprudență

INTRODUCERE

Implementarea standardelor și a bunelor practici europene în sistemul de drept național este una dintre cele mai sensibile probleme cu care s-a confruntat și continue să se confrunte Republica Moldova în îndelungata perioadă de tranziție pe care o parcurge. Acest proces care este unul inerent și absolut necesar accederii de către statul nostru la marea familie europeană este deseori tergiversat de către factorii politici externi și interni. Mai mult decât atât, anumite procese de implementare a valorilor democratice în Republica Moldova poartă un caracter pur declarativ și se reduc doar la formalități obscure fără a fi atinse reușitele multășteptate de către cetățenii aduși la limita disperării.

Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, care mai este cunoscută și sub denumirea de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, semnată la Roma pe 4 noiembrie 1950 este unul dintre actele internaționale de anvergură care au modelat și continue să modeleze sistemele de drept europene în materia asigurării și respectării drepturilor omului.

Într-o speță abordată de către Curtea europeană s-a concluzionat că: „... jurisprudența sa constituie un instrument de armonizare a regimurilor juridice naționale, prin luarea în considerare a standardului minim de protecție dat de prevederile Convenției. Hotărârile pronunțate de către Curte au nu numai rolul de a soluționa cauzele cu care ea este sesizată, ci și pe acela ca pe un plan mai larg să clarifice și să dezvolte normele Convenției, contribuind pe această cale la respectarea angajamentelor pe care acestea și le-au asumat în calitatea lor de părți contractante. Prin urmare, sub aspectul ierarhiei, normele Convenției au o forță juridică superioară normelor juridice interne” [1].

Prin Hotărârea Curții Constituționale nr.55 din 14 octombrie 1999 *Privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituția R. Moldova*, s-a recunoscut că Convenția Europeană a Drepturilor Omului constituie o parte integrantă a sistemului legal intern și respectiv urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a R. Moldova, cu deosebirea că aceasta are prioritate față de restul legilor interne care îi contravin.

Opinii și discuții. Din momentul aderării Republicii Moldova și până în prezent, Convenția europeană a drepturilor omului și jurisprudența rezultată din interpretarea acesteia de către Curtea europeană au avut un impact direct asupra procesului de evoluție și de dezvoltare a sistemului de drept național. Nu avem pretenția de a analiza întregul sistem de drept național, fiindcă subiectul este unul deosebit de voluminos, ci ne vom referi în mod predilect la materia dreptului penal național.

Fără doar și poate că aderarea la CEDO nu a putut să nu aibă efecte de rezonanță asupra reglementărilor juridico-penale. Dată fiind conjunctura de apariție și de afirmare a Republicii Moldova ca stat independent o asemenea influențare este firească și absolut necesară.

Republica Moldova a apărut în decursul procesului de destrămarea republicilor unionale ale Uniunii Sovietice în state naționale, formându-se ca stat suveran în limitele teritoriale ale Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești (RSSM). Dificila perioadă de tranziție pe care o parcurge deja în mod continuu statul moldovenesc poate fi clasificată în perioada aplicării legislației RSSM adoptată până la proclamarea independenței și perioada aplicării legislației moldovenești adoptate după proclamarea independenței.

Cu referire la legislația penală națională este de menționat că până la intrarea în vigoare a C.pen. din 14.04.2002 (în vigoare din 12.06.2003) pe teritoriul Republicii Moldova a fost aplicat C.pen. al RSSM din 1961, care prin amendamente legislative a fost adaptat periodic la anumite transformări și realități sociale pe care le-a parcurs tânărul stat.

Se poate astfel constata că CEDO și Protocoalele adiționale au fost ratificate prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24 iulie 1997 de către Republica Moldova la momentul aplicării legislației penale din 1961.

Ratificarea acestui tratat internațional ca instrument „viu” de protejare a drepturilor și libertățile fundamentale ale cetățenilor Republicii Moldova pe

„scena” europeană nu a putut să nu aibă anumite repercusiuni asupra unor reglementări juridico-penale din vechea legislație.

Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie *Legea nr. 205-XIV din 25.11.98 pentru modificarea Codului penal, Codului de procedură penală, Codului cu privire la contravențiile administrative, Codului de executare a sancțiunilor de drept penal și a Codului muncii* prin care au fost abrogate prevederile referitoare la munca corecțională ce era prevăzută în calitate de pedeapsă penală și pedeapsă contravențională [2].

Până la intrarea în vigoare a respectivei legi la art. 27 C.pen. al RSSM din 1961 în calitate de pedeapsă penală era prevăzută munca corecțională ca pedeapsă principală aplicabilă pe un termen de la două luni la doi ani. Această pedeapsă penală consta „...în atragerea obligatorie a condamnatului la muncă pe un termen indicat în sentința instanței judecătorești cu reținerea unei anumite cote din câștigul condamnatului în folosul statului” [3, p. 246].

La momentul adoptării CEDO s-a pus problema corespunderii pedepsei de „muncă forțată” cu prevederile art. 4 alin. (2) din CEDO, potrivit căruia: „Nimeni nu poate fi constrâns să execute o muncă forțată sau obligatorie” [4].

Se poate observa că „munca forțată” nu este definită de art. 4 CEDO, noțiunea acesteia fiind consacrată în alte acte juridice de talie internațională¹. Totodată, clarificări de esență ale acestei noțiuni rezultă însă din interpretările Curții europene: „Textul art. 4 nu precizează ce trebuie să se înțeleagă prin noțiunea de muncă forțată sau obligatorie la care se face referire, iar diversele instrumente ale Consiliului Europei nu dau nici un fel de indicații suplimentare asupra acestor probleme. Totuși o astfel de definire poate fi găsită în actele Organizației internaționale a muncii la care sunt membre statele Consiliului Europei și din care Convenția a fost inspirată. Acestea definesc munca forțată ca fiind orice muncă sau serviciu impus unei persoane sub amenințarea cu o sancțiune și pentru care persoana în cauză nu și-a dat anterior, în mod implicit sau explicit, consimțământul” [5]. Într-un alt caz Curtea europeană a statuat că „...o muncă este forțată sau obligatorie, dacă cel ce o prestează este obligat la aceasta împotriva voinței sale și dacă obligația este injustă, opresivă sau constituie o situație ce nu poate fi evitată” [6].

¹Potrivit art. 1 din Convenția O.I.M privind abolirea muncii forțate din 1957: „Fiecare membru al Organizației Internaționale a Muncii care ratifică prezenta convenție se angajează să abolească munca forțată sau obligatorie și să nu recurgă la ea sub nici o formă: a) ca măsură de constrângere sau de educație politică ori ca sancțiune la adresa persoanelor care au exprimat sau exprimă anumite opinii politice sau își manifestă opoziția ideologică față de ordinea politică, socială sau economică stabilită; b) ca metodă de mobilizare și de utilizare a mâinii de lucru în scopul dezvoltării economice; c) ca măsură de disciplină a muncii; d) ca pedeapsă pentru participarea la greve; e) ca măsură de discriminare rasială, socială, națională sau religioasă”. În același sens, conform art. 2 al al Convenției O.I.M. din 28.06.1930: „termenul „munca forțată sau obligatorie” va înseamnă orice munca sau serviciu pretins unui individ sub amenințarea unei pedepse oarecare și pentru care numitul individ nu s-a oferit de buna voie” [5].

Prin urmare, munca forțată în jurisprudența ChEDO se particularizează prin următoarele trăsături definitorii:

- **implică acțiunea de constrângere a persoanei munca fiind executată împotriva voinței persoanei.** Acțiunea de constrângere poate îmbrăca multiple forme de exprimare: aplicarea forței fizice; amenințarea cu aplicarea actelor de violență; amenințarea cu răspândirea unor știri care știrbesc din autoritatea persoanei; amenințarea cu distrugerea averii persoanei; amenințarea cu privarea ilegală de libertate; profitarea de starea de vulnerabilitate a persoanei; profitarea de dependența de serviciu sau de altă natură;
- **obligatia este injustă, opresivă (asupritoare) sau constituie o situație ce nu putea fi evitată.** Nu poate cădea sub incidența art. 4 din Convenție o muncă exercitată în temeiul unui contract încheiat în mod liber. De asemenea, nu va cădea sub incidența art. 4 situația în care munca este exercitată în condițiile prevăzute de art. 4 paragr. 4 din Convenția europeană. Potrivit textului normativ: „Nu se consideră muncă forțată sau obligatorie în sensul prezentului articol: a) orice muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenției în condițiile prevăzute de art. 5 din prezenta convenție sau în timpul în care se află în libertate condiționată; b) orice serviciu cu caracter militar sau, în cazul celor care refuză să satisfacă serviciul militar din motive de conștiință, în țările în care acest lucru este recunoscut ca legitim, un alt serviciu în locul serviciului militar obligatoriu; c) orice serviciu impus în situații de criză sau de calamități care amenință viața sau bunăstarea comunității; d) orice muncă sau serviciu care face parte din obligațiile civile normale” [4]. Pe plan național, aceste situații sunt consacrate la art. 44 alin. (2) din Constituția Republicii Moldova, potrivit căreia „Nu constituie muncă forțată: a) serviciul cu caracter militar sau activitățile desfășurate în locul acestuia de cei care, potrivit legii, nu satisfac serviciul militar obligatoriu; b) munca unei persoane condamnate, prestată în condiții normale, în perioada de detenție sau de libertate condiționată; c) prestațiile impuse în situația creată de calamități ori de alt pericol, precum și cele care fac parte din obligațiile civile normale, stabilite de lege” [4].

Situația de la art. 4 paragr. 4 lit. a) CEDO, implicit și cea de la art. 44 alin. (2) lit. b) din Constituția Republicii Moldova nu implică o muncă forțată aplicabilă ca pedeapsă penală distinctă în privința condamnatului. Este vorba de o **muncă impusă în mod normal** unei persoane aflate în detenție, adică în condițiile prevăzute de art. 5 din Convenție¹ sau în timpul aflării acesteia în stare de libertate condiționată.

¹ Potrivit art. 5 din CEDO: “Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepția următoarelor cazuri și potrivit căilor legale: a. dacă este

Potrivit jurisprudenței instanței europene pentru a fi conformă prevederilor art. 4 paragr. 3 lit. a) din CEDO, munca persoanelor deținute trebuie, pe lângă scopul reinsertiei sociale, să le servească la procurarea de economii de care vor avea nevoie atunci când vor fi în libertate [8].

În afară de aceasta mai este obligatoriu ca prin norme juridice interne să fie reglementate condițiile de antrenare la muncă a persoanelor deținute. De exemplu, potrivit art. 234 C.exec.: “Condamnatul poate fi antrenat la muncă ținându-se seama de starea lui fizică și psihică constatată de către medic. Condamnatul poate fi antrenat la munca social-utilă remunerată în producție, ținându-se cont de aptitudinile lui și, în măsura posibilității, de specialitate. Condamnatul este obligat să execute munci neremunerate. Muncile neremunerate sânt lucrările de îngrijire și amenajare a penitenciarului și a teritoriului, de îmbunătățire a condițiilor de trai și medico-sanitare de deținere. La munca neremunerată condamnatul este, de regulă, antrenat în afara orelor de lucru, cel mult 2 ore pe zi, însă nu mai mult de 10 ore pe săptămână” [9]. Condițiile propriu-zise în prezența cărora persoanele deținute pot fi antrenate la muncă sunt descrise la art. 235 alin. (1)-(5) C.exec.¹.

deținut legal pe baza condamnării pronunțate de către un tribunal competent; b. dacă a făcut obiectul unei arestări sau dețineri legale pentru nerespectarea unei hotărâri pronunțate de un tribunal, conform legii, ori în vederea garantării executării unei obligații prevăzute de lege; c. dacă a fost arestat sau reținut în vederea aducerii sale în fața autorității judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a se bănuși că a săvârșit o infracțiune sau când există motive temeinice ale necesității de a-l împiedica să săvârșescă o infracțiune sau să fugă după săvârșirea acesteia; d. dacă este vorba de detenția legală a unui minor, hotărâtă pentru educația sa sub supraveghere sau despre detenția sa legală, în vederea aducerii sale în fața autorității competente; e. dacă este vorba despre detenția legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond; f. dacă este vorba despre arestarea sau detenția legală unei persoane în scopul împiedicării pătrunderii ilegale pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare”. Bineînțeles că pentru antrenarea la muncă a persoanei deținute mai este obligatorie respectarea garanțiilor prevăzute la art. 5 paragr. 2-5 din CEDO [4].

¹ Potrivit art. 235 alin. (1) C.exec.: „În funcție de categoria penitenciarului și regimul de detenție, condamnații sânt antrenați în munci remunerate în penitenciare sau în afara acestora, în sectoarele, atelierele de producere sau gospodăriile auxiliare ale penitenciarelor, în lucrările de deservire a instituțiilor penitenciare, la întreprinderile din cadrul sistemului administrației penitenciare, precum și la alte persoane fizice sau juridice indiferent de forma de proprietate”. Potrivit alin. (2): „Constituie antrenare în muncă în penitenciar muncile remunerate prestate de către condamnați în celule, nemijlocit pe teritoriul penitenciarului, în sectoarele izolate ale penitenciarului, în atelierele de producere sau în gospodăriile auxiliare aflate pe teritoriul penitenciarului sau în afara acestuia, unde este asigurată paza și supravegherea permanent”. Condițiile de eliberare ale condamnatului de la muncă sunt prevăzute la art. (2¹) ale aceluiași articol: „Condamnatul poate fi eliberat de la muncă dacă nu îndeplinește volumul de muncă încredințat, a încălcat disciplina de muncă sau dacă se constată că munca prezintă pericol pentru condamnat ori periclitează securitatea și ordinea interioară a penitenciarului. Încadrarea în muncă și eliberarea de la muncă a condamnatului se efectuează în condițiile prezentului cod și ale Statutului executării pedepsei de către condamnați” etc. [9].

În continuare ne vom referi la impactul direct al Convenția europeană pe care la avut asupra modelării prevederilor C.pen. al R. Moldova din 2002 la valorile democratice unanim recunoscute în cadrul familiei europene.

Un asemenea impact Convenția l-a avut chiar la momentul adoptării C.pen. al R. Moldova. În acest sens, poate fi exemplificată recidiva care în legislația penală în vigoare, spre deosebire de cea anterioară nu a mai fost prevăzută în calitate de semn calificativ cu efect agravat al infracțiunilor. Astfel, la art. 24 C.pen. din 1961 era definită noțiunea de „recidivist deosebit de periculos”¹,

¹ În conformitate cu art. 24¹ C.pen. din 1961, prin sentința instanței de judecată putea fi declarat recidivist deosebit de periculos: 1) persoana condamnată anterior la privațiune de libertate pentru o infracțiune deosebit de periculoasă contra statului (articolele 61-70) banditism (articolul 74), fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși, săvârșită cu circumstanțe agravante (alineatul doi al articolului 84), încălcarea regulilor cu privire la operațiunile valutare, săvârșită cu circumstanțe agravante (partea a doua a articolului 85), omor premeditat (articolele 88, 89 și punctul 3 al articolului 241), violul, săvârșit de un grup de persoane, violarea unei fete, violul, care a avut urmări extrem de grave, precum și violul unei minore în vârstă de pînă la 14 ani (alineatele trei și cinci ale articolului 102), luarea de ostatici (articolul 116/1), sustragerea de bunuri din avutul proprietarului în proporții deosebit de mari (articolul 123/1), tâlhărie în scopul însușirii de bunuri din avutul proprietarului, săvârșită cu circumstanțe agravante (partea a doua a articolului 121), fabricarea sau punerea în circulație a hârtiilor de valoare false, săvârșită cu circumstanțele agravante (alineatul doi al articolului 122/1), deturnarea sau capturarea unei garnituri de teren, a unei nave aeriene sau fluviale (articolul 182/1), atentarea la viața colaboratorului de poliție (articolul 206/1), blocarea intenționată a arterelor de transport, întreprinderilor, instituțiilor sau organizațiilor, săvârșită cu circumstanțe agravante (alineatul trei al articolului 207/2), sustragerea materialelor radioactive (articolul 224/4) și care au săvârșit din nou vre-o una din infracțiunile enumerate mai sus, pentru care această persoană e condamnată la privațiune de libertate pe un termen de cel puțin cinci ani; 2) persoana, care în orice consecutivitate a fost condamnată anterior de două ori la privațiune de libertate pentru o infracțiune deosebit de periculoasă contra statului (articolele 61-70), banditism (articolul 74) dezordini de masă (articolul 76), fabricarea sau punerea în circulație a banilor falși sau a hârtiilor de valoare falsă (articolul 84), încălcarea regulilor cu privire la operațiunile valutare (articolul 85); omor premeditat (articolele 88, 89 și punctul 3 al articolului 241), vătămarea intenționată gravă a integrității corporale (articolul 95), viol (articolul 102), luarea de ostatici (articolul 116/1), sustragerea de bunuri din avutul proprietarului, săvârșită în circumstanțe agravante (părțile a doua, a treia și a patra ale articolului 119, părțile a doua, a treia și a patra ale articolului 120, părțile a doua și a treia ale articolului 122, părțile a doua și a treia ale articolului 123, articolul 123/1), tâlhăria în scopul sustragerii avutului proprietarului (articolul 121), constrângerea lucrătorului din transportul feroviar, aerian, fluvial sau auto de a nu-și îndeplini funcțiile de serviciu săvârșită cu circumstanțe agravante (partea a doua a articolului 179/3), deturnarea sau capturarea unei garnituri de tren, a unei nave aeriene sau fluviale (articolul 182/1), luarea de mită (articolul 187), atentarea la viața colaboratorului de poliție (articolul 206/1), blocarea intenționată a arterelor de transport, întreprinderilor, instituțiilor sau organizațiilor, săvârșită cu circumstanțele agravante (alineatul trei al articolului 207/2), huliganismul deosebit de agravat (partea a treia a articolului 218), sustragerea materialelor radioactive (articolul 224/4), sustragerea, fabricarea, procurarea, păstrarea, transportarea sau expedierea de substanțe narcotice în scop de desfacere desfacerea acestor substanțe (articolele 225/1 și 225/2), precum și sustragerea lor, săvârșită cu circumstanțe agravante (părțile a doua și a treia ale articolului 225/2) sustragerea de arme de foc, de muniții sau de substanțe explozive, săvârșită cu circumstanțe agravante (părțile a doua și a treia ale articolului 227/1) și care au săvârșit din nou vre-o una din infracțiunile enumerate mai sus, pentru care această persoană este condamnată la privațiune de libertate pe un

noțiune în baza căreia legiuitorul caracteriza, inclusiv unele forme agravate ale infracțiunilor descrise în Partea specială ale respectivului C.pen.¹.

La baza abolirii acestui „semn calificativ” din legea penală națională în vigoare a stat art. 4 alin. (1) din Protocolul nr. 7 al CEDO cu denumirea marginală de „Dreptul de a nu fi judecat de două ori”. Potrivit textului de lege: „Nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de către jurisdicțiile aceluiași stat pentru săvârșirea infracțiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii și procedurii penale ale acestui stat” [4].

Prin art. 4 din Protocolul nr. 7 al Convenției este consacrat un principiu fundamental al dreptului penal, ce era cunoscut încă în dreptul penal roman exprimat prin adagiul latin *non bis in idem*. Potrivit acestui principiu nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit încă o dată pentru aceeași faptă pentru care a fost deja urmărit sau condamnat. Mai mult decât atât art. 4 pragar. 3 al Protocolului adițional nr. 7 prevede: „Nici o derogare de la prezentul articol nu este îngăduită în temeiul articolului 15 din Convenție” [4].

Din cele menționate se poate concluziona că soluția consacării „recidivei” ca semn agravat al infracțiunilor ce ar caracteriza personalitatea infractorului și ar justifica aplicarea unei pedepse mai aspre pentru fapta săvârșită se află în dezacord cu art. 4 alin. (1) din Protocolul nr. 7 al CEDO.

Reieșind din aceste rațiuni, după cum pe drept cuvânt se menționează în literatura de specialitate: „CP în vigoare abordează recidiva ca fiind o stare de fapt și nu o calitate atribuită persoanei infractorului, spre deosebire de legea penală anterioară, în baza căreia instanța de judecată, dacă erau întrunite condițiile legale, declara persoana ca fiind recidivist deosebit de periculos, fapt care determina o răspundere penală sporită” [6, p. 292].

Se mai susține că: „...legiuitorul a abandonat formula veche, care permitea recunoașterea persoanei ca recidivist deosebit de periculos, adoptând în loc

termen de peste trei ani; 3) persoana, care în orice consecutivitate a fost condamnată anterior de trei sau mai multe ori la privațiune de libertate pentru huliganism agravat (partea a doua a articolului 218) sau pentru infracțiuni, enumerate în punctul 2 al părții întâi din prezentul articol, și care a săvârșit din nou acte huliganice grave sau vre-una din infracțiunile, enumerate în punctul 2 al părții întâi din prezentul articol, pentru care această persoană este condamnată la privațiune de libertate;

4) persoana, care, executând pedeapsa privativă de libertate pentru una din infracțiunile, enumerate în punctele 2 și 3 ale părții întâi a prezentului articol, și care a săvârșit din nou o infracțiune intenționată, pentru care ea este condamnată la privațiune de libertate pe un termen de cel puțin cinci ani [10].

¹ De exemplu, în C.pen. din 1961 săvârșirea faptei de către un „recidivist deosebit de periculos” era prevăzută ca formă agravantă al următoarelor infracțiuni: art. 88. pct. 8) – omorul premeditat săvârșit cu circumstanțe agravante; art. 95 alin. (3) – vătămarea intenționată gravă a integrității corporale; art. 96 alin. (2) – vătămarea intenționată medie a integrității corporale; art. 102 alin. (4) – violul; art. 119 alin. (3) – sustragerea de bunuri din avutul proprietarului săvârșită prin furt; art. 120 alin. (4) – sustragerea de bunuri din avutul proprietarului săvârșită prin jaf etc. [10].

anumite semne care caracterizează starea de recidivă: categoria infracțiunii comise, numărul de condamnări, forma vinovăției, tipul pedepsei și vârsta făptuitorului” [6, p. 292].

Pe același tărâm de idei, o altă entitate penală care a fost modificată din punct de vedere al modelului legal de reglementare în baza argumentelor susmenționate a constituit-o „infracțiunea repetată” sau „infracțiunea cu acțiuni reiterative”.

În C.pen. din 1961 al RSSM infracțiunea repetată era descrisă prin mai multe formulări legislative: *violul* „...săvârșit de o persoană, care anterior a mai săvârșit o astfel de infracțiune...” – art. 102 alin. (2) C.pen.; *furtul* „...săvârșit în mod repetat...” – art. 119 alin. (2) C.pen.; *înșelarea clienților* săvârșită de către o „...persoană anterior condamnată pentru o infracțiune similară...” – art. 162² C.pen. etc. [10].

În doctrina penală „infracțiunea cu acțiuni reiterative” era definită ca fiind o infracțiune „...comisă a doua oară sau de mai multe ori de către o persoană care anterior a mai săvârșit fapte identice sau omogene prevăzute de lege, indiferent de faptul dacă ea a fost sau nu condamnată pentru infracțiunea precedentă, cu condiția că nu a fost reabilitată și nu i s-au stins antecedentele penale și nu a expirat termenul de prescripție” [12].

Se poate observa că infracțiunea repetată era reținută atât în cazul comiterii repetate până la condamnare a unor fapte identice sau omogene, cât și în cazul după condamnare a unei fapte identice sau omogene celeia pentru care persoana a fost condamnată.

În aceste condiții, persoana suporta de două sau de mai mult ori efectele juridice ale condamnării penale pentru una și aceeași faptă, ceea ce se echivala cu o dublă răspundere penală.

Posterior adoptării legislației penale în vigoare, autorul A. Borodac menționa: „... Codul penal din 18 aprilie 2002 a modificat esențial noțiunea repetării infracțiunilor. Nu poate fi recunoscută repetare de infracțiune a unei fapte condamnate, fiindcă pentru ea a fost stabilită de acum răspunderea penală...” [13, p. 215].

În continuare același autor afirma: „Toate aceste principii noi de calificare au fost ajustate la standardele internaționale, consfințite în Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptate la Roma la 4 noiembrie 1950, precum și de Protocolul nr. 7, adoptat la Strasbourg, 22 noiembrie 1984, ratificate prin Hotărârea parlamentului R.M. nr. 1298-XII din 24 iulie 1997”; „în calitate de repetare a unei infracțiuni ce determină calificarea ei, trebuie luate în considerație numai faptele pentru care făptuitorul încă n-a fost condamnat și n-au expirat termenele de prescripție” [14, p. 177-188].

Prin urmare, acest tip de unitate infracțională, care inițial momentului adoptării și intrării în vigoare a C.pen. din 2002 își avea o reglementare expresă la art.31 a fost reconceptuat astfel încât să nu mai reclame problema dublei condamnări pentru una și aceeași faptă. Potrivit textului de lege repetarea infracțiunii era definită ca

fiind: „Săvârșirea a două sau a mai multor infracțiuni identice sau omogene, prevăzute de aceeași normă penală, cu condiția că persoana nu a fost condamnată pentru vreuna din ele și nu a expirat termenul de prescripție” [15, p. 8].

Ulterior, prin Legea pentru modificarea și completarea C.pen. al R. Moldova nr. 277-XVI din 18.12.2008 [16], în contextul tendințelor de umanizare a legislației penale autohtone art. 31 a fost abrogat din C.pen. Mai mult decât atât, prin aceeași Lege infracțiunea repetată, cu unele excepții a fost exclusă din majoritatea normelor incriminatorii din Partea specială la care era prevăzută ca semn calificativ cu caracter agravat [16].

În același spectru de idei, mai este de menționat că în C.pen. din 2002 nu a fost preluat modelul legislativ din vechea legislația penală, prin care gradul prejudiciabil al unor infracțiuni era condiționat de sancționarea contravențională anterioară a persoanei pentru comiterea aceleași fapte. În esență, era vorba de o specie a infracțiunilor repetate, care presupunea sancționarea contravențională atunci când fapta era comisă pentru prima dată, iar pentru comiterea acesteia repetată se aplica pedeapsa penală. De exemplu, la art. 105/1 C.pen. din 1961 era prevăzută răspunderea penală pentru infracțiunea de practicare a prostituției, adică „practicarea prostituției după aplicarea a cel puțin două sancțiuni administrative” [10]. De asemenea, potrivit la art. 126/2 al aceluiași C.pen. se pedepsea fapta de încălcare a regulilor de protecție a rețelelor electrice de tensiune mai mare de 1000 de volți, precum și a conductelor de gaze de tensiune înaltă, săvârșită după aplicarea unei sancțiuni administrative pentru aceeași faptă [10].

O excepție o constituie infracțiunea de neexecutare a hotărârii instanței de judecată, incriminată la art. 320 C.pen. în vigoare, conținutul juridic al căreia a fost reformulat prin Legea pentru modificarea unor acte legislative nr. 173 din 09.07.2010 din „neexecutarea intenționată, precum și eschivarea de la îndeplinire, a hotărârii instanței de judecată...” în „neexecutarea intenționată sau eschivarea de la executare a hotărârii instanței de judecată, dacă aceasta a fost comisă după aplicarea sancțiunii contravenționale...”. Se poate observa că inițial infracțiunea incriminată la art. 320 C.pen. nu includea condiția preexistentă de sancționare contravențională a făptuitorului pentru neexecutarea obligației impuse, însă după introducerea amendamentului legislativ sus-menționat o asemenea condiție a fost instituită expres în textul de lege al art. 320 C.pen.

Plecând de la standardele CEDO instituite în baza Protocolul nr. 7, adoptat la Strasbourg pe 22 noiembrie 1984 considerăm că actuală formulare a textului de lege prevăzut la art. 320 C.pen. este o involuție și nu o evoluție a reglementărilor juridico-penale. Pentru respectarea acestor standarde este necesară intervenția legiuitorului în sensul reformulării condiției preexistente de sancționare contravențională a persoanei prevăzute la art. 320 alin. (1) C.pen. printr-un alt semn preexistent sau constitutiv care ar nuanța gradul prejudiciabil al faptei.

Într-o altă ordine, un impact direct pe care CEDO la avut la consolidarea legislației penale naționale ține de descrierea infracțiunii prevăzute la art. 166¹ C.pen., la care este prevăzută răspunderea penală pentru infracțiunea de tortură,

tratament inuman sau degradant. Într-un studiu anterior a fost abordat impactul pe care jurisprudența ChEDO a avut-o la formularea acestei infracțiuni.

S-a demonstrat că proveniența acestei norme incriminatoare a fost influențată direct de textul art. 3 din Convenția europeană și de către interpretările făcute de către ChEDO pe marginea încălcărilor acestuia. Prevederile art. 3 din CEDO interzic cinci forme de maltratare: tortură, tratament inuman, tratament degradant, pedeapsă inumană și pedeapsă degradantă. Aceste elemente sunt elemente corelative, dar în același timp sunt și diferite. De exemplu, una și aceeași metodă de încălcare a prevederilor art. 3 din Convenție, în funcție de anumite circumstanțe factice, poate fi apreciată fie ca tortură, fie ca tratament inuman sau degradant. De asemenea, tratamentul și pedeapsa sunt categorii diferite, însă ultima presupune sau implică și tratament degradant în multe cazuri, mai ales în cazul detenției în închisoare.

Din punctul de vedere al tehnicii legislative, acest articol este structurat pe patru alineate, la care este prevăzută răspunderea penală pentru două infracțiuni distincte: tratament inuman sau degradant [art. 166¹ alin. (1) C.pen.] și tortură [art. 166¹ alin. (3) C.pen.]. Rațiunea diferențierii răspunderii penale pentru aceste două fapte sub aspectului instituirii unor regimuri sancționatorii diferite își are drept izvor jurisprudența ChEDO, care recunoaște tortura în calitate de cea mai gravă formă de maltratare. Plecând de la această distincție, pe care o face însuși textul art. 3 din Convenție și Curtea în activitatea sa de jurisdicție (*Hotărârea ChEDO din 26.09.1997 Aydin v. Turcia*; *Hotărârea ChEDO din 28.07.1999 Selmouni v. Franța*; *Hotărârea ChEDO din 11.07.2000 Dikme v. Turcia*; *Hotărârea ChEDO din 06.03.2006 Menesheva v. Rusia*), legiuitorul a incriminat fapta de tratament inuman sau degradant (art. 166¹ alin. (1) C.pen.) distinctă de cea de tortură (art. 166¹ alin. (3) C.pen.).

În activitatea sa jurisdicțională, Curtea a statuat obligativitatea determinării formei maltratării aplicate reclamantului: „Pentru a determina dacă o anumită formă de maltratare poate fi calificată drept **tortură**, trebuie să se ia în considerare distincția prevăzută în articolul 3 dintre acest termen și cel de **tratament inuman sau degradant**. După cum ea a constatat anterior, se pare că intenția a fost ca Convenția să stigmatizeze printr-o astfel de distincție tratamentul inuman deliberat care cauzează suferințe foarte grave și crude” [18] (subl. nr.).

Scopul art. 3 din CEDO, pe care îl formează apărarea integrității fizice și morale a persoanei, precum și demnitatea ei stă la baza aprecierii conținutului obiectului juridic al infracțiunilor sus-menționate. Această interpretare a stat la baza descrierii faptei de tortură la Capitolul III din partea specială a C.pen., intitulat *Infracțiuni contra libertății, cinstei și demnității persoanei*. Prin incriminarea torturii, tratamentelor inumane sau degradante trebuie să se urmărească, în principal, protejarea relațiilor sociale privitoare la personalitatea umană și nu a relațiilor sociale de altă natură, cum ar fi cele referitoare la înfăptuirea actului de justiție. Astfel, o primă constatare ce se impune este că poziționarea faptei de *tortură, tratamente inumane sau degradante* în Capitolul III al Părții speciale a

C.pen. se află în acord cu sensul pe care îl are art. 3 al Convenției europene, adică protejarea demnității umane.

În virtutea celor afirmate, putem concluziona că scopul textului art. 3 al Convenției stă la baza descifrării conținutului obiectului juridic principal al infracțiunii de tortură și de tratament inuman sau degradant (art. 166¹ C.pen.), pe care, plecând de la aceste rațiuni, îl formează relațiile sociale referitoare la protejarea demnității persoanei.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

În lumina celor menționate mai sus se poate concluziona că standardele normative care rezultă din prevederile Convenției europene și activitatea jurisdicțională a CtEDO au avut și continue să aibă un impact pozitiv asupra procesului de transformare și modelare a normelor juridico-penale naționale la valorile democratice.

O problemă de perspectivă în rezolvarea căreia legiuitorul autohton ar trebui să persevereze o constituie reformularea normelor penale care nu corespund criteriilor de calitate stabilite în baza art. 7 din CEDO. Principiul legalității incriminării impune legiuitorului exigențe importante în planul tehnicii legislative. Sub acest aspect, se impune cerința elaborării unor texte simple și clare, conținând formulări de cât o mai mare transparență și accesibilitate publică. În funcție de calitatea elaborării textelor de drept penal se află nu numai gradul de adresabilitate, dar și aptitudinea de a evita arbitrarul judiciar, favorizat întotdeauna de exprimările vagi și imprecise ale legii penale. Exigențele care decurg din gradul înalt de evoluție a standardelor justiției penale denotă faptul că norma penală trebuie să fie formulată cu precizie și claritate maximă, astfel încât, pe de o parte, din conținutul acesteia să derive comportamentul criminal concret ce se pretinde a fi pedepsit, iar pe de altă parte, să nu lase loc de interpretări abuzive din partea autorităților.

În primul rând, este vorba de excluderea din legislația penală a semnelor estimative de descriere a infracțiunilor, pentru care legiuitorul nu prevede criterii legale în baza cărora acestea ar putea fi evaluate. Utilizarea unor asemenea semne contravine principiul legalității incriminării. Asemenea formulări sunt ambigue și nu întrunesc condițiile de claritate și previzibilitate ale legii penale. Nici judecătorul, nici interpretul doctrinar al legii penale nu trebuie să-l substituie pe legiuitor și să intervină acolo unde legea penală nu este clară.

BIBLIOGRAFIE:

1. Hotărârea ChEDO din 18.12.1978, Irlanda v. Regatul Unit.
3. Monitorul Oficial al R.Moldova nr.7-9/37 din 28.01.1999. În baza de date Moldlex (accesat la 22.08.2021).
4. BORODAC A., Manual de drept penal. Partea generală. Ed. „Știința”, 1994, p. 246.
5. Convenția Europeană a Drepturilor Omului amendată de Protocoalele nr. 11, 14 și 15, completată de Protocolul adițional și de Protocoalele nr. 4, 6, 7, 12, 13 și 16. https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf (accesat la data de 08.08.2021).

6. Convenția O.I.M privind abolirea muncii forțate din 1957. <https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p> (accesat la data de 07.08.2021).
7. Hotărârea ChEDO din 23.11.1983, Van der Mussele v. Belgia.
8. Hotărârea ChEDO din 9.09.1998, Doyen v. Franța.
9. Hotărârea CEDO din 17.07.1971 De Wilde, Ooms et Versyp v. Belgia. În: Bîrsan C. Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, Ediția 2. Ed. C.H. Beck, 2010.
10. Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443-XV din 24.12.2004. Republicat: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.214-220/704 din 05.11.2010. Monitorul Oficial al R. Moldova nr.34-35/112 din 03.03.2005.
11. Codul penal din 24.03.1961. Veștile R.S.S.M., 1961, nr.10. Baza de date Moldelex (accesat la data de 07.07.2021).
12. BOTNARU S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea generală. Vol-I. Ed. a II-a, 2005.
13. BORODAC A. Drept penal. Calificarea infracțiunilor. Chișinău: Știința, 1996.
14. BORODAC A. Drept penal. Calificarea infracțiunilor. Chișinău: Tipografia centrală, 2006.
15. BORODAC A. Manual de drept penal. Partea specială. Chișinău: Tipografia central, 2004.
16. Codul Penal al Republicii Moldova, Ed. Moldpres, Chișinău, 2002 .
17. Legea pentru modificarea și completarea C.pen. al R. Moldova nr. 277-XVI din 18.12.2008. În: Monitor Oficial nr.41-44/120 din 24.02.2009.
18. Legea pentru modificarea unor acte legislative nr. 173 din 09.07.2010. Monitorul Oficial nr.155-158/553 din 03.09.2010.
19. Hotărârea ChEDO din 18.01.1978, Ireland c. Marii Britanii.

SANȚIUNI PREVĂZUTE PENTRU INFRAȚIUNILE CONEXE ACTELOR DE CORUPȚIE

*Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat, profesor universitar
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
<https://orcid.org/0000-0003-1338-5993>*

*Ion Cojocari, doctorand
<https://orcid.org/0000-0002-6852-2660>*

Rezumat

Legea cu privire la prevenirea și combaterea corupției nr.90 din 25.04.2008 definește corupția - faptă ilegală care afectează exercitarea normală a funcției și care constă fie în folosirea de către subiectul actelor de corupție sau a faptelor de comportament coruptibil al funcției sale pentru solicitarea, primirea sau acceptarea, direct sau indirect, pentru sine sau pentru o altă persoană, a unor foloase materiale sau a unui avantaj necuvenit, fie în promisiunea, oferirea sau acordarea ilegală a unor asemenea foloase sau avantaje necuvenite subiecților actelor de corupție. Prin legea în cauză au fost definite actele de corupție - a) coruperea activă; b) coruperea pasivă; c) traficul de influență; d) luarea de mită; e) darea de mită și și actele conexe actelor de corupție - a) abuzul de putere sau abuzul de serviciu; b) excesul de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu; c) legalizarea veniturilor obținute din acte de corupție; d) împiedicarea înfăptuirii justiției; e) însușirea de bunuri; f) cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau prin abuz de încredere; g) distrugerea sau deteriorarea de bunuri; h) protecționismul; i) falsificarea rezultatelor votării j) coruperea alegătorilor; k) falsul în acte publice; l) falsul în documente contabile; m) îmbogățirea ilicită și deținerea averii nejustificate; n) nedeclararea și nesoluționarea conflictului de interese.

Cuvinte cheie: corupție, act de corupție, funcție publică, abuzul de putere, abuz de funcție, funcționar public, persoană cu funcție de demnitate publică, foloase necuvenite.

Summary

Penalties provided for offenses in connection with other corruptions. The law on the prevention and combating of corruption no. 90 of 25.04.2008 defines corruption - an illegal act that affects the normal exercise of the function and which consists either in the use by the subject of acts of corruption or acts of corruptible behavior of his function for the request, receiving or accepting, directly or indirectly, for oneself or for another person, material benefits or an improper advantage, either in the promise, offering or illegal granting of such improper benefits or advantages to the subjects of acts of corruption. Acts of corruption were defined by the law in question - a) active corruption; b) passive corruption; c) influence traffic; d) bribery; e) bribery and related acts of corruption - a) abuse of power or abuse of office; b) excess of power or exceeding of duties; c) legalization of income obtained from acts of corruption; d) obstruction of justice; e) appropriation of goods; f) causing material damage by deception or by abuse of trust; g) destruction or damage to goods; h) protectionism; i) falsifying voting results j) corrupting voters; k) forgery in public documents; l) forgery in accounting documents; m) illicit enrichment and possession of unjustified wealth; n) non-declaration and non-resolution of the conflict of interests.

Keywords: corruption, act of corruption, public office, abuse of power, abuse of office, public official, person with public dignity, improper benefits.

În contextul problematicii examinate se includ și prevederile Legii Republicii Moldova nr. 90 din 25.04.2008 cu privire la prevenirea și combaterea corupției. Așadar, potrivit legii menționate prevenirea corupției se asigură prin politicile și practicile din domeniul respectiv care reprezintă un complex de măsuri legislative, instituționale, economice, sociale și morale.¹

Conform Codului penal, legea penală apără, împotriva infracțiunilor, persoana, drepturile și libertățile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept. Legea penală are, de asemenea, drept scop prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni. Întreaga reglementare juridică are menirea să apere, în mod prioritar, persoana ca valoare supremă a societății, drepturile și libertățile acesteia. Legea penală nu urmărește scopul de a cauza suferințe fizice sau de a leza demnitatea omului.²

Pedeapsa penală este o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică de instanțele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor. Pedeapsa are drept scop restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane. Executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferințe fizice și nici să înjosească demnitatea persoanei condamnate. Executarea hotărârilor cu caracter penal se efectuează în baza principiilor legalității, democratismului, umanismului, respectării drepturilor, libertăților și demnității umane, egalității condamnaților în fața legii, diferențierii, individualizării și planificării executării pedepselor penale și aplicării raționale a mijloacelor de corijare a condamnaților.

Din toate cazurile de condamnări a infracțiunilor conexe actelor de corupție, au fost identificate aplicarea următoarelor tipuri de pedeapsă: pedepse contravenționale – în cazul încetării procesului penal (31%), în 92-85% din cazuri instanța de fond a dispus achitarea unei amenzi contravenționale, mărimea medie a căreia a fost de 125 u.c. (echivalent a 6250 lei), iar instanțele de apel și recurs în 39% din cazurile contestate în instanțele superioare au dispus achitarea amenzi contravenționale, mărimea medie a căreia a fost de 127 u.c. (echivalent a 6350 lei); pedepse penale - în marea majoritate motivarea aplicării pedepsei se bazează doar pe criterii sumare, enumerate în sentință, fără a specifica date concrete și argumente convingătoare ce ar confirma concluziile instanței. Astfel, persoanelor fizice care au săvârșit infracțiuni, li se pot aplica următoarele pedepse: amendă; privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate; retragere a gradului militar sau special, a unui titlu special,

¹ Legea cu privire la prevenirea și combaterea corupției, nr. 90 din 25.04.2008;

² Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002.

a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat; munca neremunerată în folosul comunității; închisoare; detențiune pe viață.¹

Având în vedere practica atât de limită de aplicare a pedepselor privative de libertate cu executare reală pentru săvârșirea infracțiunilor a actelor de corupție și actelor conexe actelor de corupție, în continuare vom examina categoriile de sancțiuni privative de libertate aplicate.

Pedeapsa penală se aplică persoanelor care au săvârșit infracțiuni numai în baza unei sentințe pronunțate de către o instanță judecătorească în cadrul unui proces penal. Adoptarea hotărârii privind aplicarea pedepsei penale este un proces complex și depinde de soluționarea prealabilă de către instanța de judecată a chestiunilor de fapt și de drept.²

Luând ca bază prevederile legii penale și soluționând chestiunile prevăzute de art. 385 alin. (1) pct. 1) - 4) CPP, *de jure și de facto*, instanța de judecată constată dacă s-au confirmat sau nu temeiurile prevăzute de legea penală pentru a-l supune pe inculpat răspunderii penale și decide asupra vinovăției sau nevinovăției inculpatului de săvârșirea infracțiunii pentru care el a fost pus sub învinuire.³

În cazul în care instanța de judecată nu stabilește temeiuri pentru aplicarea art. 53 CP RM, inculpatul urmează a fi condamnat. În acest caz, instanța de judecată trebuie să verifice dacă aplicarea pedepsei penale este rațională. Astfel, dacă se va constata că există circumstanțele prevăzute de art. 89 CP RM, instanța de judecată poate dispune adoptarea unei sentințe de condamnare cu liberarea totală sau parțială de pedeapsa penală. Dacă există circumstanțe care atenuază sau agravează răspunderea penală, instanța de judecată le va indica expres, precum și va verifica care sunt efectele acestora asupra pedepsei ce urmează a fi stabilită. De asemenea, instanța va stabili criteriile de individualizare a pedepsei aplicabile cauzei ce o soluționează (art. 75 CP RM).

Abuzul de putere și abuzul de serviciu, prevăzută la art. 327 CP RM, este incriminată într-o variantă tip și în două variante agravante. Varianta tip a infracțiunii date, constă în folosirea intenționată de către o persoană publică a situației de serviciu, în interes material ori în alte interese personale, dacă aceasta a cauzat daune în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, se pedepsește cu amendă în mărime de 650 la 1150 unități u.c., sau cu închisoare de până la 3 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. Prima variantă agravantă a infracțiunii examinate, presupune că această faptă este săvârșită de o persoană cu funcție de demnitate publică; soldată cu urmări grave, se pedepsește

¹ Avram M., Gurin V., *Depistarea, cercetarea și calificarea infracțiunilor de corupție*. Chișinău, 2005, p. 41;

² Ghidul cu privire la aplicarea pedepsei, Chișinău, 2014, p. 93;

³ Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova din 14.03.2003, art. 385 alin. (1) pct. 1) - 4).

cu amendă în mărime de la 1350 la 2350 u.c., sau cu închisoare de la 2 la 6 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani. Ce de a doua variantă agravantă, presupune săvârșirea infracțiunii în cauză în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizații criminale, se pedepsește cu închisoare de la 3 la 7 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani.¹

Fiind o infracțiune intenționată și materială și este susceptibil atât existența actelor pregătitoare, cât și a tentativei, însă legea nu pedepsește nici una din aceste două forme infracționale. Conform art. 327 CP RM, este pedepsită doar forma consumată a infracțiunii. Astfel, ea se consideră consumată din momentul survenirii daunelor în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice. Însă, dacă fapta de abuz de putere sau abuz de serviciu nu implică producerea unor asemenea urmări, răspunderea poate fi aplicată în conformitate cu art. 312 din Codul contravențional. Această normă stabilește răspunderea pentru folosirea intenționată a situației de serviciu într-un mod care contravine intereselor sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice și juridice, dacă fapta nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii.

În context, menționăm că, în cazul infracțiunii nominalizate, situația de serviciu este folosită nu pentru realizarea înșelăciunii sau a abuzului de încredere și nici pentru realizarea sustragerii, vom fi nevoiți să aplicăm răspunderea în baza lit. d), alin. (2), art. 190 CP RM sau conform art. 191, alin. (2), lit. d) CP RM.²

Comitera infracțiunii de abuz de putere sau abuz de serviciu din motive de răzbunare, gelozie, interpretarea eronată a obligațiilor de serviciu, excesul de zel, sau or și care alte motive ar fi, pot fi aplicate art. 177, alin. (2), lit. b); art. 178, alin. (2), lit. a); art. 179, alin. (3), lit. a) sau alte din Codul penal, ori art. 312 din Codul contravențional.

Abuzul de putere sau abuzul de serviciu soldat cu urmări grave urmează a fi apreciat ținând cont de circumstanțele unei cauze concrete. La urmări grave se referă: cauzarea vătămării grave a integrității corporale sau sănătății sau decesul unei ori mai multor persoane, cauzarea de pagube materiale în proporții mari sau deosebit de mari, dezorganizarea activității unei instituții sau întreprinderi de stat etc. Dacă abuzul de putere sau abuzul de serviciu este comisă de o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă organizație nestatală, răspunderea se va aplica în baza art. 335 CP RM. În cazul în care infracțiunea dată este săvârșită de către un șef militar, va fi aplicată sancțiunea de

¹ Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 327;

² Brânză S., Stati V., *Drept Penal, Partea Specială*, Vol. II, Chișinău: USM 2011, p. 125.

la art. 370 CP RM. La aplicarea acestei agravante, urmează de ținut cont de prevederile art. 46, 47 din CP RM.¹

T.V. a fost pus sun învinuire pentru comiterea infracțiunilor prevăzute la lit. c) alin. (2) art. 324 și la alin. (1) art. 327 CP RM în următoarele circumstanțe. La sfârșitul lunii noiembrie-începutul lunii decembrie 2005, T.V., fiind persoană cu funcție de răspundere, și anume – inspector al poliției criminale, a primit, în procedura sa plângerea lui S.Ț. din satul Costești, raionul Ialoveni, cu privire la faptul sustragerii unei antene parabolice din gospodăria acestuia. T.V. nu a înregistrat în modul stabilit de lege plângerea respectivă, însă a întreprins măsuri operative de investigație și a depistat un suspect pe numele I.B. La data de 06.12.2005, inspectorul l-a invitat pe I.B. în biroul său de serviciu, unde, influențându-l psihologic, a dobândit semnatura acestuia pe explicația care a dat-o, în care I.B. își recunoștea vina în comiterea furtului respectiv. Ulterior, T.V. a pretins de la I.B. 500 dolari SUA pentru a nu fi tras la răspundere penală. La data de 09.12.2005, P.B., tatăl lui I.B., s-a dus în biroul lui T.V., unde ultimul i-a spus condițiile neatragerii la răspundere penală a fiului său, extorcând de la acesta 500 dolari SUA. Însă deoarece, P.B. nu despunea de așa bani, au convenit la suma de 300 dolari SUA. În aceeași zi, la ora 18⁰⁰, P.B. i-a transmis lui T.V. 100 dolari SUA. După ce a primit această sumă, T.V. a solicitat lui P.B. să-i aducă restul banilor pe data de 12.12.2005. Însă, P.B. i-a cerut timp adăugător, deoarece nu avea suma integrală. S-au înțeles că acesta va aduce banii peste 5 zile. La data de 19.12.2005, în jurul orei 13⁰⁰, P.B. i-a transmis lui T.V., în biroul de serviciu al acestuia 200 dolari SUA. Ulterior, T.V. a nimicit explicația dată în scris de I.B. privind furtul din gospodăria lui S.Ț., cauzând astfel ultimului daune în proporții considerabile.²

Fapta de exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu, este incriminată la art. 328 CP RM, într-o variant-tip și în două variante agravante și se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Varianta tip a infracțiunii, constă în săvârșirea de către o persoană publică a unor acțiuni care depășesc în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege, dacă aceasta a cauzat daune în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, se pedepsește cu amendă în mărime de la 650 la 1 150 u.c., sau cu închisoare de până la 3 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. Prima variantă agravantă a infracțiunii date, presupune că această faptă este însoțită de: aplicarea armei, se pedepsește cu închisoare de la 2 la 6 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani.³

¹ Poalelungi M., Dolea I., Vizdoagă T. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*, Ed. I, Chișinău, 2013, p 983;

² Sentința Judecătoriei Rîșcani din 21.12.2014. Dosar nr. 1-76/2012.

³ Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 328;

Astfel, la circumstanța agravantă consemnată la art. 328, alin. (2), lit. a) CP RM, se referă următoarea speță: ”M.I. și M.D., au fost invinuiți de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art. 328, alin. (2), lit. a). În fapt, având calitatea de persoane cu funcție de răspundere, investite cu drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorităților publice, încălcând grav prevederile art. 3 Convența CEDO, precum și a art. 24, alin. (2) din Constituție. Astfel, M.I. și M.D., aflându-se în celula nr. 81 din blocul nr. 3 al Penitenciarului nr. 17 Rezina, sub pretextul de a menține ordinea publică, au aplicat nejustificat forța fizică și mijloacele speciale față de condamnatul P.A. În rezultat, conform raportului de expertiză medico-legală, lui P.A. i-au fost cauzate leziuni corporale care n-au implicat prejudicial sănătății.¹ În fine, cea de a doua variantă agravantă a excesului de putere sau depășirii atribuțiilor de serviciu, presupune că infracțiunea în cauză este săvârșită de o persoană cu funcție de demnitate publică, săvârșite în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizații criminale sau soldate cu urmări grave, se pedepsesc cu închisoare de la 6 la 10 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani.²

Dat fiind faptul că infracțiunea data este o infracțiune materială, ea se consideră cosumată din momentul producerii daunelor în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și libertăților ocrotite de lege ale persoanei fizice sau juridice [9, p.869]. Menționăm faptul că prin daune în proporții considerabile cauzate intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice se înțelege vătămarea ușoară sau medie a integrității corporale sau a sănătății, leziunii corporale care nu implică un prejudiciu pentru sănătate sau daune material care nu ating proporțiile mari, etc [9, p.870]. Dacă faptele enumerate nu produc unor asemenea urmări, răspunderea poate fi aplicată în conformitate cu art. 313 Cod contravențional.

În cazul în care victimei îi vor fi provocate vătămări grave ale integrității corporale sau sănătății, precum și în cazul omorului intenționat, faptele urmează a fi calificate prin concurs. Prin excesul de putere însoțit de aplicarea armei urmează de calificat cazul în care făptuitorul a aplicat ilegal arma de foc sau albă, în scopul influențării psihice sau fizice a victimei. Excesul de putere se consideră ca fiind însoțit de tortură sau acțiuni care înjosesc demnitatea părții vătămate, când victimei i se provoacă dureri și suferințe fizice deosebite (înțepături, pișcături, acțiune cu agenți termici sau curent electric). Înjosirea demnității părții vătămate se poate exprima atât prin presiuni psihice, care produc suferințe morale, cât și prin insultă și calomnie, cuvinte necenzurate [9, p.872].³ Totodată, în conformitate cu prevederile art. 79, alin. (1) CP RM, ținând cont decircumstanțele excepționale ca munca îndelungată în această funcție, caracteristica pozitivă, a

¹ Brânză S., Stati V., *Drept Penal, Partea Specială*, Vol. II, Chișinău: USM, 2011, p. 870;

² Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 328 alin. 3.

³ Brânză S., Stati V., *Drept Penal, Partea Specială*, Vol. II, Chișinău: USM, 2011, p. 872;

recunoscut vina și se căiește sincer de cele săvârșite, nu i-a fost aplicată pedeapsa compimentară obligatorie.

Cauzarea de daune materiale prin înșelăciune sau prin abuz de încredere, este incriminate într-o variantă tip și în patru variante agravante. Varianta tip a faptei date, constă în cauzarea de daune materiale în proporții mari proprietarului prin înșelăciune sau abuz de încredere, dacă fapta nu constituie o însușire, se pedepsește cu amendă în mărime de până la 550 u.c., sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. Prima variantă agravantă a infracțiunii examinate, de două sau mai multe persoane, se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 u.c., sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani. Cea de a doua variantă agravantă a cauzării de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere, se exprimă în săvârșirea acestei fapte de două sau mai multe persoane, se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani. Cea de a treia variantă agravantă a infracțiunii, se exprimă în săvârșirea acesti fapte de un grup criminal organizat sau de o organizație criminală - se pedepsește cu amendă în mărime de la 850 la 1350 unități convenționale sau cu închisoare de până la 3 ani. Și ultima variantă agravantă a infracțiunii date, se exprimă în săvârșirea se exprimă în săvârșirea acestei fapte în proporții deosebit de mari, se pedepsește cu amendă în mărime de la 1350 la 2350 u.c., sau cu închisoare de până la 3 ani.¹

Infracțiunea specificată la art. 196 CP RM, este o infracțiune materială și se consideră consumată din momentul producerii daunelor materiale, a prejudiciului patrimonial, cauzat în proporții mari. Iar, în cazul cauzării daunelor materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere nu implică producerea unor asemenea urmări, se va aplica art. 106 CC RM.

Comportarea necorectă, abuzivă și păgubitoare a celui care deține un bun ce i-a fost încredințat de altul pentru a-l păstra sau pentru a-i da o anumită întrebuințare, iar acesta, în desconsiderarea încrederii ce i s-a acordat, trece acel bun în propria sa stăpânire. Pe de altă parte, prin înșelăciune sau abuz de încredere, induce sau menține în eroare victima și obține, în acest mod, în folosință bunurile ei, cauzându-i astfel daune materiale, aceste acțiuni trebuie de asemenea calificate potrivit art. 196 CP RM.

La calificare nu au relevanță mijloacele care au fost utilizate pentru săvârșirea acestei infracțiuni. Ca și-n cazul escrocheriei, aceste mijloace pot constitui: documente false, instrumente de măsurat false, uniformă specială sau alte însemne de apartinență la un anumit rol social, calculatorul etc. Important este de a stabili

¹ Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002.

că aceste mijloace au fost folosite nu pentru sustragere, dar pentru cauzarea pe altă cale a daunelor materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere.¹

Distrugerea sau deteriorarea de bunuri, este incriminată într-o variantă tip și două variante agravantă. Astfel, varianta tip a respectivei fapte, constă în distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor, dacă aceasta a cauzat daune în proporții mari, și se pedepsește cu amendă în mărime de până la 1350 u.c., sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de 240 de ore [17, art. 197, alin.(1)]. Prima varianta agravantă a faptei de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor, presupune că aceasta este săvârșită prin incendiere, explozie sau prin o altă modalitate periculoasă; este săvârșită din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă; este săvârșită asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către aceasta a obligațiilor de serviciu sau obștești; care au provocat din imprudență decesul persoanei - se pedepsesc cu închisoare de până la 6 ani. A doua variantă agravantă a faptei examinate, constă în distrugerea sau risipirea bunurilor băncii de către administratorul acesteia în procesul de administrare, se pedepsește cu amendă în mărime de la 850 la 1350 u.c., sau cu închisoare de până la 5 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 8 ani.²

Nu se va aplica art. 197 CP RM, în cazul, dacă împrejurarea periculoasă este provocată intenționat de către asigurator sau dacă necunoașterea împrejurărilor ce au existat deja la momentul încheierii contractului se datorează vinovăția acestuia, asiguratorul are dreptul să rezilieze contractual fără preaviz. Aceasta, întrucât, în ipoteza descrisă, pe lângă semnele unui delict civil, sunt prevăzute semnele faptei incriminate la art. 190 CP RM. Deci, se justifică intervenția legii penale și cu toate acestea, nu există temeiul aplicării art. 197 CP RM.³

În cazul în care bunurile distruse sau deteriorate dispun de anumite calități special, în locul normei generale, adică art. 197 CP RM, poate opera o normă special, de exemplu poate fi: art. 136 CP RM, în cazul florei și faunei; art. 221 CP RM, în cazul monumentelor de istorie și cultură sau al obiectelor naturii, luate sub ocrotirea statului; art. 232 CP RM, în cazul masivelor forestiere; art. 268 CP RM, în cazul căilor de comunicație, instalațiilor de pe le, mijloacelor de telecomunicații sau de semnalizare ori altor utilaje pentru transporturi, ori în cazul mijloacelor de transport; art. 289¹, alin. (1), lit. c), în cazul unei aeronave aflate în exploatare; art. 289¹, alin. (1), lit. e) CP RM, în cazul instalației ori serviciului de navigație aeriană; art. 289¹, alin. (1), lit. f) CP RM, în cazul instalației ori al edificiului unui aeroport care deservește aviația civilă, etc.

În ipoteza în care distrugerea sau deteriorarea bunului constituie parte a unui întreg, în acord cu art. 118 CP RM, se va aplica nu art. 197 CP RM, dar norma penală care reprezintă întregul, și anume va fi aplicată norma art. 189,

¹ Brânză S., Stati V. *Drept Penal, Partea Specială*, Vol. I, Chișinău: USM, 2011, p. 681-684;

² Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 197;

³ Brânză S., Stati V. *Drept Penal, Partea Specială*, Vol. I, Chișinău: USM, 2011, p. 709.

alin. (2), lit. e), art. 192², art. 193, art. 257, alin. (3), lit. b) sau lit. c), art. 272, art. 285, art. 349, alin. (2), lit. b), ori altele din Codul penal.¹

Fapta de *delapidarea averii străine*, este prevăzută la art. 191 CP RM și este incriminată într-o variantă tip și patru variante agravante. Varianta tip a infracțiunii examinate, constă în însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea vinovatului, se pedepsește cu amendă în mărime de până la 850 u.c., sau cu închisoare de până la 3 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani. Prima variantă agravantă, specificată la art. 191, alin. (2) CP RM, presupune săvârșirea acestei fapte de două sau mai multe persoane; cu cauzarea de daune în proporții considerabile; cu folosirea situației de serviciu, se pedepsește cu amendă în mărime de la 850 la 1.350 u.c., sau cu închisoare de la 2 la 6 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani. Cea de a doua variantă agravantă, se exprimă în delapidarea averii străine de un grup ciminal organizat sau de o organizație criminală, și se pedepsește se pedepsesc cu închisoare de la 4 la 8 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. A treia variantă agravantă a infracțiunii date, presupune săvârșirea delapidării averii străine în proporții mari, se pedepsește se pedepsesc cu închisoare de la 7 la 12 ani. Ultima agravantă a delapidării averii străine, se exprimă în săvârșirea delapidării averii străine în proporții deosebit de mari și se pedepsește se pedepsesc cu închisoare de la 8 la 15 ani.²

Exemplu este în cazul dosarului nr. 1-127/12, sentința din 24.05.2012, emisă de către Judecătoria Grigoriopol. *”Judecătoria Grigoriopol, judecând în ședința de judecată publică cauza penală – L. O., exercitând funcția de contabil șef al filialei Chișinău BC ”Unibank” SA, profitând de situația de serviciu, a comis delapidarea averii străine, încredințată ei în administrare, în proporții deosebit de mari. Inculpata, L. O. În virtutea funcției ocupate, care reeșind din atribuțiile de serviciu, era obligată să asigure controlul operațiunilor bancare interne referitoare la venitul și cheltuielile bancii. Astfel, urmărind scopul de a însuși averea BC ”Unibank” SA, profitând de funcția ocupată, datorită căreia avea acces la baza de date bancară, a perfectat documentele financiare fictive, din numele mai multor persoane fizice, cu falsificarea semnăturii acestora, persoană a ridicat mijloace bănești în sumă de 1 629 670,45 lei, pe care i-a însușit. În rezultatul acțiunilor infracționale, L. O., a cauzat instituției financiare daune materiale în proporții deosebit de mari. Fiind audiată în ședința judiciară, acuzarea adusă nu a recunoscut-o.*

La stabilirea pedespei, inculpata L. O., instanța de judecată ține cont de aspectele săvârșirii infracțiunii, pericolul social, personalitatea inculpatei,

¹ Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002;

² Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art 191.

*gravitatea infracțiunii comise, ca circumstanțe agravante instanța va considera săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiuni similare și în lipsa circumstanțelor atenuante instanța consideră că corectarea și reeducarea inculpatei este posibilă doar prin izolare de societate. Astfel, în baza art. 382 – 384 CPP RM, judecata a hotărât: pe L. O., a o recunoaște culpabilă în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 191, alin. (5) CP RM și-n baza acesteia a o condamna la 8 ani închisoare, cu ispășirea pedepse în penitenciar pentru femei. Conform art. 85 CP RM, la pedeapsa niunită a-i adăuga întregime pedeapsa neexecutată de 6 ani, numită prin Sentința Judecătoreiei Centru din 11.04.2011, și prin cumul total de sentințe a-i numi pedeapsa definitivă de 9 ani de închisoare”.*¹

Instanța a calificat infracțiunea săvârșită de inculpată conform art. 191, alin. (5) CP RM – *”Delapidarea averii străine, adică însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea vinovatului sau delapidarea averii străine săvârșită de administratorul unei bănci”*, la 9 ani de închisoare cu executarea pedepsei în penitenciar pentru femei. Astfel, pedeapsa i-a fost aplicată prin cumul de sentințe. Potrivit acestor dispoziții, pedeapsa complementară neexecutată conform sentinței anterioare se adaugă în întregime sau parțial în această calitate la pedeapsa definitivă principală sau se cumulează în întregime sau parțial cu pedeapsa complementară de aceeași categorie, aplicată prin noua sentință în limitele termenului stabilit pentru categoria pedepsei complementare de Partea Generală a Codului penal. Pedepsele complementare de diferite categorii se adaugă toate la pedeapsa principală și se dispune executarea lor de sine stătător. În acest sens s-a pronunțat și Plenul Judecătoreiei Supreme a RM în pct. 16 al Hotărârii nr. 13 din 20 decembrie 1993 *„Cu privire la practica de stabilire a pedepsei pentru săvârșirea mai multor infracțiuni sau în cazul mai multor sentințe”*. Deși dispozițiile art. 85 CP RM nu prevăd absorbirea pedepsei mai ușoare de către pedeapsa mai gravă la aplicarea pedepsei în cazul unui cumul de sentințe, în practică pot apărea situații când instanțele de judecată pentru a nu încălca principiul legalității trebuie să stabilească pedeapsa definitivă prin absorbirea pedepsei mai blânde de către pedeapsa mai aspră.

Fapta incriminată la art. 191 CP RM, este o infracțiune materială și se consideră consumată din momentul în care făptuitorul obține posibilitatea reală de a se folosi sau dispune ilegal de bunurile altuia la propria sa dorință.²

La momentul săvârșirii faptei, mărimea prejudiciului material cauzat prin delapidarea averii străine, trebuie să dăpășească 25 u.c. În caz contrar, răspunderea se va aplica în baza art. 105 Cod contravențional. Este necesar de a menționa că, dacă sustragerea este comisă de persoane cărora nu li s-au încredințat bunurilor, dar care au avut acces la bunurile pe care le-au sustras, în

¹ Sentința Judecătoreiei Rîșcani din 21.12.2014. Dosar nr. 1-76/2012.

² Brânză S., Stati V. *Drept Penal, Partea Specială*, Vol. I, Chișinău: USM, 2011, p. 709;

legătură cu munca prestată de ele, cele comise vor fi calificate ca furt, în conformitate cu art. 186 CP RM, sau cu art. 105 Codul contravențional.

Falsificarea rezultatelor votării. Legiuitorul la art. 182 CP RM, prevede răspunderea penală pentru două infracțiuni. Cele două aliniate ale art. 182 CP RM cuprind două variante tip ale unor infracțiuni pe care le reunește aceeași denumire marginală de falsificare a rezultatelor alegerilor. Astfel, la alin. (1), art. 182 CP RM, se stabilește răspunderea pentru infracțiunea de votarea unei persoane: fără a avea acest drept, fie de două sau mai multe ori, fie prin introducerea în urnă a mai multor buletine de vot decât are dreptul, fie prin utilizarea unui act de identitate fals sau a unui buletin de vot fals, se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 750 u.c. sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 100 la 200 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani. La rândul său, la alin. (2), art. 182 CP RM, se prevede răspunderea de falsificarea, prin orice mijloace, a rezultatelor votării, ce se pedepsește cu amendă în mărime de la 650 la 850 u.c. sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani.¹ Pentru calificarea faptei în baza art. 182, alin. (2) CP RM, nu contează la care metode recurge făptuitorul. Această, poate fi luată în considerație doar la individualizarea pedepsei.²

Coruperea alegătorilor. Oferirea sau darea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să își exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor parlamentare, locale ori în cadrul referendumului, se pedepsește cu amendă în mărime de la 550 la 850 u.c., sau cu închisoare de la un an la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 4000 la 6000 u.c., cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice.³

Răspunderea penală pentru *fals în acte publice*, survine numai în cazul când acțiunile nominalizate au fost săvârșite din interes material sau din alte interese personale. Săvârșirea falsului în acte publice fără motivele date servește drept temei pentru tragerea persoanei la răspundere disciplinară. Fapta de fals în acte publice este incriminată la art. 332 CP RM, într-o variantă tip și într-o variantă agravantă. Varianta tip a infracțiunii, este consemnată la art. 332, alin. (1) CP RM, și consistă în înscrierea de către un funcționar al autorității publice care nu este persoană cu funcție de răspundere, în documente oficiale a unor date vădit false, precum și în falsificarea unor astfel de documente, dacă aceste acțiuni au fost săvârșite din interes material sau din alte interese personale, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 850 la 1350 u.c., sau cu închisoare de până la 2 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani [17, art.332, alin.(1)].

¹ Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art 182;

² Codul Electoral al Republicii Moldova din 21.11.1997;

³ Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 181¹.

În varianta sa agravantă, reglementată la art. 332, alin. (2) CP RM, fapta de fals în acte publice este săvârșită de o persoană cu funcție de demnitate publică sau în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizații criminale, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 1350 la 2350 u.c., sau cu închisoare de la 1 la 6 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani.¹

Pentru componența dată de infracțiune este necesară legătura falsificării documentelor cu funcția de serviciu a făptuitorului. Dacă falsificarea documentelor a fost îndeplinită de către o persoană cu funcție de răspundere sau funcționarul autorității publice care nu este persoană cu funcție de răspundere, fără de a face uz de situația de serviciu, atunci asemenea acțiuni urmează a fi calificate în baza art. 361 din CP RM.

Dacă documentul a fost falsificat de persoana cu funcție de răspundere în urma înțelegerii prealabile cu o altă persoană, în scopul de a o ajuta pe ultima să folosească documentul dat la comiterea unei alte infracțiuni, atunci persoana cu funcție de răspundere va purta răspundere pentru fals în actele publice și complicitate la infracțiunea respectivă.

În cazul în care se comite falsul în actele publice destinate pentru a fi prezentate de către participanții în procedurile penale și civile sau reprezentanții acestora sau pentru a falsifica rezultatele votării, răspunderea penală survine numai în limitele art. 310 sau 182 CP RM, rezultând din intenția făptuitorilor de a săvârși aceste infracțiuni, fără încadrarea suplimentară a lor în art.332 CP. Asemenea situații se întâlnesc și la calificarea componențelor de infracțiuni contra justiției (Cap. XIV, art.art. 306, 307, 308, 309, 310 CP RM și altele). Aceste articole conțin componențe de infracțiuni speciale și nu este necesar a incrimina suplimentar stipulările art.332 CP RM.²

Falsul în documente contabile. Fapta de falsul în documente contabile este incriminată în art. 335¹ CP RM, într-o variantă tip și într-o variantă agravantă. La concret, varianta tip a infracțiunii date, este specificată la art. 335¹, alin. (1) CP RM, consistă în, întocmirea sau utilizarea unei facturi sau a oricărui alt document sau înscris contabil care conține informații false, precum și omisiunea cu rea-voință a contabilizării unei plăți, săvârșite în scopul disimulării sau tănuirii unor acte de corupție, dacă fapta nu constituie complicitate, se pedepsesc cu amendă în mărime de până la 1350 u.c., sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani, în toate cazurile cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 1350 la 2850 u.c., cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. În variant sa agravantă, atestată la art. 335¹, alin. (2) CP RM, fapta de falsul în acte contabile

¹ Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 332;

² Brânză S., Stati V. *Drept Penal, Partea Specială*, Vol. I, Chișinău: USM, 2011, p. 335.

este săvârșită în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizații criminale, se pedepsesc cu amendă în mărime de până la 1850 u.c., sau cu închisoare de la 3 la 7 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepsește cu amendă în mărime de la 3000 la 5000 u.c., cu privarea de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani.¹ Potrivit art. 43 din Legea contabilității, răspunderea pentru încălcarea prezentei legipersoanele vinovate de încălcarea prezentei legi, care se eschivează de la ținerea contabilității, aplică incorect standardele de contabilitate, precum și cele care falsifică premeditat documentele primare, registrele contabile, situațiile financiare și rapoartelor anuale, sunt trase la răspundere disciplinară, materială, administrativă sau penală, după caz, conform legislației.²

Potrivit *”Recomandării nr. 61 cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale în cauzele de corupție”*, în scopul aplicării corecte și uniforme de către instanțele judecătorești a principiului individualizării pedepsei în cauzele de corupție, Colegiul Penal al Curții Supreme de Justiție, recomandă instanțelor de judecată să țină cont de prevederile art. 75 CP RM, individualizarea judiciară a pedepsei este realizată de către instanța de judecată și constă în stabilirea și aplicarea pedepsei prevăzute de sancțiune, pentru infracțiunea săvârșită, în funcție de gravitatea infracțiunii săvârșite, de personalitatea infractorului, de împrejurările concrete în care s-a comis infracțiunea. *”Infractorul care a utilizat statutul funcției, drepturile și avantajele pe care le acordă aceasta pentru facilitarea infracțiunii de corupție trebuie să fie privat de dreptul de a ocupa această funcție, or, anume astfel va fi atins scopul pedepsei penale aplicate față de condamnat”*. Aceasta este una dintre recomandările făcute de Colegiul penal al Curții Supreme de Justiție (CSJ) pentru instanțele de judecată care au pe rol cazuri de corupție. Concluziile vin ca urmare a unui studiu cu privire la practica judecării dosarelor de corupție, efectuat de către Centrul Național Anticorupție (CNA).³

Astfel, potrivit recomandării nr. 61 CSJ, s-a constatat că în fiecare al treilea caz examinat (27-29%) instanțele de judecată au dispus eliberarea de răspundere penală și atragerea la răspundere contravențională a subiecților. În patru din cinci cazuri de corupție (81 la sută) cauzele au fost examinate în procedura privind acordul de recunoaștere a vinovăției, în fiecare al treilea caz (26-27%) instanțele au aplicat pedepse mai blânde, adică sub limita prevăzută de lege sau nu au aplicat pedepsele complementare obligatorii, cum ar fi privarea de dreptul de a ocupa o anumită funcție pe un termen de până la cinci ani. Totodată,

¹ Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 335¹;

² Legea contabilității, nr. 113 din 27.04.2007, art. 43;

³ http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=195 (vizitat la 13.04.2020);

în fiecare al treilea caz (33-29%) instanțele au dispus suspendarea executării pedepsei în conformitate cu prevederile art. 90 Cod Penal.¹

Aplicarea pedepselor complementare. Majoritatea infracțiunilor conexe actelor de corupție incriminate de Codul penal, prevăd ca pedepse complementare închisorii amenda și privare de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate. Astfel, CSJ a explicat că sancționarea cu amendă și privarea de dreptul de a exercita funcții publice drept pedepse complementare închisorii este obligatorie. CSJ totuși a menționat că privarea de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate poate fi aplicată doar față de persoanele publice. CSJ a aplicat amenda drept pedeapsă complementară în 9 din cele 10 cauze soluționate irevocabil.²

Amenda ca pedeapsă complementară pentru infracțiunile conexe actelor de corupție, se poate spune cu certitudine că se aplică în toate cauzele în care este posibil. Astfel, potrivit art. 64, CP RM, amenda este o sancțiune pecuniară (bănească), ce se aplică de instanța de judecată în cazurile și limitele prevăzute de lege. Amenda se stabilește în u.c. (1 u.c. – 50 lei). Amenda este cea mai blândă sancțiune penală, ea fiind aplicată atât ca pedeapsă principală cât și ca pedeapsă complementară. Pentru persoanele fizice, mărimea amenzii se stabilește în limitele de la 500 la 3000 u.c., iar pentru infracțiunile săvârșite din interes material – până la 20000 u.c., luându-se ca bază mărimea unității convenționale la momentul săvârșirii infracțiunii. Mărimea amenzii se stabilește în funcție de gravitatea infracțiunii săvârșite și de situația materială a celui vinovat și a familiei sale. Luând în considerare circumstanțele cauzei, instanța de judecată poate dispune achitarea amenzii în rate timp de până la 5 ani u.c.. În caz de eschivare cu rea-voință a condamnatului de la achitarea amenzii stabilite ca pedeapsă principală sau complementară, instanța de judecată poate să înlocuiască suma neachitată a amenzii cu închisoare în limitele termenelor pedepsei maxime, prevăzute de articolul respectiv al Părții speciale a prezentului cod. Suma amenzii se înlocuiește cu închisoare, calculându-se o lună de închisoare pentru 100 u.c.³

De exemplu, Exemplu: *S. L. activând în funcția de Director al gimnaziului Stolniceni din s. Stolnicei din 25.08.2003, prin urmare, în conformitate cu prevederile art. 123, alin. (2) CP RM, fiind persoană publică, având în virtutea funcției deținute o serie de atribuții de serviciu, stabilite de contractual individual de muncă și legislația în vigoare, folosind intenționat situația de serviciu din interes material și alte interese personale, a comis infracțiunile de abuz de serviciu și fals în acte publice. Astfel, S. L. prin necesitatea camuflării încălcărilor comise și redării acțiunilor sale a unui aspect legal în vederea neîntreruperii stagiului de cotizare pentru obținerea ulterioară a dreptului la pensie pentru*

¹ <http://cna.md/ro/date-statistice> (vizitat la 24.04.2016);

² Cușnir V. *Corupția: Reglementări de drept; activități de prevenire și combatere*. Partea I. Monografie, Chișinău, p. 3.

³ Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. Cușnir V. Cojocaru R. etc. *Comentariu al Codului penal al Republicii Moldova*. Chișinău, 2009, p.5

angajatul gimnaziului gimnaziului S. I. care este soțul său, contrar prevederilor art. 106 CM RM, a inclus în tabelul de pontaj și evidența timpului de muncă pentru perioadele de timp cuprinse între 01.01.2016-31.12.2016 și 10.05.2017-31.12.2017 a angajaților gimnaziului Stolniceni pe care-l gestiona, date false cu privire la orele de muncă prestate de către angajatul S. I. care de facto nici nu a activat și nici nu s-a aflat la serviciu, fiind plecat peste hotarele Republicii Moldova, prejudiciind astfel bugetul administrației publice locale, adică interesele persoanei juridice în proporții considerabile în sumă totală 17 229,22 lei.

Tot S.L, activând în aceeași funcție, având aceleași atribuții de serviciu, în perioadele de timp sus menționate, folosind intenționat situația de serviciu, în interes material și personal, manifestate prin crearea intenționată a situației legale în vederea neîntreruperii stagiului necesar de cotizare pentru obținerea ulterioară a dreptului la pensie pentru angajatul întreprinderii S. I, care este soțul său, a înscris în documentele oficiale date vădit false.

Astfel, instanța de judecată a calificat acțiunile inculpatei conform art. 327 CP RM, abuzul de serviciu cu următoarele semne de calificare: folosirea intenționată de către o persoană publică a situației de serviciu în interes material și din alte interese personale, cu cauzarea de daune în proporții considerabile intereselor publice și 332 CP RM, falsul în acte publice, cu înscrierea de către o persoană publică, în documentele oficiale a unor date vădit false, precum și falsificarea unor astfel de documente, acțiuni săvârșite din interes material și din alte interese personale.

Așadar, luând în considerație de faptul că sunt circumstanțe care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, de stabilirea existenței a numai circumstanțelor atenuante și anume: căința sinceră, recunoașterea vinovăției cu închierea acordului de recunoaștere a vinovăției, săvârșirii pentru prima dată a unei infracțiuni ușoare și mai puțin grave, repararea benevolă a pagubei, din aceste motive instanța de judecată consideră că conform art. 78, alin. (2) CP RM, este de a înlătura pedeapsa complimentară (privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate) prevăzută de lege în art. 332, alin. (1) CP RM.

Atsfel, inculpata a fost recunoscută vinovată de comiterea infracțiunii prevăzută la art. 327, alin. (1) CP RM sub formă de amendă în mărime de 650 u.c., fără privarea de a ocupa anumite funcții sau de exercita o anumită activitate, și conform art. 332, alin. (1) CP RM sub formă de amendă în mărime de 650 u.c., cu aplicarea art. 78, alin. (2) CP RM și anume a înlătura pedeapsa complimentară sub formă de privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau a exercita o anumită activitate. În conformitate cu art. 84, alin. (1) CP RM, a stabili pedeapsa pentru concurs de infracțiuni prin cumul parțial al pedepselor aplicate, stabilindu-i pedeapsa defenitivă sub formă de amendă în mărime de 800 u.c. ¹

¹ Sentința Judecătorei Rîșcani din 21.12.2019. Dosar nr. 1-76/2012. www.cna.md

În același timp, circumstanțele atenuante, odată constatate în cauză și puse la baza stabilirii pedepsei principale, nu mai pot fi invocate ca motivare de aplicare a prevederilor art. 90 Cod Penal - suspendarea executării condiționate a pedepsei aplicate.

Prin urmare, și eliberarea de răspundere penală, cu tragerea la răspundere contravențională, poate avea loc în privința persoanei care a săvârșit pentru prima dată o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă în cazurile în care și-a recunoscut vina, a reparat prejudiciul cauzat prin infracțiune și s-a constatat că îndreptarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale.¹

Dacă sancțiunea normei penale prevede obligatoriu ca pedeapsă complementară privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, instanțele de judecată nu sunt în drept de a o înlătura cu trimitere la art. 78 alin. (2) ori art. 79 CP RM, fiindcă aceasta, ar încălca prevederile art. 61 alin. (2) CP RM, care stipulează că „pedeapsa are drept scop restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane”.²

În aceeași ordine de idei, menționăm că, aplicarea pedepselor cu amendă, au fost aplicate în 69% din condamnări, fiind stabilită mărimea de 26.885 lei în mediu pe caz în anul 2016 și de 43.236 lei în anul 2017. Gruparea amenzilor aplicate față de inculpați în dependență de mitele primite de către aceștia se poate stabili următoarele concluzii cu privire la măsura în care pedepsele aplicate descurajează corupția:

- mita primită până la 50 mii lei (echivalent 2.300 Euro) – coraportul dintre mita primită și amenda aplicată este de 1 : 4. Inculpatul riscă să achite amendă de 4 ori mai mult decât mita pretinsă și primită.

- mita primită între 50.001-100.000 lei (echivalent 2.301-4.600 Euro) - coraportul dintre mita primită și amenda aplicată este de 1 : 1. Inculpatul riscă amendă în mărimea mitei pretinse și primite.

- mita primită mai mult de 100.001 lei (echivalent 4.601 Euro) - coraportul dintre mita primită și amenda aplicată este de 4 : 1. Inculpatul riscă să achite amendă doar ¼ din mita pretinsă și primită. În sensul dat, se poate deduce o dependență invers proporțională între mărimea mitei primite și mărimea amenzii aplicate, precum și o ineficiență vădită a politicilor penale ale statului de a descuraja fenomenul corupției prin excluderea caracterului profitabil al acestuia.³

Aplicarea pedepselor cu privarea de dreptul de a ocupa funcții, au fost aplicate doar 43% din persoanele publice, condamnate pentru acte de corupție, li s-a aplicat pedeapsă de privare a dreptului de a ocupa anumite funcții sau de exercita anumită activitatea, ceea ce permite fiecărui al doilea condamnat să

¹ Smochină A. *Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice* Chișinău, 2004. Chișinău, 2004, pp. 64;

² Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova din 14.03.2003, art 78;

³ Gribincea V., Chirtoacă I. *Sanționarea în cauzele de corupție – cât de uniformă este practica judecătorească*. Document Analitic. Chișinău, 2015, 22 p;

revină la locul de muncă în serviciul public. Termenul mediu de privare a drepturilor pentru funcționarii condamnați a constituit 3 ani 2 luni.¹

De exemplu, în cazul dosarului nr. 1-76/2012, *"Judecătoria Rîșcani a judecat ședința de judecată, pe cauza penală de învinuirea lui P. P., primar al satului Grinăuți, raionul Rîșcani, fără antecedente penale, în comiterea infracțiunii prevăzute la art. 328, alin. (1) CP RM. S-a constatat că P. P. având funcția de primar al satului Grinăuți, raionul Rîșcani, fiind persoană publică, cu atribuții de verificare, din oficiu sau la cerere a încasării și cheltuirii mijloacelor de la bugetul local și informare a consiliului local despre situația existent, depășind în mod vădit limitele drepturilor și atribuțiilor acordate prin lege, în lipsa unei decizii a consiliului satului Grinăuți, raionul Rîșcani și organizării unei licitații publice în condițiile legii, a transmis în locațiune în mod gratuit către SRL "Printana Agria" a cărui fondator se află, încăperi cu suprafața de 127,83 m² din incinta fostei cârmuiiri aflată la balanța primăriei satului Grinăuți, raionul Rîșcani, pricinuind intereselor publice o daună considerabilă în mărime de 63 579,00 lei, formată prin neîncasarea plății de locațiune care urma a fi achitată în bugetul local. La stabilirea categoriei și termenul pedespei inculpatului P. P., Judecătoria Rîșcani ține cont gravitatea infracțiunii săvârșite, este gravă, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanțele cauzei, care atenuează ori agravează răspunderea, de influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei acestuia. Infracțiunea comisă de inculpat face parte din categoria infracțiunilor mai puțin grave, ca persoană P. P. se caracterizează pozitiv, este pentru prima dată atras la răspundere penală. La circumstanțele care-i atenuează răspunderea, instanța atribuie faptul, că el și-a recunoscut vina, a încheiat un acord de recunoaștere a vinovăției, sincer se căiește în cele comise. Analizând circumstanțele ale cauzei în ansamblu, instanța ajunge la concluzia, că în privința inculpatului să fie aplicată o pedeapsă în formă de amendă în contul statului cu privarea dreptului de a ocupa funcții publice în organelle administrației publice locale. Asteftl, P. P. a fost recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute la art. 328, alin. (1) CP RM, și a fost aplicat pedeapsa sub formă de amendă în contul statului în mărime de 150 u.c. – 3000,00 lei, cu privarea de a ocupa funcții publice în organelle administrației publice locale pe un termen de 1 an"*²

Liberarea de răspundere penală cu atragerea la răspundere contravențională (art.55 CP).

În temeiul art. 55 CP RM, persoana care a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă poate fi liberată de răspundere penală și trasă la răspundere contravențională în cazurile în care și-a recunoscut vina, a

¹ Zaporojan I. *Obiectul material al delapidării averii străine* // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria "Științe socioumanistice", Vol. I. – Chișinău: USM, 2005, pp. 436-438.

² Sentința Judecătoriei Rîșcani din 21.12.2018. Dosar nr. 1-76/2016. www.cna.md;

reparat prejudiciul cauzat prin infracțiune și s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale. Studiul C.N.A. pentru perioada 2018-2019, a demonstrat că în 27%-29% din dosarele penale examinate, instanțele au dispus liberarea de răspundere penală cu tragere la răspundere administrativă, stabilind amendă de la 50 până la 150 u.c., în toate cazurile fiind dispusă soluția de încetare a procesului penal în privința inculpatului. Nu în toate cauzele instanțele își motivează pe baza căror circumstanțe au ajuns la concluzia că corectarea inculpatului este posibilă fără a fi supus răspunderii penale. Mai mult ca atât, există o practică foarte diversă în aplicarea prevederilor art.55 Cod penal se aplică și în privința colaboratorilor de poliție care au săvârșit abuzuri în serviciu (art.327 alin.(1) CP). Astfel, Judecătoria Ceadâr-Lunga și Taraclia au dispus liberarea de răspundere penală a câte 3 colaboratori de poliție care în scopul diminuării artificiale a numărului de crime în sector au tănuit de la înregistrare unele infracțiuni inclusiv și grave. Judecătoria Botanica a dispus liberarea de răspundere penală cu tragere la răspundere administrativă a 3 colaboratori de poliție, pentru săvârșirea concomitentă a abuzurilor în serviciu (art.327 alin.(1) CP RM și falsului în acte publice (art.332 alin.(1) CP RM), care în scopul obținerii unor date statistice favorabile lor, întocmeau procese verbale contravenționale false, le semnav din numele contravenienților, iar în unele cazuri chiar și achitau amenda stabilită.¹

Aplicarea pedepselor sub minimul prevăzut de Codul penal. Instanțele de fond au dispus, în 5% din cazuri, liberarea de răspundere penală a inculpaților cu tragerea la răspundere contravențională (art. 55 CP RM) și, în alte 4% din cazuri - aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege (art. 79 CP RM) din totalul condamnărilor.

Potrivit art. 75 CP RM , în procesul de individualizare a pedepselor, persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea specială a Codului penal. Totodată, legea prevede că la stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de gravitatea infracțiunii săvârșite, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanțele cauzei care atenuază ori agravează răspunderea, de influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei acestuia [35]. Referitor la aplicarea acestor criterii de individualizare a pedepsei Plenul Curții Supreme de Justiție s-a expus în hotărârile sale „*Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale*” nr.16 din 31.05.2004, „*Privind judecarea cauzelor penale în procedura acordului de recunoaștere a vinovăției*” nr.6 din 24.12.2010.²

¹<http://cna.md/ro/date-statistice>. (vizitat la 24.04.2020);

² Borșevschi A., Istrati A. *Bazele de contracarare a corupției, Recomandări metodice*. Institutul pentru Democrație. Chișinău, Pontos, 2008, p. 35;

Relevanța lipsei antecedentelor penale în cazul funcționarilor publici. La persoanele cu funcții de răspundere, persoane publice instanțele adesea indică ca circumstanță atenuantă lipsa antecedentelor penale, deși, legislația în vigoare ce reglementează statutul diferitor persoane publice prevede drept condiție pentru numire, alegere lipsa antecedentelor penale, deci acesta nu poate fi menționat ca o circumstanță atenuantă sau ca indice pozitiv ce caracterizează persoana. Nu se ține cont întotdeauna de conduita profesională și generală a făptuitorului, în cel mai des caz se indică doar caracteristica pozitivă sau neutră de la locul de muncă sau de trai. Au fost depistate și cazuri în care faptul că antecedentele penale ale inculpatului au fost stinse, la fel au fost calificate de către instanță ca circumstanță atenuantă.¹

Munca neremunerată în folosul comunității constă în antrenarea condamnatului, în afara timpului serviciului de bază sau de studii, la muncă, determinată de autoritățile administrației publice locale. În cazul militarilor în termen și militarilor cu termen redus, munca neremunerată în folosul comunității constă în antrenarea condamnaților în timpul liber de ședințe, stabilite în conformitate cu cerințele regulamentelor militare, la muncă, determinată de comandantul unității militare. Munca neremunerată în folosul comunității se stabilește pe un termen de la 60 la 240 de ore. În caz de eschivare cu rea-voință a condamnatului de la munca neremunerată în folosul comunității, ea se înlocuiește cu închisoare, calculându-se o zi de închisoare pentru 2 ore de muncă neremunerată în folosul comunității. În acest caz, termenul închisorii poate fi mai mic de 6 luni.

Suspendarea executării pedepsei (art. 90 CP RM). Potrivit art. 90 CP RM, dacă, la stabilirea pedepsei cu închisoare pe un termen de cel mult 5 ani pentru infracțiunile săvârșite cu intenție și de cel mult 7 ani pentru infracțiunile săvârșite din imprudență, instanța de judecată, ținând cont de circumstanțele cauzei și de persoana celui vinovat, va ajunge la concluzia că nu este rațional ca acesta să execute pedeapsa stabilită, ea poate dispune suspendarea condiționată a executării pedepsei aplicate vinovatului, indicând numai decât în hotărâre motivele condamnării cu suspendare condiționată a executării pedepsei și termenul de probă. În acest caz, instanța de judecată dispune neexecutarea pedepsei aplicate dacă, în termenul de probă pe care l-a fixat, condamnatul nu va săvârși o nouă infracțiune și, prin comportare exemplară și muncă cinstită, va îndreptați încrederea ce i sa acordat. Controlul asupra comportării celor condamnați cu suspendarea condiționată a executării pedepsei îl exercită organele competente. Termenul de probă se stabilește de instanța de judecată în limitele de la 1 an la 5 ani. *"Persoanelor care au săvârșit infracțiuni deosebit de grave și excepțional de grave, precum și în cazul recidivei, condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei nu se aplică"*.²

¹ Nistoreanu Gh., Boroi A., *Drept Penal, Partea Specială*, Ed. A II-a, București, 2002, p. 676.

² Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova din 14.03.2003.

Un exemplu ar fi, dosarul nr. 1-2/2017, Judecătoria Cahul, a judecat în ședința de judecată deschisă, cauza penală de învinuire a lui A. C. șef de secție logistică în Biroul Vamal Cahul, în săvârșirea infracțiunii prevăzute la art. 191, alin. (2), lit. d) și art. 329, alin. (2), lit. b) CP RM.

”Inculpatul activând în funcția de șef de secție logistică în Biroul Vamal Cahul, folosându-se de situația sa de serviciu, acționând din interes personal și material a delapidat 780 pachete de țigări, cu valoarea unui pachet de 5 lei, în sumă totală de 3 900,00 lei și 240 pachete de țigări cu valoarea unui pachet de 4,50 lei, în sumă totală de 1 080,00 lei. La fel dânsul, exercitând funcția de șef manifestând o atitudine neglijentă, neconștiincioasă față de atribuțiile sale de serviciu, îndeplinind necorespunzător obligațiile sale de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiincioasă față de ele, nu a întreprins acțiunile în vederea asigurării păstrării și integrității corpurilor delictive transmise de către colaboratorii biroului vamal Cahul, amplasat s. Giurgiulești, r-l cahul, urmare a cărui fapt au fost sustrate de persoane nestabilite – 5 500 pachete de țigări, iar în total 277 651,00 lei. Astfel, acțiunile inculpatului au fost încadrate potrivit art. 329, alin. (2), lit. b) CP RM ”Îndeplinirea necorespunzătoare de către o persoană cu funcție de răspundere a obligațiilor sale de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiincioasă față de ele, acțiuni ce au provocat urmări grave intereselor publice” și art. 191, alin. (2), lit. d) CP RM ” Însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea vinovatului, săvârșite cu folosirea de serviciu”. La stabilirea felului și quantumului pedepsei, instanța de judecată, ține cont de gravitatea infracțiunii săvârșite, persoana inculpatului (lipsa antecedentelor penale, se caracterizează pozitiv la domiciliu, pensionar) și de circumstanțele agravante stabilite: provocarea prin infracțiune a unor urmări grave , săvârșirea infracțiunii cu folosirea încrederii acordate. Având în vedere, pe de o parte gravitatea infracțiunilor săvârșite, împrejurările și modalitățile în care au fost săvârșite, iar pe de altă parte personalitatea inculpatului, care este la prima încălcare a legii penale, instanța de judecată ajunge la concluzia, că corectarea și reeducarea acestuia e posibilă fără izolare de societate, prin aplicarea în privința ei a unei pedepse în conformitate cu prevederile art. 90 CP RM, în limitele sancțiunii prevăzute de art. 191, alin. (2), lit. d) și art. 329, alin. (2), lit. b) CP RM, cu privarea de dreptul de a ocupa funcții în organelle publice. Astfel, A. C. a fost recunoscut vinovat în săvârșirea infracțiunilor prevăzute de art.art. 191, alin. (2), lit. d), 329, alin. (2), lit. b) CP RM, și i s-a stabilit în baza art. 191, alin. (2), lit. d) CP RM – pedeapsă sub formă de închisoare pe un termen de 3 ani închisoare cu privarea dreptului de a ocupa funcții în organele publice pe un termen de 3 ani; iar în baza art. 329, alin. (2), lit. b) CP RM – pedeapsă sub formă de închisoare pe un termen de 3 ani închisoare cu privarea de dreptul de a ocupa funcții în organele publice pe un termen de 3 ani”.

În baza art. 84 CP RM, se stabilește pentru concurs de infracțiuni prin cumul partial a pedepselor aplicate, pedeapsa penală sub formă de închisoare

pe un termen de 5 ani de închisoare în penitenciar de tip semiînchis cu privarea de dreptul de a ocupa funcții în organele publice pe un termen de 5 ani. Iar conform art. 90 CP RM, a suspenda condiționat pedeapsa închisorii aplicate lui A.C., fixându-i un termen de probă de 5 ani și nu se execută această pedeapsă dacă în termenul de probă el nu va săvârși o nouă infracțiune și, prin comportare exemplară va îndreptăți încrederea ce i s-a acordat.¹

În concluzie: 1. Prin „*aplicarea legii penale*” în sensul cel mai accesibil se prezumă executarea sau îndeplinirea binevolă a îndatoririlor pe care ea le prevede de către cei cărora se adresează, adică conformarea cu normele penale prescrise, fie prin constrângere (represiunea penală), în cazul săvârșirii faptei (infracțiunii) interzise de norma penală. Aplicarea legii penale constă în executarea (transpunerea în practică) normelor de drept penal prin intermediul raporturilor penale de conformare (cooperare, supunere, obediență) și a celor de conflict (răspundere, contradicție). Tragerea la răspundere penală sau represiunea penală de alt gen presupune existența unui temei de drept și a unui temei de fapt. Astfel, considerăm că este o discriminare vădită în abordarea problemelor legate de marimea minimă și maximă a pedepselor aplicabile funcționarilor publici și a demnitarilor din RM pentru aceleași infracțiuni, știrbind din principiul egalității în fața legii, chiar dacă s-ar spune că demnitarii au o mai mare responsabilitate decât funcționarii publici deși ambii trebuie să respecte aceleași principii, precum cele ale legalității, profesionalismului, independenței etc., care sunt prevăzute de legile speciale care reglementează statutul și activitatea acestora. Aplicarea legii penale presupune prezența anumitor elemente desprinse din fenomenele juridico-penale: timpul, teritoriul, persoanele și faptele.

2. Aplicarea pedepsei cu închisoarea cu executare reală, potrivit raportului de activitate a CNA pentru perioada 2018 – 2019, a fost aplicată în privința a 13% din totalul inculpaților condamnați în 2014 și a 16% în 2015, respectiv, pentru un termen mediu 2 ani și 4 luni în 2014, și de 4 ani în anul 2015. Comparativ, în perioada 2010-VI.2012, închisoarea fără suspendarea condiționată a fost aplicată doar în 1,5% din cazuri pe un termen mediu de 7 luni.

3. În mediu pe 2018-2019, inculpații au fost condamnați la închisoare cu suspendarea executării pedepsei în temeiul art. 90 CP RM în 31% din cauzele pe care au fost pronunțate condamnări, cu stabilirea unui termen de probă echivalent, în mediu, cu 2 ani 1 lună de către instanța de fond (sau 72% din termenul închisorii).²

Referințe bibliografice:

1. Legea cu privire la prevenirea și combaterea corupției, nr. 90 din 25.04.2008;
2. Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002.
3. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova din 14.03.2003

¹Sentința Judecătorei Cahul din 31.03.17. Dosar nr. 1-2/17. www.cna.md

² http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&1 (vizitat la 13.03.2020).

4. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. Cușnir V. Cojocaru R. etc. Comentariu al Codului penal al Republicii Moldova. Chișinău, 2009
5. Nistoreanu Gh., Boroi A., Drept Penal, Partea Specială, Ed. A II-a, București, 2002,
6. Smochină A. Prevenirea și combaterea corupției în Republica Moldova: aspecte teoretice și practice Chișinău, 2004. Chișinău, 2004, pp. 64;
7. Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. Manualul judecătorului pentru cauze penale, Ed. I, Chișinău, 2013.
8. Brânză S., Stati V. Drept Penal, Partea Specială, Vol. I, Chișinău: USM, 2011,
9. Cușnir V., Politica legislativă anticorupțională în spațiul european. În Culegerea: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. Partea a II-a. Chișinău, ICJPS, 2019. p. 6-21.
10. Cușnir V., Cojocaru R. Impactul jurisprudenței CtEDO în materia dreptului penal național. În: Materialele Conferinței științifico-practice cuparticipare internațională „Justiția și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova”, 15 octombrie 2020. ICJPS. Chișinău, 2020.
11. Nastas A., Cușnir V. Răspunderea pentru declarațiile cu rea voință în dreptul penal. Chișinău, 2019.
12. Borșevschi A., Istrati A. Bazele de contracarare a corupției, Recomandări metodice. Institutul pentru Democrație. Chișinău, Pontos, 2008
13. Gribincea V., Chirtoacă I. Sancționarea în cauzele de corupție – cât de uniformă este practica judecătorească. Document Analitic. Chișinău, 2015,
14. Zaporojan I. Obiectul material al delapidării averii străine // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria ”Științe socioumanistice”, Vol. I. – Chișinău: USM, 2005, pp. 436-438.
15. Cușnir V., Nastas A. Abordarea interdisciplinară a tehnicilor speciale – investigații sub acoperire – suport privind consolidarea cadrului metodologic și aplicativ (Partea – I) În: Revista Universul Juridic, Nr. 5/2023.

LIBERA APRECIERE A PROBELOR ÎN PROCESUL PENAL

*Dinu OSTAVCIUC, conferențiar universitar, doctor în drept
Academia "Ștefan cel Mare" al MAI
<https://orcid.org/0000-0001-5317-3296>*

*Tudor OSOIANU, profesor universitar, doctor în drept
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
<https://orcid.org/0000-0003-1506-4501>*

Una dintre trăsăturile distinctive ale unuia sau altui tip istoric de proces penal este regulile de probă, în special regulile prin care se realizează aprecierea probelor.

Conținutul și regulile de apreciere a probelor sunt direct legate de scopul tuturor activităților procedurale, de principiile acesteia, de forma procesuală în care se desfășoară procedurile, în general și aprecierea probelor, în special. Prin urmare, obiectivele care legiuitorul stabilește pentru organele și persoanele care desfășoară procesul penal, sunt indisolubil legate de modul în care legea stabilește principiul aprecierii probelor.

În procesul inchizitorial, exista un sistem formal de apreciere a probelor, conform căruia fiecare probă avea o forță predeterminată de lege. Procesele mixte și contradictorii se caracterizează printr-o apreciere liberă a probelor, care presupune că nici o probă nu are o forță prestabilită, iar toate probele sunt apreciate de către instanța de judecată și alți participanți ai procesului penal abilitați să ia decizii, conform convingerii lor interioare.

Regulile pentru aprecierea liberă a probelor nu depind de modul în care legea determină rolul instanței și al părților în administrarea și examinarea probelor, precum și de prezența sau absența unei cerințe de deplină, completă și obiectivă examinare a circumstanțelor cauzei. Instanța de judecată apreciază doar probele care au fost cercetate în ședința de judecată. Dacă există îndoieli inamovibile cu privire la vinovăția unei persoane, se aplică regula interpretării lor în favoarea acuzatului.

Aprecierea pertinentei probelor nu are un criteriu atât de specific precum interdicțiile exprimate în lege în ceea ce privește recunoașterea inadmisibilității probelor. Concluzia despre relevanța sau nerelevanța probelor este rezultatul comparării conținutului probei în cauză cu împrejurarea ce urmează a fi dovedită. Totuși, întrucât stabilirea împrejurărilor necesare soluționării cauzei se realizează cel mai adesea prin stabilirea altor împrejurări, așa-numitele fapte intermediare, determinarea relevanței acestor împrejurări impune ca organele judiciare să judece dacă împrejurarea poate fi relevantă pentru a stabili orice circumstanță care este importantă pentru cauză.

Pentru a determina relevanța probelor, este important să înțelegem obiectivele activității probatorii, principiile acesteia și, bineînțeles, conștiința persoanelor de aplicare a legii, ceea ce nu îi permite să adopte o poziție unilaterală asupra cazului, să respingă probele irelevante, al căror apreciere este solicitat de apărare.

Aprecierea probelor este lipsită de orice criterii formali sau anumiți indicatori. De aceea, principiul liberei aprecieri a probelor este aplicabil conform convingerii lăuntrice a judecătorului, procurorului, ofițerului de urmărire penală, care ar trebui să se bazeze pe respectarea regulilor de strângere și verificare a probelor prin toate mijloacele prevăzute de lege. Concluzia despre probele pertinente, concludente și utile se realizează prin compararea acesteia cu alte probe din cauza penală, prin urmare doar o apreciere a probelor în complex poate duce la o concluzie corectă.

Suficiența totalității probelor se apreciază în funcție de cerințele necesare pentru stabilirea anumitor împrejurări prevăzute de lege. Unele decizii pot fi luate atunci când probele administrate sunt suficiente pentru o concluzie prezumtivă și, respectiv, dau motive să se creadă că există sau pot exista anumite împrejurări. În raport cu alte hotărâri, suficiența probelor se apreciază în funcție de faptul dacă acestea conduc la convingerea că împrejurările de fapt au fost dovedite fără orice îndoială.

Dacă, după examinarea raportului organului de urmărire penală și a materialelor cauzei, procurorul consideră că probele acumulate sunt *concludente*¹ și *suficiente*, el emite o ordonanță de punere sub învinuire a persoanei.

Rămâne la latitudinea procurorului de a aprecia prezența celor două cerințe cumulative față de probe impuse în art. 281 CPP, pentru a pune sub învinuire o persoană. Dacă legea lămurește care probe sunt concludente în art. 6 pct. 35) CPP, atunci evaluarea înțelesului sintagmei *probe suficiente*, rămâne la discreția procurorului².

¹ Pentru întocmirea raportului ofițerului de urmărire penală nu este impusă această condiție (art. 280 alin. (1) CPP). În general, nu considerăm rațional de a pune accent în acest context, fără o motivare de principiu, numai pe una din condițiile de admisibilitate a probelor indicate în art. 95 alin. (1) CPP, în mod separat, adică cel al concludenței.

² Estimarea dacă într-o cauză concretă există probe suficiente pentru punerea sub învinuire ține de problema limitelor probatoriului, care în mod special nu este reglementată în CPP. Dacă obiectul probatoriului cuprinde totalitatea faptelor și circumstanțelor ce urmează a fi stabilite în conformitate cu art. 96 CPP, atunci limitele probatoriului răspund la altă întrebare – cât de multe probe sunt necesare și suficiente pentru a considera că obiectul probatoriului este stabilit. Este vorba în acest caz nu numai de cantitatea probelor, dar și de forța probantă a acestora (de ex., dacă sunt obținute din surse primare sau derivate) și de coroborarea lor. Limitele probatoriului diferă nu numai în funcție de specificul cauzei penale, de persoana care o instrumentează, dar și de etapa procesului penal. Ne putem convinge de justetea acestui raționament, comparând fundamentul probator necesar pentru atribuirea calității de bănuț cu cel necesar punerii sub învinuire (având în vedere definiția acestor subiecți principali din art. 63 CPP și respectiv art. 65 CPP). A se vedea: Головки Л. и друг., Курс уголовного процесса, Москва, Изд. Статут, 2017, p. 57.

„Instituția limitelor probatoriului este indisolubil legată de conceptul de suficiență a probelor. Într-un anumit sens, putem spune că vorbim despre „două părți ale aceleiași monede”. Diferența este, poate, în accente. Dacă în conceptul limitelor probatoriului, accentul se pune pe stabilirea obiectivelor (cât de multe dovezi va trebui să colectați pentru a considera stabilit obiectul probei?), atunci în conceptul de „suficientă” – pe evaluarea dovezilor deja colectate (există destul de multe dovezi?)”¹.

„Se consideră probe acumulate suficient, chiar dacă nu sunt constatate toate circumstanțele agravante și atenuante, care nu sunt semne calificative ale elementelor infracțiunii, precum și mărimea daunei cauzate prin infracțiune, dacă acestea nu influențează asupra calificării infracțiunii. Aceste date pot fi constatate și după punerea sub învinuire”².

Cert este faptul că pragul decizional care reflectă nivelul de convingere al procurorului pentru punerea sub învinuire trebuie să fie mai înalt decât cel necesar pentru începerea urmăririi penale sau atribuirii calității de bănuțit, dar mai redus decât pentru condamnare.

Aprecierea probelor bazată pe convingerea interioară se numește aprecierea liberă a probelor, spre deosebire de așa-numita teorie formală a probei, când puterea și semnificația probelor erau determinate în mod formal de lege, iar judecătorii trebuiau doar să determine dacă există probe necesare pentru a condamna o persoană. Conform acestui sistem, dovezile erau împărțite în complete și incomplete, sau, cu alte cuvinte, în perfecte și imperfecte. O probă perfectă a fost considerată suficientă pentru acuzare (recunoașterea vinovăției, declarațiile experților etc.).

Rolul de reglementare al legii procesual - penale în aprecierea probelor se manifestă prin definirea sarcinilor și principiilor procesului penal; determinarea obiectului probei și a relevanței probelor, regulile privind admisibilitatea și inadmisibilitatea probelor, reglementarea procedurii de administrare și verificare a probelor, cerințele de motivare a aprecierii probelor în hotărârile adoptate. Acestea și alte norme ale legii conțin reguli care împiedică formarea unei evaluări intuitive, incontestabile a probelor.

Legea joacă un rol diferit în aprecierea probelor. În unele cazuri, legea impune ca probele să fie declarate inadmisibile în cazul în care anumite reguli sunt încălcate; în altele, legea oferă doar linii directoare generale pentru evaluarea probelor.

În conformitate cu prevederile art. 27 CPP, *„Judecătorul și persoana care efectuează urmărirea penală apreciază probele în conformitate cu propria lor convingere, formată în urma cercetării tuturor probelor administrate. Nici o probă nu are putere probantă dinainte stabilită.”*

¹ A se vedea: Головки Л., *Op.cit.*, p. 57.

² Igor Dolea, Dumitru Roman, Tatiana Vizdoagă [et al.], *Codul de procedură penală. Comentariu*, Chișinău, 2005, p. 433.

Aprecierea liberă a probelor vizează trei elemente de bază:

- 1) Eliminarea influenței externe asupra factorilor de decizie;
- 2) Interzicerea influenței interne necorespunzătoare a acestora;
- 2) Asigurarea acestor factori cu intima convingere de apreciere a probelor.

Aprecierea probelor conform convingerii lăuntrice de către organul judiciar stabilește regula, potrivit căreia nici o probă nu are valoare stabilită dinainte, nu există reguli cu privire la avantajele unor probe față de altele și nu există cerințe normative pentru cantitatea probelor necesare soluționării cauzei. Asemenea apreciere este bazată pe cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă a circumstanțelor cauzei penale în ansamblul lor și în concordanță cu legea, asigurând astfel justa soluționare a cauzei penale.

„Curtea reține că libera apreciere a probelor este strâns legată de regula cercetării sub toate aspectele, complet și obiectiv a circumstanțelor cauzei și probelor. Astfel, Curtea menționează că dispozițiile potrivit cărora probele sunt supuse liberei aprecieri a judecătorului urmează a fi interpretate în sensul în care propria sa convingere este formată în urma cercetării tuturor probelor administrate.”¹

„Instanțelor de judecată le revine sarcina de a aprecia probele în baza legii. Exigențele dreptului la un proces echitabil impun ca aprecierea probelor să nu fie arbitrară sau nerezonabilă în mod evident. În caz contrar, se încalcă articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (a se vedea De Tommaso v. Italia [MC], 23 februarie 2017, § 170, și jurisprudența citată acolo; Hodžić v. Croația, 4 aprilie 2019, § 58; Makeyan și alții v. Armenia, 5 decembrie 2019, § 47).”²

„Atât admisibilitatea probelor, cât și aprecierea lor constituie, în primul rând, o problemă de reglementare în legislația națională și este de competența instanțelor naționale să evalueze dovezile din fața lor.”³

În jurisprudența sa, CC a subliniat că, *„libera apreciere a probelor exclude posibilitatea conferirii unei puteri probante dinainte stabilite unei probe. Aprecierea fiecărei probe se face de instanța de judecată ca urmare a examinării conjugate a tuturor probelor administrate, în scopul aflării adevărului. Libera apreciere a probelor nu presupune arbitrarium, ci libertatea de a aprecia probele în mod rezonabil și imparțial, iar rezultatele aprecierii probelor sunt prezentate de către instanța de judecată în acte procedurale, care trebuie să fie motivate în*

¹ HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr. 18 din 22.05.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (intima convingere a judecătorului) (sesizarea nr. 27g/2017) (pct. 64-65). Publicat: 16.06.2017 în Monitorul Oficial Nr. 190-200 art. 69.

² HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 11/1 din Codul de procedură penală (definiția noțiunii de „eroare gravă de fapt”) (sesizările nr. 122g/2019 și nr. 216g/2019) (pct. 52).

³ Hotărârea CtEDO, *Lhermitte c. Belgia* [MC], din 29.10.2016 (§ 83). Disponibilă: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176054> [accesată: 19.10.2022].

mod obiectiv și sub toate aspectele potrivit legii. Motivarea constă în faptul că la admiterea unor probe și la respingerea altora judecătorul este obligat să prezinte argumentele unei asemenea soluții (a se vedea HCC nr. 18 din 22 mai 2017, § 68 și § 70).”¹

*„Existența unor probe dincolo de orice îndoială rezonabilă constituie o componentă esențială a dreptului la un proces echitabil și instituie în sarcina acuzării obligația de a proba toate elementele vinovăției într-o manieră aptă să înlăture dubiul (hotărârea CEDO Bragadireanu v. România, din 6 decembrie 2006; hotărârea CEDO Orhan v. Turciadin 18 iunie 2002; hotărârea CEDO Irlanda v. Regatul Unit din 18 ianuarie 1978). Adicional, Curtea menționează că acest standard de probă poate fi pe deplin înțeles doar prin raportarea principiului *in dubio pro reo*, care, la rândul său, constituie o garanție a prezumției de nevinovăție.”²*

CC reliefează că, „noțiunea de „proprie convingere”, care este utilizată în textele de lege criticate, nu are sensul de opinie subiectivă, ci acela al certitudinii dobândite de judecător în urma examinării tuturor probelor în ansamblu, sub toate aspectele, în mod obiectiv și călăuzindu-se de lege.”³ „Or, aprecierea probelor după propria convingere nu trebuie confundată cu aprecierea după impresie, care este produsul unor percepți emoționale.”⁴

Sub aspect psihologic, convingerea interioară este un sentiment de încredere în validitatea concluziilor cuiva despre circumstanțele cazului. În această calitate, este un important stimul volitiv care încurajează acțiuni practice, exprimate, de exemplu, în decizia de constatare a vinovăției sau nevinovăției inculpatului, în stabilirea pedepsei inculpatului sau eliberarea acestuia de răspundere.

Astfel, convingerea interioară ca urmare a aprecierii probelor este caracterizată prin: cunoaștere, credință și stimulul volitiv care încurajează anumite acțiuni.

CP CSJ a criticat faptul că sentința „nu cuprinde o analiză a probelor administrate, prima instanță limitându-se doar la enumerarea mijloacelor de probă, fără a aprecia probele după intimă ei convingere, bazată pe cercetarea multiaspectuală, completă, nepărtinitoare și nemijlocită a tuturor probelor, în

¹ HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 11/1) din Codul de procedură penală (definiția noțiunii de „eroare gravă de fapt”) (sesizările nr. 122g/2019 și nr. 216g/2019) (pct. 60).

² HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr. 18 din 22.05.2017 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (intima convingere a judecătorului) (sesizarea nr. 27g/2017) (pct. 78-80). Publicat: 16.06.2017 în Monitorul Oficial Nr. 190-200 art. 69.

³ HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr.18/2017 din 22. 05.2017 (pct. 66).

⁴ HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr.18/2017 din 22. 05.2017 (pct. 69).

ansamblul, și interconexiunea lor, fără a indica circumstanțele ce determină concluzionarea de admitere a învinuirii și de respingere a versiunii înaintate de apărare(a se vedea f.d. 38-39, vol. II).”¹

„Totodată, ce ține de alegațiile recurentului în privința ilegalității deciziei contestate, prin prisma că instanța de recurs ordinar neîntemeiat a făcut referire la o probă care a fost exclusă din dosar, Colegiul penal notează că vinovăția condamnatului P. S. nu a fost constatată în temeiul unei singuri probe, dar din cumulul tuturor probelor administrate de organul de urmărire penală, cercetate, verificate și apreciate în plină măsură de instanța de fond și apel prin prisma pertinentei, concludenței, utilității și veridicității lor, astfel că alegațiile date urmează a fi apreciate critic.”²

Aprecierea probelor are ca scop determinarea autenticității și valorii lor, precum și suficiența cantității în vederea stabilirii obiectului probatoriului.

„Aprecierea probelor este unul din cele mai importante momente ale procesului penal, deoarece întregul volum de muncă depusă de către organele de urmărire, instanțele judecătorești, cât și de părțile din proces, se concretizează pe soluția ce va fi dată în urma acestei activități.”³

„Veridicitatea probelor poate fi caracterizată ca o corespundere a datei de fapt examinată de către instanță cu realitatea pe care o probează această dată.”⁴

„(...) În esență, stabilirea faptelor urmărește aflarea adevărului. Aceasta este posibil ca urmare a aprecierii probelor din perspectiva veridicității lor. Prin urmare, stabilirea faptelor se află într-o legătură indisolubilă cu aprecierea probelor.”⁵

¹ DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 29.11.2021. dos. nr. 1ra-1183/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20071 [accesată: 19.10.2022].

² (...) una din cerințele esențiale la declararea recursului în anulare este motivarea acestuia din punct de vedere al prezenței erorii de drept, comise la judecarea cauzei, care cade sub incidența noțiunii de viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, care a afectat hotărârea atacată. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 21.02.2022. dos. nr. 4-1re-222/2021. disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=2462 [accesată: 19.10.2022].

³ DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 23.01.2020. Dosarul nr. 1ra-31/2, disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15260 [accesată: 19.10.2022]; DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 28.05.2020. dos. nr. 1ra-134/20, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16385 [accesată: 19.10.2022]; DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 22.09.2020. dos. nr. 1ra-1057/2020, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 19.10.2022].

⁴ DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 23.01.2020. dos. nr. 1ra-31/2, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15260 [accesată: 19.10.2022].

⁵ HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 11/1) din Codul de procedură penală (definiția noțiunii de „eroare gravă de fapt”) (pct.62)

„Într-o hotărâre este necesar nu numai de a enumera probele, dar și de a expune esența acestor și legătura lor cu conținutul altor probe care în ansamblu confirmă sau infirmă o circumstanță pe cauză, de a argumenta de ce unele probe sunt admise, iar altele respinse.”¹

„Instanțelor de judecată le revine sarcina de a aprecia probele în baza legii. Exigențele dreptului la un proces echitabil impun ca aprecierea probelor să nu fie arbitrară sau nerezonabilă în mod evident. În caz contrar, se încalcă articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (a se vedea De Tommaso v. Italia [MC], 23 februarie 2017, § 170, și Hodžić v. Croația, 4 aprilie 2019, § 58; Makeyan și alții v. Armenia, 5 decembrie 2019, § 47).”²

Aprecierea probelor se face conform convingerii lăuntrice a persoanei care efectuează urmărirea penală, a procurorului sau a judecătorului. CPP stabilește în art. 101, că *„reprezentantul organului de urmărire penală sau judecătorul apreciază probele conform propriei convingeri, formate în urma examinării lor în ansamblu, sub toate aspectele și în mod obiectiv, călăuzindu-se de lege.”* Nerespectarea acestei norme procesual-penale are drept consecință nerezolvarea fondului cauzei.³

Curtea Supremă de Justiție a criticat faptul că instanța de apel *„doar a trecut în revistă probele administrate pe caz, dar nu a apreciat separat fiecare probă din punct de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei, iar toate probele în ansamblu – din punct de vedere al coroborării lor.”⁴*

¹ DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 28.05.2020, dos. nr. 1ra-134/20, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16385 [accesată: 20.10.2022].

² DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 20.04.2021 (pct. 7), dos. nr. 1ra-330/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18651 [accesată: 20.10.2022].

³ *Analizând concluziile instanței de apel în baza cărora și-a fundamentat soluția de achitare a inculpatului Feraru Grigore de sub învinuirea de săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 151 alin. (4) Cod penal, Colegiul penal lărgit conchide că soluția adoptată nu rezultă din aprecierea fiecărei probe separat și în coroborare cu celelalte probe aduse în sprijinul învinuirii în conformitate cu prevederile art. 101 Cod de procedură penală, fiind înfăptuită o apreciere formală de ordin general a circumstanțelor cauzei penale. Însă potrivit rigorilor impuse de prevederile art. art. 414, 417 Cod de procedură penală, în partea descriptivă a deciziei instanța de apel urma să desfășoare analiza probelor pe care s-a bazat la adoptarea deciziei, cu indicarea motivelor care au stat la baza pronunțării unei asemenea soluții și din care considerente ele urmează a fi reprecuate, admise ori respinse ca probe.* DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 22.09.2020, dos. nr. 1ra-1057/2020, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 20.10.2022].

⁴ DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 17.04.2018, dos. nr. 1ra-642/2018, disponibilă: <file:///C:/Users/User/Desktop/393374218-donos-csj.pdf>. [accesată: 20.10.2022]; *La baza hotărârii de condamnare, instanța de apel a pus declarațiile martorului SA făcute în cadrul audierii în instanța de apel, omițând a le da apreciere, în conformitate cu prevederile art. 101 Cod de procedură penală, în ansamblu cu întregul material probator. Mai mult ca atât, fiind sesizată de apărare (ultimul cuvânt a inculpatului f.d.116 verso, vol. IV)*

„La acest capitol, instanța de recurs reține că, sunt întemeiate argumentele instanței de apel precum că nu pot fi puse la baza unei sentințe de condamnare declarațiile martorului BV, deoarece în cadrul urmăririi penale și în cadrul sentinței primei instanțe nu a declarat nimic referitor la implicarea lui PI în comiterea infracțiunii incriminate, ci dimpotrivă a menționat că ofițerul de urmărire penală FI personal și-a luat angajamentul de a hotărî definitiv problema încetării urmăririi penale în privința lui BV. Totodată, declarațiile martorului BV coroborează cu declarațiile martorilor PV, CV, VV, BE și CE date în cadrul ședinței de judecată în prima instanță.”¹

Ofițerul de urmărire penală, procurorul, judecătorul sunt liberi în aprecierea probelor. Normele procesual-penale nu prescriu din care surse trebuie acumulate probele, ci doar le constată. De asemenea, ele nu stabilesc valoarea unei dovezi. Aprecierea probelor e la latitudinea persoanelor competente a desfășura procesul penal, presupune și faptul că ea nu depinde de aprecierile anterioare.

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a subliniat că libera apreciere a probelor exclude posibilitatea conferirii unei puteri probante dinainte stabilite unei probe. Aprecierea fiecărei probe se face de instanța de judecată ca urmare a examinării conjugate a tuturor probelor administrate, în scopul aflării adevărului. Libera apreciere a probelor nu presupune arbitrarul, ci libertatea de a aprecia probele în mod rezonabil și imparțial, iar rezultatele aprecierii probelor sunt prezentate de către instanța de judecată în acte procedurale, care trebuie să fie motivate în mod obiectiv și sub toate aspectele potrivit legii. Motivarea constă în faptul că la admiterea unor probe și la respingerea altora judecătorul este obligat să prezinte argumentele unei asemenea soluții (a se vedea HCC nr. 18 din 22 mai 2017, § 68 și § 70).

„(...) calitatea probelor puse la baza învinuirii ține în exclusivitate de competența organului de urmărire penală, iar cercetarea, aprecierea lor și adoptarea ulterioară a soluțiilor este de competența instanțelor de judecată.”²

Totuși pentru a asigura admisibilitatea probelor, organul de urmărire penală are de asemenea atribuția de a le verifica și evident aprecia.

despre depunerea de declarații divergente de către martorul denunțator la urmărirea penală, instanța de fond și cea de apel, instanță de apel nu a contrapus aceste declarații și nu s-a expus pe care le prea ca veridice, pertinente, utile și concludente justei soluționări a cauzei și procesului de stabilire a adevărului: pe cele de la urmărirea penală, din instanța de fond sau ce a de apel. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 19.05. 2020, dos. nr. 1ra-905/2020, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15907 [accesată: 20.10.2022].

¹ DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 17.06.2021, dos. nr. 1ra-14/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18989 [accesată: 20.10.2022].

² DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 18.06.2019, dos. nr. 1ra-388/2019, p. 14, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13985 [accesată: 20.10.2022].

Conform principiului formulat de legea procesual-penală „organul de urmărirea penală are obligația de a lua toate măsurile prevăzute de lege pentru cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă, a circumstanțelor cauzei, de a evidenția atât circumstanțele care dovedesc vinovăția bănuitului, învinuitului, inculpatului, cât și cele care îl dezvinovătesc, precum și circumstanțele care îi atenuează sau agravează răspunderea” (art. 19 alin. (3) CPP). În același context, legea determină obiectul probatoriului, reguli de acumulare și verificare a probelor, subiecții probatoriului, etc. În caz contrar, aprecierea probelor ar fi samavolnică, arbitrară, după bunul plac al organelor judiciare.

Aprecierii trebuie să fie supuse atât conținutul datelor acumulate (probele), cât și sursele acestor date (mijloacele de probă). Sursele de probă pot avea în unele cazuri un caracter îndoielnic, de exemplu, darea cu bună știință de către martor a unor depoziții false. De aceea și sursele de probă nu trebuie neglijate.

„(...) Respectarea acestor criterii permite instanțelor de judecată să tragă concluzii privind existența sau inexistența faptelor și implicit constatarea vinovăției sau a nevinovăției făptuitorului. Aprecierea probelor contrar criteriilor enunțate de lege ar putea crea o aparență falsă asupra unor fapte care trebuie dovedite și, totodată, ar putea conduce instanța la concluzii eronate asupra realității.”¹

Colegiul Penal al Curții Supreme de Justiție a apreciat concluziile instanței de apel, ca fiind confuze și care nu se conciliază reciproc.²

Convingerea lăuntrică ca rezultat al aprecierii probelor are aspect cognitiv (gnoseologic) și psihologic. Aspectul cognitiv este exprimat prin formarea convingerii despre justetea deciziilor adoptate pe baza probelor acumulate. Cel psihologic, exprimă formarea unui sentiment de încredere, certitudine despre existența sau inexistența unei fapte. „Formarea convingerii presupune trecerea examinării, verificării și evaluării fiecărei probe atât prin filtrul rațiunii cât și al psihicului și al experienței organului judiciar.”³

¹ HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr. 2 din 23.01.2020 (pct.61).

² Colegiul penal lărgit menționează că decizia instanței de apel, la acest aspect conține și concluzii contradictorii, astfel pe de o parte, instanța de apel după ce a reflectat conținutul declarațiilor date de martorii PD, PC, BO, MM, RG, MV, SV, ȘG, precum și celelalte mijloace probatorii, reține că analizând obiectiv cumulul de probe, prin prisma art. 101 Cod de procedură penală, din punct de vedere al pertinentei, concludenței, veridicității și coroborării lor, constată cu certitudine că inculpatul VN a comis infracțiunea imputată lui și că acțiunile acestuia se încadrează în baza art. 327 alin. (2) lit. c) Cod penal, (f.d.162 v. 34), iar pe de altă parte se statuează de către aceeași instanță, că apreciază critic declarațiile martorilor PD, PC, MM, RG, MV, SV (f.d.164 v. 34) (DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 29.10.2019, dos. nr. 1ra-53/2019, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14652) [accesată: 20.10.2022].

³ Gorgăneanu Ion Gr. Convingerea intimă și mecanismul probațiunii penale. În: Revista de Drept Penal, nr. 3, anul VII, iulie–septembrie, București, 2000, p. 45.

Potrivit art. 100 alin. (3) CPP: „Nici o probă nu are o valoare dinainte stabilită pentru organul de urmărire penală sau instanța de judecată.”

„În opinia instanței de recurs instanța de apel a omis să coroboreze probele administrate prin concluziile medico-legale expuse în ambele rapoarte de expertiză, admițând în mod pripit una din versiunile de apărare a inculpatului, fără o analiză multilaterală și obiectivă a tuturor probelor administrate în speță în conformitate cu prevederile art. 101 Cod de procedură penală.”¹

„Astfel, în motivarea deciziei de achitare a inculpatului Feraru Grigore de sub învinuirea de săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 151 alin. (4) Cod penal, instanța de apel s-a limitat la mențiunea că din declarațiile succesoriului legal al părții vătămate XXX, declarațiile martorilor PL, MS, BZ, CV, NR rezultă concluzia că inculpatul a aplicat multiple lovituri cu pumnii și picioarele peste diferite părți ale corpului victimei YYY, însă fără a da apreciere acestor probe în coroborare cu celelalte materiale de probă acumulate la dosarul în cauză.”²

„Totodată instanța de recurs menționează, că instanța de apel, considerând admisibile declarațiile martorilor apărării cu privire la modalitatea de producere a vătămarilor corporale părții vătămate (prin cădere în timpul deplasării pe un morman de pietre) nu și-a motivat concluzia de admitere a acestor probe, în coroborare cu alte probe prezentate de acuzare, precum și nu a dat răspuns la argumentele acuzării precum că unii dintre martori sunt cunoscuți cu inculpatul, fiind anterior condamnați pe același dosar penal.”³

Administrarea probelor trebuie să se facă în așa mod, încât să se poată stabili cu certitudine dacă s-a săvârșit în realitate infracțiunea, dacă inculpatul se face vinovat de comiterea ei și dacă urmează să răspundă din punct de vedere penal. Sistemul probator din dreptul nostru procesual-penal, având la bază principiul *liberei aprecieri a probelor*, acordă posibilitate organelor judiciare a le examina și a le estima forța lor probantă și apoi să le evalueze contribuția la formarea convingerii acestor organe; astfel, probele vor fi apreciate după valoarea lor reală și nu după o valoare prestabilită de lege.

În concluzie, putem deduce următoarele raționamente:

a) Prin libera apreciere a probelor se înțelege activitatea psihică (logică) a subiecților procesului penal, prin determinarea pertinentei, admisibilității, credibilității și suficienței probelor pentru soluționarea justă a cauzei;

¹ DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 22.09.2020, dos. nr. 1ra-1057/2020, disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 20.10.2022].

² DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 22.09.2020, dos. nr. 1ra-1057/2020, disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 20.10.2022].

³ DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 22. 09. 2020, dos. nr. 1ra-1057/2020, disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 20.10.2022].

b) Principiul liberei aprecieri a probelor, pe de o parte, oferă subiecților procesului penal „libertate interioară” de apreciere a probelor, întrucât legea nu stabilește forța (semnificația probatorie) a anumitor probe obligatorii pentru participanții la procesul penal, nu leagă aprecierea credibilității, suficienței probelor cu orice prescripții formale, nu stabilește un număr minim de probe pentru recunoașterea unor fapte ca dovedite;

c) Libertatea în evaluarea probelor nu este absolută, bazată pe intuiția unui participant la procedurile penale.

Totodată, legea procesuală penală impune o serie de cerințe privind libera evaluare a probelor, și anume:

a) Intima convingere trebuie să se bazeze „pe totalitatea probelor disponibile în cauză”, adică trebuie să aibă o bază obiectivă;

b) La aprecierea probelor, un participant al procesului penal trebuie să fie ghidat de lege, care stabilește, de exemplu, regulile de admisibilitate a probelor, conceptul de probe și obiectul probei etc.;

c) La aprecierea probelor, un participant al procesului penal trebuie să fie ghidat de conștiința sa – un ghid moral necesar pentru soluționarea unei cauze penale.

Dacă rămân îndoieli cu privire la dovada oricărei împrejurări, aceasta nu poate fi considerată dovedită și, respectiv, este imposibil să-și întemeieze convingerea pe probe, a căror obiectivitate este îndoielnică.

Aprecierea probelor, într-o măsură sau alta, este efectuată aproape de către toți participanții procesului penal, însă doar aprecierea probelor de către organele judiciare are importanță juridică. Judecătorul, procurorul și organul de urmărire penală apreciind probele, i-au hotărâri asupra direcției cercetării, asupra aplicării măsurilor procesuale de constrângere față de bănuit, învinuit, inculpat, precum și asupra soluționării cauzei în fond etc.

Aprecierea probelor se realizează pe tot parcursul procesului. Un judecător, un procuror, un ofițer de urmărire penală nu sunt obligați să aprecieze probele dinainte stabilite, fie cele obținute anterior de către alte organe sau cele obținute anterior de însăși organul de urmărire penală ori organul de constatare. Excepție sunt împrejurările stabilite prin sentința care a intrat în vigoare, care sunt recunoscute de către instanță, procuror, organul de urmărire penală fără verificări suplimentare, dacă aceste împrejurări nu ridică îndoieli instanței.

Totodată, din analiza art. 27 CPP rezultă că doar judecătorul și persoana care efectuează urmărirea penală apreciază probele. Prin urmare, este exclus procurorul, cu excepția când acesta exercită urmărirea penală. Astfel, pentru nu exista interpretări ambigue, propunem modificarea și completarea art. 27 CPP, întrucât după textul „care efectuează” să fie inclus textul „sau conduce”. În așa mod norma procesuală va obține claritate.

BIBLIOGRAFIE:

1. Gorgăneanu Ion Gr. Convingerea intimă și mecanismul probațiunii penale. În: Revista de Drept Penal, nr. 3, anul VII, iulie–septembrie, București, 2000, p. 45.
2. HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr. 35 din 01.12.1997 cu privire la controlul constituționalității unor prevederi ale Legii bugetului de stat pe anul 1997 nr. 1127-XIII din 21 martie 1997 și Legii cu privire la statutul judecătorului nr. 544-XIII din 20 iulie 1995 (pct. 52). Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 84-85/37 din 18.12.1997.
3. HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr. 18 din 22.05.2017 **privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (intima convingere a judecătorului) (sesizarea nr. 27g/2017)**. Publicat: 16.06.2017 în Monitorul Oficial Nr. 190-200 art. 69.
4. HOTĂRÂREA CURȚII CONSTITUȚIONALE nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 11/1) din Codul de procedură penală (definiția noțiunii de „eroare gravă de fapt”) (sesizările nr. 122g/2019 și nr. 216g/2019).
5. Hotărârea CtEDO, *Lhermitte c. Belgia* [MC], din 29.10.2016 (§ 83). Disponibilă: <http://hu-doc.echr.coe.int/eng?i=001-176054> [accesată: 19.10.2022].
6. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 17.04.2018. Dosarul nr. 1ra-642/2018. Disponibilă: <file:///C:/Users/User/Desktop/393374218-donos-csj.pdf>. [accesată: 20.10.2022].
7. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 18.06.2019. Dosarul nr. 1ra-388/2019, p. 14. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13985 [accesată: 20.10.2022].
8. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 29.10.2019. Dosarul nr. 1ra-53/2019. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14652 [accesată: 20.10.2022].
9. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 23.01.2020. Dosarul nr. 1ra-31/2. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15260 [accesată: 19.10.2022].
10. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 19.05.2020. Dosarul nr. 1ra-905/2020. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15907 [accesată: 20.10.2022].
11. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 28.05.2020. Dosarul nr. 1ra-134/20 Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16385 [accesată: 19.10.2022].
12. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 22.09.2020. Dosarul nr. 1ra-1057/2020. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 19.10.2022].
13. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 20.04.2021. Dosarul nr. 1ra-330/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18651 [accesată: 20.10.2022].
14. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 17.06.2021. Dosarul nr. 1ra-14/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18989 [accesată: 20.10.2022].
15. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 29.11.2021. Dosarul nr. 1ra-1183/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20071 [accesată: 19.10.2022].
16. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE din 21.02.2022. Dosarul nr. 4-1re-222/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=2462 [accesată: 19.10.2022].

LOCUL ȘI ROLUL ACTELOR PREMERGĂTOARE ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL

Sergiu CARAMAN doctorand,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0000-0002-4752-7446>

SUMMARY

The stage of the preliminary actions to criminal investigation, being a mandatory stage of the criminal process as it appears from the criminal procedure law, although it exists and has a special significance, or at this stage the criminal investigation authority/prosecutor accumulates data about the committed crime, which are relevant for the fair settlement of the case, data that are not accumulated operatively and at the right time, may lose their value, however this activity as a whole has remained unregulated by the Code of Criminal Procedure in such a way as to be clear the place and the role of preliminary actions to criminal investigation in criminal proceedings, to be carried out by those empowered in strict accordance with the law without prejudice the fundamental human rights and freedoms, and the results of this activity to serve as evidence in criminal proceedings.

Etapă actelor premergătoare urmăririi penale, fiind o etapă obligatorie a procesului penal după cum reiese din legea procesual penală, deși există și are o însemnătate deosebită, or la această etapă organul de urmărire penală/procurorul acumulează date referitoare la comiterea unei infracțiuni, date care au relevanță pentru justa soluționare a cauzei, date care nefiind acumulate în mod operativ și la momentul oportun pot să-și piardă din valența sa, totuși această activitate per ansamblu a rămas a fi nereglementată de Codul de procedură penală în așa mod încât să fie clar locul și rolul actelor premergătoare urmăririi penale în cadrul procesului penal, să fie efectuate de către cei abilitați în strictă conformitate cu legea fără a leza drepturi și libertăți fundamentale ale omului, iar rezultatele obținute din această activitate să poată servi drept probe în cadrul procesului penal.

Cuvinte-cheie: *acte premergătoare, procesul penal, urmărirea penală, probe, date, nereglementare, bănuiala rezonabilă, infracțiune etc.*

În legislația procesual penală a Republicii Moldova, în parte, a rămas nereglementată instituția actelor premergătoare urmăririi penale. Deși actele premergătoare urmăririi penale au un rol primordial și sunt parte indispensabilă a unui proces penal, această ezitare a legiuitorului este de neînțeles. Cu atât mai mult cu cât la această etapă a procesului penal, organul de drept efectuează anumite acțiuni care implică pe de o parte atingerea drepturilor omului în ceea ce privește persoana celui suspect, iar pe de altă parte necesitatea de a respecta drepturile celui care se pretinde a fi păgubit prin pretinsa faptă care se cercetează.

De altfel, art. 1 alin.(2) al Codului de procedură penală menționează că scopul procesului penal este acela de a proteja persoana, societatea și statul de infracțiuni, precum și a proteja persoana și societatea de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată

să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată. Așadar, la general scopul procesului penal poate fi privit prin prisma a trei perspective importante:

- protejarea celui păgubit, care de altfel, obține o satisfacție echitabilă doar atunci când prejudiciul lui cauzat prin infracțiune este recuperat și cel vinovat este pedepsit, și
- protejarea persoanelor și inclusiv și a statului de ilegalitățile persoanelor cu funcții de răspundere care desfășoară activitatea de cercetare a infracțiunilor sau pretinselor infracțiuni și
- aceste două scopuri trebuie să fie coroborate cu respectarea principiilor potrivit cărora nici o persoană care nu este vinovată să fie cumva trasă la răspundere penală, iar cel care este vinovat să fie pedepsit potrivit vinovăției sale.

Este lesne de înțeles că procesul penal per ansamblu trebuie să se desfășoare astfel încât să fie atins scopul acestuia.

Problematica nereglementării, în parte a actelor premergătoare urmăririi penale în legislația procesual penală a RM, lasă o discreție mare organului abilitat cu cercetarea pretinsei infracțiuni la această etapă, în vederea desfășurării acestor acte, iar prin urmare și suficient spațiu pentru interpretări, omisiuni sau chiar și abuzuri, iată de ce este important a stabili totuși care este esența, rolul și locul actelor premergătoare urmăririi penale în cadrul procesului penal.

Procesul penal așa cum este el definit în Codul de procedură penală al Republicii Moldova reprezintă activitatea organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești cu participarea părților în proces și a altor persoane, desfășurată în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală.

În doctrina românească este unanim acceptată definiția potrivit căreia procesul penal este activitatea reglementată de lege, desfășurată într-o cauză penală de către organele judiciare cu participarea părților și a altor persoane, ca titulare de drepturi și obligații, avînd ca scop constatarea la timp și în mod complet a infracțiunilor și tragerea la răspundere penală a celor care le-au săvîrșit, în așa fel încât prin aceasta se asigură ordinea de drept precum și apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor.¹

Procesul penal se consideră început din momentul sesizării sau auto-sesizării organului competent despre pregătirea sau săvîrșirea unei infracțiuni.

Cât privește urmărirea penală aceasta poate fi definită pornind de la prevederile art.252 Cod procedură penală ca activitate a procurorului și organului de urmărire penală care are ca obiect colectarea probelor necesare cu privire la existența infracțiunii, la identificarea făptuitorului, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se transmită cauza penală în judecată în condițiile legii și pentru a se stabili răspunderea acestuia.

Urmărirea penală începe în termen de 30 de zile din data pornirii procesului penal (sesizarea sau autosesizarea despre pregătirea sau săvîrșirea unei infracțiuni) dacă din cuprinsul actului de sesizare sau al actelor de constatare,

rezultă o bănuială rezonabilă că a fost săvârșită o infracțiune și dacă nu există vreuna din circumstanțele care exclud urmărirea penală.

Examinând excepția de neconstituționalitate a unui alineat din art.274 Cod procedură penală, Curtea Constituțională a Republicii Moldova menționează că, potrivit prevederilor Codului de procedură penală, urmează a se face o distincție între etapa *pornirii procesului penal* și etapa *pornirii urmăririi penale*, ambele având particularități proprii.² Curtea Constituțională a menționat că toate acțiunile procesuale care se desfășoară la etapa premergătoare urmăririi penale au un caracter, *sui generis*, concentrat asupra scopului de a stabili și confirma existența bănuielii rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni și este circumscrisă termenului de 30 de zile de la momentul sesizării sau autosesizării organului de urmărire penală sau a procurorului. Totodată, pornind de la natura scopului acțiunilor la etapa premergătoare urmăririi penale, acestea se rezumă la constatarea faptei infracționale (in rem), însă nu și la formularea unei învinuiri în privința persoanei (in personam). Această regulă se aplică și la etapa pornirii urmăririi penale. Așadar, în ordonanța de începere a urmăririi penale se menționează doar fapta care a condiționat emiterea acesteia (in rem), or, în cazul existenței unei bănuieli rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni de către o persoană, organul de urmărire penală trebuie să-i acorde toate garanțiile caracteristice unei acuzații în materie penală.

Desfășurarea procesului penal, propulsarea lui este legată de trecerea prin anumite diviziuni sau etape, acestea fiind fazele procesului penal. Faze ale procesului penal - intervale, unități sau diviziuni ale acestuia, interconexate, dar relativ independente, care se disting prin raporturi juridice caracteristice și se desfășoară succesiv, progresiv și coordonat. Fiecării faze îi sunt caracteristice:

1. sarcini proprii, ce decurg din sarcenile generale ale procesului penal;

2. un anumit cerc de organe și persoane;

3. o anumită ordine de derulare;

4. raporturi specifice ce se nasc între subiecți;

5. un act final, care încununează o activitate procesuală, urmat de trecerea la următoarea fază;

Convențional, fazele procesului penal pot fi împărțite în trei categorii:

a) faza prejudiciară, care include pornirea procesului penal și urmărirea penală;

b) faza judiciară- examinarea cauzei în primă instanță, în apel și recurs;

c) faza postjudiciară- punerea în executare a hotărârilor penale rămase definitive, recursul în anulare și revizuirea procesului penal;³

Pentru a aprecia în care din fazele procesului penal se regăsesc actele premergătoare urmăririi penale, este necesar mai întâi de reflectat asupra noțiunii, esenței și însemnătății acestora.

Codul de procedură penală nu prezintă o definiție a actelor premergătoare urmăririi penale, însă această noțiune este folosită de legiuitor atunci când definește actul de constatare, menționându-se că acesta este un document prin

care organul de constatare consemnează orice acțiune premergătoare urmării penale în vederea stabilirii și confirmării bănuielilor rezonabile că a fost săvârșită o infracțiune.

DEX-ul prezintă noțiunea de „premergător” ca ceva care premerge; precedent; anterior; antecedent. Prin urmare atunci când vorbim de actele premergătoare urmării penale vorbim de acele acte care preced urmărirea penală și sunt înfăptuite cu scopul ca organul de urmărire penală să se convingă de justetea celor indicate în actul de sesizare și de existența acelei bănuielei rezonabile de comitere a infracțiunii care este necesară în vederea pornirii urmării penale.

Este de menționat că această etapă premergătoare urmării penale chiar dacă nu este expres reglementată pe alocuri de către legiuitor, ea există, pornind de la prevederile art.274 Cod procedură penală, or legiuitorul stabilește un termen de 30 zile din momentul pornirii procesului penal în interiorul căruia organul de urmărire penală trebuie să acumuleze suficiente informații care confirmă bănuiala rezonabilă privind comiterea infracțiunii. Prin urmare, aceste acte premergătoare fiind văzute ca o parte din întregul proces penal, trebuie să respecte acele cerințe care se înaintează față de un proces penal ca atare și trebuie să urmărească în principiu același scop care este urmărit și de procesul penal.

În literatura rusă de specialitate au fost expuse diferite puncte de vedere în ceea ce privește caracterul actelor premergătoare urmării penale. Unii doctrinari au opinat că acestea poartă un caracter non-procesual, deoarece la această etapă nu poate fi vorba de metode de cercetare procesuale⁴. Alții însă au considerat că reieșind din faptul că aceste acte formează un tot întreg cu procesul penal ele dispun de caracter procesual⁵.

Deși legislația Republicii Moldova nu reglementează în detaliu actele premergătoare urmării penale și care ar trebui să fie metodele, tacticile și procedeele folosite de organul de urmărire penală în vederea constatării temeiurilor pentru pornirea urmării penale, cert este că această etapă este una esențială și ar trebui neapărat să fie reglementată de Codul de procedură penală și desfășurată în strictă conformitate cu principiile unui proces penal, iar toate acestea pentru a reda un caracter legal acestor acțiuni și pentru a respecta drepturile și garanțiile personale ale celor implicați, limitînd astfel discreția autoritară a organului de urmărire penală și acordînd astfel statutul de probă acelor date care au fost acumulate la această etapă de către organul de urmărire penală.

Și deoarece, am menționat ceva mai devreme că pe lângă altele scopul procesului penal este și acela de a proteja persoanele și inclusiv și statul de ilegalitățile persoanelor cu funcții de răspundere care desfășoară activitatea de cercetare a infracțiunilor este greu a se crede că acest scop poate fi atins atunci când etapa actelor premergătoare urmării penale nu este practic reglementată.

Relevînd asupra celor menționate prin prisma Codului de procedură penală a Republicii Moldova se constată că actele premergătoare urmării penale sunt:

- Actele de constatare întocmite de organele de constatare în conformitate cu art.273 Cod procedură penală în vederea constatării unei infracțiuni, care reprezintă și acte de sesizare a organului de urmărire penală, precum și
- Actele întocmite în vederea verificării informației conținute în actul de sesizare (plângere, denunț, autodenunț și inclusiv act de constatare întocmit de organul de constatare), privind bănuiala rezonabilă de săvârșire a pretinsei infracțiuni.

Cât privește primele, este de menționat că recent legiuitorul Republicii Moldova a operat modificări la art.93 și 273 Codul de procedură penală în ceea ce privește datele acumulate de organele de constatare atribuindu-le valență juridică, stabilind că actele de constatare întocmite de organele de constatare constituie mijloace de probe, iar procesul-verbal de constatare a infracțiunii întocmit de organul de constatare reprezintă act de sesizare a organului de urmărire penală⁶.

Cât privește cele din urmă, este de menționat actele premergătoare urmăririi penale poartă un caracter procedural și se îndeplinesc de organele de constatare și/sau de organul de urmărire penală, reprezintă prima etapă la care se face o calificare de facto a infracțiunii⁷ și se întreprind acțiuni care nu suferă amânare în ceea ce privește descoperirea infracțiunii.

Actele premergătoare urmăririi penale întocmite în vederea verificării informației conținute în actul de sesizare (plângere, denunț, autodenunț și inclusiv act de constatare întocmit de organul de constatare), privind bănuiala rezonabilă de săvârșire a pretinsei infracțiuni sunt o etapă obligatorie după cum reiese din prevederile art.274 Cod procedură penală raportat la prevederile art.275 Cod procedură penală, or în fiecare caz sesizat, organul de urmărire penală trebuie să verifice sesizarea și să constate cu această ocazie existența unei bănuieli rezonabile de comitere a infracțiunii, să se convingă că există faptul infracțiunii, fapta comisă este prevăzută de lege sau există alte circumstanțe indicate expres de lege care exclud urmărirea penală și numai după aceasta să dispună pornirea urmăririi penale, dar nu mai târziu de 30 zile din momentul pornirii procesului penal.

Cât privește actele premergătoare prin care se verifică conținutul sesizării înaintate ca etapă a procesului penal aici este necesar de menționat că în principiu efectuarea acestora este obligatorie tocmai pornind de la ideea că scopul primordial al lor este de a acumula suficientă informație referitor la fapta comisă și a da curs unei urmăririi penale la caz.

Astfel, după cum se poate observa scopul acestor acte premergătoare urmăririi penale este unul pe cât se poate de important în întregul proces penal și astfel nici într-un caz nu este posibil de renunțat la acestea, însă urmează a fi revăzută de către legiuitor reglementarea din talpă a lor, astfel încât toate aceste acte premergătoare efectuate de organul de urmărire penală să intre în albia

legalității. Iată de ce se impune a se aprecia locul actelor premergătoare în cadrul procesului penal în raport cu fazele acestuia.

În unele lucrări de specialitate rusă a fost expusă părerea potrivit căreia actele premergătoare urmăririi penale și aici vorbim de acele acte prin care se verifică conținutul sesizării în vederea pornirii unei urmăririi penale, fac parte din faza pornirii procesului penal, vorbind și despre o interdependență între cele două⁸.

Având în vedere că în legislația procesual penală a Republicii Moldova actele premergătoare sunt reglementate astfel încât, actele de constatare ale organelor de constatare reprezintă și ele acte premergătoare urmăririi penale, în încercarea de a stabili care totuși este locul actelor premergătoare urmăririi penale per ansamblu în procesul penal al Republicii Moldova, se poate constata că de fapt acestea nu se regăsesc în întregime doar în faza pornirii procesului penal, or actele de constatare întocmite de organele de constatare după cum s-a menționat mai devreme se materializează de către organul competent, într-un proces-verbal întocmit conform art.260 și 261 Cod procedură penală și în final procesul-verbal cu privire la constatarea infracțiunii nu reprezintă mai mult decât act de sesizare a organului de urmărire penală similar unui denunț sau unei plîngerii și din acest moment are loc pornirea procesului penal în sensul art.(1) alin.1) Cod procedură penală. Astfel se poate observa că actele de constatare fiind și ele acte premergătoare urmăririi penale nu doar că preced urmărirea penală ci și procesul penal în general. Drept urmare, se poate afirma că actele premergătoare urmăririi penale nu-și au locul lor strict doar la faza prejudiciară de pornire a procesului penal ci și o exced și pot fi întocmite încă până la această fază. În acest context în sptiul autohton au fost sesizate unele opinii privind poziția juridică a măsurilor operative (speciale) de investigații, acțiunile de urmărire penală, actele de constatare, actele premergătoare și tehnicile speciale de investigare în procesul penal, punctându-se pe anumite aspecte comune și criteriile de delimitare, precum și efectele produse de fiecare în parte⁹

În literatura de specialitate rusă au fost expuse și opinii potrivit cărora actele premergătoare urmăririi penale formează o fază independentă a procesului penal care precede faza pornirii procesului penal. Sunt și păreri care afirmă că actele premergătoare urmăririi penale nu pot fi privite ca o fază de sine stătătoare în cadrul procesului penal, deoarece fiecare fază a procesului are trăsături distincte și anume scopul determinat al acesteia, metodologie specifică, subiecți specifici și structură specifică, și fiecare dintre faze culminează cu materializarea prin anumite acte de procedură. Avânduse în vedere că actele premergătoare urmăririi penale sunt slab reglementate sau, chiar nereglementate, în special în ceea ce privește actele premergătoare urmăririi penale desfășurate de organul de urmărire penală în vederea verificării unor informații conținute în actul de sesizare, este greu a se crede că actele premergătoare urmăririi penale per ansamblu întrunesc acele trăsături specifice unei faze și pot forma izolat o fază de sine stătătoare a procesului penal.

Vorbind de structura și componența actelor premergătoare urmăririi penale desfășurate de organul de urmărire penală în vederea verificării unor informații conținute în actul de sesizare, atunci am putea spune că acestea nu au o structură complexă și în principiu parcurg doar câteva etape și anume:

- Sesizarea organului de urmărire penală prin una din modurile prevăzute la art. 262 Cod procedură penală;
- Desfășurarea acțiunilor de cercetare a informațiilor conținute în actul de sesizare pentru a verifica veridicitatea acestor informații și existența infracțiunii și totodată existența/inexistența vreunei circumstanțe care exclude urmărirea penală, și ca rezultat,
- Darea soluției de pornire a urmăririi penale sau după caz de neîncepere a urmăririi penale;

Sunt însă și cazuri când organul de urmărire penală desfășoară aceste acțiuni premergătoare și în cadrul unei urmăriri penale, spre exemplu în cazul în care instrumentând o cauză penală și desfășurând acțiuni de urmărire penală în cadrul acesteia ofițerului de urmărire penală sau procurorului îi devin cunoscute anumite circumstanțe legate de o altă infracțiune sau despre comiterea acestei infracțiuni și de către alte persoane. În asemenea caz acesta este obligat să procedeze conform art. 265 alin.(3) Cod procedură penală care spune că „Dacă a depistat o infracțiune ori a constatat o bănuială rezonabilă cu privire la o infracțiune comisă, ofițerul de urmărire penală, colaboratorul organelor de constatare menționate la art. 273 alin. (1) lit. a)–c) sau procurorul întocmește un proces-verbal în care consemnează cele constatate și concomitent dispune înregistrarea imediată a autosesizării pentru a începe urmărirea penală”. Așadar în asemenea cazuri ofițerul de urmărire penală desfășoară acțiuni premergătoare în ceea ce privește noua infracțiune în cadrul urmăririi penale care deja se desfășoară, iar astfel nu mai putem vorbi despre efectuarea actelor premergătoare în afara urmăririi penale, deoarece informația privind această infracțiune a devenit cunoscută și respectiv verificată prin acele acțiuni de urmărire penală care au scos la lumină infracțiunea respectivă (audierea martorilor, rapoarte de expertiză, percheziții etc.).

Așadar, după cum se vede este greu a da o apreciere, care totuși este locul actelor premergătoare urmăririi penale în cadrul procesului penal, însă cert este că acestea reprezintă o etapă obligatorie a fazei prejudiciare, iar tendința legiuitorului după cum se poate observa este ca aceasta treptat să se contopească cu faza urmăririi penale.⁹ Prezintă interes și faptul că scopul de a constata existența infracțiunii aparține nu doar actelor premergătoare urmăririi penale ci și însăși urmăririi penale.

În consecință, reiterând cele menționate constat că problema referitoare la locul actelor premergătoare urmăririi penale în cadrul procesului penal rămîne a fi nesoluționată și incertă. Consider că atît timp cît nu v-or fi reglementate concret condițiile de îndeplinire și totodată individualizate expres actele premergătoare urmăririi penale care pot fi efectuate la această etapă nu v-om avea o certitudine

privind respectarea legalității de către organul competent la efectuarea lor, totodată luînd în considerație că legea penală și procesul penal trebuie să fie clară, previzibilă și accesibilă pentru a se putea vorbi despre respectarea principiului legalității.

Și dacă soarta actelor de constatare ca acte premergătoare în sensul art.273 Cod procedură penală a fost decisă și reglementată de legiuitor, atunci soarta actele premergătoare în sensul art.274 Cod procedură penală rămîne a fi incertă și în prezent. De altfel, aceeași soartă au avut-o și actele premergătoare în legea procesual-penală a României și Rusiei. Însă dacă România a găsit soluția potrivită la moment și a exclus aceste deficiențe de reglementare, prin excluderea actelor premergătoare din afara urmăririi penale, Rusia continuă și la moment să efectueze modificări legislative în acest sens în căutarea soluției potrivite, astfel încât acestea să existe dar totodată să îmbrace albia legalității.

Opinez aici și consider că pașii României în acest sens sunt de urmat astfel încât să fie excluse actele premergătoare care exced urmărirea penală și drept rezultat fiecare sesizare a organului de urmărire penală în modurile prevăzute de art.262 Cod procedură penală să servească temei pentru pornirea urmăririi penale. Reiteriez aici că, scopul urmăririi penale este inclusiv și acela pentru a stabili existența infracțiunii și prin derularea unei urmăririi penale nu poate fi afectat dreptul constituțional al persoanelor¹⁰. De altfel, ezitarea de a porni o urmărire penală î-și are rădăcinile încă din timpurile sovietice cînd se punea un accent în special în ceea ce privește indicii de comitere și descoperire a infracțiunilor.

Astfel, o soluție viabilă în soluționarea tuturor deficiențelor legate de actele premergătoare urmăririi penale ar fi ca urmărirea penală în baza sesizării să fie inițiată de fiecare dată „in rem”, adică pe faptă și numai după ce se acumulează suficiente probe referitoare la faptă și un „suspect” să fie declanșată urmărirea penală „in personam” adică în privința persoanei, cu respectarea tuturor garanțiilor stabilite de lege.

O asemenea reglementare de principiu ar atrage mai multe consecințe pozitive și anume ar exclude orice neclaritate referitoare la locul și rolul actelor premergătoare urmăririi penale, modalitatea de desfășurare a lor, cercul celor implicați la această etapă, complexul de acțiuni care poate fi desfășurat de organul competent la această etapă a procesului, ar exclude revictimizarea¹¹ și audierea în mod repetat a unor martori asupra aceluiași circumstanțe dar și a persoanei suspecte de comiterea acelei infracțiuni, chestiune care este inacceptabilă în condițiile art.90 alin.(3) pct.8) Cod procedură penală dar și alte probleme care mai apar în practică referitoare la această situație critică și incertă care vizează actele premergătoare urmăririi penale.

Bibliografie:

1. A se vedea Ruxanda Paula-Răileanu, Note de curs urmărirea penală, școala națională de grefieri, România;

2. Decizie nr.12 07.02.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 123g/2016 privind excepția de neconstituționalitate;
3. A.Cuciurcă, N.Ursu, A.Donciu, R.Popov, A.Pântea, Note de curs Drept procesual penal, Facultatea de drept USEM, Chișinău 2013;
4. A se vedea *Рогаткин А., Петрухин П.* О реформе уголовно-процессуального права, *Законность.* 1996. № 2. pagina 42;
5. A se vedea *Химичева Г.П.* Досудебное производство по уголовным делам (Концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности), Moscova, 2003. pag. 136;
6. LP49 din 23.03.18, MO126-132/20.04.18 art.261; în vigoare 01.10.18;
7. Organul de urmărire penală facează etapă a procesului efectuează pentru prima dată o calificare a faptei prejudiciabile or potrivit art. 274 Cod procedură penală, acesta este obligat să verifice sesizarea prin prisma inexistenței circumstanțelor care exclud urmărirea penală, indicate la art.275 Cod procedură penală, iar potrivit acestui din urmă articol, urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită, nu poate fi efectuată, și va fi încetată în cazurile în care fapta nu este prevăzută de lege ca infracțiune. Aceste raționamente lasă de înțeles că anume la această etapă a procesului organul de urmărire penală este pus în situația când trebuie să aprecieze este fapta sau nu o infracțiune și care anume infracțiune prevăzută de Codul penal al RM;
8. A se vedea *Деваев А.Б.* Установление оснований для возбуждения уголовного дела о хищениях: дис. ... канд. юрид. наук. Томск, 2005. Pag. 25;
9. Cușnir V. Măsurile operative de investigații, acțiunile de urmărire penală, actele de constatare, actele premergătoare și tehnicile speciale de investigare: noțiuni generale și abordare comparativă. În: *Revista de studii și cercetări juridice Nr. 3-4/2011.* CEP USM, Chișinău, 2011. P. 85-99;
10. Este de menționat că legiuitorul prin modificările operate prin legea nr.49 din 23.03.2018 la art.93 alin.(3) Codul de procedură penală a atribuit statut de probă nu doar elementelor de fapt dobândite de organul de urmărire penală ci și celor dobândite de organele de constatare. La fel și art.273 Cod de procedură penală unde s-a indicat că actele de constatare întocmite de aceste organe constituie mijloace de probă;
11. Curtea Supremă de Justiție a RM prin hotărârea sa explicativă nr. 7 din 04.07.2005 la pct. 5.3. a menționat că de principiu hotărârile privind pornirea urmăririi penale... sunt un procedeu legat de desfășurarea normală a urmăririi penale și, prin sine însăși, pornirea urmăririi penale... nu afectează drepturi sau libertăți constituționale. Acestea sunt niște măsuri procesuale prevăzute de lege, necesare într-o societate democratică, au un scop legitim de a asigura măsuri eficiente de luptă cu criminalitatea, și acest scop este proporțional anumitor restricții care pot avea loc în cadrul desfășurării acțiunilor menționate;
12. Vorbim aici de infracțiuni precum traficul de ființe umane, viol etc, când cu aceste victime mai întâi vorbește organul de constatare, primește o explicație de la ele, după care sunt audiate deja oficial asupra aceluiași circumstanțe în cadrul urmăririi penale și după caz și în instanța de judecată.

CONTROLUL JUDICIAR AL PROCEDURII PREJUDICIARE ȘI PROBATORIUL PENAL: PROBLEME ȘI SOLUȚII

JUDICIAL CONTROL OF PREJUDICE PROCEDURE AND CRIMINAL PROBATION: PROBLEMS AND SOLUTIONS

*Sanda ȚONCU, Doctor în drept, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-8381-0484>*

*Ion TALPĂ, doctorand,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0009-0004-3579-846X>*

SUMMARY

In the system of state organs, the judiciary is independent and self-sufficient by virtue of its state, competence and authority. Namely, it must guarantee the provision of the constitutional rights and freedoms of the person, mainly in criminal trials. Consolidation of the rule of law requires the presence of an effective mechanism for the defense of human rights and freedoms in all areas. Or, the justification of the thesis that the rights and freedoms of the person, as well as their guarantee, determine the content and specifics of the state's activity, together with their defense and protection, the judgment defends and protects both the state and society. In this study, we analyze multiple theoretical provisions of the judicial control of the prejudicial procedure and its connection with the criminal evidence. Also, special emphasis is placed on the fact that the investigating judge is a subject of the criminal evidence, having a specific active role in examining and assessing the circumstances of the crimes committed.

Key words: criminal trial, judicial review, pretrial procedure, investigating judge, evidence, evidence, criminal investigation, criminal justice, evidentiary procedures, appreciation, circumstances of the criminal case, conclusion, constitutional rights and freedoms.

Cuvinte-cheie: proces penal, control judiciar, procedură prejudiciară, judecător de instrucție, probe, probatoriu, urmărire penală, justiție penală, procedee probatorii, apreciere, circumstanțe ale cauzei penale, încheiere, drepturi și libertăți constituționale.

Introducere.

Orice sistem de justiție penală îndeplinește două sarcini. El asigură autorităților justiției penale – fie poliției, procuraturii sau judiciarului – atribuțiile necesare pentru a efectua urmărirea penală și pentru a pedepsi infracțiunile, în acest sens garantând încurajarea adecvată a dreptului și ordinii. Principiul supremației legii – în termeni continentali, - statul de drept – cere ca executarea legii și menținerea ordinii să fie nu doar efectivă și eficientă, dar și justă și legitimă. În cadrul sistemului trebuie să mai existe garanții care ar asigura că restricția drepturilor fundamentale ale individului, necesare pentru a efectua urmărirea penală a făptuitorului în mod eficient, este strict limitată și supusă unui control efectiv. Sistemul justiției penale, prin urmare, trebuie nu doar să asigure atribuțiile cerute de

lege, dar și protecția indivizilor împotriva limitării inutile sau neproporționate a drepturilor și libertăților omului.

Există un echilibru subtil între controlul crimelor și procesul echitabil, care este menținut de sistemul legitim și just al legii penale și al celei de procedură penală¹.

Forma de bază a activității judecătorești în procesul penal o reprezintă examinarea cauzelor în instanța de fond. Însă, prin aceasta nu se epuizează nici pe departe funcțiile instanței de judecată. Or, legislația mai pune în sarcina lor și o funcție specifică de aplicare și restabilire a dreptului în cadrul controlului judiciar. Această varietate a activității judecătorești, la rândul ei, este diversificată.

În literatura de specialitate, și la momentul de față, se duc discuții în privința caracterului controlului judiciar, referitor la locul, rolul și limitele acestuia în cadrul procesului penal. Într-o opinie, se menționează că controlul judiciar este o varietate de sine stătătoare a activității judecătorești, o funcție judiciară specifică, ce deține un caracter secundar în raport cu justiția penală. Scopul controlului judiciar nu este axat pe soluționarea cauzei penale în fond, referindu-se doar la posibilitatea de a asigura soluționarea legală a anumitor litigii de ordin penal.

În alt sens, se susține că acest control judiciar în cadrul procesului penal este o formă de înfăptuire a justiției, fiind prezentate următoarele argumente: 1) este efectuat de către instanța de judecată; 2) se desfășoară în ordinea procesuală prevăzute de normele legii procesual-penale; 3) se finalizează cu emiterea unei hotărâri judecătorești, obligatorii pentru executare; 4) soluționează litigiul de drept în privința legalității și temeiniciei acțiunilor sau hotărârilor subiecților supuși controlului (ca de exemplu, cu privire la posibilitatea îngerării drepturilor constituționale și libertăților cetățenilor)².

Rezultate și discuții.

În opinia lui V. Cașepov, „controlul judiciar în procesul penal este o varietate specifică a activității procesual-penale adiacentă justiției. Ea este realizat, efectuat de către judecător de unul singur sub forma verificării legalității și temeiniciei acțiunilor și hotărârilor persoanelor cu funcție de răspundere a organelor de urmărire penală care îngeresc drepturile și libertățile cetățenilor”³.

În opinia cercetătorului O. Șilo, în calitatea sa de formă de protecție juridico-statală, controlul judiciar se realizează în modalități specifice caracteristice, în exclusivitate, puterii judecătorești. În procesul penal ele au propriile particularități, deoarece jurisdicția instanței de judecată se răsfrânge atât asupra etapelor

¹ Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. *Drept procesual penal*. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005, p. 593-594.

² Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. *Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие*. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017, с. 6.

³ Кащепов В. Н. *Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации*. В: *Государство и Право*, № 2/1998, с. 70.

judiciare, cât și în privința celor extrajudiciare. Formele de realizare a protecției și apărării judecătorești sunt următoarele: justiția; controlul judiciar asupra acțiunilor și hotărârilor organelor de urmărire penală, ale procurorului; soluționarea întrebărilor privind oportunitatea îngrădirii drepturilor constituționale ale participanților la procesul penal prin efectuarea acțiunilor de urmărire penală și a măsurilor speciale de investigații fie aplicarea măsurii preventive sub formă de arest¹.

Argumentul de bază al adepților poziției conform căreia controlul judiciar reprezintă o formă specifică de realizare a justiției² constă în faptul că acesta, ca și justiția, în totalitate, se caracterizează prin prezența unui litigiu a părților opoente, care este soluționat în ședința de judecată, cu participarea lor, în condiții de contradictorialitate³.

Controlul judecătoresc reprezintă un pas spre realizarea principiului contradictorialității la etapa prejudiciară și, respectiv, o garanție în asigurarea protecției drepturilor persoanei în procesul penal. Implementarea instituției controlului judiciar în dreptul procesului penal ar stimula, fără îndoială, creșterea calității urmăririi penale și evidențierea la momentul oportun a erorilor de urmărire penală⁴.

În opinia lui A. Babenco și V. Iablokov, „Importanța controlului judiciar pentru procesul penal, la general, și pentru faza de urmărire penală, în parte, se regăsește în exercitarea unei influențe nemijlocite asupra asigurării legalității hotărârilor și acțiunilor organelor de urmărire penală. Scopul de bază al acestuia presupune apărarea drepturilor constituționale și a libertății cetățenilor în domeniul procesului penal, și, de asemenea, asigurarea realizării eficiente a activității prejudiciare în cadrul cauzelor penale”⁵. În principiu, aceeași opinie este susținută și de autorii N. Muratova și M. Podolschi⁶.

¹ Шило О. Г. Завдання й функції суду в кримінальному судочинстві України. / Проблеми законності: республіканський міжвідомчий збірник. Вип. 94., 2008, с. 154.

² Ковтун Н. Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России. Диссертация доктора юридических наук. Нижегородская Академия МВД РФ. Нижний-Новгород, 2002, с. 8-10.

³ Мирза Л. С. Соотношение правосудия и судебного контроля. / Статьи аспирантов и стажеров Института Государства и Права Российской Академии Наук. Ответственный редактор Шульженко Ю. Л. ИГП РАН. М., 2004, с. 159.

⁴ Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, nr. 5, mai 2008, p. 65; Назаров А. Д. Влияние следственных ошибок на ошибки суда. Юридический Центр Пресс. СПб, 2003, с. 204.

⁵ Бабенко А., Яблоков В. Судебный контроль за предварительным расследованием необходимо расширить. // Российская Юстиция, №6, 2000, с. 23.

⁶ Муратова Н. Г., Подольский М. А. Судебные решения в досудебном производстве по уголовным делам. Казарь, 2007, с. 41.

Autorii Iu. Belozеров și Gh. Marfițin menționează că realizarea funcției de control de către judecător presupune nu doar corectarea erorilor, admise de către organele de urmărire penală, dar și acțiuni privind prevenirea lor pe viitor¹.

Funcția de control a instanței de judecată tradițional se realizează în etapele judiciare ale procesului penal și se încheie prin evidențierea și înlăturarea încălcărilor de lege admise în cadrul urmăririi, controlului plângerilor, însă vizează și acțiunile și hotărârile organelor și persoanelor cu funcții de răspundere care înfăptuiesc urmărirea penală².

Controlul judiciar este preferabil oricărei alte forme de control exercitat la etapa prejudiciată, contribuind la realizarea principiului contradictorialității. Considerentele în acest sens sunt următoarele: 1) judecătorul nu este responsabil formal nici pentru indicii calitativi, nici pentru cei cantitativi ai urmăririi penale, dar este cointerestat în înlăturarea încălcărilor depistate la această etapă; or, legalitatea reprezintă fundamentul activității sale; 2) judecătorul dispune de un statut separat, fiind unicul subiect împuternicit prin dispozițiile constituționale cu înfăptuirea justiției; 3) nu poate fi ignorat nici specificul procedurii judiciare față de oricare altă formă de activitate a organelor de stat, procedura judiciară fiind ghidată de o reglementare legislativă strictă, ceea ce constituie o garanție³.

Nejustificate sunt, în opinia noastră, și dubiile în privința faptului că un control judiciar în privința acțiunilor și hotărârilor organelor de urmărire penală, în privința aplicării măsurilor de constrângere procesual-penală și al măsurilor speciale de investigații va duce la înlăturarea demarcării între sfera justiției și urmărirea penală. Or, lărgirea limitelor controlului judiciar în sfera procesului penal din contul fazei de urmărire penală va duce la asigurarea dreptului constituțional la apărare de cale judiciară: posibilitatea cetățeanului de a se adresa în instanța de judecată pentru a-și restabili drepturile, libertățile și interesele legitime încălcat (îngrădite) cu ajutorul măsurilor instituite și autorizate de stat⁴.

Limitele controlului judiciar sunt îngrădite de împuternicirile oferite instanței de judecată, de posibilitățile ei reale de a verifica legalitatea și temeinicia acțiunilor și hotărârilor organelor de urmărire penală, ale procurorului în caz de adresare a plângerilor de către participanții la procesul penal.

¹ Белозеров Ю. Н., Марфицин Г. П. Обеспечение прав и законных интересов личности в стадии возбуждения уголовного дела. Учебное пособие. М., 1994, с. 154.

² Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005, 597; Фоков А. Судебный контроль в проекте УПК РФ. Российская Юстиция, №9/2000, с. 44.

³ Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, nr. 5, mai 2008, p. 66; П. Химичева. Досудебное производство по уголовным делам: Концепция совершенствования уголовнопроцессуальной деятельности. - Москва: Экзамен, 2003, с. 302.

⁴ Cușnir V., Osoianu T. Principiile procesului penal – repere diriguitoare pentru cunoașterea și aplicarea normelor de procedură penală (Recenzie la monografia Principiile procesului penal, autor Dinu OSTAVCIUC), În: Revista Legea și viața, Nr. 1 (373) 2023, p.205.

Controlul judiciar este corelat cu fortificarea contradictorialității în faza de urmărire penală, ceea ce contribuie la eficientizarea procesului penal, garantând o protecție cu mult mai viabilă a participanților lui¹. Contradictorialitatea nu este doar o garanție a drepturilor participanților la procesul penal, ci și un mijloc universal de consolidare a obiectivității și calității stabilirii prealabile a laturii faptice a cauzei penale și, ca urmare, a eficienței controlului de stat în domeniul infracționalității².

În timp, propunerea privind instituirea controlului judiciar a fost percepută ambiguu, întâlnind oponenți în rândul cercetătorilor și a practicienilor. Aceștia, în argumentarea poziției sale, menționau următoarele:

1) instanța de judecată, în procesul efectuării controlului, nu poate evita aprecierea probelor, fiind predeterminată soluția finală, iar în caz de acceptare a plângerii (recursului), instanța ar deveni preconcepută;

2) pe durata examinării plângerilor (recusurilor) va fi inevitabilă suspendarea examinării cauzei, fapt care ar extinde termenul de urmărire penală;

3) ar exista riscul divulgării informațiilor din materialele cauzei penale, fapt care ar împiedica stabilirea adevărului³;

4) această măsură ar împiedica neutralizarea rapidă și promptă a infractorilor periculoși⁴.

În ceea ce ne privește, expunem dezacordul cu aceste argumente din următoarele considerente: hotărârile judecătorești pe marginea controlului efectuat reprezintă rezultatul ședinței de judecată, desfășurate într-o anumită formă procesuală, cu asigurarea drepturilor persoanelor participante la acțiunea verificată. Avantajul controlului judiciar asupra procedurii prejudiciare constă în faptul că statutul judecătorului și al instanței de judecată, funcțiile lor, nu sunt legate de calitatea urmăririi penale. Procedura judiciară însoțită de elemente de contradictorialitate presupune o apărare cu mult mai eficientă a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului⁵. Or, contradictorialitatea este o stare calitativă a însuși procesului penal, care este astfel organizat, încât să fie create pentru părți posibilitatea de a-și manifesta toate calitățile, a prezenta date factice de care dispun – pentru a convinge instanța în corectitudinea anume a poziției sale. Contradictorialitatea reprezintă metoda de descoperire a adevărului în cauzele penale, care

¹ Устимов М. А. Судебный контроль на стадии предварительного расследования. Диссертация кандидата юридических наук. Саранск, 1999, с. 44.

² Макаркин А. И. Состязательность на предварительном следствии. Юридический Центр Пресс. СПб, 2004, с. 151.

³ Куцова Э. Ф. Уголовно-процессуальные гарантии прав и законных интересов личности. Автореферат диссертации доктора юридических наук. М., 1986, с. 39; Митрохин Н. П. Законность и демократия предварительного следствия. Минск, 1979, с. 62.

⁴ Еникеев З. Д. Спорные вопросы компетенции прокурора по санкционированию арестов. В сборнике: Компетенция Прокуратуры СССР. / Под редакцией А. Ф. Козлова. Свердловск, 1982, с. 82.

⁵ Устимов М. А. Судебный контроль на стадии предварительного расследования. Диссертация кандидата юридических наук. Саранск, 1999, с. 41.

constă în competiția și rivalitatea părților controlată și completată prin participarea instanței de judecată la examinarea cauzelor penale¹.

În doctrina de specialitate se susține că realizarea controlului judiciar fără careva limite la faza urmăririi penale nu are un fundament real și ar putea afecta activitatea organului de urmărire penală. Însă, pentru a evita „transformarea judecătorului în prizonier al propriilor sale hotărâri luate la faza urmăririi penale și într-un accesoriu al acuzării”, este necesar ca în cadrul exercitării atribuțiilor de control acesta să nu decidă asupra întrebărilor care ulterior pot deveni obiect de cercetare în instanță la faza judecării cauzei².

Specificul activității judecătorului de instrucție și caracterul hotărârilor luate de către el determină necesitatea clarificării chestiunii referitoare la rolul activ al acestuia. Împuternicirile discreționare ale judecătorului de instrucție la soluționarea întrebărilor ce sunt de competența acestuia sunt stabilite strict prin lege, specificându-se că el soluționează doar acele chestiuni care sunt solicitate de părți și, respectiv, care țin de competența lui (art. 26, alin. (3) Cod de procedură penală al Ucrainei. Or, având împuterniciri, în exclusivitate, de ordin pasiv – de a apăra și a asigura drepturile constituționale și libertățile omului – judecătorului de instrucție îi va fi dificil să activeze.

Din acest considerent, el nu figurează nici în calitate de parte a învinuirii, și nici a apărării, având posibilitatea să-și exercite funcția doar cu respectarea unui echilibru rezonabil a împuternicirilor de ordin activ și pasiv privind examinarea circumstanțelor faptei penale. Or, în acest caz, este vorba despre așa-numitul rol activ „de situație” al judecătorului de instrucție.

Scopul percepției (cunoașterii) procesual-penale a judecătorului de instrucție ține de asigurarea legalității și temeiniciei îngrădirii drepturilor și libertăților constituționale ale omului în procesul penal. În cadrul procesului penal contradictorial, judecătorul de instrucție are posibilitatea de a cerceta activ probele prezentate de părți, să verifice din propria inițiativă acțiunile judiciare corespunzătoare, legate de verificarea admisibilității și autenticității, să examineze orice materiale care au importanță pentru pronunțarea hotărârilor în limitele competenței sale. În sarcina judecătorului de instrucție nu poate fi pusă obligațiunea să strângă probe, dar, în același timp, el nu poate fi eliberat de la verificarea și aprecierea lor³.

Controlul judiciar este preferabil oricărei alte forme de control exercitat la etapa prejudiciată, contribuind la realizarea principiului contradictorialității. Considerentele în acest sens sunt următoarele: 1) judecătorul nu este responsabil

¹ Rusu L. Principiul contradictorialității în procesul penal – reglementări naționale și de drept comparat. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2016, p. 20-21.

² Roșca I. Controlul judiciar al procedurii judiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, nr. 5, mai 2008, p. 66; Колоколов Н. А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования. - Москва: Юнити, 2004, с. 46.

³ Туманянц А. Р. Судебный контроль на стадии досудебного расследования в уголовном судопроизводстве Украины. В: Предварительное расследование, №1 (7)/2020, с. 36.

formal nici pentru indicii calitativi, nici pentru cei cantitativi ai urmăririi penale, dar este cointerestat în înlăturarea încălcărilor depistate la această etapă; or, legalitatea reprezintă fundamentul activității sale; 2) judecătorul dispune de un statut separat, fiind unicul subiect împuternicit prin dispozițiile constituționale cu înfăptuirea justiției; 3) nu poate fi ignorat nici specificul procedurii judiciare față de oricare altă formă de activitate a organelor de stat, procedura judiciară fiind ghidată de o reglementare legislativă strictă, ceea ce constituie o garanție¹.

Controlul judiciar poate fi clasificat în baza mai multor criterii. Astfel, în dependență de obiect, deosebim: 1) control judiciar asupra acțiunilor (inacțiunilor) și hotărârilor organelor de urmărire penală; 2) control judiciar asupra hotărârilor instanțelor de judecată inferioare.

După scopul urmărit, controlul judiciar poate fi: 1) control preventiv (preliminar) ce are drept scop prevenirea încălcării drepturilor și libertăților constituționale; 2) ulterior, - care vizează restabilirea drepturilor încălcate și înlăturarea abaterilor admise.

În dependență de rolul acestuia în cadrul procesului penal, controlul judiciar poate fi: 1) curent (urgent, extraordinar), care se efectuează la o anumită etapă a procesului penal și; 2) final (ordinar) – efectuat în cadrul etapelor ulterioare ale procesului penal.

După gradul de obligație, controlul judiciar se împarte în: 1) control judiciar obligatoriu, efectuat în virtutea prevederilor legii (fără de el nu pot fi efectuate acțiuni procesuale, acesta oferind forță juridică hotărârilor procesuale, acțiunilor procesuale și rezultatelor lor); 2) control discreționar – efectuat la inițiativa persoanelor cointerestate, care consideră că le-au fost încălcate drepturile și libertățile sale².

Cercetătorul N. Covtun, diferențiind formele de realizare a controlului judiciar în procesul penal, în dependență de obiect și de criteriul funcțional, propune divizarea controlului în următoarele trei grupe:

1) controlul judiciar curent asupra acțiunilor și hotărârilor organelor de urmărire penală și controlul judiciar final în privința derulării și rezultatelor finalizării urmăririi penale;

2) controlul judiciar preventiv și cel realizat în vederea restabilirii drepturilor;

3) controlul judiciar statutar și dispozitiv³.

¹ Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, nr. 5, mai 2008, p. 66; П. Химичева. Досудебное производство по уголовным делам: Концепция совершенствования уголовнопроцессуальной деятельности. - Москва: Экзамен, 2003, с. 302.

² Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017, с. 6-7.

³ Ковтун Н. Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России. Нижний-Новгород, 2002, с. 27-28.

Autoarea V. Lazareva, vine, la rândul său, cu următoarea clasificare a formelor de control judiciar:

1) controlul judiciar efectuat în vederea prevenirii îngrădirii drepturilor cetățenilor;

2) controlul judiciar axat pe restabilirea drepturilor încălcate¹.

Necesitatea efectuării controlului judecătoresc în toate cazurile când este invocată încălcarea unui drept fundamental rezultă nu numai din legislația națională, dar și din cea internațională².

În privința limitelor controlului judiciar al procedurii prejudiciare, dacă ne conducem de obiectul acestuia, avem mai multe opinii. În primul rând, se menționează că acest control judiciar contravine organizării și desfășurării etapizate a procesului penal, încalcă prevederile principiului separării puterilor, determină redeplasarea funcției de urmărire penală și a examinării cauzelor penale, duce la prelungirea termenului urmăririi penale, creează pericole pentru divulgarea informațiilor legate de desfășurarea urmăririi penale etc.

Din alt punct de vedere, se menționează că controlul judiciar trebuie extins asupra tuturor acțiunilor procesuale și hotărârilor organelor de urmărire penală.

Forma de bază a controlului judiciar asupra hotărârilor și acțiunilor organelor de urmărire penală îl reprezintă controlul simplu (ordinar) deoarece, în cadrul acestuia, părțile și judecata au posibilități cu mult mai largi în ceea ce privește examinarea aspectelor procesuale litigioase. În cadrul acestuia este examinată detaliat, în deplin volum, chestiunea de bază a procesului penal – dovedirea vinovăției.

Dacă, însă, urmările acțiunilor (inacțiunilor) sau hotărârilor procesuale depășesc limitele raporturilor juridice procesual-penale, sunt prejudiciate drepturile și libertățile constituționale ale persoanei fie că este îngrădit accesul la justiție. Din aceste considerente, avem nevoie de un control judiciar curent (urgent)³.

În ceea ce privește criteriul aprecierii probelor, vom reține că pe durata controlului judiciar se verifică legalitatea și temeinicia acțiunilor (inacțiunilor) și hotărârilor organelor de urmărire penală. Din punct de vedere al legalității, instanța verifică competența subiecților urmăririi penale, respectarea procedurii și a formei actelor procesuale. Sub aspectul temeiniciei, instanța verifică prezența temeiurilor pentru actele procesuale, confirmarea lor în calitate de probe. În acest context, apare următoarea întrebare: care sunt limitele aprecierii probelor în cadrul controlului judiciar?

¹ Лазарева В. Теория и практика судебной защиты в уголовном процессе. Самара, 2000, с. 75.

² Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005, p. 609-610.

³ Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017, с. 10-11.

La această întrebare putem identifica următorul răspuns: în sistemul de drept anglo-saxon, căruia îi este caracteristic procesul penal contradictorial, controlul judiciar se regăsește în procedura generală de examinare a cauzelor penale. Din acest considerent, instanța de judecată nu este limitată în aprecierea probelor. În procesul penal al unor state, controlul judiciar curent, în raport cu cel de bază (simplu), are caracter particular, auxiliar, asiguratoriu. Respectiv, el nu poate substitui controlul judiciar ordinar (obișnuit). *De facto*, controlul operativ (extraordinar) reprezintă nu mai mult decât o garanție suplimentară a respectării drepturilor și intereselor participanților la proces.

Or, toate acestea înseamnă că paralel cu cercetarea cauzei de către organul de urmărire penală (de rând cu ea), la inițiativa unor persoane împuternicite, pot fi efectuate proceduri judiciare operative de control, care depind de anumite circumstanțe concrete ale cauzelor penale¹.

Urmează să reținem și faptul că instanța de judecată, în cadrul controlului extraordinar, este limitată în aprecierea probelor. Ea apreciază probele doar din punct de vedere a admisibilității și suficienței scopurilor controlului judiciar. Instanța nu poate aprecia probele prezentate de organele de urmărire penală din punct de vedere al autenticității și credibilității lor. Or, acest lucru ar necesita efectuarea cercetării judecătorești, ceea ce ar însemna o intervenție a judecătorului de instrucție în sfera urmăririi penale. Astfel, putem constata că întrebarea referitoare la aprecierea probelor este una dificilă. Pe de o parte, instanța de judecată, nu își poate fundamenta hotărârile pe probe ilegale, pe de altă parte – ea nu dispune de posibilități procesuale privind verificarea admisibilității probelor. Or, am accepta opinia că în cazurile de descoperire a încălcării prevederilor legale, care determină inadmisibilitatea probelor, instanța poate hotărî în privința chestiunilor referitoare la controlul judiciar fără a lua în calcul informațiile obținute ilegal².

Totodată, trebuie să menționăm că în teoria procesului penal este axiomatică prevederea conform căreia orice hotărâre luată trebuie să fie nu doar legală, dar și întemeiată. Or, este absolut evident și faptul că hotărârile judecătorului de instrucție trebuie să fie, în mod obligatoriu, întemeiate, deoarece însuși esența lor se referă la un obiect de importanță avansată – drepturile și libertățile constituționale ale omului. Mecanismul de adoptare a hotărârilor de către judecătorul de instrucție include, de asemenea, și un obiect specific al cunoașterii, care este determinat în dependență de caracterul funcției exercitate, constând în stabilirea

¹ Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017, с. 11.

² Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017, с. 12.

circumstanțelor care se referă la fapta infracțională comisă, la efectuarea cercetării prejudiciare și îngrădirea, în legătură cu acest fapt, a drepturilor și libertăților constituționale ale participanților la procesul penal¹.

Concluzii.

Activitatea judecătorească se realizează pe întreaga durată a procesului penal, fiind bazată pe aplicarea diverselor metode, inclusiv și a celei de control. Controlul judiciar, ca metodă de activitate, poate fi aplicat cu diferită intensitate, fapt determinat de scopul și sarcinile activității judecătorești la anumite etape ale procesului penal, el fiind reflectat în caracterul împuternicirii instanței și în hotărârile acesteia. Limitele controlului judiciar al procedurii prejudiciare sunt determinate în dependență de împuternicirile acordate instanței de judecată, precum și de prezența și deținerea mijloacelor juridice specifice necesare pentru verificarea legalității și temeiniciei hotărârilor și acțiunilor organelor de urmărire penală.

Judecătorul de instrucție este un subiect al probatoriului în procesul penal, căruia îi este immanent spiritul activ „de situație” în privința cercetării, examinării circumstanțelor faptei penale. Împuternicirile discreționare ale judecătorului de instrucție la soluționarea întrebărilor ce sunt de competența acestuia sunt stabilite strict prin lege, specificându-se că el soluționează doar acele chestiuni care sunt solicitate de părți și, respectiv, care țin de competența lui.

Referințe bibliografice:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. // *Tratate internaționale*. Vol. I. Chișinău, 2001. p. 11-18.
2. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către RM la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1999, nr. 54-55/502.
3. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. // *Tratate internaționale*. Vol. I. Chișinău, 2001. p. 11-18.
4. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice. Adoptat prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr.2200 A (XXI) din 16 decembrie 1966, art.9 alin.4. // *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol. I. Chișinău, 1998. p. 30-50.
5. Constituția RM: Legea RM din 29 iulie 1994. // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1. În vigoare din 27 august 1994.
6. Codul de procedură penală al RM: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
7. Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. *Drept procesual penal*. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005.
8. Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 5, mai 2008.
9. Rusu L. *Principiul contradictorialității în procesul penal – reglementări naționale și de drept comparat*. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2016.

¹ Туманянц А. Р. Судебный контроль на стадии досудебного расследования в уголовном судопроизводстве Украины. В: *Предварительное расследование*, №1 (7)/2020, с. 37.

10. Cușnir V., Osoianu T. Principiile procesului penal – repere dirigitoare pentru cunoașterea și aplicarea normelor de procedură penală (Recenzie la monografia *Principiile procesului penal*, autor Dinu Ostavciuc), În: Revista Legea și viața, Nr. 1 (373) 2023, p.194-206.
11. Бабенко А., Яблоков В. Судебный контроль за предварительным расследованием необходимо расширить. // Российская Юстиция, №6, 2000.
12. Белозеров Ю. Н., Марфицин Г. П. Обеспечение прав и законных интересов личности в стадии возбуждения уголовного дела. Учебное пособие. М., 1994.
13. Еникеев З. Д. Спорные вопросы компетенции прокурора по санкционированию арестов. В сборнике: Компетенция Прокуратуры СССР. / Под редакцией А. Ф. Козлова. Свердловск, 1982.
14. Кашепов В. Н. Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации. В: Государство и Право, № 2/1998.
15. Ковтун Н. Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводствн России. Диссертация доктора юридических наук. Нижегородская Академия МВД РФ. Нижний-Новгород, 2002.
16. Колоколов Н. А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования. - Москва: Юнити, 2004.
17. Куцова Э. Ф. Уголовно-процессуальные гарантии прав и законных интересов личности. Автореферат диссертации доктора юридических наук. М., 1986.
18. Лазарева В. Теория и практика судебной защиты в уголовном процессе. Самара, 2000.
19. Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017.
20. Макаркин А. И. Состязательность на предварительном следствии. Юридический Центр Пресс. СПб, 2004.
21. Мирза Л. С. Соотношение правосудия и судебного контроля. / Статьи аспирантов и стажеров Института Государства и Права Российской Академии Наук. Ответственный редактор Шульженко Ю. Л. ИГП РАН. М., 2004.
22. Митрохин Н. П. Законность и демократия предварительного следствия. Минск, 1979.
23. Муратова Н. Г., Подольский М. А. Судебные решения в досудебном производстве по уголовным делам. Казарь, 2007.
24. Назаров А. Д. Влияние следственных ошибок на ошибки суда. Юридический Центр Пресс. СПб, 2003.
25. Туманянц А. Р. Судебный контроль на стадии досудебного расследования в уголовном судопроизводстве Украины. В: Предварительное расследование, №1 (7)/2020.
26. Устимов М. А. Судебный контроль на стадии предварительного расследования. Диссертация кандидата юридических наук. Саранск, 1999.
27. Фоков А. Судебный контроль в проекте УПК РФ. Российская Юстиция, №9/2000.
28. Химичева П. Досудебное производство по уголовным делам: Концепция совершенствования уголовнопроцессуальной деятельности. - Москва: Экзамен, 2003.
29. Шило О. Г. Завдання й функції суду в кримінальному судочинстві України. / Проблеми законності: республіканський міжвідомчий збірник. Вип. 94., 2008.

**ПРИНЦИП СВОБОДЫ ДОГОВОРА И ЕГО ОГРАНИЧЕНИЯ В
СВЕТЕ МОДЕРНИЗИРОВАННОГО ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА
РМ: НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ КОММЕНТАРИЙ**

**PRINCIPIUL LIBERTĂȚII CONTRACTUALE ȘI LIMITĂRILE SALE
ÎN LUMINA CODULUI CIVIL MODERNIZAT AL REPUBLICII MOLDOVA:
COMENTARIU ȘTIINȚIFICO-PRACTIC**

**THE PRINCIPLE OF FREEDOM OF CONTRACT AND ITS LIMITATIONS
IN THE LIGHT OF THE MODERNIZED CIVIL CODE OF THE
REPUBLIC OF MOLDOVA: SCIENTIFIC AND PRACTICAL COMMENTARY**

Юрий ФРУНЗЭ, доктор права, конференциар университетар КГУ, ведущий научный исследователь Института Юридических, Политических и Социологических Исследований МГУ
<https://orcid.org/0000-0002-6407-6640>

Аннотация

Реформа юстиции, в том числе повышения качества отправления правосудия остаются быть приоритетами задачами Республики Молдова на период 2022-2025 годов. Институт свободы договора и его ограничения является одним из наиболее обсуждаемыми и «спорными» в научном и практическом аспектах в Республике Молдова. В настоящей статье автор анализирует последние изменения гражданского законодательства в части правил о применении данного гражданско-правового принципа. Отмечается, что в целом в данной области молдавское гражданское законодательство следует по пути восприятия как общих подходов, так и отдельных законодательных решений зарубежной, главным образом европейской, юриспруденции.

Adnotare

Reforma justiției, inclusiv calitatea actului de justiție rămân a fi una din prioritățile Republicii Moldova pentru perioada 2022-2025. Instituția libertății contractuale și limitările sale este una din cele mai discutabile și „nevalorificate” în Republica Moldova instituții în plan doctrinar și practic. În articolul de față autorul supune analizei instituția în cauză în lumina ultimelor modificări a legislației civile.

Summary

The reform of justice, including improving the quality of the administration of justice, remain the priorities of the Republic of Moldova for the period 2022-2025. The institution of freedom of contract and its limitations is one of the most discussed and "controversial" in scientific and practical aspects in the Republic of Moldova. In this article, the author analyzes the latest changes in civil legislation in terms of the rules on the application of this civil law principle. It is noted that, in general, in this area, Moldovan civil legislation follows the path of perception of

both general approaches and individual legislative decisions of foreign, mainly European, jurisprudence.

Ключевые слова: *свобода договора, заключение договора, ограничения свободы договора, принцип благоприятствования договору (favor contractus), принцип стабильности гражданского договора, принцип недопустимости вмешательства кого-либо в частные дела.*

Cuvinte-cheie: *libertatea contractuală, încheierea contractului, restricțiile privind libertatea contractului, principiul favorizării contractului (favor contractus), principiul stabilității contractului civil, principiul inadmisibilității interferenței oricui în afacerile private.*

Keywords: *freedom of contract, conclusion of contract, restrictions on freedom of contract, the principle of favoring the contract (favor contractus), the principle of stability of the civil contract, the principle of inadmissibility of interference of anyone in private affairs.*

Принцип свободы договора.

В гражданском отечественном и зарубежном праве нередко ссылаются на такой термин, как «свобода договора» или «принцип свободы договора» в праве, при оформлении сделки сторонами. Далее рассмотрим, что он означает и чем регулируется.

Договорные отношения субъектов гражданского права основаны на их взаимном юридическом равенстве, исключающем властное подчинение одной стороны другой. Следовательно, заключение договора и формирование его условий по общему правилу должно носить добровольный характер, базирующийся исключительно на соглашении сторон и определяемый их частными интересами. На этой основе формируется одно из основополагающих начал частноправового регулирования – *принцип свободы договора*, который по своему социально-экономическому значению стоит в одном ряду с принципом признания и неприкосновенности права собственности, в том числе частной собственности.

Этот принцип также составляет основу всего международного законодательства. Заключается он в том, что физические и юридические лица при оформлении соглашения свободны в выборе содержания, целей контракта. Ни одним лицом не должно быть совершено понуждение к заключению договора, за исключением случаев (императивных норм), которые предусмотрены законом.

Принцип свободы договора является одним из основополагающих принципов гражданского права. Он также является ключевым в понимании сущности договорного права Республики Молдова. Поэтому данный принцип закреплен в ч. (1) ст. 1 ГК РМ и конкретно регламентирован, то есть раскрывается в ст. 993 ГК РМ. Отдельные положения императивных норм регулируются специализированными нормативно-правовыми актами. Так, закон о внутренней торговле № 231/2010¹ или закон о конкуренции №

¹ Повторное опубликование: Официальный Монитор Республики Молдова, 2021 г, №230-237, ст. 262.

183/2012¹ определяют условия установления цены (тарифов) на услуги и продуктов, которые предназначены для граждан или реализуются в интересах общества в целом, специфические условия о сроках исполнения тех или иных договорах и др., с учетом которых и составляется письменная форма контракта.

Данный принцип довольно широко рассмотрен и гражданско-правовой доктриной². Так, например, профессор Ioan Albu считает, что «свобода договора состоит в законной возможности физических и юридических лиц заключать договора и определять их содержание».³ Где, содержание договора это ни что иное, чем совокупность всех его условий, а также права и обязанности сторон.

По мнению российских цивилистов Шаблова Е. Г. и Жевняк О. В., принцип свободы договора - "это главный принцип, которому подчиняется заключение договора". Они выделяют четыре элемента данного принципа:

1. свобода в решении вопроса о том, заключать договор или нет;
2. свобода в выборе контрагента по договору;
3. свобода в выборе вида договора, в том числе свобода в заключении смешанных и неназванных (непоименованных) договоров;
4. свобода в определении условий договора.⁴

Все эти четыре элемента или аспекта прямо отражены и в нормах ст. 993 ГК РМ, только в другой последовательности. Таким образом, свобода договора согласно ст. 993 ГК РМ проявляется в нескольких различных четырёх аспектах.

Во-первых, это - свобода договора состоит в *свободе выбора себе контрагента по договору* (ч. (1) ст. 993). Это означает, что лицо самостоятельно выбирает себе контрагента и определяет, стоит ли вступать с ним в контрактные отношения. Иными словами, если лицо решило заключать договор, то оно имеет полное право свободно выбирать своего партнера по договору (контрагента/ов), то есть с кем оно хочет иметь гражданско-правовые отношения. Конечно, если законом не предусмотрено иное.

Во-вторых, свобода договора выражается в *свободе в заключение договора и отсутствие понуждения к вступлению в договорные отношения* (ст.993 ч. (2) ГК). Это означает, что в логической связи от первого аспекта, если лицо определило для себя вероятного партнера (контрагента), то оно в дальнейшем свободно в решении вопроса о том, заключать с ним договор

¹ Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 193–197, ст. 667.

² Băieșu A. Contracte Comerciale Internaționale. - Chișinău 2008; Pop, L. Teoria generală a obligațiilor. - Iași: Ed. Chemarea, 1994; Dogaru, I.; Drăghici, P. Drept civil. Teoria generală a obligațiilor. - București: Ed. All Beck, 2002; Casapu, Diana. Principiul libertății contractuale – principiu director al contractelor civile. În: Revista științifico-practică Nr.2/2013, IRIM, pp. 161-171.

³ Albu. I. Libertatea contractuală, Revista Dreptul, nr.3/1993, p.29, București.

⁴ Шаблова Е. Г., Жевняк О. В. Гражданское право. Гражданско-правовые договоры. Екатеринбург, Издательство Уральского университета, 2018, стр.19.

или нет. Иначе говоря, субъекты гражданского права сами решают, заключать им или не заключать тот или иной договор, поскольку никто из них не обязан вступать в договор против своей воли. Итак, общее правило состоит в том, что *понуждение к заключению договора запрещается*. Конечно же, если императивными нормами закона не предусмотрено иное. При этом, законом принудительное заключение договора допускается лишь как исключение, в следующих двух случаях (ч. (7) ст. 993):

- когда обязанность заключения договора прямо предусмотрена законом (например, для публичных договоров в соответствии с ст.997 ГК), либо

- когда обязанность вытекает из добровольно принятого на себя обязательства (например, добровольно принятым на себя обязательством по предварительному договору в соответствии со ст. 999 ч. (1) и (2) ГК РМ).

В-третьих, свобода договора проявляется в *свободе сторон самостоятельно, по своему усмотрению, определять его условия, т.е. выбора его условий (содержания)*, кроме случаев, когда содержание соответствующего условия императивно предписано законом или иным правовым актом (см. ч. (2) ст. 993 ГК РМ). Это означает, что физические и юридические лица *свободны в установлении своих прав и обязанностей на основе договора* и в определении любых других не противоречащих закону условий договора.

Свобода при определении условий договора предполагает, что все основные моменты сделки определяются по усмотрению сторон, за исключением основных условий, предусмотренных законом. Если в договоре-контракте не прописаны какие-либо условия использования прав и обязанностей сторонами, то к таким условиям применяются соответствующие нормы закона или, при их отсутствии, обычаи делового оборота. Что такое условия договора, а также его содержание смотри далее тему «Структура договора: элементы, условия и содержание».

Из этого аспекта или элемента явствует, что стороны договора по своей воле определяют его содержание (т.е. их права и обязанности) и формируют его конкретные условия, если только содержание какого-либо условия *императивно* не определено законом или иными правовыми актами. То есть разрешено все, за исключением того, что не запрещено (или прямо предписано) законом. Так, условие о цене приобретаемого товара-вещи согласуется самими контрагентами и лишь в отдельных случаях определяется по установленным «государством тарифам», ставкам и т.п. (например, по продукции «естественных монополий» - бензин, дизельное топливо, электроэнергия, газ, а также на некоторые продукты питания первой необходимости - хлеб, молоко).

В этих целях, договаривающиеся стороны могут конкретным договором отступать от предусмотренных правовых положений, содержащихся в Гражданском кодексе (в том числе в материи обязательств – книга 3-я), в других специальных законах и иных нормативных актах, касающихся:

- а) - *прав,*
- б) - *обязательств и,*
- с) - *других создаваемых договором юридических последствий, включая распределение рисков,*

если, конечно, из способа выражения положения, его содержания или контекста не вытекает однозначно, что правовое положение является императивным (или за исключением случаев, когда содержание соответствующего условия прямо предписано законом или иными правовыми актами, и ее нарушение прямо влечет ее недействительности) - (ч. (3)-(6) ст. 993 ГК РМ). В этом контексте уточним, что норма части (2) ст. 1082 (дополнение последствий договора) ГК РМ прямо предусматривает, что «Императивные правовые положения заменяют договорные условия, которые противоречат им, с учетом правовых положений о недействительности». Примером такого исключения, от которого никоим образом нельзя отступать, то есть императивности служит, например, ст. 952 ГК РМ, которая прямо и императивно предписывает, что «Установленная законом неустойка (т.е. законная неустойка) не может быть предварительно исключена или уменьшена соглашением сторон». Это значит, что если стороны захотят, основываясь на принципе свободы договора (ст. 993 ГК) предварительно исключить или уменьшить законную неустойку, то это их соглашение (условие) будет признано судебной инстанцией недействительным, то есть не имеющее юридической силы, так как оно прямо противоречит императивной норме ст. 952 ГК РМ. А примером, когда содержание соответствующего условия прямо предписано законом или иными правовыми актами, и ее нарушение прямо влечет ее недействительности, служит норма части (1) ст. 555 ГК РМ - право собственности в кондоминиуме, которая прямо предписывает, что «В случае учреждения кондоминиума исключительное право собственности на *единицу кондоминиума* и *доля в общем праве собственности на общие части* образуют неделимое единство (право собственности в кондоминиуме) и не могут отчуждаться либо обременяться по отдельности. Любое соглашение о противном является ничтожным». То есть сособственник в кондоминиуме (в ассоциации кондоминиума) не может отчуждать (продавать, дарить, менять) часть чердака и крыши здания или свою долю земельного участка в многоквартирном доме (*общие части*) отдельно от своей единицы в кондоминиуме. И наоборот. Так, свою *единицу в кондоминиуме* (т.е. квартиру, парковочное место внутри здания, кладовку, или другое изолированное помещение нежилого назначения - как магазин, кафе, ателье и т.д.) сособственник в кондоминиуме может отчуждать только вместе с долей общей части (доля земельного участка и части здания в кондоминиуме - как часть чердака, крыши, лифта, лестницы), которые не являются единицами, но предназначены для пользования всеми собственниками в кондоминиуме.

Отметим, что эти отступления договаривающиеся стороны осуществляют на основе метода диспозитивности (т.е. децентрализованного регулирования¹) в гражданском праве. Но, конечно, все это в пределах императивных правовых положений, предусмотренным Гражданским кодексом. То есть, если из способа выражения положения, его содержания или контекста не вытекает однозначно, что правовое положение является императивным (т.е. под угрозой ничтожности). Напомним, что метод гражданско-правового регулирования имеет свои специфические особенности, обусловленные природой регулируемых отношений. Поэтому, гражданское право как совокупность правовых норм – одна из отраслей права воздействует на определенный круг общественных отношений методом: 1) *юридического равенства*, 2) *свободы*, 3) *инициативы*, 4) *самостоятельности (автономии) участников и*, 5) *диспозитивности договорных отношений*².

При этом норма части (5) ст. 993 ГК РМ прямо конкретизирует одно конкретное специфическое отступление в договоре от правовых положений, а именно, касательно *исковой давности прав*. Так, прямо и недвусмысленно конкретизируется, что «отступление от правовых положений об исковой давности прав, вытекающих из договора, допускается лишь в соответствии со статьей 393 ГК РМ». А конкретно в соответствии с нормами ч. (2) – (3) этой статьи.³ Также норма части (6) ст. 993 ГК РМ прямо конкретизирует еще одно важное правило в вопросе об ограничении свободы договора. А именно предписывается, что «если в целях защиты приоритетных

¹ «если договором (соглашением сторон) не предусмотрено иное».

² Фрунзэ, Юрий; Захария, Сергей; Сосна, Борис. Гражданское право Республики Молдова: общая часть. *Введение в гражданское право*. Университетский курс. Комрат, 2023, стр.27.

³ Статья 393 ГК РМ. *Запрещение изменения срока исковой давности или порядка его исчисления*. (1) За исключением предусмотренных законом случаев, любое условие, отступающее от правовых положений об исковой давности, в том числе путем изменения продолжительности срока исковой давности или порядка его исчисления либо путем отказа от права ссылаться на исковую давность, является недействительным. (2) *Вместе с тем в предусмотренных законом пределах и условиях, под угрозой ничтожности, допускаются прямым письменным условием отступления от правовых положений об исковой давности путем изменения: а) продолжительности сроков исковой давности; б) течения исковой давности - путем установления ее начала либо - путем изменения законных оснований ее приостановления или, по обстоятельствам, - перерыва.* (3) *Отступления от правовых положений об исковой давности применяются лишь в части, в какой измененная исковая давность истекает не менее чем за один год и не более чем до истечения максимальной продолжительности, исчисленной в соответствии со статьей 404.* (4) Запрещается любое условие, которым прямо или косвенно иск признавался бы не подпадающим под действие исковой давности при том что согласно правовым положениям исковая давность на него распространяется, либо наоборот, иск, на который согласно правовым положениям исковая давность не распространяется, признавался бы подпадающим под действие исковой давности. (5) Не допускается отступление от правовых положений об исковой давности на основании части (2) в ущерб потребителю.

интересов общества или личности сила договора зависит от одобрения его органами власти государства, *необходимые ограничения и условия* устанавливаются законом».

Таким образом, договор должен соответствовать императивным нормам. Иное дело нормы, носящие диспозитивный характер. Они применяются постольку, поскольку соглашением сторон не установлено иное. При этом стороны могут своим соглашением исключить применение диспозитивной нормы либо установить условие, отличное от предусмотренного в ней. При отсутствии такого соглашения условие договора определяется диспозитивной нормой. Однако в гражданском праве есть договоры, которые обладают определенной спецификой. Прежде всего, это *публичный договор* и *договор присоединения* (ч. (2) и (1) ст. 997 ГК). Здесь важно понимать, что целью данных договоров никоим образом не является установление специфического правового режима, направленного на ограничение свободы договора, их цель – усиление гарантий прав социально более слабой стороны (потребителя) со стороны профессионала¹.

В-четвертых, свобода договора состоит в *свободе субъектов гражданского права определения характера заключаемого договора, то есть в выборе той или иной «модели» (формы) договорных связей* (ст.993 ч. (8) ГК). Другими словами, субъекты имущественного (гражданского) оборота сами решают, какой именно договор им заключить. Они вправе заключить договор как предусмотренный, так и не предусмотренный законом или иными правовыми актами, если только такой договор не противоречит прямым законодательным запретам и соответствует общим началам и смыслу гражданского законодательства (т.е. не противоречащей действующему законодательству). Молдавское гражданское законодательство не предусматривает исчерпывающего, закрытого перечня договоров. Более того, стороны свободны в заключении, как названных, так и не названных в законе договоры, а также смешанных договоров, содержащих элементы различных известных разновидностей названных договоров. *Например*, в договор о купле - продажи (в виде его разновидности - поставке товара) могут быть включены условия о его страховании, хранении, перевозке, погрузке и выгрузке и т.д., выходящие за рамки традиционной купле-продажи и вместе с тем вовсе не требующие заключения нескольких различных договоров.

Свобода договора на практике (примеры).

На практике значение свободы договора при заключении договоров означает заключение соглашения в письменной или устной форме на условиях, максимально удовлетворяющих интересам контрагентов. Так, при

¹ Фрунзэ, Юрий; Захария, Сергей; Сосна, Борис. Гражданское право Республики Молдова: общая часть. *Введение в гражданское право*. Университетский курс. Комрат, 2023, стр.34.

займе денег или вещей определенные родовыми признаками (фрукты, овощи, вино, масло, сахар, нефтепродукты, цемент, песок и др.) стороны свободны в заключении договора и вправе составить письменный документ в виде договора займа (ст. 1242 ГК РМ) или просто написать расписку. И та, и другая формы являются документальным подтверждением наличия взаимных правоотношений.

Ограничение принципа свободы договора.

С одной стороны, свобода договора не безгранична. Существует объективная потребность в ее ограничении в целях защиты публичных интересов, интересов слабой стороны. Иными словами права, установленные принципом свободы договора не безграничны. Законодателем устанавливается исключение из принципа свободы договора, предусмотренное в принятии императивных норм - то есть положений, предусмотренных законом, не подлежащих изменению и устанавливающих права и обязанности контрагентов, которые нельзя изменить или ограничить в договоре -контракте:

1) законодателем она ограничивается интересами других физических и юридических лиц;

2) действия контрагентов не должны наносить ущерб другому лицу;

3) злоупотребление правом не допускается;

4) сделка признается недействительной, если она противоречит закону или общественному правопорядку, - к примеру, нельзя заключить сделку по купле-продаже ребенка;

5) по отдельным видам договоров-контрактов со стороны государства установлена обязанность заключать их или не заключать, - например, нельзя осуществлять продажу табачных изделий или алкогольной продукции без разрешения, или оказать услуги по автотранспортным перевозкам пассажиров по регулярным маршрутам (международного или национального сообщения) без разрешения, или продавать лекарства для людей без лицензии¹.

Так, примерами законодательного ограничения свободы договора являются:

1. нормы о публичных договорах;

2. нормы о договоре присоединения;

3. нормы, согласно которым допускаются отступления от условий договора по решению судебной инстанции;

4. императивные нормы закона, определяющие права и обязанности сторон договора;

¹ Смотри: Приложение №1 к Закону о регулировании предпринимательской деятельности путем разрешения №160/2011 (Официальный монитор Республики Молдова, 2011 г., № 170–175, ст. 494), с последующими изменениями

5. нормы об обязательном заключении договоров в интересах государства или в общественных интересах (например, нормы об обязательном страховании ответственности для многих субъектов);
6. нормы о принудительном выкупе объектов гражданских прав;
7. нормы о преимущественном праве на заключение договора.

Таким образом, несмотря на то, что принцип свободы договора является одним из основополагающих принципов гражданского права он, тем не менее, имеет свои ограничения. И эти ограничения установлены императивными положениями закона, т.е. конкретными статьями (нормами) Гражданского кодекса. В случае нарушения сторонами или хотя бы одной из них этих императивных норм (положений), то договор в качестве сделки (или часть его) будет признан недействительным, т.е. ничтожным или оспоримым, либо недействующим (см. ст. 334 и 357 ГК).

Данные ограничения свободы договора вызваны тем, что государство, одновременно обеспечивая развитие свободной от государственного вмешательства экономики, тем не менее, устанавливает их. И, это ограничение предопределяется конституционным характером данного принципа, который означает, что права и свободы могут быть ограничены законом лишь в той мере, в какой это необходимо для защиты «интересов национальной безопасности, территориальной целостности, экономического благосостояния страны, общественного порядка, в целях предотвращения массовых беспорядков и преступлений, защиты прав, свобод и достоинства других лиц, предотвращения разглашения информации, полученной конфиденциально, или обеспечения авторитета и беспристрастности правосудия». При этом ограничение должно соответствовать обстоятельству, вызвавшему его, и не может затрагивать существование права или свобод (части (2) и (4) статьи 54 Конституции Республики Молдова). Поэтому свобода договора не может быть абсолютной, в развитом государстве она должна иметь определенные границы¹. Свобода договора не является безграничной и не исключает разумности и правомерности его условий. В гражданском праве также не существует абсолютной свободы договора, поскольку она законодательно ограничивается.

Установление границ свободы договора связано в первую очередь с известным постулатом о том, что права и свободы каждого индивида реализуются в полной мере до тех пор, пока не нарушаются права и свободы другого. Под пределами понимаются «общие требования к осуществлению любого субъективного гражданского права, а именно: соблюдение прав и законных интересов третьих лиц, соблюдение публичного порядка, недопустимость злоупотребления правом»².

¹ Луценко С. И. Свобода договора (толкование через волеизъявление): пределы дискреции / С. И. Луценко // Современное право. - 2014. - № 4. - стр. 63.

² Луценко С. И. – указ.соч.

Основными причинами ограничения свободы договора являются социально-экономические, политические, этические причины. В случае наличия в обществе абсолютной свободы договора это приведет к возникновению таких деструктивных явлений, как монополизация, недобросовестная конкуренция, навязывание услуг потребителям. Так, например, экономически сильный субъект, пользуясь свободой договора и злоупотребляя ею, может вытеснять из экономического поля более слабых субъектов, занять в экономике доминирующее положение и, используя его, навязывать всем другим участникам экономических отношений односторонне выгодные для него условия. Именно поэтому государство как один из арбитров в экономике вынуждено устанавливать определенные границы принципа свободы договора¹. Такое вмешательство хорошо прослеживается в антимонопольном законодательстве. Так, закон РМ «О конкуренции» № 183 от 11.07.2012 в ст. 1 закрепляет своей целью «регулирование отношений, связанных с защитой, поддержанием и стимулированием конкуренции для продвижения законных интересов потребителей».

В научной литературе существуют разные классификации ограничения свободы договора. Но самой удачной нам представляется классификация данной М. В. Кратенко, который предлагает разделять ограничения свободы договора на следующие три вида.²

1) **Ограничения свободы заключать или не заключать договор** (включая ограничения свободы выбора контрагента): конструкция т.н. публичного договора, установленного в ст. 997 ГК РМ, согласно которого сторона занимающая доминирующую позицию на рынке, обязана заключать договоры в этой области; также сторона является профессионалом в отношении с потребителями тоже обязана заключать с последними договоры; иные случаи обязательного заключения договора (добровольно принятое обязательство по предварительному договору заключить основной договор (ст. 999 ч.(1) ГК РМ); случаи принудительного выкупа тех или иных объектов (ст. 539-541 ГК РМ); предусмотренные законом преимущественные права отдельных субъектов на заключение договора купли-продажи (ст. 552; 1943-1950; 1295 ч. (4) ГК РМ).

2) **Ограничения свободы выбора вида заключаемого договора** (включая ограничения заключать неназванный или смешанный договор). В данном случае волеизъявление сторон должно соответствовать действительной воле сторон заключаемого договора. Ограничение договора проявляется и в законодательном закреплении заключения определенного вида договора.

¹ Маннанова, А. А. Ограничение принципа свободы договора в гражданском праве Российской Федерации / А. А. Маннанова. - Текст : непосредственный // Молодой ученый. - 2020. - № 46 (336). - стр. 280-284.- URL: <https://moluch.ru/archive/336/75129/> (дата обращения: 15.04.2021).

² Кратенко М. В. Злоупотребление свободой договора: частноправовые и публично-правовые аспекты / М. В. Кратенко. - М.: Волтерс Клувер, 2010.- стр.17.

Например, среди норм ГК РФ, ограничивающих свободу договора, можно назвать ст. 997 ГК РФ, устанавливающую обязанность заключить публичный договор и право контрагента обязанной стороны обратиться в судебную инстанцию с иском о понуждении заключить договор. Свобода договора ограничена также в нормах ГК РФ, устанавливающих преимущественное право на заключение договора. ГК РФ устанавливает преимущественное право: участников общей собственности на покупку доли в праве общей собственности (ст. 552 ГК РФ); нанимателя на заключение договора имущественного найма на новый срок (ст. 1280 ГК РФ); арендатора земельного участка и другого сельскохозяйственного имущества на покупку сданного в аренду земельного участка или иного с/х имущества (ст. 1295 ч. (4) ГК РФ).

3) **Ограничения свободы в определении условий (содержания) договора по своему усмотрению.** Указанное ограничение проявляется в наличии в законодательстве норм, защищающих интересы слабой стороны (например, право на односторонний отказ потребителя от исполнения договора в договорах на потребителя). Также определенным ограничением свободы договора является наличие квалифицирующих признаков договора (например, предмета договора как существенного условия).

А. Г. Карапетов и А. И. Савельев выделяют две модели ограничения договорной свободы в зависимости от субъекта контроля: «*ex ante контроль договорной свободы*» (установление государством прямых ограничений свободы договора путем указания на то, какие конкретно условия сторонам согласовывать в договоре запрещено) и «*ex post контроль договорной свободы*» (оценка судом договорной свободы при рассмотрении конкретных дел, то есть создание судебного прецедента).¹ Данные модели ограничения свободы договора имеют на сегодняшний день особую актуальность, поскольку получили толкование в судебной практике. Так, в частности, механизм «*ex ante контроль*» над свободой договора при рассмотрении конкретных дел может осуществляться путем: введения контроля справедливости условий в некоторых договорах с потребителями (ст. 1011-1019 ГК РФ). А механизм «*ex post контроль*» над свободой договора может осуществляться путем: применения доктрины злоупотребления правом (ст. 13 ГК РФ); признания недействительными сделок, совершенных с целью, противной основам правопорядка или нравственности (ст. 334 ГК РФ), кабальных сделок (ст. 341-343 ГК РФ) и т. д., а также путем применения снижения установленной договором большой неустойки, несоразмерной последствиям нарушения обязательства (ст. 953 ГК РФ).

¹ Карапетов А. Г., Савельев А. И. Свобода договора и ее пределы: в 2 т. Т. 2: Пределы свободы определения условий договора в зарубежном и российском праве / А. Г. Карапетов, А. И. Савельев. - М.: Статут, 2012. –стр.5.

Итак, все императивные положения, прямо указанные в законе, по сути и являются *ограничением в принципе свободы договора*. Так, например, отступление от правовых положений *об исковой давности прав*, вытекающих из договора, допускается лишь в соответствии со статьей 393 ГК РФ. Или, если в целях защиты *приоритетных* интересов общества или личности сила договора зависит от *одобрения его органами власти государства*, необходимые ограничения и условия также устанавливаются законом. Также, из общего правила, что *понууждение к заключению договора запрещается*, существует ограничение в случае, когда *обязанность заключения договора предусмотрена законом* (ст. 997 ГК) или *вытекает из добровольно принятого на себя обязательства*.

Таким образом, законодательное ограничение принципа свободы договора вызвано исключительно объективными причинами. Ограничение свободы договора *в публичных интересах* направлено на защиту государства и правопорядка в целом. Ограничением свободы договора *в этическом плане* является недопущение злоупотребления свободой договора. Закрепление законодателем в ст. 13 ГК РФ запрета осуществления гражданских прав исключительно с намерением причинить вред другому лицу, действий в обход закона с противоправной целью, а также иного заведомо недобросовестного осуществления гражданских прав служит наиболее ярким проявлением недопустимости понимания принципа свободы договора как вседозволенности и абсолютной безграничности. Отказ в судебной защите и взыскание убытков является мощным инструментом в борьбе против злоупотребления правом.

Частными случаями ограничения принципа свободы договора являются особые договорные конструкции - публичный договор, договор присоединения, а также принятие на себя сторонами обязательства по добровольному ограничению свободы договора при заключении предварительного договора и при заключении договора на торгах.

Патерналистское отношение государства необходимо для обеспечения эффективности и стабильности гражданского оборота, защиты имущественных интересов определенных субъектов гражданских правоотношений.¹ При этом необходимо отметить, что установление законодателем пределов ограничения свободы договора не должно трактоваться как произвол государственной власти. Как подчеркивается в судебной практике, «любое ограничение свободы договора, являясь государственным вмешательством, должно отвечать принципам соразмерности и справедливости, поскольку всякое ограничение свободы договора является одновременно ограничением конституционных прав и свобод, прежде всего свободы экономической деятельности»². «Принцип

¹ Луценко С. И. – указ.соч., стр.66.

² Смотри: Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 06.06.2000 № 9-П «По делу о проверке конституционности положения абзаца третьего пункта 2 статьи

недопустимости вмешательства кого-либо в частные дела проявляется в исключительности вмешательства публичной власти в договорные отношения. Только стороны по соглашению могут *изменить* или расторгнуть обратной силой законно заключенный договор (статья 668 ч.(3) Гражданского кодекса старая ред. // ст. 996 – модернизированного ГК РМ). Основным принципом, регулирующим договорное право, является *принцип благоприятствования договору (favor contractus)*, проявляющийся в том, что положения в данной области имеют целью создание условий для существования договора, отдавая предпочтение сохранению договорных отношений, а не их расторжению»¹.

С другой стороны, практика показывает, что судебные инстанции часто формально применяют нормы обязательственного права и тем самым необоснованно посягают на свободу договора, а также на такой принцип (формально не провозглашенный в ГК РМ, но подтверждаемый многими нормами), как *принцип стабильности гражданского оборота, гражданских правоотношений* (или частный вариант такого принципа - *стабильность гражданского договора*). С этим связана практика признания договоров незаключенными или отдельных условий договоров незаконными по причинам несоответствия их определенным императивным нормам права. *Например*, признание не заключенным: договора аренды земельного участка или иного сельскохозяйственного имущества, так как индивидуально конкретно не определен объект аренды, несмотря на то, что договорные обязательства исполняются без всяких возражений сторон в течение длительного времени; договора подряда, так как не согласованы сроки выполнения работ, хотя работы уже исполнены или срок начала работ определен привязкой к каким-то действиям заказчика, что не является ни датой, ни событием, которое должно неизбежно наступить, и тому подобные случаи, известные в судебной практике. В этой связи считаем, что судебная практика должна уже менять подходы к определению природы норм договорного права. До последнего времени судебные инстанции исходили из формального подхода: если есть оговорка о праве сторон согласовать иное, значит, норма однозначно диспозитивная, а если такой оговорки нет, то она так же однозначно считается императивной. Иерархия системы нормативного регулирования договорных правоотношений (ст. 993 и 996 ГК РМ) такова:

– императивные нормы права;

77 Федерального закона «О несостоятельности (банкротстве)» в связи с жалобой открытого акционерного общества «Тверская прядильная фабрика» [электронный ресурс]. - Доступ: <https://www.consultant.ru>.

¹ Смотри: пкт.21-22 Определения Конституционного Суда Республики Молдова 15 от 10-10-2013 **об отказе в принятии к рассмотрению по существу обращения № 40а/2013 о контроле конституционности некоторых положений ч. (1) ст.1242 (расторжение договора банковского кредита) Гражданского кодекса Республики Молдова (старая редакция)**. Опубликовано: 10-12-2013 в Monitorul Oficial № 290 статья № 46

- нормы договора (условия договора);
- диспозитивные нормы права.

Соответственно, если в договоре стороны определили условие в нарушение императивной нормы (нарушили закон), то условие недействительное. Если отступили от диспозитивной нормы - нормальная ситуация. Как показала практика, такой формальный подход и приводит к необоснованному ограничению свободы договора и подрывает его стабильность. *Например*, ч. (1) ст. 974 ГК РМ устанавливает условием применения зачета *однородность* требований - обязательств¹. Однако кому вредит ситуация, в которой стороны договорятся применять зачет к неоднородным требованиям-обязательствам? Точно так, как это регламентировано, например, в части (3) этой же статьи о зачете, согласно которой - «Зачет требований может производиться и в случае, когда срок удовлетворения требований не наступил, однако обладатели прав в отношении них согласны осуществить зачет». Получается, что согласно положению этой статьи в отношении требований срок удовлетворения, которых еще не наступил, возможен договорной зачет, т.е. зачет по соглашению сторон, а в отношении *неоднородных* требований (обязательств) зачет невозможно устанавливать договором. Хотя из способа выражения положения, его содержания или контекста не вытекает однозначно, что данное правовое положение (о невозможности зачета неоднородных требований) является императивным. Иными словами, в данной статье не написано, что условие зачета об однородном требовании можно поменять соглашением сторон. Но, в то же время, прямо не указывает на ее императивность или на нее недействительность.

Поэтому, следует поменять подходы к трактовке понятий императивной и диспозитивной нормы. Сегодня, основной субъект, который определяет эти понятия это судебная инстанция, которая должна толковать каждую такую норму с учетом ее существа и целей, которые преследовал законодатель, данную норму устанавливая. Речь идет только о нормах, устанавливающих права и обязанности сторон договора. В связи с этим, отмечаем, что существует риск неопределенности, расширения судебной свободы усмотрения.

В заключении исследуемого материала отметим, что в целом в данной области молдавское гражданское законодательство следует по пути восприятия как общих подходов, так и отдельных законодательных решений зарубежной, главным образом европейской, юриспруденции.

¹ Однородные требования признаются требованиями, предмет которых определен одними и теми же родовыми признаками (однородный предмет: т.е. имущество - за имущество, деньги - за деньги, работа или услуга - за работу или услугу). Чаще всего зачет используется для прекращения встречных денежных обязательств.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РАЗВИТИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ НОРМ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В НАПРАВЛЕНИИ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ.

IMPROVING THE DEVELOPMENT OF THE CONSTITUTIONAL NORMS OF SOCIAL PROTECTION TOWARDS EUROPEAN INTEGRATION.

*SOSNA Alexandru, conferențiar universitar, doctor în drept,
cercetător științific,
Insitulul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (voluntar), USM
<https://orcid.org/0009-0000-3555-4538>*

*SOSNA Boris, profesor universitar, doctor în drept,
cercetător științific coordonator,
Insitulul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, USM
<https://orcid.org/0000-0002-4806-1756>*

*POPUȘOI Constatin, director/angajator,
companie comercială internațională*

Summary

In the material presented, the authors research some aspects of improving the development of the constitutional norms of social protection in the direction of European integration.

In the theoretical and practical research, attention is focused on the main aspects of the further improvement of the constitutional norms of social protection in the direction of European integration.

Of particular relevance, importance and significance are the conclusions and proposals for the improvement and development of the constitutional norms of social protection in the direction of European integration.

Keywords: *constitutional guarantees, constitutional norms, social protection, labor integration, implementation of international legislation, European integration.*

Cuvinte cheie: *garanții constituționale, norme constituționale, protecție socială, integrare în muncă, implementare a legislației internaționale, integrare europeană.*

Согласно Конституции Республики Молдова, каждый гражданин обладает правом на труд при одновременном обеспечении условий, которые отвечали бы требованиям гигиены и безопасности. Обеспечение надлежащих условий труда является не только одним из важнейших направлений деятельности, обязанностью любого работодателя, но и средством повышения эффективности труда, производительности сотрудников, сохранения их здоровья, снижения производственного травматизма, что, по большому счету,

одновременно выступает закономерным элементом сохранения здоровья нации, важнейшим параметром уровня и качества жизни населения.

Безопасность на рабочем месте - сфера, затрагивающая всех без исключения работников и работодателей, от стабильности, которой зависит и успешное экономическое развитие страны, и социальный климат, и демографическая ситуация. Охрана здоровья и безопасность труда всегда занимала и продолжает занимать в науке трудового права особое место. Это объясняется как социальной сущностью трудового права, так и безусловным значением для законодательной деятельности и практики применения, принятых в данной области норм.

В качестве одного из важнейших направлений современной системы социально-экономических отношений выступает сфера трудовых правоотношений. В ее структуре выделяются различные виды правовых отношений, связанных с теми или иными аспектами организации трудовых отношений. Одним из важнейших в их числе выступает охрана здоровья и безопасность труда. Обеспечение безопасных и здоровых условий труда находилось в числе главных требований зарождавшегося в середине XVIII века международного рабочего движения, и как следствие нашло отражение в ряде важнейших исторических актов. Так, положения, посвященные проблемам охраны здоровья и безопасности труда, были закреплены в актах Лионского социалистического конгресса (1877 г.), Конгресса французских социалистов (1884 г.), Съезда швейцарских рабочих организаций (Цюрих, 1883 г.), Базельского конгресса рабочих организаций (1897 г.) и др. В мае 1890 г. в Берлине прошла первая конференция по международной охране труда. Позднее вопросы охраны труда обсуждались не только на международных конференциях, но и на конгрессах профессиональных союзов: 1) государств Антанты в Лидсе (1916 г.); 2) Германии и союзных с нею государств (с участием некоторых нейтральных держав в Берне (1917)); 3) США в Буффало.¹ На охрану здоровья и безопасность труда работников были направлены и первые законодательные акты о труде, принятые ещё в царской России, составной частью которые, до 1917 года, являлись Республика Молдова.

Законодательство об охране здоровья и безопасности труда (безопасности на рабочем месте) имеет долгую историю своего последовательного формирования и развития. На современном этапе оно приобретает особую актуальность в связи со становлением в Республике Молдова

¹ Лушников А.М. Предпосылки формирования и первые акты международного трудового права: историко-правовой этюд. Международное, российское и зарубежное законодательство о труде и социальном обеспечении: современное состояние. Материалы VII международной научно-практической конференции/под ред. К.Н. Гусова. Проспект. М., 2011 г., стр. 82. Цитата с Мардахаев А.А. Охрана труда: история, теория, практика. JL, 1984 г., стр. 46.

гражданского общества и развитием системы социально ориентированного законодательства.

Социально - экономические, а также политические изменения и переход экономики Республики Молдова к рыночным отношениям выявили множество социально-экономических проблем, требующих правового решения. Важнейшей из них следует назвать формирование цивилизованного рынка труда, основанного на принципах свободы труда и социального партнерства, охраны жизни и здоровья, работающих в направлении Европейской интеграции.

Правовые реформы, проводимые в настоящее время в Республике Молдова, затрагивают сферу трудовых отношений. Установленные нормы современным законодательством Республики Молдовы об охране здоровья и безопасности труда, на наш взгляд, отражают идею способствовать достижению основной цели всего трудового права как защитной отрасли - согласованию экономических задач и защиты личности, её прав и свобод в области труда.

Рассматривая определение и определяя значение охраны здоровья и безопасности труда в современном обществе и для развития национальной экономики, исследователи указывают на ее роль и значение в системе обеспечения надлежащих условий труда, что является определяющим фактором эффективности производства, роста производительности труда и повышения уровня и качества жизни населения, а также средством формирования положительного социального климата.

Любая наука на определенном этапе своего развития приходит к необходимости систематизации накопленных знаний. Так и позитивное право ставит перед собой задачу, объединить воедино все явления правовой жизни. Строгая последовательность, простота и изящность, составляющие отличительные черты научных теорий позитивного права, глубина, проникновенность мысли и поразительная наблюдательность, замечаемая у отдельных представителей позитивного права, представляют собой качества, которые не могут ускользнуть от внимательного изучения данной системы права¹.

В этом контексте, следует отметить, что неоднозначность понимания охраны здоровья и безопасности труда характерна для науки трудового права на протяжении всего времени ее существования.

С этой целью в нашем научном труде более подробно изучена проблема безопасности на рабочем месте в Республике Молдова, а именно: понятие охраны здоровья и безопасность труда, принципы правового регулирования безопасности на рабочем месте, безопасность на рабочем месте как содержание субъективного права и юридической обязанности в

¹ Гредингер М. Опыт изльедования безымянныхъ договоровъ. Рига. 1893, переиздана. Москва: Книга по требованию, 2013 г., стр. 65.

трудовом правоотношении, значение ее организационно-правовых форм и некоторые самые актуальные ее виды, а также правовое регулирование безопасности на рабочем месте отдельных категорий работников.

К настоящему времени подход к правовому регулированию права работника на охрану здоровья в процессе труда кардинально изменился.

Это вызвано тем, что еще в 2001 г. Международная организация труда (далее – МОТ) приняла Руководство по системам управления профессиональной безопасностью и здоровьем, а в 2003 г. - Глобальную стратегию в области безопасности и гигиены труда. В указанных документах сделан акцент на превентивных мерах, гибкости и персонализации воздействия норм на конкретного работника.¹

После приобретения независимости Республика Молдова избрала иной, нежели советский или, сейчас, российский, подход к правовому регулированию права работника на охрану здоровья в процессе труда. Соответственно, и правовая доктрина изменила взгляд на этот важный правовой институт трудового права.

Проблемы правового регулирования охраны здоровья и безопасности труда сегодня получили свое развитие и в работах некоторых теоретиков трудового права из Республики Молдова. В специальной литературе из Республики Молдова сегодня выражены различные подходы к понятию «охрана труда» и «охрана здоровья и безопасности труда».

Так, авторы и специалисты трудового права Teodor Negru и Cătălina Scorțescu в своей первой работе по трудовому праву «*Dreptul muncii. Partea generală. Chișinău: ULIM, 2004*» полагают, что *«в качестве комплексного института трудового права, охрана труда представляет собой совокупность норм из различных институтов этой отрасли права, которые устанавливают систему социально-экономических, технических, санитарно-гигиенических и юридических мер, в целях обеспечения безопасности и здоровья в процессе труда»*.² Указанные авторы уточняют, что ядром этого института составляет положения ст. 43 Конституции РМ.

Другой молдавский ученый трудового права, Nicolai Romandaș, также в своей первой работе по трудовому праву «*Dreptul muncii. Chișinău: Reclama, 1997*», будучи под влиянием российской доктрины, употребляет «охрану труда» в более широком смысле. Он определяет данное понятие как: «систему обеспечения безопасности и жизни работника в социально-экономической, технико-организаторской, санитарно-гигиенической, восстановления здоровья и другие меры». Одновременно, утверждает автор, «как институт права – охрана труда это совокупность правовых норм

¹ См.: Глобальная стратегия в области профессиональной безопасности и здоровья. URL: www.ilo.org (дата обращения, 24.04.2023).

² Negru T., Scorțescu C. *Dreptul muncii. Partea generală. Chișinău: ULIM, 2004.*, pag. 188.// Negru T., Scorțescu C. *Dreptul muncii. Curs universitar. Chișinău. Editura „Labirint”, 2010.*

направленных на обеспечение небезопасных для жизни и здоровья работника условий труда, и для регулирования отношений в сфере безопасности и гигиены труда».¹

В другой своей работе, Романдаш Николай, уже совместно с Боиштеану Едуардом (Boișteanu Eduard) в совместной работе «Dreptul muncii. Manual. Chișinău: Reclama, 2007» видит это понятие в следующем аспекте *«охрана труда это система обязательных для всех участников трудового процесса мер и правил, направленные к применению эргономических критерий для усовершенствования условий труда и уменьшения физических усилий, а также адекватных мер для труда женщин и молодежи (лиц моложе 18 лет - прим.авт.)»*.²

В свою очередь, молодой молдавский профессор трудового права, Boișteanu Eduard, в своем объемном и содержательном учебнике по трудовому праву «Dreptul muncii-Трудовое право” вышедшего в свет в 2015 году, в соавторстве с Романдаш Николаем, дает уже новое определение понятию охраны здоровья и безопасности труда: - это *«система обязательных для всех участников трудового процесса мер и правил, направленных к применению эргономических критерий для усовершенствования условий труда и уменьшения физических усилий, а также адекватных мер для труда женщин и несовершеннолетних»*.³

Наиболее яркими представителями современной науки трудового права Молдовы следует признать профессоров Капша Тудора, Сосна Бориса и Захария Сергея, которые в своей общей работе «Трудовое право Молдовы», изданное в 2016 г., в Германии, отмечают, что *«охрана здоровья и безопасности труда наемных работников на предприятиях национальной экономики является важнейшей и актуальной социально-правовой проблемой Республики Молдова»*. Данные авторы различают охрану здоровья и безопасности труда (далее - ОЗБТ) в широком и узком понимании. В широком понимании – *«это система сохранения жизни и здоровья работников в процессе трудовой деятельности, включающая правовые, социально-экономические, организационно-технические, санитарно-гигиенические, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия*. В узком смысле, как институт трудового права – это *система правовых мероприятий и средств обеспечения безопасности жизни и здоровья работников в процессе их трудовой деятельности на производстве, в том числе и правовых норм по оздоровлению и улучшению условий труда»*.⁴

¹ Romandaș N. Dreptul muncii. Chișinău: Reclama, 1997, pag. 325.

² Romandaș N., Boișteanu E. Dreptul muncii. Manual. Chișinău: Reclama, 2007, pag. 219.

³ Boișteanu E., Romandaș N. Dreptul muncii. Manual. – Ch., S.n.. 2014 (S.n. F.E.-P. „Tipografia Centrală” - pag. 598.

⁴ Капша Т., Сосна Б., Захария С. Трудовое право Молдовы. Учебно-практическое пособие. Германия, 2016 г., стр. 279.

В то же время, авторы не могут не обратить внимание, что кроме названных ученых, которых можно считать наиболее крупными исследователями в сфере охраны здоровья и безопасности труда на современном этапе, в последние годы проблемы страхового права начинают привлекать внимание значительного числа цивилистов, которые посвящают им как отдельные статьи, так и более глубокие исследования.

Если обратиться к синтезу научных работ, опубликованных авторами из Республики Молдова в которых рассмотрены правовые нормы в области безопасности на рабочем месте, то несомненно следует отразить научные работы молдавского правоведа, доктора права профессора Комратского государственного университета Молдовы, Борис Сосна, который за свою многолетнюю научную деятельность опубликовал по данной тематике многочисленные авторские труды.

Вместе с тем, все указанное представляют собой либо научные статьи, посвященные лишь отдельными аспектам охраны здоровья и безопасности труда, либо главы в учебниках, которые преследуют более образовательную, чем исследовательскую цель.

С сожалением авторы должны отметить, что отечественные цивилисты, как из Молдовы, так и других стран значительно реже обращают свое внимание на проблему охраны здоровья и безопасности труда.

Таким образом, на момент написания настоящей работы в научно-правовом исследовании проблем охраны здоровья и безопасности труда в Республике Молдова наблюдается ощутимая нехватка крупных теоретико-правовых исследований, посвященных данным вопросам.

Сложившаяся ситуация, с одной стороны, обуславливает актуальность настоящей работы, а с другой стороны, является одним из основных факторов, способствовавших как возникновению ряда практических проблем в реализации исследуемых правоотношений, так и определенных проблем уже непосредственно в самом научно-правовом исследовании общетеоретических аспектов безопасности на рабочем месте в трудовом праве.

Предприниматели из западных стран уже сделали вывод, что охрана здоровья и безопасности труда - это одна из возможностей увеличить прибыль предприятия. Безопасность и охрана здоровых условий труда в Республике Молдова также должны быть приоритетными направлениями социальной и трудовой политики государства. Если положение в этой области существенно улучшить, то также можно добиться значительного сокращения человеческих, моральных и материальных потерь.

В статье 7 Конституции Республики Молдова установлено, что Конституция Республики Молдова является ее высшим законом. Ни один закон или иной правовой акт, противоречащие положениям Конституции, не имеют юридической силы. В статье 8 указано, что Республика Молдова обязуется соблюдать Устав Организации Объединенных Наций (далее -

ООН) и договоры, одной из сторон которых она является, строить свои отношения с другими государствами на общепризнанных принципах и нормах международного права. Вступлению в силу международного договора, содержащего положения, противоречащие Конституции, должен предшествовать пересмотр Конституции. А статья 4 гласит, что конституционные положения о правах и свободах человека толкуются и применяются в соответствии с Всеобщей декларацией прав человека, пактами и другими договорами, одной из сторон которых является Республика Молдова. При наличии несоответствий между пактами и договорами об основных правах человека, одной из сторон которых является Республика Молдова, и внутренними законами приоритет имеют международные нормы.

Для сравнения отметим, что Конституция Республики Молдова в ст.1 прямо не гарантирует своим гражданам право на достойную жизнь, то есть не провозглашает себя социальным государством. В РМ гарантируются достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм, которые являются высшими ценностями.

Для того чтобы социальное и трудовое законодательство Республики Молдова полностью соответствовали содержащейся в Конституции декларации о том, что является социальным государством, политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека, необходимо руководствоваться рекомендациями МОТ. Хотя, безусловно, реальное качество жизни в каждой стране определяется уровнем развития ее экономики и финансов.

К сожалению, например, в Республики Молдова за 2019 год получили травмы на производстве 515 человек, в том числе 72 погибли. А всего за этот год было зарегистрировано 497 случаев травматизма работников в сфере труда. Количество несчастных случаев на производстве выше по сравнению с 2018 годом, когда произошел 421 несчастный случай с работниками.¹ При этом Национальное бюро статистики сообщает что, в III квартале 2019 года, рабочая сила Республики Молдова, которая состоит из занятого населения и безработных, составила 947,7 тыс. человек.² Эти показатели существенно выше по сравнению с аналогичными показателями развитых зарубежных стран.

В международно-правовых документах ответственность государства за здоровье человека определяется путем признания права человека на

1

2

[интернет ресурс] <https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>, [просмотр, 21.03.2023].

т

е

р

здоровье.¹ Такие соглашения предусматривают право на «максимально достижимый уровень» здоровья. Большинство из этих соглашений содержат обязательства государств в отношении здоровья в самом широком смысле. Это касается и охраны здоровья как такового, и детского здравоохранения, и обеспечения защиты репродуктивного и профессионального здоровья, а также благоприятного для здоровья состояния окружающей среды.

Как следует из Доклада МОТ, в начале XX в., когда были установлены первые правовые нормы, регулирующие степень вероятности подвергнуться производственным рискам в сфере труда,² вопросы безопасности и гигиены труда превратились в многогранную проблему. Эта проблема имеет последствия не только для жизни людей, развития предприятий и предпринимаемых на национальном уровне усилий по повышению производительности труда и снижению уровня бедности, но и для окружающей человека среды.³

Международные трудовые стандарты определяют правовые нормы в новых социально-экономических условиях, и позволяют создать прочную правовую базу для эффективного развития трудового и социального законодательства в области охраны здоровья и техники безопасности. В 1919 г. МОТ приняла свою первую конвенцию № 1 согласно которой провозгласил 8-часовой рабочий день. И как ни странно, эта норма международного права была воспринята из первого в советской России Кодекс законов о труде, принятый в 1918 году. Фактов, чтобы наше трудовое законодательство было примером для мирового сообщества, увы, очень мало.

Приверженность наших стран общепризнанным принципам международного права можно наглядно продемонстрировать на примере подписания и ратификации, например, Республикой Молдова 43 конвенций

¹ См.: Борисова-Жарова В. Г. Международно-правовые основы обеспечения права человека на здоровье: автореф. дис.... канд. юрид. наук. М., 2008 г.

² На первой сессии Международной конференции труда (29 октября 1919 г. – 27 января 1920 г.) в Вашингтоне МОТ приняла «Рекомендацию № 6, 1919 г. о белом фосфоре». В этом акте государствам - членам МОТ предлагалось ратифицировать «Бернскую конвенцию 1906 г. о запрете использования белого фосфора в спичечном производстве». Это одна из самых первых конвенций по вопросам безопасности и гигиены труда, и она была направлена на запрещение применения белого фосфора в связи с особой опасностью для здоровья работников. Цитата с: [интернет ресурс] https://studref.com/660952/ekonomika/vzaimodeystvie_mezhdunarodnogo_rossiyskogo_pravovogo_regulirovaniya_ohrany_zdorovya_sfere_truda, [просмотр, 11.04.2023].

³ Доклад VI МОТ – «Нормотворческая деятельность Международная организация труда в области безопасности и гигиены труда: углубленное рассмотрение с целью разработки плана действий в этой сфере» 91-я сессия 2003 г. [интернет ресурс]: www.ilo.org/public. [дата обращения, 24.04.2023].

МОТ в области труда. Из них, свыше 11 касаются вопросов условий труда и охраны здоровья.

Касательно проблем правового регулирования охраны здоровья и безопасность труда в Республике Молдова, отметим, что Трудовой кодекс Республики Молдова не содержат определения понятия «охрана здоровья и безопасность труда», отсылая правоприменителя к Закону № 186 от 10.07.2008 об охране здоровья и безопасности труда.¹ Обращаясь непосредственно к Закону РМ об охране здоровья и безопасности труда (далее, Закон № 186 от 10.07.2008 или № 186/2008) можно увидеть, что определение понятия «охрана здоровья и безопасности труда» (безопасность на рабочем месте) законодательно закреплено в ст. 1 Закона. В данной статье содержится следующее определение: - охрана здоровья и безопасность труда (безопасность на рабочем месте) это – совокупность видов деятельности, имеющая целью обеспечить наилучшие условия работы, защиты жизни, здоровья, физической и психической целостности работников.

Для сравнения, в Азербайджанской Республики законодательно используется термин «охрана труда». Данный термин законодательно закреплен в п. 10 ст. 3 ТК Азербайджанской Республики (далее - ТК АР), согласно которой под охраной труда понимается - система мер техники безопасности, санитарных, гигиенических, лечебно-профилактических мероприятий, норм и стандартов, предусмотренных в настоящем Кодексе и других нормативно-правовых актах, а также в коллективных договорах, соглашениях, трудовых договорах в целях обеспечения права работников трудиться в безопасных и здоровых условиях.²

Аналогичное определение охраны труда предусматривает Трудовой кодекс Республики Беларусь. В соответствии со ст. 221 вышеназванного Кодекса, охрана труда - это система обеспечения безопасности жизни и здоровья работников в процессе трудовой деятельности, включающая правовые, социально-экономические, организационные, технические, психофизиологические, санитарно-гигиеническое, лечебно- профилактические, реабилитационные и иные мероприятия и средства. Статья 1 закона Республика Казахстан «Об охране труда» устанавливает, что охрана труда представляет собой действующую на основании соответствующих законодательных и иных нормативных актов систему социально-экономических, организационных, технических, гигиенических и лечебно-профилактических мероприятий и средств, обеспечивающих безопасность, сохранение здоровья и работоспособности человека в процессе труда.

¹ Закон РМ об охране здоровья и безопасности труда. Опубликован: 05.08.2008 в Monitorul Oficial al R.M., Nr. 143-144, статья №: 587. Дата вступления в силу: 01.01.2009.

² Трудовой Кодекс Азербайджанской Республики (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 1 февраля 1999 года № 618-IQ).

Российский законодатель определяет охрану труда как систему сохранения жизни и здоровья работников в процессе трудовой деятельности, включающую правовые, социально-экономические, организационно-технические, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия (ст. 209 Трудового кодекса РФ, ст. 1 Федерального закона РФ «Об основах охраны труда в Российской Федерации»¹).

В румынском Законе об охране труда №90/1996 (утерял силу, вследствие принятия закона nr. 319/2006 об охране здоровья и безопасности труда – прим. авт.) до 2006 года, также использовался термин охрана труда и определялась следующим образом: «охрана труда как *совокупность видов деятельности, имеющая целью обеспечить наилучшие условия в осуществлении трудового процесса, защиты жизни, физической целостности и здоровья работников* и других лиц, участвующих в трудовом процессе»².

Примечательно, что Закон Румынии nr. 319/2006 об охране здоровья и безопасности труда, в ст.5 четко разграничивает понятие «работник» и «других лиц, участвующих в трудовом процессе». Так, *работник* - лицо, нанятое согласно закону работодателем, включая студентов и учеников в период прохождения ими практики, а также стажеров и других участников трудового процесса, за исключением лиц, работающих на дому. *Другие лица, участвующих в трудовом процессе* – лица, находящиеся на предприятии и/или его подразделения, с согласия работодателя, во время предварительной проверки профессиональных способностей для трудоустройства, лица, осуществляющие неоплачиваемый труд в пользу общества или деятельность на общественных началах (волонтерства), а также безработные на период прохождения ими обучения к трудоустройству и другие лица, не имеющих индивидуального трудового договора, заключенного в письменной форме, в отношении которых можно доказать наличие договорных обязательств и оказываемых услуг при помощи любого другого средства доказывания.³

Таким образом, охрана здоровья и безопасности труда - это создание здоровых и безопасных условий работы различными средствами.

Здесь, сразу отметим, что среди ученых - юристов имеется мнение, что термин «охрана труда» является некорректным, так как *охраняется не сам труд, а жизнь и здоровье работающих*. По сути, исходя из содержания основных и существенных признаков изучаемого предмета, а также его цели, данные

¹ Губенко М.И. Правовое регулирование охраны труда, надзорно-контрольной деятельности за соблюдением законодательства о труде и охране труда [Электронный ресурс]: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.05. - М.: РГБ, Пермь, 2003, (Из фондов Российской Государственной Библиотеки), стр. 36.

² Vieru E., Vieru D. Dreptul muncii. Bucureşti: Pro Universitaria, 2010, pag. 601.

³ Legea României nr. 319/2006 a securităţii şi sănătăţii în muncă. În vigoare de la 01 octombrie 2006. <https://lege5.ro/Gratuit/ha3tgob/legea-nr-319-2006-a-securitatii-si-sanatatii-in-munca>.

определения в законодательстве РМ и АР схожи, хоть и выражают разные понятийные термины.

Накопленные знания ученых трудового и административного права в ходе проведенных исследований в области охраны здоровья и безопасности труда и правильно выстроенная система выводов и предложений дают нам более ясные представления о состоянии дел в этой сфере права и о явлениях, которые имеют место видоизменяться, как и все, что окружает нас.

Такое целостное восприятие позволит нам провести исследование проблемы в области трудового права, а именно исследование межотраслевого правового института охраны здоровья и безопасности труда (безопасность на рабочем месте), выявление и решение проблем, вытекающих из такого рода отношений, анализ и исследование правового регулирования данного института в сравнительном аспекте, что в последствии позволит нам более глубоко понять данное правовое явление.

Глубокий, всесторонний и системный анализ даст нам право проведения модификации, унификации, дифференциации и развития этого межотраслевого правового института. Только после того, как выявим и обоснуем весь спектр законодательной и нормативно-правовой документация по охране здоровья и безопасности труда, а также суть его точного и единообразного понятия (определения), его основополагающих принципов, совокупности прав и обязанностей его субъектов, и совокупности мероприятий его реализации, мы сможем понять, как правильно применять нормы действующего законодательства для регулирования возникающих из него отношений.

Идентификация научной проблемы исследования определяется наличием противоречия между значимостью эффективной системы охраны здоровья и безопасности труда как основы формирования государственной политики в сфере трудовых отношений и отсутствием качественного и эффективного работающего механизма оценки условий труда с точки зрения определения их соответствия существующим требованиям и нормативам.

Научная проблема заключается в *идентификации*, юридическом, научном подтверждении сфер регулирования правовых норм института охраны здоровья и безопасности труда (безопасности на рабочем месте), предусмотренные в трудовом законодательстве Республики Молдова, в *выявлении* и *формулировании* теоретических проблем, *уточнении* некоторых понятий в контексте проблемы исследования, а также перспектив их дальнейшего развития в указанных странах, *что позволит* как теоретикам, так и практикам лучше понять данный правовой институт, позитивно повлиять на его дальнейшее развитие, и в конечном итоге, *приведет к выравниванию* наших правовых систем к международным стандартам.

Проблемы касающегося правильности понятия и регулирования данного правового института, который из года в год видоизменяется под

растущие потребности общества (работающих людей) и в связи с развитием новых технологий в процессе труда, были, есть и будут источниками дискуссий среди правоведов еще не одного поколения.

Цель исследования является комплексное теоретическое исследование понятия охраны здоровья и безопасности труда в трудовом праве и, соответственно, выявление, и анализ общих и специфических черт в развитии института охраны здоровья и безопасности труда на примере законодательства Республики Молдова, на современном этапе.

Соответственно, для реализации путей решения сформулированной научной проблемы и общей цели работы мы прибегли к использованию определенных методов исследования.

Методологии исследования и обоснование выбранных методов исследования заключается в комплексном и всестороннем сравнительном исследовании законодательных основ института охраны здоровья и безопасности труда, посредством ряда методов.

В процессе исследования рассмотренных в итоговом синтезированном научном материале используются общенаучный диалектический метод познания, основанный на принципах объективности, системности, единства теории и практики с использованием сравнительно-правового, формально-юридического, статистического, историко-правового и других социальных методов познания в юридической науке. Главным методом научного исследования является метод сравнительного правоведения. Так, а) *на эмпирическом уровне* авторами применялись эмпирические методы (*статистический, отбора текстовой информации, в т.ч. путем контент-анализа*), сравнительные методы, такие как: *метод диалектических приемов выделения ключевых моментов развития, структурно-функциональный метод, метод системно-действенного подхода*; б) *на уровне теоретического обобщения* практической информации: *метод терминологического анализа и метод операционализации понятий*, общелогические методы, и в первую очередь, *метод восхождения от конкретного к абстрактному*, базирующийся на активном применении сочетания синтез-аналитических методов, а также абстрагирование, *методы индукции и дедукции*. Широко использовался *исторический метод*, который позволяет изучить и интерпретировать первоначальные и в последствии, новые доказательства существования данного правового института. Кроме того, в исследовании применялись частнонаучные (в данном случае – *частно-правовые*) методы, в т.ч. *формально-правовой и структурно-нормативный метод, метод толкования права, сравнительно-правовой метод и метод правового моделирования*, в то время как для разработки законодательных предложений активно использовались *лингвистически-юридические и технико-законодательные методы*. Где, в частности, *сравнительно-правовой метод* позволяет провести сравнительный анализ национального законодательства Республики Молдова с

законодательством зарубежных стран. *Системно-структурный метод* систематизирует принципы и направления правового регулирования в области охраны здоровья и безопасности труда, а также используя способы толкования правовых норм действующего законодательства. *Метод правового регулирования*, способствует образованию конструкции данного института и ограничения его от других институтов трудового права. И чисто, *системный метод*, с помощью которого рассматривается изучаемый объект исследования, представляющий изучение данного объекта как единого целого.

В ходе проведенного сравнительного анализа правовых аспектов охраны здоровья и безопасности труда в Республике Молдова и других странах нами были рассмотрены как общие вопросы охраны здоровья и безопасности труда по законодательству двух стран - в частности, было проанализировано развитие современного законодательства об охране здоровья и безопасности труда, в том числе и международно-правовое регулирование в этой сфере, предпринята попытка определить понятие охраны здоровья и безопасности труда в законодательстве и юридической литературе как исследуемых, так и других стран, рассмотреть принципы, на которых она базируется, исследованы нормы института охраны здоровья и безопасности труда и выделены их особенности, в разрезе субъективного права работающего на условия труда, отвечающие требованиям безопасности и гигиены, а также юридической обязанности сторон этого правоотношения и организационных мер по реализации права на безопасные условия труда, были сформулированы определённые понятия и значения организационно-правовых форм охраны здоровья и безопасности труда и, на основе действующего законодательства и практики его применения рассмотреть некоторые, самые часто встречаемые организационно-правовые формы, а именно медицинских осмотров, обучении работающих по охране здоровья и безопасности труда и их обеспечении средствами индивидуальной защиты, и выявление основных проблем в их реализации, на современном этапе, - так и некоторые специальные режимы охраны здоровья и безопасности труда, к которым относятся охрана труда женщин и лиц с семейными обязанностями, и охрана труда несовершеннолетних.

В результате исследования охраны здоровья и безопасности труда (безопасности на рабочем месте) как института отрасли трудового права, применяемого в практике Республики Молдова и других стран, нами были сформулированы следующие *общие выводы и рекомендации*:

Проблематика, связанная с институтом охраны здоровья и безопасности труда (безопасности на рабочем месте), была, есть и будет источником дискуссий среди правоведов еще не одного поколения. При всем этом, вынуждены отметить, что отечественные **ученые**-трудовики как из Молдовы, так и из других стран значительно реже обращают свое внимание на проблему охраны здоровья и безопасности труда. В

Республике Молдова наблюдается ощутимая нехватка крупных теоретико-правовых исследований, посвященных данным вопросам.

Молдавское трудовое законодательство в целом соответствует международным нормам и стандартам в области охраны здоровья и безопасности труда. При этом, при имплементации норм международного права в национальное законодательство необходимо учитывать состояние экономики, социальные и культурные особенности наших стран.

Основные направления государственной политики в области охраны здоровья и безопасности труда, т.е. принципы данного комплексного правового института трудового права, для их лучшего понимания нуждаются в четкой классификации и упорядочении.

Право на труд в условиях, отвечающих требованиям безопасности и гигиены, то есть право на охрану здоровья и безопасности труда является *субъективным*. В свою очередь, исходя из признаков юридической обязанности, обязанность по соблюдению охраны здоровья и безопасности труда является юридической.

Действующие системы охраны здоровья и безопасности труда в Республике Молдова нуждаются в серьезном совершенствовании. При всем налаживании механизма государственного и общественного контроля в данной области, до сегодняшнего дня как в других странах, так в Республике Молдова пока еще не созданы Национальные Информационные Центры по охране здоровья и безопасности труда, которые занимались бы организацией и проведением постоянного мониторинга состояния охраны здоровья и безопасности труда, а также координацией деятельности государственных органов, служб, агентств, инспекций, лабораторий, а также негосударственных структур в данной области.

Проведенный анализ нормативных правовых актов, позволяет сделать вывод о том, что в соответствии с нормами молдавского, азербайджанского и законодательства других стран, самые часто встречаемые организационно-правовые формы охраны здоровья и безопасности труда, как *медицинские осмотры (обследования) работающих, их обучение по охране здоровья и безопасности труда, и обеспечение средствами индивидуальной защиты (далее - СИЗ)* в полной мере соответствуют всем признакам организационно-правовых форм охраны здоровья и безопасности труда. Имеют законодательно закрепленный порядок реализации. Вместе с тем, разработанность правовой базы о данных организационно-правовых формах не означает, что проблемы с их применением на практике отсутствуют.

Молдавские законодатели, осуществляя правовое регулирование охраны здоровья и безопасности труда женщин и лиц с семейными обязанностями, а также лиц в возрасте до восемнадцати лет, чаще чем в отношении остальных категорий, используют императивные нормы, реже

предоставляют право сторонам индивидуального трудового договора решать данные вопросы по соглашению между собой. Такое положение дел нами расценивается как положительный аспект в регулировании данных правоотношений.

Проведенным исследованием была решена основная научная проблема, которая состояла в *идентификации*, юридическом, научном подтверждении сфер регулирования правовых норм института охраны здоровья и безопасности труда (безопасности на рабочем месте), предусмотренные в трудовом законодательстве Республики Молдова, в *выявлении* и *формулировании* теоретических проблем, *уточнении* некоторых понятий в контексте проблемы исследования, а также перспектив их дальнейшего развития в указанных странах, *что позволит* как теоретикам, так и практикам лучше понять данный правовой институт, позитивно повлиять на его дальнейшее развитие, и в конечном итоге, *приведет к выравниванию* наших правовых систем к международным стандартам.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Лушников А.М. Предпосылки формирования и первые акты международного трудового права: историко-правовой этюд. Международное, российское и зарубежное законодательство о труде и социальном обеспечении: современное состояние. Материалы VII международной научно-практической конференции/под ред. К.Н.Гусова. Проспект. М., 2011.
2. Гредингер, М. Опыт изльедования безымянныхъ договоровъ. Рига. 1893, переиздана. Москва: Книга по требованию, 2013.
3. Глобальная стратегия в области профессиональной безопасности и здоровья. URL: www.ilo.org, (дата обращения, 24.04.2023).
4. Negru T., Scorțescu C. Dreptul muncii. Partea generală. Chișinău: ULIM, 2004.
5. Negru T., Scorțescu C. Dreptul muncii. Curs universitar. Chișinău. Editura „Labirint”, 2010.
6. Romandaș N. Dreptul muncii. Chișinău: Reclama, 1997.
7. Romandaș N., Boișteanu E. Dreptul muncii. Manual. Chișinău: Reclama, 2007.
8. Boișteanu E., Romandaș N. Dreptul muncii. Manual. – Ch., S.n.. 2014 (S.n. F.E.-P. „Tipografia Centrală”.
9. Капша Т., Сосна Б., Захария С., Трудовое право Молдовы. Учебно-практическое пособие, Германия, 2016 г.

HYPERLINK "<http://sindicat.md/rukovodstvo-inspektsii-truda-profsoyuzov->

11. <https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774>, [просмотр, 21.03.2023]
12. Борисова-Жарова В.Г. Международно-правовые основы обеспечения права человека на здоровье: автореф. дис. канд. юрид. наук. М., 2008 г.
13. На первой сессии Международной конференции труда (29 октября 1919 г. – 27 января 1920 г.) в Вашингтоне МОТ приняла «Рекомендацию № 6, 1919 г. о белом фосфоре». В этом акте государствам - членам МОТ предлагалось ратифицировать «Бернскую конвенцию 1906 г. о запрете использования белого фосфора в спичечном производстве». Это одна из самых первых конвенций по вопросам безопасности и гигиены труда, и она была направлена на запрещение применения белого фосфора в связи с особой опасностью для здоровья работников. Цитата с: [интернет ресурс]

- https://studref.com/660952/ekonomika/vzaimodeystvie_mezhdunarodnogo_rossiyskogo_pravovogo_regulirovaniya_ohrany_zdorovya_sfere_truda, [просмотр, 11.04.2023].
14. Доклад VI МОТ – «Нормотворческая деятельность Международная организация труда в области безопасности и гигиены труда: углубленное рассмотрение с целью разработки плана действий в этой сфере» 91-я сессия 2003 г. [интернет ресурс]: www.ilo.org/public, [дата обращения, 24.04.2023].
 15. Закон РМ об охране здоровья и безопасности труда. Опубликовано: 05.08.2008 в Monitorul Oficial al R.M., Nr. 143-144, статья №: 587. Дата вступления в силу: 01.01.2009.
 16. Трудовой кодекс Азербайджанской Республики (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 1 февраля 1999 года № 618-IQ).
 17. Губенко М.И. Правовое регулирование охраны труда, надзорно-контрольной деятельности за соблюдением законодательства о труде и охране труда [Электронный ресурс]: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.05. - М.: РГБ, Пермь, 2003.
 18. Vieru E., Vieru D. Dreptul muncii. București: Pro Universitaria, 2010.
 19. Legea României nr. 319/2006 a securității și sănătății în muncă. În vigoare de la 01 octombrie 2006. <https://lege5.ro/Gratuit/ha3tgob/legea-nr-319-2006-a-securitatii-si-sanatatii>-[дата обращения, 26.04.2023].
 20. in-munca, [дата обращения, 24.04.2023].

ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВОСУДИЕ КАК СПОСОБО ОПТИМИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА.

ELECTRONIC JUSTICE AS A WAY TO OPTIMIZE CIVIL LEGAL PROCEEDINGS.

*Igor ARSENI, doctor în drept, cercetător științific superior
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0000-0002-9560-0011>*

Summary:

The issue of e-justice in recent years has been significantly updated in connection with the ongoing judicial reform and the intensification of the processes of introducing e-justice into judicial practice. However, this issue is still characterized by some “gaps” in the development of general theoretical and methodological foundations and conceptual concepts. Based on this, the scientific understanding of the phenomenon under study is still relevant.

Key-words: *civil litigation, optimization, electronic justice, informatization, remoteness, information openness.*

Cuvinte-cheie: *procedura civilă, optimizare, justiție electronică, informatizare, îndepărtare, deschidere informațională.*

Концепция «электронного правительства» появилась относительно недавно, не успев получить целостного теоретического осмысления в юридической науке. Вместе с тем «электронному правительству» посвящено множество исследований, в которых оно изучается, приводятся наиболее приемлемые, с точки зрения авторов этих работ, его определения, рассматриваются его принципы, значение и роль для правового развития государства и общества, подвергаются анализу результаты законотворческой деятельности, затрагивающие вопросы организации и деятельности «электронного правительства» и, как следствие, исследуются и предлагаются различные направления улучшения указанной деятельности.

Концепция «электронного государства» включает множество различных аспектов, среди которых особое значение имеет электронное правосудие. Однако концепции электронного правосудия в настоящее время уделяется меньше внимания чем, например, концепции электронного правительства, которому посвящено довольно много научных исследований.

Проблематика электронного правосудия за последние годы существенно актуализировалась в связи с проводимой судебной реформой интенсификацией процессов внедрения электронного правосудия в судебную практику. Однако эта проблематика по-прежнему характеризуется некоторой «пробельностью» в разработке общих теоретико-методологических основ и концептуальных понятий. Исходя из этого, научное осмысление исследуемого феномена по-прежнему остается актуальным.

В настоящее время наблюдается необходимость в комплексном научном исследовании и осмыслении информационных процессов, проходящих в различных судах, их методологических и правовых основ. В связи с этим выбранная тема исследования весьма актуальна.

Например, необходимо разграничение таких категорий, как электронное правосудие и информатизация деятельности судов. Смещение данных категорий на практике может привести к тому, что внешняя модернизация судебной деятельности без основополагающей сущностной перестройки будет рассматриваться как достаточная реализация концепции электронного правосудия. Однако объединение государственных судов в единую компьютерную сеть, публикация судебных постановлений в сети Интернет – это еще не электронное правосудие.

Необходимо разработать такие направления совершенствования законодательства и правоприменительной практики, которые позволят реализовать именно сущностную перестройку информационного и технологического обеспечения судебной деятельности в соответствии с потребностями современного информационного общества, в общем охвате концепции защиты прав и охраняемых законом интересов.

Формирование электронного правосудия, как отмечалось выше, является одной из наиболее актуальных задач развития государственного механизма в нашей стране. Решение данной задачи является ответом на вызовы современного информационного общества и неотъемлемым компонентом стратегии перспективного совершенствования законодательства и правоприменительной практики в сфере организации судебной власти.

Вместе с тем, формирование и реализация подобной стратегии вызывают необходимость в четком понимании методологических основ и понятийно - категориального аппарата электронного правосудия в гражданском процессе. Без однозначного их установления невозможно и единообразное осуществление электронного правосудия в гражданском судопроизводстве. Между тем, такое единообразие крайне важно именно в сфере организации судебной власти для применения конституционного принципа равенства всех перед законом и судом.

В связи с этим обратим особое внимание на понятие электронного правосудия в гражданском процессе и его характерные черты.

Понятие «электронное правосудие» неоднократно служило предметом рассмотрения в научных работах различных исследователей¹, однако однозначного определения и единого подхода к пониманию электронного правосудия в отечественной правовой науке до сих пор выработано не

¹ РОМАНЕНКОВА, С.В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран // Арбитражный и гражданский процесс. 2013. № 4. С. 26-31; ФЕДОСЕЕВА, Н.Н. Электронное правосудие в России: сущность, проблемы, перспективы // Арбитражный и гражданский процесс. 2008. № 9. С. 2-5

было. Однако такая ситуация не вполне правильна и может негативно повлиять на процесс становления электронного правосудия в нашей стране. В связи с этим, необходимо нормативно закрепить понятие электронного правосудия, которое могло бы в дальнейшем использоваться в правоприменительной практике.

Довольно емкое и содержательное определение электронного правосудия содержится в Рекомендациях Комитета министров Совета Европы CM/Rec (2009)¹ государствам-участникам Совета Европы по электронной демократии. Согласно этому документу, «электронное правосудие – это использование ИКТ в реализации правосудия всеми заинтересованными сторонами в юридической сфере с целью повышения эффективности и качества государственных служб, в частности, для частных лиц и предприятий. Оно включает в себя электронное общение и обмен данными, а также доступ к информации судебного характера». Также в Рекомендациях подчеркивается: «так как судебная власть является ключевым компонентом демократии, электронное правосудие является важнейшей гранью электронной демократии. Ее главная цель состоит в повышении эффективности судебной системы и качества правосудия. Доступ к правосудию – это один из аспектов доступа к демократическим институтам и процессам».

Данное понятие следует учитывать при разработке законодательного определения электронного правосудия, которое целесообразно имплементировать в молдавскую систему права в рамках дальнейшего совершенствования правовых основ судебной реформы и электронного правосудия в Республике Молдова.

Использование информационно-коммуникационных технологий в правосудии как основополагающий признак электронного правосудия нередко используется и в доктринальном конструировании понятия электронного правосудия.

Шараев С.Ю. отметил: «электронное правосудие» – это способ осуществления правосудия, основанный на использовании информационных технологий. «Электронное правосудие» включает в себя целый ряд систем, обеспечивающих доступ к информации о деятельности арбитражных судов и систем автоматизации судопроизводства. Согласно этой концепции, электронные инструменты должны обеспечить абсолютную открытость и доступность арбитражных судов, улучшение качества судейской работы, сокращение издержек и максимальное удобство для участников экономических споров»².

А.П. Малашко, считает, что электронное правосудие – это «способ осуществления правосудия, в рамках которого ряд процессуальных дей-

¹ URL: cikrf.ru/international/recommend.doc (посещен 26.04.2023).

² URL: <http://www.garant.ru/action/regional/271319> (посещен 26.04.2023).

ствий совершается в электронной цифровой форме с применением информационных коммуникационных технологий, что позволяет обеспечить открытость и доступность судопроизводства, оптимизирует документооборот, создает дополнительные возможности по соблюдению процессуальных сроков и способствует оперативности рассмотрения дела в целом»¹.

По мнению В.В. Саса, «электронное правосудие предполагает использование информационно-коммуникативных технологий в осуществлении процессуального законодательства. В частности, для этого необходимо, чтобы тексты судебных актов были размещены в Сети Интернет на официальных сайтах судебных органов и т.д. Это образование также предполагает высокую информатизацию и компьютеризацию всей судебной системы, включая повышение навыков судей и других субъектов по использованию этих технологий»².

Артюшова Е.А. считает: «понятие электронного правосудия только входит в речевой оборот и на законодательном уровне не закреплено. Электронное правосудие (e-Justice) – это способ осуществления правосудия, основанный на использовании ИКТ-систем»³.

Вместе с тем приведенные определения указывают лишь наиболее поверхностные признаки электронного правосудия, в том числе в гражданском процессе. При этом остается неясным, как именно используются названные в определениях информационно-коммуникационные системы в рамках электронного правосудия, какие именно системы имеются в виду. Кроме того, довольно размытой остается грань между электронным правосудием и простой информатизацией судебной деятельности, не затрагивающей существо судебной власти.

Автор предлагает и иное определение электронного правосудия. В частности, по мнению Артешиной Е.А., «можно определить электронное правосудие как совершение процессуальных действий в цифровой форме». Данное определение, лучше отражает сущность электронного правосудия. Вместе с тем, необходимо отметить, что понятие «цифровая форма», в свою очередь, также неоднозначно и его использование в определении электронного правосудия считаем не вполне целесообразным.

¹ МАЛАШКО, А.П. Использование элементов электронного правосудия в деятельности Экономического Суда СНГ: современное состояние и перспективы. [Электронный ресурс]. URL: http://sudsng.org/download_files/publication/2014/article_20141125.pdf (посещен 26.04.2023).

² САС, В.В. «Электронное правосудие» как элемент «сетевое общества»: теоретические проблемы // Юридическая наука. 2012. № 2. С. 102.

³ Правовые проблемы внедрения и использования электронного документооборота: Сборник материалов тематического круглого стола / Под ред. Д.В. Шибяева. Вологда: ФГУ Вологодский ЦНТИ, 2010. С. 9.

В качестве примеров электронного правосудия в правовой литературе называют такие, как «подача исков, регистрация заявлений, представление отзывов на иски в электронном виде, электронное судебное дело, движение этого дела из суда в суд в электронной форме, заседания с помощью видеоконференций, отправка дополнительных уведомлений участникам судебного процесса через Интернет или посредством СМС-сообщений и пр.»¹.

Романенкова С.В. предлагает рассматривать электронное правосудие в широком и узком смыслах. При этом, по мнению автора, «в широком смысле под электронным правосудием можно понимать совокупность различных автоматизированных информационных систем - сервисов, предоставляющих средства для публикации судебных актов, ведения «электронного дела» и доступа сторон к материалам «электронного дела». Вышеуказанные средства позволяют вывести на совершенно иной качественный уровень взаимодействие суда, участников процесса и иных заинтересованных лиц. В то же время все эти сервисы носят прикладной, вспомогательный характер, не изменяя способов ведения судебного процесса»². В узком смысле «электронное правосудие», по ее мнению, это «возможность суда и иных участников судебного процесса осуществлять предусмотренные нормативными правовыми актами действия, непосредственно влияющие на начало и ход судебного процесса (например, такие действия, как подача в суд документов в электронной форме или участие в судебном заседании посредством системы видеоконференцсвязи)».

Разница между широким и узким подходом, отмеченная автором, это, скорее, разница между информатизацией судебной деятельностью как внешним, формальным совершенствованием организационных основ судебной власти, и собственно электронным правосудием.

Чинова М.В. понятие «электронное судопроизводство» определено как «основанная на применении технологии видеоконференц-связи процессуальная деятельность суда по рассмотрению гражданских, уголовных и административных дел, в ходе, которой обеспечивается возможность для участия в судебном заседании лиц, находящихся дистанционно от места проведения судебного заседания»³.

Таким образом, поскольку понятие электронного правосудия определяется автором через понятие электронного судопроизводства, здесь

¹ РОГОЖИН, С.П. О некоторых особенностях электронного обеспечения правосудия // *Цивилист*. 2012. № 2. С. 117-120

² РОМАНЕНКОВА, С.В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран // *Арбитражный и гражданский процесс*. 2013. № 4

³ ЧИЖОВ, М.В. Применение информационных и коммуникационных технологий в судебной деятельности в условиях формирования информационного общества: Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. М., 2013. С. 9.

вновь смыслоопределяющим остается использование видеоконференцсвязи.

Однако видеоконференцсвязь в суде – одно из самых легко отличимых внешних проявлений электронного правосудия, но она представляет собой лишь оптимизацию деятельности суда с использованием современных технологий и не исчерпывает всего многообразия качеств электронного правосудия, которые сущностным образом меняют взаимоотношения между судом и гражданами (юридическими лицами).

В правовой литературе представлен также подход, согласно которому «использование термина «электронное правосудие (судопроизводство)» не подразумевает появление какого-то качественно нового явления, отличного от традиционного «правосудия (судопроизводства)»; это та же государственная деятельность судов по рассмотрению и разрешению дел, но осуществляемая в электронной форме. Использование новых технологий в судопроизводстве по сути относится к формальной, а не к содержательной стороне правосудия».¹

Соглашаясь в целом с приведенным мнением, отметим, что с введением электронных технологий осуществления правосудия все же меняется, не только формально, происходят и гораздо более глубокие сущностные изменения. В частности, эти сущностные изменения заключаются в изменении психологии взаимоотношения суда и других субъектов процессуальных правоотношений. Например, при дистанционной форме взаимодействия судьи и свидетеля в рамках использования систем видеоконференцсвязи судья лишается того интуитивного аспекта восприятия собеседника, правдивости передаваемой информации, который основывается на подсознательном восприятии нюансов мимики и интонации собеседника. В целом общение судьи и участников процесса становится более обезличенным, судья оказывается в большей степени вовлеченным в схему взаимодействия «человек-источник информации», а не «человек-человек». Это, с одной стороны, способствует объективности и беспристрастности судопроизводства, с другой, теряется человеческий фактор – мотивация судьи способствовать справедливому разрешению конкретного жизненного конфликта конкретных людей, могут потеряться нюансы восприятия личности участников процесса, которые в некоторых случаях имеют важное юридическое значение (например, при определении размеров компенсации морального вреда).

При широкомасштабном внедрении электронного правосудия меняется коренным образом все течение процесса, в том числе гражданского,

¹ЗИПУННИКОВА, Ю. Н. К вопросу об электронном правосудии (судопроизводстве) и электронной процессуальной форме // Осуществление гражданского судопроизводства судами общей юрисдикции и арбитражными (хозяйственными) судами в России и других странах СНГ. Материалы международной научно-практической конференции, г. Москва, 22–23 ноября 2012 года / Под ред. д. ю. н., проф. Т. Е. Абовой. С. 168.

почти на каждой стадии, которого появляются нововведения, являющиеся продуктом современного информационного общества. Например, традиционно (в «до информационную эпоху») в судопроизводстве не использовались подача документов в электронной форме, электронные извещения, применение систем видеоконференцсвязи, электронные доказательства, электронная цифровая подпись, ведение Интернет-сайтов судов с публикацией на них судебных решений, СМС-оповещение участников процесса, иные достижения современных информационных технологий. Сопоставляя развитие механизмов и технологий судопроизводства на современном и на предшествовавшем этапах можно сделать вывод о том, что существенные изменения заключаются в следующем: 1) ускорение темпов судопроизводства; 2) повышение транспарентности судебного процесса; 3) укрепление механизма «обратной связи» во взаимоотношениях судебной власти (как представителя государства) и гражданского общества; 4) упрощение участия в судебном процессе для граждан, обладающих необходимыми навыками обращения с современными информационными технологиями; 5) углубление дифференциации между поколениями и социальными слоями в обществе по критериям владения навыками обращения с компьютером и материального достатка (делающего возможным покупку необходимой компьютерной техники), что отражается на неравномерном доступе различных социальных слоев и возрастных групп к пользованию достижениями технологий электронного правосудия.

Вместе с тем излишне широкое толкование электронного правосудия, хотя и имеет право на существование, все же не достаточно практично и нуждается в конкретизации.

Прежде всего, следует остановиться на разграничении понятий «электронное правосудие» и «информатизация судов», которые на практике зачастую смешиваются. Опыт показывает, что нечеткое разграничение данных понятий оказывает наиболее вредное влияние на практику электронного правосудия, поскольку приводит к поверхностному и неэффективному восприятию его основных принципов.

Как отмечают исследователи, «информатизация судов предполагает, что суды используют в своей деятельности компьютеры и иную технику в качестве подсобного средства, но не как процессуальное средство»¹. Необходимо подчеркнуть, что «автоматизация судебного делопроизводства, переход на новую инструкцию по судебному делопроизводству, аудио- и видеозапись судебных процессов, объединение всех судов в единую компьютерную сеть, появление веб-сайтов судов, публикация всех судебных решений в Интернете - еще не электронное правосудие. Это всего лишь переход

¹ ФЕДОСЕЕВА, Н.Н. Электронное правосудие в России: сущность, проблемы, перспективы // Администратор суда. 2008. № 3.

на новые информационные технологии, т.е. автоматизация каких-то рутинных процессов и повышение за счет этого эффективности деятельности суда. Например, протокол судебного заседания в конце прошлого века писался от руки, потом печатался на пишущей машинке, а сейчас уже изготавливается на компьютере. Поступающие в суд дела и документы в настоящее время письменно регистрируются в различных журналах, а в случае перехода на «новую» инструкцию по судебному делопроизводству об этом будет производиться запись в электронный реестр на компьютере».

Информатизация соотносится с внедрением электронного правосудия как часть и целое, стадия процесса и процесс. Иными словами, информатизация возможна без внедрения электронного правосудия (как совершенствование внешней формы организации судебной власти, не затрагивающее ее глубинной сущности). Однако электронное правосудие невозможно в отрыве от процессов информатизации, затрагивающих различные аспекты осуществления правосудия.

Исходя из изложенного, простую информатизацию судебной деятельности не следует приравнивать к электронному правосудию и подменять сущностную перестройку механизмов реализации судебной власти поверхностным исполнением общегосударственных решений в данной сфере. При этом при формулировании определения электронного правосудия в гражданском процессе необходимо учитывать, что дистанционное (удаленное) общение с участниками гражданского процесса и бездокументарная форма передачи данных (сведений, документов, и др.), которое производится с использованием информационных технологий (сети ИНТЕРНЕТ, других средств телекоммуникационной связи), не подменяет собой традиционных форм передачи данных. В частности, дистанционный (бездокументарный) метод является альтернативным или субсидиарным по отношению к документарному. Оба эти метода, взятые на вооружение судом в гражданском процессе, позволяют более полно и эффективно установить государственные гарантии прав граждан в гражданском судопроизводстве.

Таким образом, на основании всего изложенного, предлагается следующее определение электронного правосудия в гражданском процессе: *электронное правосудие в гражданском процессе – установленная законом процессуальная деятельность суда по отправлению правосудия, по подведомственным ему делам, при которой дистанционное (удаленное) общение с участниками гражданского процесса и бездокументарная форма передачи данных (сведений, документов, и др.) производится с использованием информационных технологий (сети ИНТЕРНЕТ, других средств телекоммуникационной связи), которая является альтернативным или субсидиарным средством общения (извещения, слушания), а также преимущественно документарной форме передачи данных (информации), имеющих значение для производства по делу.*

Исходя из этого определения, по нашему мнению, электронное правосудие с содержательной точки зрения можно охарактеризовать следующим образом:

1. Следует прогнозировать дальнейшее развитие не только электронного правосудия, но и электронного правительства и электронного законодательства, т.е. последовательный переход всех ветвей государственной власти на принципиально новый формат работы. Судебная власть при этом выступает «флагманом» правового реформирования, первой включаясь в крупномасштабное сущностное (а не формальное, внешнее, каким является простая информатизация государственной власти) изменение фундаментальных основ с целью перехода на современную модель деятельности в структуре информационного общества XXI века.

2. Становление электронного правосудия, в том числе в гражданском процессе, отражает тенденцию информатизации деятельности органов государственной власти в современном информационном обществе. Поскольку, как видится, дальнейшая информатизация и виртуализация в обозримом будущем останется доминирующей тенденцией мирового общественного развития, развитие электронного правосудия в гражданском процессе по объективным причинам будет лишь углубляться, и этот вектор реформирования вряд ли может быть изменен, исходя из объективных потребностей современного общества.

3. Важнейшей смыслоопределяющей чертой электронного правосудия в гражданском процессе является формирование принципиально новой модели взаимодействия государства (в лице органов судебной власти) и граждан (юридических лиц), изменяющей не только внешнюю форму (информатизация судебной деятельности) но и содержание деятельности суда в сфере гражданского судопроизводства.

4. Особенности осуществления правосудия в гражданском процессе в рамках современной электронной модели заключаются в том, что непосредственное общение субъектов гражданско-процессуальных правоотношений и использование преимущественно документарной формы передачи информации частично заменяется на дистанционное и интерактивное общение и бездокументарную форму передачи информации. Следует согласиться с Л.Н. Ракитиной в том, что «учитывая по меньшей мере два фактора: дороговизну проезда к месту расположения суда и наличие большого числа инвалидов, не имеющих зачастую элементарной физической возможности добраться до суда, процессуальное законодательство должно быть максимально удобно для ведения дела гражданином и на расстоянии, т.е. и тогда, когда лицо в силу тех или иных причин до суда не добирается»¹. Та-

¹ РАКИТИНА, Л.Н. Дистанционный судебный процесс и обеспечение иска. [Электронный ресурс]. URL : http://www.juristlib.ru/book_8519.html (посещен 26.04.2023).

ким образом, внедрение принципов дистанционности и бездокументарности, с одной стороны, способствует более полной защите прав граждан, более эффективному соблюдению принципа равенства всех перед судом (в том числе, вне зависимости от места жительства и имущественного положения). Однако, необходимо учитывать, что данный принцип не столь однозначен, и несет в себе ряд существенных рисков. Помимо риска для принципа состязательности в случае, если один из участников процесса находится в непосредственном общении с судьей, а другой дистанционно, можно выделить риск несанкционированного доступа к базам данных электронных документов, риск подделки или изменения первоначального электронного документа, риск «перегрузки» судов вследствие упрощения формы подачи заявления и др.

5. Внедрение электронного правосудия в гражданский процесс и в судопроизводство в целом означает качественное изменение роли суда в жизни общества: происходит не только количественное изменение степени взаимодействия общества и суда (вследствие упрощения процедуры подачи иска и участия в процессе граждане и юридические лица чаще обращаются в суд), но и качественное изменение такого общения. В частности, значительную долю взаимодействия суда и общества начинает занимать внепроцессуальное взаимодействие. Интенсивность такого взаимодействия может служить, на наш взгляд, одним из индикаторов построения правового государства, поскольку важным показателем уровня правовой культуры граждан является их желание получать правовые знания (а именно это происходит, например, при обращении к Интернет-сайтам судов), а также умение эти знания применять (например, при направлении гражданином своих пожеланий и предложений суду по каналам «обратной связи» с использованием ресурсов сети «Интернет»). Как следствие суд становится не только представителем государства, осуществляющим ряд государственно-значимых функций, но и центром «притяжения» и развития ресурсов гражданского общества, «рупором» государства в разъяснении гражданам основ государственной политики в той или иной сфере, средством повышения правовой культуры населения.

6. Внепроцессуальное взаимодействие суда и общества осуществляется, например, по следующим направлениям: а) получение информации о деятельности судебной системы в целом на основе материалов, размещаемых на Интернет-сайтах судов (в эти отношения, которые имеют не процессуальный, а информационно-просветительский характер и реализуются вне осуществления правосудия, могут вступать не только участники процесса, но и любые лица, которые желают получить информацию о российской судебной системе или рассмотрении конкретных дел, в образовательных, научно-исследовательских и иных целях); б) получение гражданами информации о конкретных делах и общих тенденциях в развитии судебной

практики по отдельным категориям дел (в том числе в научных и образовательных целях) на основе информационно справочных ресурсов Интернет-сайтов судов и размещаемых на них архивов судебных дел; в) «обратная связь» общества с судом, позволяющая информировать суд о конкретных недостатках судебной системы, в том числе посредством института электронной жалобы на действия (бездействие) и решения конкретных судей (обратная связь).

Можно прогнозировать, что по мере интенсификации применения технологий электронного правосудия в гражданском процессе не только их положительные черты, но и недостатки, проявившиеся в арбитражном процессе, также могут быть реципированы. В связи с этим необходима разработка правовых механизмов защиты интересов граждан в электронном правосудии и в гражданском процессе.

Например, помимо института профессиональной юридической помощи (адвокатуры) может получить развитие институт профессиональной информационно-технической помощи гражданам в гражданском процессе, в рамках которой субъектам гражданского процесса будет оказываться помощь по грамотному и эффективному взаимодействию с судом с использованием технологий электронного правосудия.

В целом же можно сделать вывод о том, что тщательная доктринальная разработка понятия электронного правосудия в гражданском процессе и более глубокое исследование его сущностных черт и характерных особенностей позволят содействовать и выработке практически ориентированных предложений по совершенствованию законодательства и правоприменительной практики, которые позволят более эффективно гарантировать права граждан при их взаимодействии с государственными судами в рамках гражданского судопроизводства.

Библиография:

1. ЗИПУННИКОВА, Ю. Н. К вопросу об электронном правосудии (судопроизводстве) и электронной процессуальной форме // Осуществление гражданского судопроизводства судами общей юрисдикции и арбитражными (хозяйственными) судами в России и других странах СНГ. Материалы международной научно-практической конференции, г. Москва, 22–23 ноября 2012 года / Под ред. д. ю. н., проф. Т. Е. Абовой. ISSN 1812-3929
2. МАЛАШКО, А.П. Использование элементов электронного правосудия в деятельности Экономического Суда СНГ: современное состояние и перспективы. [Электронный ресурс]. URL: http://sudsng.org/download_files/publication/2014/article_20141125.pdf (посещен 26.04.2023).
3. Правовые проблемы внедрения и использования электронного документооборота: Сборник материалов тематического круглого стола / Под ред. Д.В. Шибаева. Вологда: ФГУ Вологодский ЦНТИ, 2010. ISBN 978-5-902579-06-9
4. РАКИТИНА, Л.Н. Дистанционный судебный процесс и обеспечение иска. [Электронный ресурс]. URL: http://www.juristlib.ru/book_8519.html (посещен 26.04.2023).

5. РОГОЖИН, С.П. О некоторых особенностях электронного обеспечения правосудия // *Цивилист*. 2012. № 2. ISSN 2071-5889
6. РОМАНЕНКОВА, С.В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран // *Арбитражный и гражданский процесс*. 2013. № 4. ISSN 1812-383X
7. САС, В.В. «Электронное правосудие» как элемент « сетевого общества»: теоретические проблемы // *Юридическая наука*. 2012. № 2. ISSN 2220-5500
8. ФЕДОСЕЕВА, Н.Н. Электронное правосудие в России: сущность, проблемы, перспективы // *Арбитражный и гражданский процесс*. 2008. № 9. ISSN 1812-383X
9. ЧИЖОВ, М.В. Применение информационных и коммуникационных технологий в судебной деятельности в условиях формирования информационного общества: Автореф. дисс. ...канд. юрид. наук. М., 2013.
10. URL: cikrf.ru/international/recommend.doc (посещен 26.04.2023).
11. URL: <http://www.garant.ru/action/regional/271319> (посещен 26.04.2023).

DEZVOLTAREA UMANĂ ȘI SIGURANȚA PERSOANEI
ÎN CONTEXTUL PREOCUPĂRILOR
PENTRU SECURITATEA UMANĂ¹

HUMAN DEVELOPMENT AND PERSON'S SAFETY
IN THE CONTEXT OF CONCERNS FOR HUMAN SECURITY

*Serghei SPRINCEAN, doctor hab. în științe politice,
conferențiar universitar, secretar științific
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0000-0002-7411-9958>*

Summary:

The problem of the well-being of human civilization in safe conditions and respect for the rights and freedoms of the person stands out as an older concern in the history of human thought. The issue of personal safety is analysed in the article in strict correlation with human development and human security. Many important aspects related to fundamental human rights are also tackled in this paper. Personal safety is directly correlated with human security, but only human development can offer a sustainable perspective over them. The promotion of human development, is impossible without of establishing of basis for respecting safety of the person and of the human security, as well as other human rights in the society.

Keywords: *human security, person's safety, socium, security, human development, global crisis.*

Problematika bunăstării civilizației umane în condiții de siguranță și respectare a drepturilor și libertăților persoanei se remarcă a fi o preocupare mai veche în istoria gândirii umane. Pe lângă aceasta, paradigma securității umane a reușit să aducă un suflu nou în studiile de securitate abia în ultimele decenii, transformând și înlocuind concepția dominantă, de sorginte realistă, a securității statului într-o lume haotică, unde numai forța militară poate asigura o protecție adecvată. Astfel că, încă în perioada antică deja se fac remarcate preocupările teoretice ale filosofilor pentru siguranța individuală a omului ca cetățean, bazată pe reiterarea drepturilor persoanei [1, p. 7].

¹ Articolul este elaborat în cadrul proiectului de cercetare: 20.80009.1606.05 *Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană.*

În pofida multitudinii sensurilor și abordărilor, securitatea umană ca o concepție exhaustivă cu privire la siguranța persoanei, posedă o istorie nu prea îndelungată, dar fiind din ce în ce mai populară și mai discutată atât în mediul academic, cât și în cel politic.

Pentru o înțelegere mai temeinică a parcursului teoretico-conceptual în diverse perioade istorice a preocupării savanților pentru securitatea omului este important să remarcăm corelația sa cu categoriile moralei și politicului. În cadrul raportului tradițional dintre morală și politic, iar mai apoi dintre etică și securitate, se atestă o strânsă interdependență și interinfluențare relațională ce se manifestă cu precădere în plan funcțional, din punctul de vedere al subordonării sarcinilor și rolurilor macro-sociale, unui șir întreg de imperative și obiective de atins în vederea modernizării sociumului și adaptării sale sustenabile sub aspect structural și de conținut la schimbările și amenințările externe și, implicit, la cerințele mereu crescânde și tot mai complexe pe care le înaintează și le prezintă mediul natural sociumului în perspectiva supraviețuirii sale coevolutive cu ambientul în condiții de siguranță și stabilitate [2, p. 192]. Sub acest aspect, domeniul moralei mereu a tins să exercite o influență mai importantă și determinantă, în mare parte, față de sfera politicului în general, dar și față de domeniul securității în mod particular, decât în sens invers: din partea politicului și a securității asupra moralei individului uman sau a acelei sociale. Rolul de lider al eticii în cadrul corelației tradiționale dintre politică și domeniul eticii, precum și în raportul dintre securitate și morală, este explicabil prin rădăcinile cu mult mai extinse și mai adânci ale moravurilor, normelor etice, ale reperelor morale în corpul social decât elementele politicului, și cu atât mai puțin decât componentele securitare. Acest fapt este determinat de evoluția istorică similară pentru majoritatea colectivităților umane, de formarea treptată, în plan psihosocial, a straturilor și nivelurilor conștiinței sociale unde conștiința normativ-etică a precedat apariția conștiinței politice în comunitățile umane, și cu atât mai mult conștiința ecologică bazată pe sentimentul necesității de securizare a mediului de trai. Supremația elementului etic în corelația cu politicul și securitatea se explică și prin caracterul și specificul mult mai mobil și adaptabil al moralei și principiilor de comportament corect, a institutelor etice la necesitățile timpului, la conjunctură, la contextul ambiental și la prioritățile de moment, în comparație cu sfera politicului și a securității, cu instituțiile sociale precum elitele, grupurile și clasele, statul, partidele și organizațiile sociopolitice, construcțiile și modelele doctrinar-ideologice destinate de a dirija societatea, de a lupta pentru obținerea puterii politice și de a o exercita ulterior [3, p. 93].

Problematika crizei globale contemporane multidimensionale a indus atât în conștiința socială, cât și în discursul științifico-teoretic, aspecte ce provin dintr-o îngrijorare generală și nesiguranță în ziua de mâine. Acestea fiind convergente subiectului securității și elaborării unei metodologii eficiente de asigurare a securității la toate cele 3 niveluri instituțional-obiectuale: la nivel internațional pe Terra, la nivelul securității statului și comunității, precum și la cel al securității și

siguranței persoanei umane. Problematika securității umane a început să preocupe comunitatea academică și cercurile politice mondiale începând cu anii '90 ai secolului trecut, fiind promovată în special de structurile ONU, iar sensul acestui nou concept a constat în îmbogățirea termenului de securitate cu noi înțelesuri prezentându-l dintr-o perspectivă mult mai complexă ca până atunci, fiind centrată nu doar pe aspectul militar, ci pe persoana umană cu interesele și nevoile sale, fiind identificate, în principal șapte componente de bază cum ar fi : securitatea economică, alimentară, a sănătății, a mediului, securitatea personală, politică și a comunității. În spațiul academic autohton studiile de securitate în cel mai larg sens al termenului își fac loc mai ales în ultimul deceniu și jumătate cu unele excepții, reprezentând în special pe academicianul A. D. Ursul și profesorul T. N. Țirdea, interesați în mod deosebit de acest subiect pe parcursul a mai bine de două decenii în contextul problematicii supraviețuirii omenirii și noosferizării sociumului, iar mai nou în contextul studiilor bioetice. În general, trebuie să remarcăm că tendința specifică spațiului post-sovietic de a atrage în domeniul studiilor de securitate, și mai ales în cercetarea securității umane, mai cu seamă reprezentanții ai științelor sociale și umanistice, activiști civici din domeniul apărării drepturilor omului etc., și mai puțini militari profesioniști, este valabilă și în cazul cercetătorilor din Republica Moldova, interesați de aceste subiecte.

Problematikă dezvoltării durabile în corelație cu asigurarea unui nivel decent de securitate umană în Republica Moldova a fost analizată de către academicianul Al. Roșca într-un studiu publicat în anul 2007, în care se menționează că dezvoltarea durabilă “nu este un concept cu totul nou, diverse aspecte ale sale au fost preluate din diferite doctrine social-filosofice și politice de inspirație social-democratică” [4, p. 42]. Totuși problematica omului preocupă autorul, în contextul unei ofensive sociale, politice, instituționale a noilor concepte de dezvoltare și siguranță a persoanei, amintind că „liberalizarea economică și politică prin sine însăși, adică fără a fi însoțită de o politică socială democratică și echitabilă, nu poate crea condiții obiective pentru manifestarea liberă a omului” [4, p. 43]. Fără îndoială că și libertatea umană, respectul pentru drepturile omului stau la baza bunei funcționări a sistemului sociopolitic, dar asigurarea securității umane, în deplinătatea conceptuală a acestui termen, prin atenția deosebită acordată nu doar garantării echității sociale în condițiile unei economii și societăți liberalizate, dar și a respectării necesităților fiecărui cetățean luat în parte referitor la siguranța personală, alimentară, de mediu etc. este recunoscută de către comunitatea internațională ca o condiție sine qua non pentru progresul sustenabil al omenirii.

O importanță specială capătă problematica siguranței persoanei în contextul riscurilor informaționale și tehnologice, mai cu seamă în contextul dezinformării ca metodă de luptă în războiul informațional de tip nou. Pentru a obține un efect durabil al securizării informaționale a unui spațiu cu repercusiuni clare asupra siguranței pe termen lung a cetățenilor, se cere o participare și implicare a societății civile, a opiniei publice, nu doar în contextul diversificării surselor de

informare, dar și în identificarea și anihilarea cauzelor dezinformării și manipu-
lării premeditate [5, p. 75].

Deși cercetarea științifică din centrele academice din Federația Rusă cu privire la diversitatea de probleme ce țin de securitate s-a pomenit într-un con-
umbră caracterizat de un dezinteres cauzat de invazia regimului lui V. Putin în
Ucraina în 2022, cercetătorii ruși, foarte des, au avut o prestație valoroasă în ca-
drul cercetării pluridimensionale a fenomenului securității. Astfel, Z.Z. Biktimi-
rova se remarcă în studiile cu privire la securitatea umană prin reiterarea rolului
securității în evoluția concepției de dezvoltare a omului [6, p. 136]. Potrivit au-
toarei, dezvoltarea omului este direct legată de asigurarea securității lui, iar con-
cepția dată constant face referință la necesitatea siguranței umane. Totuși, trebuie
de remarcat că evoluția omului a determinat și dezvoltarea modalităților concep-
tuale și tehnologice de asigurare a securității individului și colectivității. În anul
2003, V. N. Kuznetsov publică un studiu amplu în domeniul sociologiei securi-
tății, în care sunt evidențiate perspectivele sociale și umane ale fenomenului se-
curității [7, p. 39]. Dar abordarea sociologică a securității, relevată de către V. N.
Kuznetsov, minimizează aspectele subiective ce țin de percepția individuală și
colectivă a siguranței și securității, în comparație cu informația obiectivă și mă-
surabilă referitor la securitate.

Juristul E.S. Kalina tratează conceptul de securitate în contextul drepturi-
lor fundamentale ale omului. Dreptul la securitate a persoanei umane poate fi
recunoscut de comunitatea științifică în contextul necesității individului uman de
a-și asigura integritatea și interesele [8, p. 9]. Însă conceptul cu privire la securi-
tatea umană constituie o noțiune mult mai extinsă, cuprinzând drepturile omului
în corelație cu perspectivele de dezvoltare a omului. Cercetătorul O.A. Kolotkina
analizează, la fel, din perspectivă juridică problematica dreptului persoanei
umane la siguranță și securitate [9, p. 112]. Multiple aspecte legate de reflectarea
acestui drept fundamental al omului în constituțiile lumii și în cea a Federației
Ruse reprezintă esența acestui studiu. Se cere evidențiat faptul că dreptul la se-
curitate a cetățeanului nu poate fi asigurat nici de către stat, nici de societate în
condițiile încălcării flagrante a altor drepturi fundamentale ale omului, acestea
făcând parte dintr-un sistem de interdependențe și corelații, tentativa în unele
state autoritate și nedemocratice de asigurare a unor drepturi fundamentale, pre-
cum cele economice, din contul altora, precum cele politice, fi ind mereu sortită
eșecului. Un studiu valoros în domeniul securității umane a fost elaborat în anul
2006 de către cercetătorul A.A. Prohojev referitor la corelația dintre teoria dez-
voltării și securitatea indivizilor umani și a comunităților [10, p. 29]. Astfel, au
fost subliniate punctele de tangență dintre aceste elemente drept condiții obliga-
torii ale bunăstării persoanelor și societății în ansamblu. Cu toate că securitatea
socială diferă de cea umană în structura sa și în metodele de asigurare a acesteia,
pe când A.A. Prohojev, în acest studiu, tratează securitatea ca o stare sustenabilă
pentru dezvoltarea celor două subiecte ale proceselor securitare: persoana umană
și societatea ca fiind foarte apropiate și complementare. În spațiul de limbă rusă

se remarcă o serie de cercetători care analizează problematica securității umane în contextul și în raport cu asigurarea securității naționale. Astfel, un cercetător important în acest sens este politologul Elzad Seifula Ogly Izzatdust care studiază securitatea națională a Federației Ruse, subliniind aspectul uman [11, p. 47]. În acest studiu amplu sunt relevate impedimentele instituționale și de mentalitate care creează dificultăți în promovarea securității umane în această țară. Dar, inclusiv într-un spațiu politic autoritar dominat de preocuparea asigurării securității naționale prin mijloace militare, această abordare fiind instituită la nivel de politică de stat, comunitatea științifică are datoria să atenționeze societatea civilă și opinia publică, în măsura posibilităților și prin mijloacele disponibile, asupra necesității asigurării securității persoanei umane pe lângă cea națională. Într-un context similar, cercetătorul A.A. Satsuta analizează securitatea națională din perspectiva proceselor sociale. În viziunea sa, securitatea națională reprezintă unul dintre fenomenele și procesele sociale care au însoțit evoluția omenirii pe tot parcursul acesteia, iar securitatea persoanei umane putea fi asigurată doar într-un cadru social în care pericolele și amenințările sunt reduse maximal posibil, în funcție de conjunctura internă și externă, de nivelul de civilizație și de dezvoltare tehnologică a sociumului etc. [12, p. 39]. Remarcând toate aceste aspecte, autorul nu întreprinde însă efortul, în măsura cuvenită, de a analiza comparativ și calitativ concepția securității umane și cea a securității naționale, înțeleasă mai mult ca asigurare contra pericolelor externe. Un studiu din anul 2012 al cercetătorului N.N. Terehova relevă necesitatea edifiției a unui sistem specializat în asigurarea securității persoanei umane în structura generală a securității naționale, pe exemplul Federației Ruse [13, p. 146]. Securitatea națională, în plan teoretic, trebuie să fie asigurată, potrivit autorului, prin formarea unor sisteme distincte de promovare a siguranței și securității elementelor-cheie din societate, printre care omul, cu necesitățile și interesele sale, trebuie să se poziționeze în centrul sistemului de asigurare a securității naționale. Totuși realitățile din Federația Rusă indică asupra stadiului incipient în care se află procesul de edificare a unor mecanisme și instituții viabile de asigurare a securității umane, în sensul clasic al termenului, reieșind din calitatea cadrului normativ-juridic existent, dar și din analize pertinente ale tendurilor sociale și politice ce se manifestă în acel spațiu.

Problematica securității a fost analizată din diverse perspective de către cercetătorul T.V. Vladimirova care studiază problematica securității din perspectivă filosofico-sinergetică într-un șir de lucrări. Astfel, ordinea socială, în viziunea acestui autor, poate fi asigurată doar prin fortificarea securității, pe de o parte [14, p. 21]. Pe de altă parte, pentru fiecare persoană umană ordinea socială reprezintă o valoare în sine [15, p. 75], totuși autorul pretinde că interesele individului uman, precum și cele sociale nu pot fi apărate în alt mod decât prin implicarea statului, ceea ce reprezintă o opinie combătută prin concepția securității umane asigurare nu doar la nivel instituțiilor statului, ci și prin diverse mecanisme locale și comunitare, care sunt monitorizate și la nivel internațional de organisme spe-

cializate. Autorul analizează abordarea structurală și sinergetică asupra fenomenului securității ca un element capabil să genereze stabilitate ordinii sociale cu condiția amplificării deviației în cadrul acestui fenomen [16, p. 16]. Securitatea devine un sistem social compus din relații sociale, oameni, instituții etc., iar deviația, din perspectivă sinergetică, conferă o plasticitate acestui sistem și o adaptabilitate mai mare la necesitățile sociumului. Într-o altă lucrare, este cercetată problematica securității informaționale din perspectiva naturii sale sociale, în care se menționează că principalele riscuri pentru om în era tehnologiilor înalte se conțin în posibilitățile extinse de manipulare informațională a individului prin intermediul rețelelor de socializare sau exploatarea necesității permanente a naturii umane în noi informații și date [17, p. 199]. Totuși securitatea umană în epoca tehnologiilor comunicaționale de vârf poate și trebuie să țină cont de aceste pericole și vulnerabilități sporite, totodată, trebuie luate în calcul și avantajele și oportunitățile deosebite ce apar în acest context, legate mai ales de transparentizarea și democratizarea spațiului public prin accesul facil la utilizarea tehnologiilor moderne.

Din perspectiva filosofiei sociale, profesorul A.P. Romanova, împreună cu V.O. Marmilova de la Universitatea de Stat din Astrahan, cercetează securitatea culturală ca un aspect de o importanță crucială pentru securitatea umană, aducând în discuție problematica securității spirituale [18, p. 88]. În viziunea autorilor, securitatea culturală (cultural safety) trebuie înțeleasă mai mult ca element component al asigurării identității personale a cetățeanului, iar securitatea spirituală face conexiunea dintre spațiul public și cel intim al persoanei pe care le plasează într-un context asigurat de orice intervenții perturbatoare negative. Sociologul E.A. Popov cercetează problematica securității spirituale ca parte a securității umane din perspectiva necesității interconectării vieții materiale și a celei spirituale a persoanei umane și a asigurării unei bune interfuncționări a acestora ca un tot întreg [19, p. 110]. Prin urmare, deducem ipoteza că securitatea socială și cea spirituală a persoanei umane și a societății reprezintă două laturi ale securității naționale, iar riscul principal, ca un posibil impediment în asigurarea securității umane, este refuzul conștientizat sau nu al individului uman de a confrunța direct amenințările. Cu toate că viața spirituală a persoanei ține de domeniul vieții private, ea determină în ultimă instanță comportamentul social al persoanei, precum și atitudinile sale și percepția față de securitatea proprie și cea a comunității. Un alt cercetător care se face remarcant cu un studiu al fenomenului securității umane din perspectivă filosofică este V.V. Balahonski, interesat îndeosebi de fundamentele sinergetice și informaționale ale procesului de asigurare a securității sociale și individuale [20, p. 21]. Autorul promovează ideea precum că securitatea reprezintă un scop suprem al statalității, protecția societății și persoanei umane la fel fiind pusă în seama statului. Vom deduce că concepția securității umane în contextul ultimelor elaborări în acest domeniu, analizată inclusiv sub

aspect filosofic, este capabilă să contribuie substanțial la evoluția filosofiei sociale și antropologiei în vederea accentuării aspectului securitar în studiile despre om și societate.

Cercetarea căilor de ameliorare calitativă a vieții omului devine o preocupare extrem de oportună în vederea conferirii unui traiect socialmente benefic, util și pozitiv aplicării noilor cunoștințe din domeniile siguranței persoanei și securității umane în practica securitară și politică modernă, în viața publică, în contextul cursului firesc al dezvoltării științelor sociale la etapa contemporană, al evoluției societății umane în ultimă instanță, în condițiile necesității stringente a redimensionării priorităților civilizației contemporane în perspectiva depășirii sustenabile a crizei globale, asigurând un standard optimal al securității umane, al demnității omului și al respectării libertăților sale fundamentale [21, p. 8]

Scopul principal al lansării acestei noțiuni a securității umane, emanat de sfera studiilor de securitate, a fost de a depăși limitele impuse conceptualizării fenomenului securității de sensul militar tradițional al ei. Noul sens al securității umane extinde către un nivel superior înțelegerea fenomenului în cauză, prezentându-l ca pe unul multidimensional ce cuprinde securitatea economică, alimentară, a sănătății, a mediului, securitatea personală, politică, a comunității. Astfel că, primele referințe la securitatea umană le găsim corelate cu problematica drepturilor omului ce s-a aflat în atenția ONU încă de la formarea acestei organizații mondiale, începând cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948, unde în articolul 3 este prevăzut că „orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”. Dacă e să analizăm în detaliu concepția securității umane, este important de remarcat că noțiunea dată poartă un caracter eminent sintetic și complementar cu cel puțin alte două concepte precum este cea a drepturilor omului, pe de o parte, iar, pe de altă parte, problematica dezvoltării umane [22, p. 30]. Împreună, cele trei noțiuni: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană reprezintă un complex conceptual armonios destinat elucidării și explicării proceselor de evoluție și transformare a omului în contextul lumii contemporane, cu toate provocările, pericolele, și amenințările pe care le comportă pentru persoana umană. Fără securitate umană, drepturile omului și dezvoltarea pierd din conținut și nu mai pot atinge obiectivul pentru care au fost propuse – crearea unui mediu adecvat de evoluție atât pentru persoana umană, cât și pentru comunitățile de oameni.

Dintr-o altă perspectivă, asigurarea unei securități umane și a drepturilor omului în afara paradigmei dezvoltării reprezintă o ocupație inutilă cramponată de o situație statică și lipsită de sustenabilitate. La fel și realizarea unei dezvoltări umane și a securității individului uman fără un nivel adecvat al asigurării respectării drepturilor omului, devine desuetă din moment ce drepturile și libertățile individuale sunt considerate mai puțin importante sau secundare celor comunitare, prioritatea fiind pusă pe securitatea și dezvoltarea statului în detrimentul și din contul cetățeanului.

Dintre cele trei elemente organice legate: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul dintre care apare cel mai târziu în circuitul social și academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârșească concepția progresului civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale. Generalizând, se constată că securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noțiuni, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea siguranței și sustenabilității eforturilor de realizare a progresului. Astfel că toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin parte a unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere.

Concluzionând, vom remarca că securitatea umană, ca și asigurarea drepturilor omului, în mare parte poate fi asigurată prin implicarea subiectului juridic sau a persoanei căreia i s-au încălcat aceste drepturi sau i s-a violat securitatea personală. Cu toate acestea, securitatea umană se referă și la asigurarea unui nivel de siguranță a ființelor umane în totalitatea lor ca societate și nu doar ca indivizi luați în parte, lucru demonstrat prin tendința societății civile, eforturile elitelor intelectuale, de a impune un climat de siguranță și respect reciproc în societate.

Bibliografie:

1. Sprincean S. *Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale (Partea a III-a). / Red. șt. Natalia Albu. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). 2019. Cap. 1, p. 5-20.
2. Sprincean S. *Politici de asigurare a securității umane în condiții pandemice*. În: Top 10 probleme politice a societății în contextul pandemiei de coronavirus de tip nou. / red. șt. V. Juc. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Subcap. 2.5. 2022, p. 179-218.
3. Sprincean S., Becciu S. *Perspectiva postmodernă asupra problematicii siguranței omului în contextul provocărilor contemporane*. În: Revista de științe politice și relații internaționale (Institutul de științe politice și relații internaționale „Ion I. C. Brătianu”) [București], Tomul XVIII, Nr. 2, 2021, p. 91-100.
4. Roșca A. Omul ca agent și obiectiv social în contextul tranziției. În: Revista de știință, inovare, cultură și artă „Akademos” [Chișinău], nr. 2-3 (7), septembrie 2007, p. 42-44.
5. Sprincean S., Sohoțchi T-S. *Asigurarea securității umane prin optimizarea procesului decizional din Republica Moldova*. În: MOLDOSCOPIE. Publicație periodică științifico-practică. [Chișinău]. Anul 24 (2020), nr. 4 (91), p. 73 - 80.
6. Биктимирова З. З. *Безопасность в концепции развития человека*. În: Общественные науки и современность. № 6. 2002, p. 135-142.
7. Кузнецов В. Н. *Социология безопасности*. Москва: Книга и бизнес, 2003. 880 p.
8. Калина Е.С. *Понятие безопасности и право на безопасность как одно из личных прав*. În: Безопасность бизнеса. № 4. 2004, p. 9–10.
9. Колоткина О. А. *Право личности на безопасность: понятие, место в системе прав человека и особенности изучения в курсе конституционного права РФ*. În: Право и образование. Москва. №11. 2007, p. 109–114.
10. Прохожев А. А. *Теория развития и безопасности человека и общества*. Москва: Ин-октаво, 2006. 288 с.

11. Изатдуст Э. С. Национальная безопасность России: институциональный контекст и человеческое измерение. Москва: Academia, 2010. 255 p.
12. Сацута А. А. Национальная безопасность как социальное явление: современная парадигма. În: Вестник Военного университета. № 3. 2007, p. 36–43.
13. Терехова Н. Н. Система обеспечения безопасности личности в общей структуре обеспечения национальной безопасности Российской Федерации. În: Вестник Удмуртского Университета, Экономика и право, вып.1. 2012, p. 144-150.
14. Владимирова Т. В. Безопасность как устойчивость социального порядка. În: Труды института / Ин-т ФСБ России (г. Новосибирск). Новосибирск. № 37, 2010, p. 16–31.
15. Владимирова Т.В. Проблема устойчивости порядка как угроза безопасности. În: Национальная безопасность. № 2. 2013, p.67-87.
16. Владимирова Т. В. Безопасность как устойчивость социального порядка в условиях возрастания девиации. În: Национальная безопасность / Nota bene. № 1 (24), 2013, p. 12–19.
17. Владимирова Т. В. Социальная природа информационной безопасности. Москва: АНО Изд. Дом «Науч. обозрение», 2014. 239 p.
18. Романова А.П., Мармилова В.О. Культурная безопасность как важнейший фактор национальной безопасности. În: Человек. Сообщество. Управление. № 2. 2008, p. 84-94.
19. Попов Е. А. Духовная и социальная безопасность человека и общества: тенденции и стратегии. În: Национальная безопасность / nota bene. № 4, 2011, p. 107-112.
20. Балахонский В. В. Системно-информационные и синергетические основания философского осмысления феномена социальной безопасности. Философия права. 2011. № 1 (44). p. 19–23.
21. Sprincean S. *The role of personal safety in ensuring the protection of human rights in the Republic of Moldova*. În: Защита прав человека в периоды внешнеполитической напряженности: материалы Всерос. науч.-практ. конф. с Междунар. участием (Саранск, 26 мар. 2021 г.): в 2 ч. / [редкол.: Г.П. Кулешова и др.]; Средне-Волжский институт (филиал) ВГУЮ (РПА Минюста России). Саранск, 2021. Ч. 1, с. 5-13.
22. Sprincean S. *Imperativele securitare ale societății contemporane*. În: Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației / Prospects and problems of research and education integration into the European area. Conferință științifică internațională, ediția a VI-a, 6 iunie 2019. Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul. Volumul VI. Partea 1, 2019, p. 29-33.

RISCURILE, AMENINȚĂRILE ȘI VULNERABILITĂȚILE DE SECURITATE NAȚIONALĂ CA IMPEDIMENT PENTRU INTEGRAREA EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

*Marcel BENCHECI dr., cercetător științific coordonator
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
<https://orcid.org/0000-0002-6619-5299>*

Riscurile, amenințările și vulnerabilitățile de securitate națională pot reprezenta obstacole în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. În contextul integrării europene, securitatea națională devine un aspect esențial, deoarece statele trebuie să îndeplinească anumite cerințe și standarde în acest domeniu pentru a deveni membri ai Uniunii Europene sau pentru a consolida relațiile lor cu UE.

National security risks, threats and vulnerabilities can represent obstacles in the European integration process of the Republic of Moldova. In the context of European integration, national security becomes an essential aspect, because states must meet certain requirements and standards in this area in order to become members of the European Union or to strengthen their relations with the EU.

Keywords: risk, threat, vulnerability, national security, European Union, European integration.

Cuvinte-cheie: risc, amenințare, vulnerabilitate, securitate națională, Uniunea Europeană, integrare europeană.

De la declararea independenței sale Republica Moldova este expusă riscurilor și amenințărilor de securitate, care afectează întreg sistemul național de securitate. Referindu-ne la țara noastră actualitatea studierii sistemice a factorilor care determină riscurile, amenințările și vulnerabilitățile influențează direct starea securității naționale a statului nostru, căci de ea depinde viabilitatea acestuia.

În prezent percepțiile asupra amenințărilor în adresa securității naționale au suferit modificări fundamentale, de rând cu dimensiunea militară a securității, importanță dobândind și cele non militare. Iar cunoașterea, prevenirea și contracararea amenințărilor și riscurilor la securitatea națională se realizează de către organele securității statului ca componente ale sistemului național de securitate.

Printre cele mai fundamentale riscuri, amenințări și vulnerabilități de securitate națională, care pot afecta procesul de integrare europeană al Republicii Moldova se enumeră: *Conflictul transnistrean*: Conflictul nerezolvat din regiunea transnistreană reprezintă o amenințare la adresa securității naționale a Republicii Moldova. Persistența acestui conflict poate crea tensiuni regionale și poate îngreuna eforturile de integrare europeană; *Corupția și guvernarea deficitară*: Corupția și guvernarea deficitară reprezintă vulnerabilități majore ale securității naționale. Aceste fenomene pot submina statul de drept, eficiența instituțiilor și încrederea cetățenilor, ceea ce poate afecta procesul de integrare europeană; *Criminalitatea organizată și traficul ilicit*: Prezența puternică a criminalității organizate și fenomenelor de trafic ilicit, cum ar fi traficul de droguri și traficul de persoane, poate crea instabilitate și vulnerabilități de securitate. Aceste aspecte

pot fi percepute ca un risc pentru Uniunea Europeană și pot îngreuna parcursul de integrare a Republicii Moldova; *Vulnerabilități în sectorul energetic*: Dependența de importurile de energie și vulnerabilitățile în infrastructura energetică pot afecta securitatea energetică a Republicii Moldova și, implicit, procesul de integrare europeană. Aceasta poate necesita eforturi susținute pentru diversificarea surselor de energie și dezvoltarea infrastructurii rezistente; *Propaganda și dezinformarea*: Republica Moldova poate fi expusă la influența propagandei și dezinformării din partea unor actori străini, ceea ce poate submina încrederea în instituțiile democratice și în procesul de integrare europeană. Combaterea acestor fenomene și consolidarea rezilienței media și a capacității de analiză sunt importante în contextul securității naționale și a integrării europene.

De asemenea, *războiul din Ucraina* reprezintă un factor important care afectează securitatea națională a Republicii Moldova și a altor state din regiune. În contextul situației din Ucraina, Republica Moldova se confruntă cu următoarele riscuri și amenințări la adresa securității naționale: instabilitatea regională (războiul din Ucraina a creat o instabilitate regională semnificativă, care poate afecta stabilitatea politică, economică și socială a Republicii Moldova și poate genera tensiuni și conflicte în regiune); situația din Ucraina poate influența evoluția conflictului transnistrean, care reprezintă o problemă majoră de securitate pentru Republica Moldova. Astfel, instabilitatea regională poate amplifica tensiunile și poate complica eforturile de rezolvare a conflictului. În același context, războiul din Ucraina poate genera un flux de refugiați și migranți către Republica Moldova, punând presiune asupra sistemelor sociale, economice și de securitate ale țării și poate crea provocări în gestionarea acestor fluxuri migratorii.

Războiul din Ucraina poate avea repercusiuni și asupra influenței geopolitice în regiune. Puterile regionale și globale pot încerca să-și consolideze pozițiile și să-și extindă influența în contextul crizei ucrainene, ceea ce poate afecta interesele și securitatea Republicii Moldova. Totodată, Republica Moldova importă o parte semnificativă a energiei sale din Ucraina. Instabilitatea și posibilele întreruperi în sectorul energetic din Ucraina pot afecta securitatea energetică a Republicii Moldova și pot crea vulnerabilități în aprovizionarea cu energie a țării. Același război poate crea un mediu favorabil pentru intensificarea criminalității transfrontaliere, cum ar fi traficul de droguri, traficul de persoane și contrabanda. Acest lucru poate afecta securitatea națională a Republicii Moldova și poate necesita eforturi sporite pentru contracararea acestor amenințări.

Amenințările, riscurile și vulnerabilitățile sistemului național de securitate cu impact direct asupra statului au modificat substanțial paradigmele tradiționale ale securității naționale la începutul secolului XXI. Referindu-ne la amenințările cu impact asupra sistemului național de securitate acestea constituie totalitatea condițiilor și factorilor care creează pericol pentru interesele cetățeanului, societății și statului, reprezentând activități intenționate, reale și potențiale, care determină conținutul activității de asigurare a securității națio-

nale. Amenințările, conform unor autori [1], pot fi definite și în raport cu riscurile, reprezentând factori de risc ce evoluează către concret, către existența reală, iar într-un anumit context sau mediu favorabil capătă și direcție, și intenție. Amenințările provin de la state, grupări neguvernamentale, organizații ce nu respectă dreptul internațional și ordinea internațională, disputele etnice, religioase, nerespectarea drepturilor omului, probleme economice ale unui stat. Amenințarea la adresa securității este o acțiune sau succesiune de evenimente, care amenință în mod grav să producă degradarea calității vieții cetățenilor unui stat, într-o perioadă relativ scurtă de timp sau constituie o amenințare de neignorat la adresa libertății de alegere a politicii unui guvern sau a unei entități private, sau neguvernamentale din interiorul unui stat [13, p. 193].

Conform art. 4 din Legea nr. 618 cu privire la securitatea statului, prin amenințări la adresa securității statului se înțelege ansamblul de acțiuni, condiții și factori ce comportă pericol pentru stat, societate și personalitate [9].

Riscurile de securitate sunt elemente, situații sau condiții interne și externe probabile care pot afecta securitatea națională, pot genera efecte contrare intereselor fundamentale ale unui stat. Riscurile pot fi interne, externe și asimetrice. Acestea se referă la evenimente posibile, dar incerte care pot provoca daune. Impactul riscului depinde de amenințările în evoluție, plus de nivelul vulnerabilității față de aceste amenințări, precum și de capacitatea disponibilă pentru a face față acestor amenințări.

Vulnerabilitățile sunt stările de lucru, procese sau fenomene din interiorul statului, care diminuează capacitatea acestuia de a reacționa eficient la riscurile existente ori potențiale sau care favorizează apariția și dezvoltarea lor. Efectele produse de vulnerabilități pot contribui la accentuarea și manifestarea amenințărilor și riscurilor existente, generând totodată noi riscuri și amenințări în adresa securității naționale. Acestea sunt analizate din punct de vedere clasic. Vulnerabilitatea depinde de natura situației în care se află statul: fie de starea de război/conflict, de starea de pace „aparentă” sau depinde de interesele urmărite de un actor în regiune. În general, vulnerabilitățile sunt procese sau fenomene din viața internă ale unui stat, care diminuează capacitatea de reacție la riscurile existente ori potențiale sau care favorizează apariția și dezvoltarea acestora.

Frecvent, termenii riscuri, amenințări și vulnerabilități sunt utilizați în mod obișnuit împreună, cu toate acestea, aceștia descriu trei elemente distincte ale securității naționale, care se încadrează într-un spectru larg. Astfel, o vulnerabilitate a unui stat expune acesta la amenințări. La rândul său, o amenințare reprezintă un eveniment negativ care se aprobechează de o vulnerabilitate. În final, riscul reprezintă potențialul de pierdere și daune suferite de către stat atunci când apare o amenințare.

Riscul este probabilitatea ca o daună adusă securității statului să se producă, precum și creșterea potențialului de amploare al prejudiciului adus

statului și cetățenilor săi. Totodată, datorită factorilor atât interni, cât și externi un risc fluctuează în timp. Astfel, un Risc = amenințare x vulnerabilitate [14].

Amenințările și riscurile pe termen scurt în adresa securității Republicii Moldova, pot fi elucidate prin explorarea vulnerabilităților existente sau care pot apărea. Specific pentru Republica Moldova, vulnerabilitățile pot fi evaluate din perspectiva internă și externă (depinde de unde sunt generate). De exemplu, dependența unilaterală a Republicii Moldova de sistemele străine în domeniul energetic este o vulnerabilitate majoră care, în mediul actual de securitate, se transformă într-o amenințare la adresa securității naționale. O altă vulnerabilitate caracteristică țărilor slabe, este emigrarea specialiștilor de înaltă calificare și slăbirea potențialului de dezvoltare al țării [10, p. 3].

Un factor de care depinde intensitatea riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților este amplasarea geografică a statului. Aflându-ne la răscrucea intereselor geopolitice și hegemonice, Republica Moldova este la intersecția a trei zone geopolitice: Sud-est-europeană, Central-europeană și Eurasiatică. Vulnerabilitatea Republicii Moldova ca stat în tranziție, pe de o parte, și sindromul post-imperial al politicii Federației Ruse în așa-numita “vecinătate apropiată”, pe de altă parte, creează un mediu generator al unei situații de creștere permanentă a vulnerabilității, amenințărilor și riscurilor de securitate [7]. Amplasarea geografică a Republicii Moldova este un factor determinant al intensității riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților pe care le întâmpină. Această țară se află într-o poziție strategică, fiind la intersecția a trei zone geopolitice importante: Sud-est-europeană, Central-europeană și Eurasiatică. Această situație amplifică complexitatea și provocările cu care se confruntă Republica Moldova.

Pe de o parte, vulnerabilitatea Republicii Moldova ca stat în tranziție contribuie la creșterea nivelului de risc și amenințări la adresa securității. Tranziția politică și economică pe care o traversează țara o expune la diverse vulnerabilități și dificultăți în consolidarea instituțiilor și în gestionarea eficientă a resurselor.

Pe de altă parte, sindromul post-imperial al politicii Federației Ruse în regiunea cunoscută sub denumirea de "vecinătatea apropiată" amplifică și mai mult mediul generat al creșterii permanente a vulnerabilităților, amenințărilor și riscurilor de securitate. Relația tensionată și influența exercitată de Rusia asupra Republicii Moldova adaugă un element suplimentar de instabilitate și incertitudine în ceea ce privește securitatea națională.

Astfel, amplasarea geografică a Republicii Moldova și combinația de vulnerabilități interne și presiuni externe creează un mediu complex în care riscurile, amenințările și vulnerabilitățile de securitate au o tendință de creștere continuă.

Importanța subiectului cercetat în acest paragraf este determinată și de diversitatea factorilor de risc de ordin intern, ce afectează sistemul național de securitate. De exemplu, amenințarea politică exprimată prin nesiguranța securității politice a statului, deoarece anume puterea politică este cea care decide

politicile și instituțiile de securitate ale statului. Astfel putem afirma că instabilitatea securității politice poate fi afectată de vulnerabilități de ordin ideologic sau național care, la rândul lor, pot fi intenționate și structurale, precum fenomenul separatismului politic (așa-numita Republică Moldovenească Nistreană) și etnic (Unitatea Teritorial Administrativă Gagauz-Yeri), susținut de Federația Rusă, care până la moment nu a retras forțele armate; traseismul politic și cultura politică scăzută a cetățenilor, fenomenul corupției și a interesului de grup în politica moldovenească, fapt ce erodează suveranitatea statului de drept, securitatea energetică a statului dependentă de Federația Rusă, diverse forțe politice și civice controlate, finanțate și susținute de către Moscova, criza economică, dezinformarea și manipularea opiniei publice, lipsa culturii de securitate la nivelul societății și a clasei politice, comunicare publică precară în domeniul securității și apărării, lipsa coeziunii societății, criza refugiaților, securitatea frontalieră etc. [15, p.45].

Riscurile în adresa sistemului național de securitate al Republicii Moldova pot fi clasificate în interne și externe. Printre cele mai mari riscuri de ordin intern menționăm războiul de agresiune al Federației Ruse în Ucraina, care afectează direct și Republica Moldova, vulnerabilitatea sectorului energetic, războiul hibrid și prezența forțelor pro-ruse coordonate de Moscova. Iar printre cele mai stringente potențiale riscuri de ordin intern sunt cele legate de restanțele în reforma justiției și problemele sociale care s-ar putea întoarce împotriva actualei guvernări [4]. Sectorul energetic este unul din cele mai vulnerabile, la moment. Din cauza războiului convențional avem efectele secundare asupra infrastructurii energetice, atât a noastră, cât și a Ucrainei. Totodată, intensitatea războiului hibrid a crescut foarte mult, pe mai multe paliere, pornind de la cel informațional, care este unul extraordinar de agresiv și pe larg utilizat, manifestat prin manipulare și falsuri cu o intensitate foarte mare. În același timp s-a activizat ceea ce numim noi agenți de influență. Sunt persoane din sectorul socio-politic care încearcă să influențeze opinia publică prin utilizarea acelor falsuri și manipulări. Din ceea ce cunoaștem și știm deja vedem cum toate lucrurile sunt coordonate dintr-un singur centru, de la Moscova. Atunci când toate aceste lucruri sunt coordonate dintr-un singur centru, ne dăm seama că este un război hibrid dus pe teritoriul Republicii Moldova. Prin urmare, Federația Rusă nu are nevoie de un război convențional aici. Are foarte mulți agenți de influență, pe care noi, o bună parte îi cunoaștem și lucrăm în vederea prevenirii și contracarării acestor riscuri pe teritoriul nostru, afirmă directorul SIS RM Alexandru Musteață [4]. Acest lucru declarat de directorul SIS RM este argumentat de rezultatele Barometrului Opiniei Publice, potrivit căruia 32% din populația Republicii Moldova susține agresiunea rusă în Ucraina [5].

Referitor la amenințări ce pot afecta sistemul național de securitate acestea pot fi militare și nemilitare în adresa securității Republicii Moldova. Cele nemilitare la rândul lor le putem clasifica în trei grupuri convenționale, care sunt interdependente după efect: 1. Dimensiunea economică este condiționată de asigurarea nesatisfăcătoare a segmentului de apărare și securitate; buget scăzut în

domeniu (chiar dacă bugetul pentru apărare în anul 2023 a crescut cu 650 milioane lei, nu este suficient pentru protecția statului în caz de un atac armat). 2. Amenințările în sfera relațiilor sociale sunt condiționate de nivelul asigurării securității economice și pot duce la criminalizarea vieții, slăbirea credibilității cetățenilor în organele de asigurare a securității, creșterea tensiunilor sociale ce ar putea duce chiar la răsturnări de guvern (cazul 7 aprilie 2009); – pericolul terorismului reieșit din criminalizarea vieții și nemulțumirile sociale, politice sau etnice; –migrația ilegală, traficul de ființe umane. 3. Amenințările în sfera politică au aspecte cu caracter extern și intern. În principiu, ele sunt îndreptate la subminarea suveranității, independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova [4].

Cele menționate creează contextul actualei priorități de a elabora o nouă Strategie de Securitate Națională, exprimată atât prin prisma obiectivelor de securitate, cât și a priorităților strategice, a actorilor și structurilor care vor contribui la dezvoltarea și asigurarea securității statului, precum și a factorilor și statelor care în mediul actual de securitate reprezintă amenințări și riscuri la adresa securității naționale a Republicii Moldova. Pornind de la noua Strategie de Securitate Națională, SIS trebuie să aibă printre priorități depistarea și prezentarea publică, prin rapoarte, a activității organizate de dezinformare. În cadrul SIS trebuie să fie creat un departament de contraspionaj digital care va face publice cazurile de operațiuni de influențare a opiniei publice din exterior. Totodată, Armata Națională, Ministerul Apărării și SIS RM trebuie să beneficieze de o consolidare substanțială a capacităților de comunicare publică. Aceste instituții trebuie să devină mult mai transparente și pro-active în comunicarea cu mass-media, să informeze societatea despre munca lor și să popularizeze temele de apărare și securitate. În cooperare cu societatea civilă trebuie să fie construită o imagine pozitivă a acestor instituții, să fie contracarate prejudecățile și miturile despre acestea [10]. În același context, necesitatea acută de a adopta o nouă Strategie a securității naționale este exprimată prin importanța includerii actualelor circumstanțe ce periclitează sistemul național de securitate și apariția unor noi riscuri și amenințări de ordin extern, precum: instabilitatea regională și războiul de pe teritoriul suveran al Ucrainei, care limitează capacitatea Republicii Moldova de a-și promova interesele strategice. Acțiunile militare din Ucraina crește riscul extinderii zonei de conflict armat și pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv datorită influenței unor grupuri cu atitudini extremiste din Republica Moldova, a finanțării de către Federația Rusă a unor formațiuni politice de la noi pentru a destabiliza situația internă a statului. Considerăm că principala amenințare nemijlocită din partea Federației Ruse va consta în exploatarea și alimentarea vulnerabilităților interne cu scopul impunerii unui regim docil la conducerea Republicii Moldova. Chiar dacă nu există pe termen scurt vreo amenințare militară, însăși desfășurarea războiului în Ucraina este o vulnerabilitate, care influențează multe aspecte ale situației interne în societatea din Republica Moldova, crește neliniștea tensiunea, produce numeroase constrângeri în diverse domenii. Astfel intervine implicarea

cetățenilor străini și persoanelor juridice străine în probleme de politică internă a Republicii Moldova, prin finanțare, asigurare a suportului logistic, organizare și conducere a diferitor activități sau manifestații în scopul promovării intereselor statelor străine [12], manifestată inclusiv prin creșterea loialității cetățenilor față de alte state și proiecte politice alternative statului moldovenesc independent și bazat pe principii democratice.

Mai mult ca atât presiunile politice externe exercitate asupra Republicii Moldova se manifestă prin: 1) acordarea de sprijin economic, militar și politic regimului neconstituțional de la Tiraspol; 2) impunerea obstacolelor artificiale în accesul produselor moldovenești pe piețele tradiționale, inclusiv blocarea accesului cetățenilor Republicii Moldova pe piața muncii din alte țări; 3) aplicarea tratamentului diferențiat față de părți ale teritoriului vamal unic al Republicii Moldova (regiunea transnistreană, UTA Găgăuzia). 6. Proiectele integraționiste în plan subregional promovate de către state și organizații cu interese de expansiune teritorială, (geo)politică și economică. 7. Dependența excesivă de surse energetice, rețelele de distribuire și/sau furnizorii controlați de un singur stat, combinate cu valorificarea limitată a resurselor energetice alternative.

Persistența elementelor de propagandă și intruziune în spațiul informațional al Republicii Moldova, în coroborare cu pârghiile de influență în câmpul social-politic sau dependența unilaterală de o sigură sursă de aprovizionare cu agenți energetici pot vulnerabiliza statul în situații de escaladare a tensiunilor în plan regional. În mod particular, controlul surselor de informare în masă de către entități străine, inclusiv intruziunea în spațiul informațional, atrage riscul: 1) distorsionării opiniei publice vizavi de procesele politice și de securitate în plan internațional și regional; 2) generării atitudinilor ostile ordinii constituționale, legalității, funcționării instituțiilor statului, politicii de stat în domeniile economic, social, cultural și al relațiilor interetnice; 3) promovării intereselor străine Republicii Moldova și stabilității regionale.

Totodată, globalizarea spațiului cibernetic amplifică riscul atacurilor asupra infrastructurii informaționale și de comunicații electronice a statului, manifestându-se prin: 1) amenințarea de subminare a capacităților de comunicații pe timp de criză și, ca urmare, erodarea capacităților de luare a deciziilor; 2) amenințarea de uz fraudulos sau blocare a accesului prin diverse metode la sistemele și resursele informaționale de importanță statală, dar și de uz public. 3) amenințări la adresa drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor în spațiul informațional. Amenințările și riscurile cibernetice interne sunt provocate de: 1) riscurile și amenințările transfrontaliere la adresa infrastructurii informaționale a statului; 2) criminalitatea informatică și incidentele cibernetice; 3) utilizarea sistemelor informatice, resurselor și tehnologiilor noi, serviciilor și rețelelor de comunicații electronice în scopuri de obținere ilegală a unor beneficii personale sau corporative obscure; 4) capacități instituționale și regulatorii reduse de prevenire a riscurilor de securitate cibernetică în sistemele informaționale și rețelele

de comunicații electronice de importanță statală și publică; 5) competențe profesionale și insuficiență de specialiști calificați în domeniul securității cibernetice atât în sectorul public, cât și în cel privat. Riscul scurgerii informațiilor secrete din cadrul autorităților publice este determinat de nivelul scăzut al responsabilității funcționarilor publici și al cunoștințelor în domeniul gestionării documentelor secrete, de lipsa totală a unui sistem de protecție a secretului de stat în cadrul sistemului judecătoresc, de lipsa unor măsuri juridice și procedurale de protecție la nivel de Guvern și al altor autorități publice, de comiterea unor încălcări ale legislației în implementarea prevederilor actelor normative ce reglementează măsurile de protecție a secretului de stat, de funcționarea inadecvată a Comisiei interdepartamentale pentru protecția secretului de stat, respectiv, de neasigurarea de către aceasta a atribuțiilor sale de autoritate națională de securitate.

În acest context, Republica Moldova își va spori reziliența cibernetică cu suportul partenerilor străini. În acest sens, acțiunile și măsurile ce urmează a fi întreprinse în cadrul proiectului “Moldova Cybersecurity Rapid Assistance”, are drept obiectiv sporirea rezilienței cibernetice la nivel național, oferirea unui model de guvernare în domeniul securității cibernetice, dar și amplificarea cooperării externe în domeniu. Spațiul informațional este supus unui șir de vulnerabilități, riscuri și amenințări de securitate. Riscurile din spațiul cibernetic sunt proporționale cu gradul de informatizare a societății, iar asigurarea securității informaționale trebuie să fie o preocupare majoră a tuturor actorilor implicați, mai ales în condițiile când atacurile cibernetice capătă o frecvență, o complexitate și o amploare din ce în ce mai mare și potențial de pagube enorme sectorului guvernamental, celui privat și cetățenilor. Obiectivul principal al proiectului este sporirea rezilienței cibernetice a entităților din sectorul public și sectorului infrastructurilor critice. Prin acest proiect se contribuie la o mai bună coordonare și aliniere a acțiunilor, întru valorificarea obiectivelor propuse de consolidare a capacităților guvernamentale în domeniul securității cibernetice și crearea a unui ecosistem digital național rezilient [11].

Riscurile și amenințările în adresa Republicii Moldova de natură transfrontalieră sunt:

1. Poziția geografică favorizează utilizarea de către organizațiile criminale transfrontaliere a teritoriului Republicii Moldova în calitate de rută de trafic de persoane, droguri, arme și bunuri, precum și de migrație ilegală spre statele Uniunii Europene.
2. Traficul ilicit de armament, materiale și tehnologii pertinente tehnologiilor nucleare reprezintă un grad sporit de risc în plan regional, cauzat de conflictele de durată, precum și de conflictul actual din regiunea de sud-est a Ucrainei. Accesibilitatea obținerii de către entități statale și nonstatale a armelor de distrugere în masă sau a materialelor cu dublă destinație, proliferarea armelor mici și a armamentelor ușoare relativ ieftine, ușor de transportat și simple în aplicare reprezintă un risc la adresa păcii securității și stabilității internaționale, inclusiv a Republicii Moldova.
3. Terorismul internațional Activizarea organi-

zațiilor teroriste, prin realizarea unor atentate de rezonanță în regiune, denotă tendințe îngrijorătoare a acestui fenomen în spațiul european, fapt ce reprezintă o provocare majoră la adresa securității regionale.

Migrația ilegală. Situația social-politică din statele Orientului Apropiat generează indice de reanimare a filierelor de migrație ilegală, țările de destinație a acestora fiind statele vest-europene, existând riscul utilizării teritoriului Republicii Moldova în calitate de țară de tranzit. Un factor destabilizator la acest comportament este lipsa controlului frontierei de stat pe sectorul raioanelor de est ale Republicii Moldova, fapt care stimulează traversarea ilegală a frontierei de stat de către grupuri de emigranți ilegali și persoane care prezintă eventuale pericole la adresa securității naționale.

Riscurile și amenințările de ordin intern: 1. În calitate de risc la adresa securității naționale, corupția generează neîncrederea cetățenilor în principalele instituții ale statului și în factorii politici de decizie, afectează relațiile sociale, subminează fundamentele democratice ale societății și credibilitatea statului pe plan internațional, determină frustrări care se transformă în acțiuni directe asupra ordinii de drept. 2. Promovarea unor politici de „soft-power” pentru proliferarea separatismului prin activități și tactici care au drept scop divizarea societății pe criterii etnice, de orientare geostrategică, politică, prin oferirea de regimuri și condiții speciale anumitor entități administrativ-politice. 3. Nesoluționarea diferendului transnistrean. Se constată o tensionare permanentă în jurul procesului de reglementare politică a conflictului transnistrean. Lărgirea formatului de negocieri ar contribui la eficientizarea și dinamizarea soluționării acestui diferend. 4. Existența unui potențial militar considerabil în estul Republicii Moldova, inclusiv prezența ilegală pe teritoriul țării a forțelor militare străine. Consolidarea structurilor de forță și securitate anticonstituționale, finanțarea lor din exterior și dotarea structurilor militare separatiste cu armament și tehnică militară reprezintă o amenințare iminentă la valorile constituționale ale statului. Corelarea acestora cu prezența ilegală de trupe militare străine generează o capacitate militară și operațională ridicată de intervenție pentru atingerea obiectivelor strategice a regimului separatist.

Dependența energetică a Republicii Moldova față de numărul limitat de țări furnizori externi (în special în domeniile gazelor naturale și a energiei electrice) creează premise pentru riscuri majore la adresa securității naționale, printre principale fiind: 1) impunerea unor condiții netransparente Republicii Moldova la formarea tarifului și în procesul de livrare a resurselor energetice; 2) sistarea livrărilor, în contextul conflictelor regionale cu implicarea țărilor producătoare și de tranzit de energie; utilizarea de către țările vizate a dependenței energetice în calitate de pârghe în relațiile politice bilaterale cu Republica Moldova; 2) distrugerea unor sectoare întregi ale economiei naționale și favorizarea pe acest fond a tendințelor de dezintegrare teritorial-economică a țării.

Capacitatea Republicii Moldova de a înfrunta amenințările impune îmbunătățirea competențelor și a cunoștințelor, necesitatea de a investi în cercetare și a sprijini inovațiile în domeniul securității, fortificarea rezistenței infrastructurilor critice, monitorizarea continuă a amenințărilor și a riscurilor, promovarea standardelor, creșterea gradului de conștientizare a publicului pe probleme de securitate, dezvoltarea cadrului public-privat, cooperarea regională și internațională [6].

O caracteristică a gradului de funcționalitate a sistemului național de securitate este calitatea politicilor de securitate duse într-un stat, la baza cărora stă cadrul normativ. Cadrul legislativ cu referire la securitatea națională este constituit din Constituția Republicii Moldova, Concepția Securității Naționale, Strategia securității naționale, Legea privind activitatea specială de investigații, Legea securității statului, Legea cu privire la secretul de stat, Legea privind organele securității statului, Legea cu privire la poliție, Legea Serviciului Protecție Civilă și Situații Excepționale, Legea cu privire la Serviciul de Informații și Securitate, Legea cu privire la apărarea națională, Legea cu privire la Poliția de Frontieră, Legea privind frontiera de stat a Republicii Moldova, Legea cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri, Legea cu privire la apărarea națională, Legea serviciului în organele vamale, Legea cu privire la sistemul penitenciar, Decretul Președintelui RM privind Consiliul Suprem de Securitate etc.

Unul din cele mai importante acte legislative în domeniul de securitate este Strategia de securitate națională (SSN), ca unul dintre instrumentele-cheie în protejarea stării de securitate națională și care reprezintă arta și știința de a dezvolta și folosi puterea politică și economică a unei națiuni, împreună cu forțele sale armate, în timp de pace, în situații de criză și de război pentru asigurarea obiectivelor naționale [2, p.10]. Adoptată în 2011 Strategia Securității Naționale se referă la totalitatea mijloacelor și instrumentelor angajate de stat pentru a asigura securitatea cetățenilor săi. Ea vizează atât prevenirea și contracararea pericolelor generate de mediul internațional, cât și garantarea stării de securitate internă în ansamblul său, a siguranței personale și a securității comunităților. Deși este depășită de timp Strategia de Securitate Națională nu dublează și nu se suprapune cu alte politici sectoriale, ci doar completează și asigură punerea în aplicare a unor documente strategice: Acordul de Asociere dintre Republica Moldova – Uniunea Europeană, Strategia națională de dezvoltare, Programul de activitate al Guvernului, Concepția securității naționale, Strategia națională de apărare, Strategia națională de ordine și securitate publică, Strategia națională de prevenire și combatere a traficului de ființe umane ș.a. SSN stabilește că preia și dezvoltă principiile directe ale Concepției securității naționale din 2008. Chiar dacă este expres stipulată continuitatea, proiectul SSN are o poziție esențial diferită de Concepție în privința unor anumite obiective sau mijloace de acțiune. Este și firească această atitudine, deoarece Concepția a fost adoptată în perioada guvernării comuniste, iar SSN a fost adoptată de partidele din alianța de guvernare [3]. Proiectul unei noi Strategii de securitate a fost propus spre dezbateri în 2016,

însă nu a fost adoptat, acest document fiind necesar pentru a impulsiona reformele în sistemul de securitate și pentru a stabili prioritățile statului în acest domeniu în viitorul apropiat.

În prezent, autoritățile Republicii Moldova lucrează asupra elaborării unei noi Strategii de securitate, ce va avea la bază realitățile geopolitice și capacitățile economice de care dispune țara. Riscurile identificate, dar și obiectivele trasate de strategia în vigoare, sunt depășite de schimbările de ordin social, economic, climatic și geopolitic, atât la nivel global, cât și regional. Odată votată de către legislativ, noua strategie poate fundamenta reforma sectorului de securitate și facilita revizuirea cadrului instituțional și de politici pentru toți din arhitectura de securitate a Republicii Moldova.

Aspectele de fond ale Strategiei trebuie să se plezie pe statutul de țară candidat la UE al Republicii Moldova și oportunitățile aduse de inițierea Dialogului Politic și de Securitate la Nivel Înalt al UE și Republicii Moldova. Mai mult decât atât, Strategia trebuie să ia în considerare și să se raporteze la abordările de principiu ale Strategiei Globale a UE, pentru a asigura o mai mare congruență cu Bruxelles-ul la nivel de politici, bune practici și instrumente.

În același timp, Strategia trebuie să sublinieze importanța prioritizării problemelor ce țin de securitatea cibernetică și reziliența spațiului informațional. Pe această dimensiune, Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei trebuie să faciliteze ajustarea cadrului legislativ și instituțional pentru a crește capacitatea de lucru și eficacitatea instituțiilor de resort (Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul Tehnologii Informaționale și Securitate Cibernetică, Agenția de Guvernare Electronică și Consiliul Coordonator al Audiovizualului).

La capitolul alocări financiare, noua Strategie ar putea beneficia de o marja mai mare de previzibilitate. În condițiile mobilizării resurselor disponibile în cadrul Facilității Europene pentru Pace a UE, în valoare de 5,7 miliarde EUR pentru perioada 2021 – 2027, Republica Moldova ar putea beneficia de suport pentru implementarea unor acțiuni conexe Strategiei. Experiența ultimelor două luni, perioadă în care au fost debursați 47 milioane EUR pentru sectorul de apărare, demonstrează că atragerea sistemică a acestor fonduri poate fi accelerată în următorii ani. Dincolo de aceste aspecte, Strategia trebuie să vină „la pachet” cu un angajament explicit din partea autorităților de a crește bugetele alocate pentru administrarea sectorului de securitate [8].

Pe lângă aceasta, s-a creat un cadru instituțional de coordonare și implementare a politicii de securitate națională, care implică o serie de instituții și structuri cu responsabilități specifice. Astfel, au fost create Consiliul de Securitate Națională și Comisia pentru Securitate Națională, Apărare și Ordine Publică din Parlamentul Republicii Moldova, care au responsabilitatea de a stabili obiectivele și prioritățile politicii de securitate națională și de a monitoriza implementarea acestora. De asemenea, s-a acordat o atenție deosebită modernizării structurilor de securitate ale statului, în special prin consolidarea capacității de apărare și securitate a Forțelor Armate ale Republicii Moldova, modernizarea structurilor

de aplicare a legii și a serviciilor de informații, precum și dezvoltarea capacităților de protecție a frontierei și a securității cibernetice. În plus, Republica Moldova a dezvoltat o serie de parteneriate și cooperare cu partenerii internaționali în domeniul securității, inclusiv prin integrarea în structurile și mecanismele de securitate ale Uniunii Europene și NATO.

Modernizarea legislației sistemului național de securitate este o necesitate pentru buna funcționalitate a acestuia, deoarece legislația în domeniu conține un șir de neajunsuri, dictate de faptul că actualele reglementări în materie de securitate au fost elaborate într-un alt context social-istoric și nu sunt în măsură să confere un cadru modern și eficient desfășurării activității organelor de securitate ale Republicii Moldova.

Din cele relatate mai sus, conchidem că datorită condiționalității externe sistemul național de securitate al Republicii Moldova se află într-o continuă *transformare prin reformare și modernizare* atât pe verticală, raportat la subordonaarea organelor de securitate națională și extinderea competențelor funcționale, cât și pe orizontală, referindu-se la restructurările instituționale interne și limita deschiderii acestor instituții către societatea civilă.

Contextul regional de securitate, dar și conflictul nesoluționat din regiunea transnistreană, plasează Republica Moldova într-un cadru de risc cu ascendență în aspect extremist terorist. Totodată, acțiunile cu caracter destabilizator pentru expansiunea intereselor geopolitice se întreprind în țara noastră de către puterile cointeresate. În această listă pot fi incluse Rusia, Turcia, care adeseori utilizează tactica standardelor duble în relațiile bilaterale cu Republica Moldova.

Concluzionăm că în prezent cel mai mare risc la securitatea națională a Republicii Moldova provine din combinația dintre vulnerabilitățile interne ale statului în tranziție și presiunile externe exercitate de politica Federației Ruse în regiunea "vecinătatea apropiată". Această situație amplifică nivelul de amenințări și riscuri de securitate cu care se confruntă țara. Este important ca Republica Moldova să-și consolideze instituțiile și capacitatea de gestionare a resurselor interne, în timp ce își dezvoltă politici și abordări eficiente pentru a contracara influența externă și a se proteja împotriva amenințărilor și riscurilor.

BIBLIOGRAFIE:

1. ALEXANDRESCU, G. Amenințări la adresa securității. București: Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2004, p.59
2. BALABAN, C.G. *Securitatea și dreptul internațional. Provocări la început de secol XXI*, București: Editura C.H.Beck, 2006, 344 p., ISBN: 973-6559378, p. 10
3. BERBECA, V. Strategia securității naționale – o amânare a unei reforme întârziate. În: *Buletin de politică externă a Moldovei*, 2011, nr.31. Chișinău: Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”, p.1-3.
4. Constituția Republicii Moldova, nr. 1 din 29.07.1994 În: Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140, publicat la 29-03-2016
5. Decret nr. 208 din 25-10-2021 privind constituirea Consiliului Suprem de Securitate Publicat: 29-10-2021 în Monitorul Oficial Nr. 264-265 art. 341

6. DRĂNICERU, M., BADAREU, M. Riscurile și amenințările de ordin extern în adresa securității Republicii Moldova DOI: 10.5281/zenodo.6827322, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-30-35.pdf
7. <http://europa.eu.int>
8. <https://ipre.md/2022/08/12/editorial-repererele-unei-noi-strategii-de-securitate-a-republicii-moldova-ce-putem-face-diferit-si-mai-bine-mihai-mogildea-buletin-lunar-ape/>
9. Legea Republicii Molodva *cu privire la securitatea statului*, nr.618 din 31.10.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr.10-11.
10. PAȘA, V., ALBU, N., GOTIȘAN, I., MÂRZAC, E., FLENCHEA, A., PARLICOV, V., SANDU, S. Amenințările la adresa securității Republicii Moldova pe termen scurt și mediu, p.17 <https://www.watchdog.md/2022/07/27/amenintarile-la-adresa-securitatii-republicii-moldova-pe-termen-scurt-si-mediu/>
11. Republica Moldova va beneficia de suportul partenerilor externi pentru a-și spori reziliența cibernetică <https://stisc.gov.md/ro/republica-moldova-va-beneficia-de-suportul-partenerilor-externi-pentru-si-spori-rezilienta>
12. Strategia securității naționale, proiect 2016 <https://www.presedinte.md/app/webroot/proiecte/SSN16.pdf>
13. ULLMAN R. Redefining Security. În: International Security, vol. 8, nr. 1, 1983, p. 153.
14. Vulnerabilities, threats and risks explained, Chrissy Kidd September 20, 2022 https://www.splunk.com/en_us/blog/learn/vulnerability-vs-threat-vs-risk.html
15. CUȘNIR V., Dimensiunea juridică a securității: aspecte internaționale și naționale. În: Culegerea „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul schimbărilor geopolitice și regionale”, Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, Chișinău, 2016, pag.45-69.

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE
Partea Nr. 7-8/2023

În redacția autorilor

Asistența computerizată – *Maria Budan*

Semnat pentru tipar 29.12.2023

Formatul 60 × 84 1/8.

Coli editoriale 18,70. Coli de tipar 16,20.

Comanda 132/23. Tirajul 40 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM str. Al. Mateevici, 60,
Chișinău, MD-2009